

การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ธันวาคม 2559

การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

ปริญญานิพนธ์

ของ

ธนพล เพ็งแก้ว

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ธันวาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

บทคัดย่อ
ของ
ธนพล เพ็งแก้ว

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ธันวาคม 2559

นายชนพล เฟื่องแก้ว. (2559). *การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ*.

ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์,

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครวิทย์ เรืองรอง

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์การสืบทอดและสร้างสรรค์ตลอดจนลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ โดยศึกษาจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ จำนวน 28 สำนวน

ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีการสืบทอดและการสร้างสรรค์ใน 4 ประเด็นสำคัญ คือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่องและอนุภาค โดยสืบทอดจากวรรณกรรมในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ด้านโครงเรื่องนั้นมีเหตุการณ์ที่สนับสนุนแก่นเรื่องให้มีความเด่นชัดน่าสนใจมากขึ้น ด้าน ตัวละครนั้นมีการสืบทอดตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องสำหรับด้านแก่นเรื่องนั้นชี้ให้เห็นโทษและต้นหาของสตรี และอนุภาคพบการสืบทอดอนุภาคของวิเศษได้แก่ ผอบ และอนุภาคเหตุการณ์ได้แก่ การกรีดเลือดให้ดื่ม การยื่นพระขรรค์ให้ โจรป่า และการสาปนางโมราเป็นชะนีและการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 4 ประเด็นดังกล่าวนี้ปรากฏสืบต่อมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพจนถึงปัจจุบัน

การสร้างสรรค์นั้นพบส่วนที่ได้เพิ่มเติมจากสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา คือ ด้านโครงเรื่องเพิ่มเหตุการณ์สำคัญที่แสดงบุญบารมีและความสามารถของตัวละครเอก ด้านตัวละครนั้นมีการสร้างสรรค์ตัวละครเพิ่มเติม 8 ตัวเพื่อให้สอดคล้องกับโครงเรื่องที่มีเพิ่มขึ้น ด้านแก่นเรื่องพบการสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์ บุญบารมีและความสามารถของตัวละครเอกที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่เพิ่มเติมจากแก่นเรื่องเดิม สำหรับด้านอนุภาคสร้างสรรค์อนุภาคเหตุการณ์เพิ่มขึ้น 4 อนุภาคที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ได้แก่ การพิสูจน์ การอุ้มสม การแปลงกาย และการติดตาม การสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 4 ประเด็นนั้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้สร้าง ผู้เสพและความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพตามประเภทของวรรณกรรม ทำให้เรื่องจันทโครพมีลักษณะเด่นที่ต่างกันไปตามประเภทและพันธกิจวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพันธกิจของวรรณกรรม การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพตลอดจนลักษณะเด่นของเรื่องทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาทุกยุคสมัย ทั้งมีพันธกิจในบริบทที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สร้าง ผู้เสพ และสื่ออันส่งอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

CONTINUITY AND CREATION OF CHANTHAKOROP

Presenten in Partial Fulfillment of the Requirement for the
Master of Arts degree in Thai
at Srinakharinwirot University
December 2016

Thanapon Pengkeaw. (2016). *Continuity and creation of Chanthakorop*. Master's thesis. (In Thai). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Thesis committee: Assistant Professor, Dr. Panupong Udomsilp and Assistant Professor, Dr. Akhawit Ruengrong.

This thesis analyzed continuity and the creation of various new elements in the twenty eight versions of the *Chanthakorop* tale, as well as the outstanding characteristics of the tale.

The findings indicated both continuity from the origin of the tale in the Tripitaka and later additions in four elements of the tale: plot, characters, theme and motifs. The original theme of the story relates to the dangers and lust of women. The plot supported the theme with various events in order to make it more interesting. The key characters in the story have remained the same through its history. The original motifs included the magical urn from which Mora emerges ; events such as Chanthakorop opening his vein so that Mora might drink his blood ; Mora giving the royal blade to the forest bandit and Indra punishing Mora by transforming her into a gibbon and the original theme of the story related to the dangers of lust and women. All four elements continue to persist in the Chanthakorop tale up until the present time.

There were also later additions including events in the plot that support the theme, such as various tests of the skills and merit of the key characters. There were eight characters identified and four new motifs have been added to the story in later eras. These new motifs were influenced by other literary works and include shooting an arrow to verify the relation between father and son; the sleeping Chanthavong being carried to Matcha; transformation from a woman to a man; and a giant looking for its adoptive child until it dies of sadness. The theme supported various tests of the merits and skills of the key characters, which were added more to the original theme. These additions in four aspects of the story were made to match the desires of the audience of the tale in different eras.

The outstanding characteristics of the tale depend on the medium through which it is told as well as the aims of the storyteller. The continuity and creation of new elements of the tale, as well as its outstanding characteristics have contributed to its long existence in Thai society. The tale has served diverse purposes, which depend on the intentions of the storyteller, the audience and the medium through which it is communicated.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ
ของ
ธนพล เพ็งแก้ว

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
วันที่..... เดือน..... พ.ศ. 2559

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ คณะกรรมการสอบปากเปล่า
..... ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์) (อาจารย์ ดร.นิธอร พรอำไพสกุล)
..... ที่ปรึกษาร่วม กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิทย์ เรืองรอง) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์)
..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิทย์ เรืองรอง)
..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิสิทธิ์ กอบบุญ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้และการช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้ ตลอดจนความเมตตาที่คอยช่วยเหลือกระทั่งปริญญานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวินธ์ เรืองรอง กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่าให้คำปรึกษา แนะนำข้อคิดอันเป็นประโยชน์ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจความเป็นครูของอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิสิทธิ์ กอบบุญ อาจารย์ ดร.นิธอร พรอำไพสกุล ที่กรุณาให้คำแนะนำและความช่วยเหลือต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณน้ำใจของกัลยาณมิตรผู้ร่วมศึกษาที่ให้ความช่วยเหลือและความปรารถนาดีประทับประคองกันตลอดมาคือ พระมหาปรีชา เอียงสวาท คุณรวีเกตุ ธรรมวงศ์ คุณปัญญา ทองคำเกา คุณอภิวัฒน์ พงษ์มาลี คุณวัชรวิ ใจประเสริฐ คุณมณฑิชา ชาญประโคน คุณกานต์สินี พูลพิพัฒน์

ขอกราบขอบคุณมารดาที่คอยอบรมสั่งสอนตลอดจนสนับสนุนการศึกษาของผู้วิจัย คุณศุภฤกษ์ เฟื่องแก้ว แพทย์หญิงธนาพร เฟื่องแก้ว พี่น้องที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจเสมอมา คุณเจนจิรา กลิ่นขจร คุณเกษมาพร ทองเอื้อ คุณปิยนุช สุดยอด กัลยาณมิตรผู้ให้คำปรึกษา ข้อแนะนำที่มีค่า คุณอภิชาติ อุยนักธรรม พิสูจน์อักษร และค้นคว้าหนังสือมาให้เสมอ

สุดท้าย คุณค่าและประโยชน์ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน และกัลยาณมิตรทุกท่าน

นายธนพล เฟื่องแก้ว

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย.....	7
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	8
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	8
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	10
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
วิธีดำเนินการวิจัย.....	11
2 การศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ.....	12
ปริทรรศน์ วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนต่างๆ.....	12
ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา.....	12
จันทโครพสำนวนร้อยกรอง.....	14
จันทโครพสำนวนร้อยแก้ว.....	17
จันทโครพสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ.....	18
จันทโครพสำนวนการ์ตูนและเพลง.....	21
วรรณกรรมเรื่องจันทโครพกับแนวทางการศึกษาวิเคราะห์.....	24
การศึกษาตัวละคร.....	24
การศึกษาเชิงประวัติ.....	26
การศึกษาความแพร่หลายที่สัมพันธ์กับวรรณคดีไทย.....	27
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณกรรม.....	27
ด้านการสืบทอด.....	28
ด้านการสร้างสรรค์วรรณกรรม.....	46
การสร้างสรรค์และลักษณะเด่น.....	33

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 การสืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ.....	36
โครงเรื่อง.....	36
การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา..	37
การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรอง.....	39
การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยแก้ว.....	45
การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ....	48
การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนและเพลง.....	55
ตัวละคร.....	63
จันทโครพ.....	63
นางโมรา.....	70
โจรป่า.....	78
พระอินทร์.....	84
พระฤาษี.....	89
แก่นเรื่อง.....	96
แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถา....	96
แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนร้อยกรอง.....	98
การสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนร้อยแก้ว.....	107
แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ	109
แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ในสำนวนการ์ตูนและเพลง.....	111
อนุภาค.....	118
การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา	118
การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรอง.....	120
การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยแก้ว.....	126
การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ	128
การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนและเพลง.....	131

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4. การสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ.....	138
โครงเรื่อง.....	138
การสร้างสรรค์โครงเรื่องในสำนวนร้อยกรอง.....	138
การสร้างสรรค์โครงเรื่องในสำนวนร้อยแก้ว.....	148
การสร้างสรรค์โครงเรื่องในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ.....	151
การสร้างสรรค์โครงเรื่องในสำนวนการ์ตูนและเพลง.....	152
ตัวละคร.....	157
นางมัจฉินทร์.....	157
จันทวงศ์.....	161
ท้าวภูษงค์.....	163
นางยักษ์.....	165
ดิงขำกัม.....	167
นางมัจฉา.....	168
ท้าวสหัสรังสี.....	170
ยักษ์กาละสุร.....	171
แก่นเรื่อง.....	173
การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถ ของตัวละครในสำนวนร้อยกรอง.....	174
การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถ ของตัวละครในสำนวนร้อยแก้ว.....	186
การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถ ของตัวละครในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ.....	190
การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถ ของตัวละครในสำนวนการ์ตูนและเพลง.....	191
อนุภาค.....	197
อนุภาคการพิสูจน์.....	197
อนุภาคการอุ้มสม.....	200
อนุภาคการแปลงกาย.....	203
อนุภาคการติดตาม.....	205

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5. ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ.....	210
สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา.....	210
สำนวนร้อยกรอง.....	213
การขยายความ.....	214
การแทรกนิทานซ้อนนิทาน.....	217
บทพรรณนาธรรมชาติ.....	219
สำนวนร้อยแก้ว.....	224
การขยายความ.....	225
การใช้เครื่องหมายคำพูด.....	225
การถอดความและสรุปใจความสำคัญ.....	227
สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ.....	228
การสืบทอดเนื้อหาจากสำนวนร้อยกรอง.....	229
การเพิ่มดนตรีและทำนองเพลง.....	230
การเพิ่มบทเจรจา.....	231
การเพิ่มบทบาทให้กับตัวละครและการเพิ่มบทบาทให้กับผู้แสดง.....	231
สำนวนการ์ตูนและเพลง.....	233
คุณค่า.....	234
กลวิธีการนำเสนอ.....	235
 6. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	245
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	245
อภิปรายผล.....	248
ข้อเสนอแนะ.....	250
 บรรณานุกรม.....	252
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	257

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 เหตุการณ์สำคัญของโครงเรื่องจันทโครพที่ปรากฏในจันทโครพสำนวนต่าง ๆ.....	60
2 การสืบทอดรูปลักษณะและลักษณะนิสัยของตัวละคร.....	93
3 การสืบทอดแก่นเรื่องโทษของต้นหาและสตรีในจันทโครพสำนวนต่าง ๆ.....	117
4 การสืบทอดอนุภาคในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนต่าง ๆ.....	135
5 การสร้างสรรค์โครงเรื่องเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรค์ เนื้อหาเพิ่มเติมสำนวนต่าง ๆ.....	155
6 การสร้างสรรค์รูปลักษณะและลักษณะนิสัยของตัวละคร.....	172
7 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถตัวละครของจันทโครพ ที่ปรากฏในสำนวนต่าง ๆ.....	195
8 การสร้างสรรค์อนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนต่าง ๆ	208
9 เปรียบเทียบแสดงการขยายความ อนุภาคการขึ้นพระขรรค์.....	214
10 เปรียบเทียบการขยายความ ความรู้สึกของโจรป่า.....	217
11 การเปรียบเทียบบทชมธรรมชาติ.....	219
12 การเปรียบเทียบเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรองและสำนวนร้อยแก้ว แสดงการขยายความและการใช้เครื่องหมายคำพูด.....	226
13 การเปรียบเทียบเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรองและสำนวนร้อยแก้ว แสดงให้เห็นถึงกลวิธีการถอดความและสรุปใจความสำคัญ.....	227
14 เปรียบเทียบการสืบทอดเนื้อหาจากสำนวนร้อยกรอง.....	229
15 เปรียบเทียบการตัดทอนเนื้อหา.....	238
16 การเปรียบเทียบการตัดทอนเนื้อหาส่วนบทนารีปราโมทย์.....	239

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 จันทโครพเรียนวิชากับพระฤๅษี รายการชิงร้อยชิงล้าน.....	48
2 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับบ้านเมือง ชิงช้าสวรรค์การละคร.....	49
3 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพก่อนเดินทางกลับบ้านเมือง ชิงร้อยชิงล้าน.....	49
4 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพก่อนเดินทางกลับบ้านเมือง เพลงฉ่อยทรงเครื่อง...	50
5 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพก่อนเดินทางกลับบ้านเมือง ลิเกทรงเครื่อง.....	50
6 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับบ้านเมือง ละครพื้นบ้านจันทโครพ.....	51
7 จันทโครพผีนคำสั่งเปิดผอบพบนางโมรา จาก รายการชิงช้าสวรรค์.....	52
8 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา จากจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก.....	53
9 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา จากฉ่อยทรงเครื่องจันทโครพ คณะหวังเต๊ะ.....	53
10 จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย ชิงร้อยชิงล้าน.....	55
11 หน้าปกหนังสือจันทโครพ สำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผล เล่ม 8.....	174
12 ตัวละครหุ่นขี้ผึ้งที่ทำหน้าที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่านโดยการอธิบายคำศัพท์ยาก.....	235
13 เกมฝึกกระบายสีภาพจันทโครพนั่งร้องไห้บนโขดหินด้วยความคิดถึงบ้าน.....	236
14 เกมจับผิดภาพ จันทโครพออกเดินทางเพื่อไปศึกษาวิชากับพระฤๅษี.....	237

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมนิทานของภาคกลาง ส่วนใหญ่มีเค้าเรื่องมาจากอรรถกถาชาดก อรรถกถาธรรมบท นิบาตชาดกและนิทานพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น นิยมเล่าเรื่องเพื่อความบันเทิงและเป็นคติธรรม วรรณกรรมนิทานลายลักษณ์นิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองซึ่งในวัฒนธรรมภาคกลางเรียกว่า “กลอนสวด” ตรีศีลป์ บุญขจร (2530: 414) กล่าวว่า

กลอนสวดมีพัฒนาการจากเรื่องที่มีสอนคติธรรมโดยตรงและสอนคติธรรมโดยอ้อมในรูปชาดกและเรื่องที่แต่งเลียนแบบชาดก มาเป็นเรื่องที่มีมุ่งให้ความบันเทิงมากกว่าการสอนคติธรรมหรือที่เรียกว่าเรื่องประโลมโลก กลอนสวดอาจแบ่งได้เป็นสองยุค คือ ยุคความเก่าและยุคความใหม่ กลอนสวดยุคความเก่ามักมีโครงเรื่องเดียว เสนอแนวคิดชัดเจน เนื้อเรื่องเน้นวิถีชีวิตของตัวละครเอกจากกำเนิดจนถึงบั้นปลายชีวิต มีขนาดไม่ยืดยาว กลอนสวดในยุคความใหม่ นำเรื่องเก่ามาดัดแปลงแต่งเติมเสริมต่อ เนื้อเรื่องให้มีขนาดยาว มีโครงเรื่องซับซ้อนประกอบด้วยโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องสืบเนื่อง เนื้อเรื่องกล่าวถึงตัวละครหลายรุ่น

นอกจากกลอนสวดแล้ว ชาวไทยภาคกลางยังนิยมเรียกวรรณกรรมนิทานว่า นิทานประโลมโลก หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งนิยมแต่งเป็นร้อยกรอง ลักษณะตัวละครเอกมักเป็นโอรสของกษัตริย์ และมีการดำเนินเรื่องด้วยการกล่าวถึงกำเนิดของตัวละครเอกและเมื่อเติบโตขึ้นจะออกเดินทางจากบ้านเมืองเพื่อไปเรียนวิชา ผจญภัยและพบคู่ครอง เนื้อเรื่องส่วนใหญ่มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ นิทานประโลมโลกได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วเนื่องจากเทคโนโลยีการพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทำให้มีการพิมพ์วรรณกรรมออกมาจำหน่ายกันอย่างแพร่หลาย ในสมัยนี้โรงพิมพ์ของหมอสมิทเป็นโรงพิมพ์แห่งแรกที่พิมพ์หนังสือประโลมโลกออกจำหน่ายและ ได้พิมพ์เรื่องพระอภัยมณีออกจำหน่ายและได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง จนมีผู้ตั้งโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือประโลมโลกออกขายตามอย่างโรงพิมพ์ของหมอสมิท (ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. 2549: 246-247)

นิทานเรื่องจันทโครพมีที่มาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก ปรากฏใน พระสุตตันตปิฎกขุททกนิกาย อัฏฐวรรค ชื่อจุลลนคคหชาดก เป็นชาดกลำดับที่ 374 โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนคติธรรมเป็นอุทาหรณ์ให้แก่ภิกษุผู้มีความกระสันจะสึก ให้เห็นโทษของตัณหาและสตรี เนื้อเรื่องในอรรถกถา (2552: 637-643) บรรยายเรื่องความว่า

“เมื่อพระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ เธออันใครทำให้กระสันอยากสึก ครั้นเมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า ภรรยาเก่า พระเจ้าข้า พระศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ หญิงนี้กระทำความพินาศให้แก่เธอใน บัดนี้เท่าที่นั่นหาได้ แม้ในกาลก่อน เธออาศัยหญิงผู้นี้ถูกตัดศีรษะด้วยดาบ อันภิกษุทั้งหลายทูล อารธนาแล้ว จึงทรงเอาเรื่องในอดีตมาสาธก”

เรื่องจันทโครพเป็นนิทานที่มีความแพร่หลายในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานมีทั้ง วรรณกรรมมุขปาฐะและลายลักษณ์ โดยปรากฏเป็นนิทานช่อนิทานในเรื่องปาจิตกุมารกลอนอ่าน ในสมัยกรุงธนบุรี ใช้สอนคติธรรมและอธิบายถึงกำเนิดของชะนี

เมื่อยามพระสุริยสนนทยา	นางชะนีห้อยพฤกษาไฟโรราง
เสียงพิกลเป็นทำนองร้องเรียกผัว	แล้วได้ไม้ห้อยตัวเหมือนผีสิง
นางโถมงามวอนถามพระจอมปรางค์	ชะนีนางนี้อนาถประหลาดใจ
มาเพียนเพศเหตุไฉนพระเชษฐา	ดูหน้าตาเหมือนอย่างคนหาผัวไม่
แต่ก่อนปางสร้างกรรมประการใด	จึงไฟโรเรียกผัวอยู่มัวมา

(กรมศิลปากร. 2533: 69)

จันทโครพสำนวนดังกล่าวมีการเพิ่มเติมตอนพระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนี ซึ่ง ไม่ปรากฏในจุลลนคคหชาดก นอกจากนี้มีผู้นำนิทานเรื่องจันทโครพไปแต่งและพิมพ์ขึ้นอีกหลาย สำนวน ได้แก่ จันทโครพ สำนวนโรงพิมพ์พานิช ศุภผล ซึ่งเป็นสำนวนที่มีเนื้อหายาวที่สุด เนื้อเรื่อง เกี่ยวกับความรัก การรบและการผจญภัยของตัวละครเอก เรื่อยไปจนถึงความรัก การรบและการ ผจญภัยของตัวละครรุ่นลูก (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. 2549: 261)

“คุณสุวรรณ” กวีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้นำตัวละครและเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง จันทโครพไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในการแต่งบทละครเรื่อง อุณรุทร้อยเรื่อง ที่ประกอบด้วยตัวละคร 144 ตัว จากวรรณคดี 51 เรื่อง จึงเป็นอีกหลักฐานหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นว่าเรื่องจันทโครพได้รับความนิยม เป็นอย่างสูงและถูกนำมาสร้างสรรค์ในรูปแบบที่หลากหลาย

ขับนางจันทามเหสี	ให้คนทั้งธานีเขาดิฉิน
<u>ไปสมสู่อยู่ด้วยมุขฉินท์</u>	ยอพระกลืนคั่งคั่นแสนทวี
	(อุณรุทร้อยเรื่อง: 34)
<u>ระย้านักไปรักไฉ่โจรจง</u>	<u>เราสาปส่งเป็นชะนีเสียทีนี้</u>
จกรับไปเถิดจะได้นางวาริ	ท้าวนาคิซอนไว้นไพบรวัน
	(อุณรุทร้อยเรื่อง: 40)

โจนจากรถแก้วแว่วไว
หมายจำนองชิงองค์นางโมรา

วงศ์สุริยามาตย์อาจหาญ
องค์พระจันทโครพจบสกล

ปากเจ็ดเสร็จสั่งจะสังขาร
ไปยืนด้ามให้กับโจรใจฉกรรจ์

เข้าชิงชัยสัประยุทธ์ยักขา
โจรป่าบันบุกเข้าคลุกคลี
 (อุณรุทร้อยเรื่อง: 53)

เข้าต่อต้านด้วยท้าวสิงหล
 เข้าประจัญต่อตีศรีสุวรรณ
 (อุณรุทร้อยเรื่อง: 54)

ชีวาพีจะม้วยอาสญ
 เลื่อมไฉววรรณโยเป็นได้เช่นนี้
 (อุณรุทร้อยเรื่อง: 57-58)

จากเหตุการณ์ในเรื่องจันทโครพที่คุณสุวรรณนำมาแต่งเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง จะสังเกตได้ว่ามีเนื้อเรื่องถึงตอนที่จันทโครพพบกับนางมุจลินทร์ ซึ่งมีเนื้อหาเพิ่มเติมมากขึ้นกว่าในสำนวนที่ปรากฏในนิทานเรื่องปาจิตกุมารกลอนอ่าน แสดงว่าจากสมัยกรุงธนบุรีมาจนถึงช่วงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นเรื่องจันทโครพได้มีการสร้างสรรค์ทางด้านเนื้อหาเพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 หลวงเสนาราชภักดีศรีสงคราม (เกีย บัญญัติ) ได้แต่งเรื่องจันทโครพขึ้นมาใหม่โดยอาศัยเค้าเรื่องเดิม แต่งโดยใช้คำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพจำนวนทั้งสิ้น 172 คำโคลง เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูบอกจุดประสงค์ในการแต่งเนื้อเรื่องจบลงตรงพระอินทร์ชุบชีวิตจันทโครพแล้วบอกทางให้ไปหานางมุจลินทร์และโคลงบทสุดท้ายบอกวันเวลาที่แต่งเสร็จ

เออเราจะบอกให้	หนอตร โนนนา
แห่งหนึ่งคูหาห้องเสา-	วภาคย์ห้อง
เป็นถานมุจลินท์จร	เอกสถิต
มีพยนตร์เฝ้าบ้อง	ปากทวาร
นั้นนางคือคู่เจ้า	จงจรัส
ให้ประสพสมรสมาน-	มิตรแล้ว
จักตรูเกียรติยศบัน-	ลือเลศ
จงเจริญสุขให้แคล้ว	คลาดภัย

(โคลงจันทโครพ: 41)

ก็นามว่า “ถึก” (2516) แต่งเรื่องจันทโครพโดยใช้คำประพันธ์หลายชนิด เช่น มาลินีฉันท์ สัทธราฉันท์ วสันตดิถีฉันท์ กาพย์ฉับ 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินเรื่อง โดยเนื้อเรื่องมีความยาวมากขึ้นและเพิ่มเหตุการณ์จันทโครพเจอนางมุจลินท์ จันทโครพพานางมุจลินท์กลับบ้านเมืองแต่ถูกนางยักษ์ที่หลงรักจันทโครพทำร้ายและสับเปลี่ยนตัว

วันหนึ่งนางยักษ์อายุร- ยาดรยลนเรศ
 แบนนุชสนิทินิทร

นางมารเหิมหีนกายา	เปาเวทวิทยา
ต้องสอง บ สมปฤดี	
ฉวยฉุติตานาคี	ท่าโทษ บ มี
เมตตาในองค์นางพาล	
แล้วขว้างวรนุชดวงมาน	ยังนทีธาร
ก็ตก ณ กลางสาคร	
นางมารมีจิตสุนทร	แปลงกายคืออร
องค์เอกอัครเศเหมาเหมิง	
รูปร่างลออโทองเทง	เององค์โองเถง
ก็เนายังที่ราชา	

(จันทโครพคำฉันท์: 28)

จากโคลงเรื่องจันทโครพและจันทโครพคำฉันท์ จะเห็นได้ว่ากวีได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาฉากและตัวละคร ทำให้เรื่องจันทโครพมีเนื้อหาที่เพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้ว่ากวีได้มีการสร้างสรรค์ทั้งในรูปแบบการประพันธ์และเนื้อเรื่องบางตอน ขณะเดียวกันก็มีการสืบทอดตัวละครและแนวคิดหลักของเรื่องไว้เช่นเดิม

ต่อมาเมื่อถึงยุคที่มีการพิมพ์หนังสือในสมัยรัชกาลที่ 5 โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญหรือโรงพิมพ์วัดเกาะ เป็นโรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียงในการพิมพ์เรื่องประโลมโลกมากที่สุด โดยเฉพาะวรรณคดีนิทาน เช่น พระอภัยมณี ขุนช้าง-ขุนแผน สังข์ทองและนิทานชาวบ้าน ได้แก่ ปลาบู่ทอง แก้วหน้าม้า โสนน้อยเรือนงาม ซึ่งวรรณกรรมชาวบ้านเหล่านี้มีทั้งที่เป็นกลอนสวดและเป็นกลอนอ่านหรือนิทานคำกลอน (สุกัญญา สุจนายา. 2555: 117-126)

เรื่องประโลมโลกเหล่านี้แพร่หลายเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 วรรณกรรมนิทานหลายเรื่องนำไปใช้แสดงในการแสดงพื้นบ้าน ทั้ง ลิเก เพลงทรงเครื่องและเพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงขอทาน เพลงพื้นบ้านในยุคสมัยนี้ ได้นำเรื่องจากวรรณคดีนิทานของเก่าและนิทานประโลมโลกที่แต่งขึ้นในยุคนี้ไปแสดง ทำให้วรรณกรรมนิทานภาคกลางยิ่งแพร่หลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในเพลงทรงเครื่องที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก คือเพลงทรงเครื่องเรื่องจันทโครพของโรงพิมพ์วัดเกาะซึ่งสุกัญญา สุจนายา (2555: 236) ได้อธิบายไว้ว่า “เรื่องจันทโครพเป็นนิทานชาวบ้านที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในภาคกลาง นิยมนำไปแสดงเป็นละครและลิเก โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5-6 นิทานเรื่องนี้ได้รับความนิยมมาก ตามโรงบ่อนเบี้ยทุกโรงจะแสดงเรื่องนี้ นอกจากนำไปแสดงแล้วพวกกวณิกในสมัยก่อนยังนิยมนำไปขับเป็นเพลงขอทานร้องแลกข้าวปลาอาหารและเครื่องประทังชีวิตอื่น ๆ ”

เมื่อมีการพิมพ์เรื่องจันทโครพออกจำหน่ายในยุคนั้นและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย จึงมีการนำนิทานเรื่องจันทโครพ ไปใช้ในการแสดงพื้นบ้านในรูปแบบต่างๆ เช่น ลิเกและ เพลงทรงเครื่อง เพลงทรงเครื่อง เป็นเพลงน้อยที่เล่นเป็นเรื่องมีพิณพาทย์บรรเลงประกอบ เหตุที่เรียกกันว่า “เพลงทรงเครื่อง” เพราะผู้ร้องแต่งเครื่องแบบลิเกหรือแบบละคร เพลงทรงเครื่องจึงเป็น เพลงพื้นบ้านที่มีทั้งร้องทั้งรำและเจรจาแถมด้วยมุขตลก เป็นการแสดงที่มีครบทุกรส ทั้งรัก โศก ตลก รบ ปะปนกัน (สุกัญญา สุจนายา. 2555: 12-14)

จะเห็นได้ว่าจันทโครพมีการพิมพ์เผยแพร่สืบทอดและได้รับความนิยมกันมาหลายสมัย จนใน พ.ศ. 2505 องค์การคำครุสภา ได้นำเรื่องจันทโครพมาสร้างสรรค์ให้เหมาะกับกลุ่มผู้อ่าน ที่เป็นเยาวชน โดยการเพิ่มรูปภาพประกอบแทรกเข้าไปในเนื้อเรื่อง โดยเนื้อเรื่องนั้นเป็นส่วน เดียวกันกับสำนวนโรงพิมพ์พานิชศิลป์ ซึ่งรูปภาพประกอบนั้นวาดโดย เหม เวชกร นักวาดภาพ ชื่อดัง เป็นการขยายกลุ่มผู้อ่านเข้าสู่ระบบโรงเรียนในรูปแบบของหนังสืออ่านนอกเวลา

ในปัจจุบันยังมีนิทานเรื่องจันทโครพ สำนวนการ์ตูน ที่แต่งและจัดพิมพ์เป็นสำนวน ร้อยแก้ว เพื่อให้เด็กๆ ได้อ่านและเข้าใจเนื้อเรื่องได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยเนื้อเรื่องมีรูปภาพประกอบในทุกๆ หน้ามีการเพิ่มตัวละครและปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้น่าสนใจ แทรกข้อคิดที่เข้ากับวัยของผู้อ่าน เช่น

“เวลาผ่านไปหลายปี จันทวงศ์เติบโตเป็นเด็กน้อยที่มีไหวพริบ ฉลาดหลักแหลม เรียนรู้วิชา อาคมต่างๆ จากท้าวภูษงค์ได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็ว ที่สำคัญจันทวงศ์นั้นมีพลังกำลังมาก มหาศาลผิดกับเด็กลูกนกในวัยเดียวกัน แต่จันทวงศ์ไม่เคยใช้พลังกำลังในทางที่ผิด และไม่เคย กลั่นแกล้งผู้อื่นเลย เขาเป็นเด็กที่มีจิตใจเมตตา ชอบช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากอยู่เสมอ”

(จันทโครพสำนวนการ์ตูน: 173)

จะเห็นได้ว่าเรื่องจันทโครพมีรูปแบบการแพร่หลาย มีการสืบทอดเค้าโครงเรื่องและ เนื้อเรื่อง มาจากชาดกในพระไตรปิฎกแล้วแพร่หลายในรูปแบบของนิทานหลายสำนวน มีการพิมพ์ เผยแพร่อย่างกว้างขวาง เรื่องจันทโครพจึงเป็นที่รู้จักในฐานะนิทานประโลมโลก การแสดงพื้นบ้าน และเพลงพื้นบ้าน สืบทอดกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน รายละเอียดของเรื่องมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง ตามยุคสมัย แต่แก่นเรื่องหลักของเรื่องจันทโครพยังคงกล่าวถึงโทษของตัณหาและโทษของสตรี ทุก ๆ สำนวน

เรื่องจันทโครพที่สืบทอดกันมาแต่ละสำนวน ตั้งแต่จุฬารัตนคหบดีนิทาน มาจนถึงปัจจุบันและมี ลักษณะการสืบทอดอนุภาคสำคัญของเรื่องที่เด่นชัดว่ามีการสืบทอดกันเรื่อยมาทุกสำนวนคือ อนุภาคการย่นดาบให้กับโจร

การย่นดาบให้กับโจร ในเรื่องจุฬารัตนคหบดีนิทาน (พระไตรปิฎก: 2552) ได้บรรยาย เหตุการณ์ในตอนนั้นไว้ว่า “จุฬารัตนคหบดีนิทานจับหัวหน้าโจรฟาดเหวี่ยงลงที่พื้นดิน พูดยว่า “นางผู้ เจริญส่งดาบมา” นางกลับเกิดความรักในโจรซึ่งตนเห็นชั่วร้าย ย่นดาบดาบให้ในมือโจร” ซึ่งทำให้โจร

ฆ่าจุพธนูคคหบัณฑิตตาย ต่อมาเมื่อปรากฏวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ในปาจิตกุมาร การย่นดาบให้กับโจรของนางโมราผู้แต่งได้บรรยายเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ดังนี้

จึงตรัสบอกว่าเจ้าดอกมณฑาสวรรค์	ยื่นพระขรรค์มาให้พี่แม่สวสน
ขวัญอนงค์หลงรักสมัครใจ	มาห้อยโหนทำสงครามความอาวรี
จนเสียไพร่ตายมอดลงหมดม้วย	ถ้าไม่ช่วยก็เห็นชีจะเป็นผี
ผัวก็รกราวกับทรวงดวงชีวี	เป็นสองจิตใจอารีเป็นท่ากลาง
ยื่นพระขรรค์ผันตามไปให้โจร	พระจุมพลฉวยคมพระขรรค์ขวาง
โจรกระซจากพระหัตถ์บาดเป็นทาง	มันพันผางล้มพับลงกับดิน"

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2: 70)

ในโคลงเรื่องจันทโครพก็ได้มีเหตุการณ์ตอนดังกล่าวเช่นกัน โดยผู้แต่งได้บรรยายเหตุการณ์ตอนนางโมรายื่นพระขรรค์ให้กับโจรไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

นายโจรเสียท่าพลาด	พลาลง
พระเหยียบบอกรุทรวง	จักช้า
เรียกขรรค์ที่อนงค์	นุชส่ง ให้พี่
จะพิฆาตโจรห้า	หันให้มรณา
นางรำพึงคิดอัน	อกหมอง
อยากใคร่จะครอบครอง	แผดขู่
โดยจิตต์แพศยาทอง	กอบราด แรงเอย
ละโมภมากอยากรู้	รสอ้ายโจรไพร
ใคร่เลือกขรรค์ด้าส่ง	สามี่
เกรงว่าโจรชีวี	วอดม้วย
จึงเลือกส่งเป็นที่	ไปท่า กลางนา
ด้าพระขรรค์หันย้วย	อยู่ข้างมือโจร
อ้ายทโมนกลับได้ทวง	ที่ท่า
จันทเคารพพล่า	พลาดถ่า
โจรแทงเลือกสุดกำ-	ลั้งเหนียว
ต้องพระจันทโครพล้า	ลุ่มลุ่มกลางสนาม

(จันทโครพคำโคลง 2473: 27-28)

ในขณะที่สำนวนร้อยแก้วเรื่องจันทโครพ ในนิทานวรรณคดีไทย เล่ม 1 ได้บรรยายเหตุการณ์ตอนนางโมรายื่นพระขรรค์ในโจรในอีกลักษณะหนึ่งซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้ให้รายละเอียดที่เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

เจ้าชายจันทโครพ “โมรา ส่งพระขรรค์นั้นให้พี่ เร็ว ส่งมาให้พี่” โมรา “เออ! เพคะ เจ้าพี่” นางเกิดความลั้งเล

โมราจับพระขรรค์ไว้แต่หลังที่จะส่งให้สามิตนเพราะไม่ต้องการให้เจ้าชายฆ่าโจรป่า ผู้ซึ่งเป็นคนที่นางมีใจให้อยู่ด้วยเหมือนกันในตอนนั้น เมื่อไม่สามารถจะตัดสินใจได้ในยามคับขันเช่นนั้น นางก็วางพระขรรค์ไว้ตรงกลางชายทั้งสอง แต่จะให้ตามหันไปทางโจร

เจ้าชายจันทโครพ “โมรา เจ้าหันด้ามพระขรรค์มาทางนี้สิ เจ้าวางอย่างนั้นแล้วพี่จะหยิบอย่างไร” ในขณะที่ด้ามหันไปทางสามิตนทั้งคู่จึงกรูกันไปแย่งอาวุธในเวลาพร้อมกัน จันทโครพถูกคมมีดบาดจึงปล่อยพระขรรค์ เป็นจังหวะที่โจรป่าได้โอกาสเพราะกำด้ามพระขรรค์ได้ จึงแทงเจ้าชายจันทโครพสิ้นพระชนม์อยู่ตรงนั้นเอง

(นิทานวรรณคดีไทย: 116)

จากเหตุการณ์นางโมรายื่นพระขรรค์ให้กับโจรที่ยกมาจากเรื่องจันทโครพทั้ง 4 สำนวน จะเห็นได้ว่าการสืบทอดเหตุการณ์นางโมรายื่นพระขรรค์ให้กับโจรเหมือนกันแต่ก็มีรายละเอียดในแต่ละสำนวนที่ผู้แต่งได้บรรยายไว้แตกต่างกันยกตัวอย่างเช่น ในสำนวนจุฬานุกคหบดีทิตได้ให้เหตุผลในการยื่นดาบของนางว่า “นางกลับเกิดความรักในโจรซึ่งตนเห็นชั่วครู่” ในขณะที่สำนวนที่ 2 ในปาจิตกุมาร นอกจากนางมีความรักให้กับโจรแล้ว ผู้แต่งยังให้นางรู้สึกสงสารโจรที่สูญเสียพรรคพวกมากมายเพื่อตัวนาง “จนเสียไพร่ตายมอดลงหมดม้วย ถ้าไม่ช่วยก็เห็นชีวิตจะเป็นผี” สำหรับในสำนวนที่ 3 โคลงเรื่องจันทโครพผู้แต่งกลับไม่ได้ให้เหตุผลของการยื่นพระขรรค์ให้โจรว่าเกิดเพราะ “ความรัก” หรือ “ความสงสาร” แต่กลับให้เหตุผลในการกระทำของนางว่าเป็นเพราะ “หลงในรูปลักษณ์” ของโจร และ “โดยจิตต์แพศยา กอง กอบราศ แรงเอย” สำหรับในสำนวนที่ 4 เรื่องจันทโครพ จากนิทานวรรณคดีไทย ผู้แต่งได้ให้เหตุผลในการยื่นพระขรรค์ของนางโมราในอีกมิติหนึ่งกล่าวคือ เกิดจากความลังเลและความไม่สามารถที่จะตัดสินใจให้เด็ดขาดได้ แต่พฤติกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นจากความสองใจของนางโมราที่มีเหมือนกันในทุกสำนวน

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องจันทโครพมีการสืบทอด อนุภาคสำคัญ ๆ ของเรื่องหลายอนุภาคที่น่าสนใจและเรื่องจันทโครพ ในแต่ละสำนวนยังมีการสร้างสรรค์รายละเอียดของเรื่องที่สัมพันธ์กับยุคสมัย

ผู้ประพันธ์ได้มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดในแต่ละสำนวนโดยกลวิธีของผู้แต่งและการนำไปใช้ในบริบทที่หลากหลาย จึงทำให้เรื่องจันทโครพน่าสนใจ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญที่ทำให้เรื่องจันทโครพเป็นที่นิยมสืบต่อมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ
2. เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

ความสำคัญของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำให้เข้าใจความแพร่หลายของเรื่องจันทโครพตลอดจนเห็นถึงการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพตลอดจนลักษณะเด่นที่ทำให้นิทานเรื่องนี้สามารถดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาวรรณกรรมนิทานเรื่องจันทโครพสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา สำนวนร้อยกรอง สำนวนร้อยแก้ว สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ สำนวนการ์ตูนและเพลง รวมทั้งสิ้น 28 สำนวน

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

1. จุฬนุคคหบัณฑิต จากพระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกายคาถาธรรมบท เล่มที่ 43 ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2552

2. จุลนุคคหชาดก จากพระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย อรรถกถาชาดก เล่มที่ 58 ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2552

สำนวนร้อยกรอง

3. นิทานเรื่องจันทโครพ ในปาจิตกุมารกลอนอ่าน จากหนังสือวรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 กรมศิลปากร พ.ศ. 2533

4. จันทโครพ โรงพิมพ์พานิชสุภผล พ.ศ. 2466

5. จันทโครพ จากหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่ ของ พ.ณ ประมวลมารค พ.ศ. 2553

6. นิทานคำกลอนเรื่องจันทโครพ องค์การคำครุสภา พ.ศ. 2505

เรื่องจันทโครพสำนวนที่ 4 5 และ 6 เป็นสำนวนเดียวกัน โดยจันทโครพ โรงพิมพ์พานิชสุภผล เป็นสำนวนต้นฉบับ ส่วนจันทโครพ จากหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่และผู้แต่งหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่มีความเห็นว่าเนื้อหาตอนต้นจนถึงจันทโครพพบนางมุลินทร์มีสำนวนและลีลากลอนคล้ายกับสุนทรภู่จึงนำรวมไว้ในหนังสือดังกล่าว นิทานคำกลอนเรื่องจันทโครพ องค์การคำครุสภา เป็นการนำเรื่องจันทโครพ โรงพิมพ์พานิชสุภผลมาพิมพ์เพื่อเผยแพร่ใหม่ ทำให้เรื่องจันทโครพมีความแพร่หลาย ทั้งนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง เรื่องจันทโครพ องค์การคำครุสภาเป็นหลักแทนเรื่องจันทโครพสำนวนที่ 4 5 และ 6 เนื่องจากมีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด

7. โคลงเรื่องจันทโครพ จากหนังสือปลงศพ นางยี่ม ที่วัดสระเกษ จังหวัดพระนคร เมื่อวันอาทิตย์ที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 โรงพิมพ์เทพศิริินทร์ พลัฒพลาไชย จังหวัดพระนคร ผู้ประพันธ์ หลวงเสนาราชภักดีศรีสงคราม (เกีย บัญญัติ)

8. จันทโครพคำฉันท์ จากรายงานการค้นคว้าของ ธวัช ปุณโณทก เอกสารนิเทศ การศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 146 หน่วยนิเทศ กรมการฝึกหัดครู พ.ศ. 2516

สำนวนร้อยแก้ว

9. เล่าเรื่องจันทโครพ ของ รศ.วิเชียร เกษประทุม พ.ศ. 2548

10. นิทานวรรณคดีไทย เล่ม 1 ผู้เรียบเรียงวรรณกร สำนักพิมพ์ ภูมิปัญญา พ.ศ. 2553

สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

11. บทละครกรรมศิลป์การ บทละครนอกเรื่องจันทโครพ (ผู้แสดงชายล้วน) จัดแสดงเมื่อ 4 เม.ย. พ.ศ. 2548

12. บทลิเก กรรมศิลป์การ เรื่องจันทโครพ จัดแสดงเมื่อ 26 พ.ค. 2549

13. บทละครกรรมศิลป์การ ตอนจันทโครพเกี่ยวนางโมรา จัดแสดงเมื่อ 30 พ.ค. 2551

14. บทละครกรรมศิลป์การ ตอนกำเนิดนางโมรา จัดแสดงเมื่อ 30 ม.ค. 2552

15. บทละครกรรมศิลป์การ ตอนโมราต้องคำสาป ไม่ปรากฏวันจัดแสดง

16. เพลงทรงเครื่องจันทโครพ จากหนังสือประชุมเพลงทรงเครื่องสืบสานตำนานเพลงพื้นบ้านจากโรงพิมพ์วัดเกาะ ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2554

17. เพลงฉ่อยทรงเครื่อง จันทโครพ คณะหวังเต๊ะ (ออนไลน์). สืบค้นจาก: http://www.youtube.com/watch?v=UrZVrYX_6U4 [1 มีนาคม 2556]

18. ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ออนไลน์). สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=C6VelZbtI4o> [1 มีนาคม 2556]

19. ละครพื้นบ้านเรื่องจันทโครพ สำนวน อาจารย์เสรี หวังในธรรม (ออนไลน์). สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=6X0REMcGk0w> [1 มีนาคม 2556]

20. ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอน จันทโครพ รายการชิงช้าสวรรค์ ออกอากาศวันที่ 17 ก.ย. 2554 สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=Jlas6loWF7U> [1 มีนาคม 2556]

21. ละครเรื่องจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก รายการชิงร้อยชิงล้านออกอากาศวันที่ 14 ต.ค. 2555 สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=lu2cLr5swXE> [1 มีนาคม 2556]

สำนวนการ์ตูนและเพลง

22. จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง พ.ศ. 2547
23. จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊ก พ.ศ.2551
24. วรรณคดีก่อนนอน จันทโครพ สำนักพิมพ์สกายบุ๊ก พ.ศ.2553
25. เพลงน้ำตาจ๋าโท ศิลปิน สุรพล สมบัติเจริญ พ.ศ. 2496
26. เพลงจันทโครพ ศิลปิน ยอดรัก สลักใจ พ.ศ. 2538
27. เพลงโมรา ศิลปินวงมาลีฮวนน่า ชุดคนเซ็ดเงา พ.ศ. 2539
28. เพลงจันทโครพ ศิลปิน ชัย เบิกฟ้า พ.ศ. 2555

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. วรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีชื่อเรียกแตกต่างกันในหลายสำนวน แต่ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “เรื่องจันทโครพ” เป็นคำเรียกทั่วไปหรือคำเรียกรวม ซึ่งมีได้หมายถึงสำนวนใดสำนวนหนึ่งโดยเฉพาะ หากจะให้หมายถึงสำนวนใดสำนวนหนึ่งก็จะใช้ชื่อเรียกของสำนวนนั้นๆ
2. การสะกดชื่อตัวละคร มีการสะกดชื่อตัวละครที่ต่างกันหลายสำนวน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสะกดชื่อตัวละครตามรูปแบบในปัจจุบัน คือ “จันทโครพ” “มูจลินทร์” และ “จันทวงศ์”
3. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ศึกษาวิจัยเรื่องจันทโครพเรียงลำดับตามการสร้างสรรค์ผลงาน โดยไม่ได้นำปีที่พิมพ์เผยแพร่ผลงานมาพิจารณา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **การสืบทอด** หมายถึงการคงไว้ซึ่งลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ในด้านโครงเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่อง ตัวละคร ฉาก หรือแนวคิด
2. **การสร้างสรรค์** หมายถึงการเพิ่มหรือเสริมรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครพต้นเค้า เพื่อสร้างลักษณะใหม่ที่เป็นลักษณะเฉพาะของการสร้างสรรค์ในแต่ละสำนวน
3. **ลักษณะเด่น** หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่ปรากฏตามประเภทของวรรณกรรมรูปแบบต่างๆ

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยเรื่องจันทรโคจรและเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลนิทานเรื่องจันทรโคจร
3. ศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์
4. เสนอผลการวิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผล

บทที่ 2

การศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายเป็นอย่างมากในสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นโทษของต้นหาและสตรี ด้วยเนื้อหาที่มีความสนุกสนานเข้มข้นทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ มีการนำมาสร้างสรรค์ใหม่ในรูปแบบที่หลากหลาย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ โดยได้ศึกษาเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องจันทโครพไว้หลายประเด็น ผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอเป็นประเด็นๆ ตามกลุ่มของวิธีการศึกษาและกลุ่มวรรณกรรมดังนี้

- 2.1 ปรีทรรศน์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนต่าง ๆ
- 2.2 วรรณกรรมเรื่องจันทโครพกับแนวทางการศึกษาวิเคราะห์
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรม

2.1 ปรีทรรศน์ วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนต่าง ๆ

2.1.1 ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

เรื่องจุพพนุคคหบัณฑิต ใน พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบทเล่มที่ 4 หมวดตณ्हาวรรค เรื่องที่ 246 ความว่า พระศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภถึงภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งจึงตรัสพระธรรมเทศนา “แก่ชนผู้ถูกวิตกย้ายี้” ในกาลครั้งหนึ่งภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งนำภัตตาหารไปฉันอยู่ในโรงฉัน หลังจากฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว อยากจะดื่มน้ำ จึงไปที่บ้านหลังหนึ่ง เพื่อขอน้ำดื่ม และมีหญิงสาวคนหนึ่งตักน้ำมาถวายให้ดื่ม นางเห็นภิกษุนั้นแล้วเกิดความพึงพอใจ จึงกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ เมื่อมีความต้องการน้ำดื่ม ท่านก็พึงมาในเรือนนี้อีก” ตั้งแต่นั้นมา ภิกษุนั้นเมื่อต้องการน้ำดื่มก็ได้ไปที่บ้านหลังนั้นเป็นประจำ ต่อมา นางได้นิมนต์ภิกษุนั้นไปฉันภัตตาหารที่บ้าน และได้ถือโอกาสบอกกับท่านว่า ที่บ้านของนางมีทุกสิ่งทุกอย่าง จะขาดก็แต่เพียงคนที่จะมาช่วยดูแลจัดการเท่านั้น ภิกษุพอได้ยินเช่นนั้นก็เกิดความกระสันอยากสึก พระศาสดาจึงแสดงบุพพกรรมของภิกษุหนุ่มผู้กระสันอยากสึกนั้นว่า “เพราะในกาลก่อน นางทั้งบัณฑิตผู้เลิศกว่าคนทั่วชมพูทวีปไปปรักขายอีกคนหนึ่งให้เห็นเพียงครูเดียว ทำให้บัณฑิตนั้นถึงแก่ชีวิต” จึงทรงเล่าว่า จุพพนุคคหบัณฑิต เรียนศิลปะในสำนักของอาจารย์ทศปาโมกข์และรับลูกสาวที่อาจารย์ยกให้กลับเมืองพาราณสี ระหว่างทางได้ฆ่าโจร 49 คนด้วยลูกศร 49 ลูก จนลูกศรหมดจึงจับหัวหน้าโจร

เหวี่ยงลงพื้นแล้วเรียกให้นางส่งดาบมา นางกลับเกิดความรักโจรยื่นด้ามดาบให้โจรฆ่าจุฬารนุคคห ทัศนิตตาย โจรพานางไปพลางคิดว่า “เมื่อนางเห็นชายอื่นอาจฆ่าเราเหมือนสามีนาง” โจรจึงหลอกให้นางรออยู่ริมฝั่งแม่น้ำแล้วตัวเองข้ามแม่น้ำหนีไป ต่อมานางเจอสุนัขจิ้งจอกที่ริมฝั่งน้ำ สุนัขจิ้งจอกจึงถามนางว่า “ใครนะ มาหัวเราะอยู่ที่กอดะใครน้ำ ในที่นี้ไม่ปรากฏมีการพ้อนรำ การขับ หรือการประโคมที่บุคคลจัดขึ้นเลย แม่นางงาม ผู้มีตะโพกอันผ่องผาย ทำไมเล่า แม่จึงมาหัวเราะในเวลาที่ต้องร้องไห้” นางจึงตอบว่า “สุนัขจิ้งจอกผู้โง่เขลา ทรมานปัญญา เจ้าพลาดจากปลาและชิ้นเนื้อแล้วชบเซาอยู่ดูคนกำพร้า” สุนัขจิ้งจอกจึงตอบกลับไ้ว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก หล่อนนั้นแหละพลาดทั้งจากผัวทั้งจากชู้ ชบเซายิ่งกว่าเราเสียอีก” จากนั้นได้ตรัสประชุมชาดกว่าจุฬารนุคคหทัศนิต คือ ภิกษุรูปนี้ ส่วนหญิงที่เป็นภรรยา ก็คือ หญิงสาวแรกรุ่นคนนี่เอง ท้าวสักกเทวราชที่แปลงเป็นสุนัขจิ้งจอกมาประจานนางเป็นเรานิแล(พระไตรปิฎก : 2552)

ลำดับต่อมาปรากฏเป็นนิทานชาดกในพระสูตรตันตปิฎกขุททกนิกาย อัฏฐวรรค ชื่อ จุลลนุคคหชาดก เป็นชาดกลำดับที่ 374 ความว่า พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ ใครทำให้กระสันอยากสึก. ครั้นเมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า ภรรยาเก่าพระเจ้าข้า. พระศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ หญิงนี้กระทำความพินาศให้แก่เธอในบัดนี้เท่าไหนหา มิได้ แม้ในกาลก่อน เธออาศัยหญิงนี้ถูกตัดศีรษะด้วยดาบ อันภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้

ครั้งนั้น อาจารย์ของจุฬลนุคคหทัศนิตได้ยกธิดาของตนให้จุฬลนุคคหทัศนิตนั้นพานางเดินทางกลับบ้านเมือง ในระหว่างทาง ได้ปรากฏช้างขึ้นจุฬลนุคคหทัศนิตจึงเอาลูกศรยิงช้างที่กระพอง ช้างจึงล้มลง ณ ที่นั้นเอง ต่อมาจุฬลนุคคหทัศนิตเดินทางมาถึงที่อยู่ของพวกโจรนุคคหทัศนิตยิงโจร 49 คนด้วยลูกศร 49 ลูกจนโจรตายหมดเหลือแต่หัวหน้าโจรจุฬลนุคคหทัศนิตทำให้โจรล้มลงและนั่งทับบนอกของหัวหน้าโจร คิดว่าจะตัดศีรษะของนายโจร จึงขอดาบมาจากมือของภรรยา ฝ่ายภรยานั้นกระทำความรักในหัวหน้าโจรขึ้นในทันใดนั้น จึงวางตัวดาบที่มือโจร วางฝากดาบที่มือของสามี นายโจรจับถูกด้ามของตัวดาบจึงชักดาบออกตัดศีรษะของนุคคหทัศนิตนายโจรนั้นครั้นฆ่านุคคหทัศนิตแล้ว จึงพาเอาผู้หญิงไป นายโจรคิดว่าหญิงนี้ให้ฆ่าสามีที่ตระกูลให้ก่อน ครั้นเห็นคนอื่นอีกคนหนึ่งเข้า ก็จะกระทำการอย่างนั้นแม้กระเรา เราควรทิ้งหญิงนี้เสีย จึงได้ทิ้งนางไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำ

ขณะนั้น ท้าวสักกะทรงตรวจดูโลกอยู่ทรงเห็นนางผู้ถูกความอยากได้เกินไปครอบงำผู้เสื่อมจากสามีและโจรกำลังร้องไห้อยู่ ทรงดำริว่า จักขมหญิงนี้ให้ได้อายแล้วจักกลับมา จึงทรงพาสารถีมาตลีและปัญจสิขเทพบุตร เสด็จมา ณ ที่นั้น ประทับยืนที่ฝั่งแม่น้ำแล้ว ทรงรับสั่งว่า ดูก่อน

มาตลี เธอจึงเป็นปลา ดูก่อนปัญจสิขะ เธอจึงเป็นนก ส่วนเราจักเป็นสุนัขจึงจอกคานขึ้นเนื้อไปยังที่
ตรงหน้าของนาง เมื่อเราไปที่นั่น เธอจึงโดดขึ้นจากน้ำตกลงตรงหน้าเรา เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจักทั้ง
ขึ้นเนื้อที่คานเสีย แล้ววิ่งไปจะจับปลา ขณะนั้น ปัญจสิขะที่แปลงเป็นนก จงโฉบเอาชิ้นเนื้อนั้นบินไป
ในอากาศ มาตลีที่แปลงเป็นปลา จงโดดลงไปในน้ำเทพบุตรทั้งสองรับเหวบน้ำว่า ดีละ ข้าแต่ทเว
มาตลีสารถิได้แปลงเป็นปลา ปัญจสิขะเทพบุตรได้แปลงเป็นนก ท้าวสักกะแปลงเป็นสุนัขจึงจอกคาน
ขึ้นเนื้อไปยังที่ตรงหน้าของนาง ปลาโดดขึ้นจากน้ำตกลงตรงหน้าสุนัขจึงจอก สุนัขจึงจอกทั้งขึ้นเนื้อ
ที่คานแล้ววิ่งไปเพื่อจะเอาปลา ปลากระโดดไปตกลงในน้ำ นกโฉบเอาชิ้นเนื้อบินไป

นางเห็นดังนั้นคิดว่า สุนัขจึงจอกนี้ถูกความอยากกินไปครอบงำไม่ได้ทั้งเนื้อและปลา
จึงหัวเราะลั่นประดุจทุบหม้อให้แตกฉะนั้น สุนัขจึงจอกจึงกล่าวว่า โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษ
ของตนเห็นได้ยาก เจ้านั้นแหละเสื่อมจากผิวและชายชู้ ชบเซาแม้ว่าเราเสียอีกพระมหาสัตว์เมื่อจะ
ให้นางละอายแล้วถึงประการอันผิดแผก จึงกล่าวว่า ดูก่อนนางผู้ทุศีล มีกรรมอันลามก เราจักไม่ให้
เหยื่อของเรา ก่อน แต่เจ้าถูกความอยากกินไปครอบงำ มีจิตปฏิพัทธ์ในโจรที่เห็นชั่วครู่ เสื่อมจาก
ชายชู้และจากผิวที่ตระกูลแต่งตั้งให้ ว่าโดยเปรียบเทียบกับเราแล้ว เจ้าเป็นผู้กำพร้ากว่าร้อยเท่าพัน
เท่า ชบเซาร้องไห้ ร่ำไรรออยู่ท้าวสักกะนั้น ครั้นทรงทำให้นางได้อายถึงประการอันแปลกอย่างนี้แล้ว
ได้เสด็จไปยังสถานที่ของพระองค์(พระไตรปิฎก: 2552)

2.1.2 จันทรโครพสำนวนร้อยกรอง

เรื่องจันทรโครพสำนวนลายลักษณ์ที่เก่าที่สุดพบเป็นนิทานแทรกอยู่ในเรื่องปาจิตกumar
วรรณกรรมในสมัยกรุงธนบุรี โดยปรากฏในฐานะนิทานอธิบายเหตุกำเนิดของชะนี ความว่า
หลังจากปาจิตกับนางอรพิมสังหารท้าวพรหมทัตแล้ว พระอินทร์แปลงเป็นม้าเหาะมารับทั้งสองคน
หนีไปจนถึงต้นไทร ทั้งสองได้หยุดพักใต้ต้นไทรจนถึงเวลาเย็น นางอรพิมได้ยินเสียงร้องของชะนีจึง
ถามถึงสาเหตุที่ชะนีร้อง “ผัว ผัว” ในเวลาเย็น

“เสียงผีผัวพึมพำคำรามร้อง
เมื่อยามพระสุริยสนธยา
เสียงพิกลเป็นทำนองร้องเรียกผัว
นางโถมงามอนถามพระจอมปราศ
มาเพียนเพศเหตุไหนดพระเชษฐา
แต่ปางก่อนสร้างกรรมประการใด

เสียวสยองเยือกเย็นเส้นเกศา
นางชะนีห้อยพฤษาพิไรคราง
แล้วไต่ไม้ห้อยหัวเหมือนผีสาธ
ชะนีนางน้อนาถประหลาดใจ
ดูหน้าตาเหมือนอย่างคนหาผัดไม่
จึงพิไรเรียกผัวอยู่มัวเมา”

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2: 69)

ปาจิตจึงเล่าเรื่องจันทโครพให้นางอรพิมฟังโดยเนื้อเรื่องจบลงในตอนที่พระอินทร์สาปนางโมราให้กลายเป็นชะนี

“นางบังอรต้องพรพระอินทร์สาป
ด้วยเวรชาฆ่าผัวมัวประวิง
ครั้นยามเย็นยอแสงแดงอากาศ
หมายว่าเลือดผัวรักประจักษ์ใจ

ก็กลายกลับกายเป็นชะนีหญิง
เข้าปนลึงฝูงค้างอยู่กลางไพร
ระลึกชาติคิดถึงผัวที่ตักษัย
จึงโหยให้เรียกผัวอยู่มัวเมา”

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2: 73)

เรื่องจันทโครพจากหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่ ของ พ. ณ ประมวลมารคแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ โดย พ. ณ ประมวลมารค มีความเห็นว่าเรื่องจันทโครพตั้งแต่ต้นเรื่องจนถึงตอนเข้าถ้ำนางมุกจินทร์เป็นผลงานของสุนทรภู่จึงนำมารวบรวมไว้ในหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่ โดยตอนต้นของเรื่องได้ระบุถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งไว้ว่า

“จะกล่าวภาพกนิษฐ์ร้าย
ยังมีราชนิเวศน์เขตนคร
มีเมืองขึ้นอติเรกเสกสรรค์
ชื่อพระจันทโครพกุมารา

ให้แจ้งชายกุลบุตรที่ฝึกสอน
นรินทร์พรหมทัตกระษัตรา
กรุงกระษัตริย์มอญไอรสา
พระชันษาถ้วนถึงสิบสองปี”

(ประวัติคำกลอนสุนทรภู่: 128)

เรื่องจันทโครพ โรงพิมพ์พานิชสุภผล พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ.2466 ขนาดรูปเล่ม 8 หน้ายก ราคา 25 สตางค์ เนื้อเรื่องในตอนต้นเหมือนกับในหนังสือคำกลอนสุนทรภู่ ตั้งแต่ จันทโครพเรียนวิชาสำเร็จจนถึงเข้าถ้ำนางมุกจินทร์ เนื้อหาต่อมาของเรื่องจันทโครพโรงพิมพ์พานิชสุภผล คือ จันทโครพได้นางมุกจินทร์เป็นชายาจนนางมุกจินทร์ตั้งครรภ์จึงพานางกลับบ้านเมือง ระหว่างทางนางยักษ์มายืนเห็นจันทโครพเข้าก็หลงรักจึงสะกดให้ทั้งคู่หลับและปลุکنางมุกจินทร์ขึ้นมาเพื่อถามเรื่องราว หลังจากนั้นนางยักษ์จึงโยนนางมุกจินทร์ทิ้งและแปลงกายเป็นนางมุกจินทร์ จันทโครพพานางยักษ์แปลงเข้าเมือง โจรหลวงทำนายว่านางมุกจินทร์แท้จริงคือนางยักษ์แปลง นางยักษ์คืนร่างเดิม จันทโครพต่อสู้และขับไล่นางยักษ์ไปได้ จันทโครพจึงออกเดินทางตามหานางมุกจินทร์พร้อมพี่เลี้ยงสี่คน ฝ่ายนางมุกจินทร์โดนนางยักษ์โยนไปตกยังท้องทะเลจึงได้กลับไปอยู่กับท้าวภูษงค์ผู้เป็นบิดา นางมุกจินทร์คลอดบุตรชายชื่อว่า จันทวงศ์ เวลาผ่านไปได้เจ็ดปี จันทวงศ์ออกมาเล่นที่ชายหาดและได้เจอกับจันทโครพ จันทโครพแสดงตัวว่าเป็นพ่อ จันทวงศ์ไม่เชื่อจึงเกิดการต่อสู้ แต่เมื่อแผลงศรใส่กันศรของจันทวงศ์กลายเป็นข้าวตอกดอกไม้ ศรของจันทโครพกลายเป็นขนมนมเนย จันทวงศ์กลับลงบาดาลเล่าให้ท้าวภูษงค์ฟัง ท้าวภูษงค์คิดว่า เป็นจันทโครพจึงพานางมุกจินทร์ขึ้นมาที่ชายหาดพบกับจันทโครพ เมื่อทั้งหมดพบกันท้าวภูษงค์จึงให้จันทโครพพานางมุกจินทร์และจันทวงศ์กลับบ้านเมือง

โดยระหว่างทางเทวดาได้อุ้มจันทวงศ์ไปยังตำหนักของนางมัจฉาธิดาท้าวสหสรั้งมี จันทวงศ์ได้นางมัจฉาเป็นชายา ท้าวสหสรั้งรู้ความจริงจึงมาจับจันทวงศ์ จันทวงศ์ใช้คาถาแทรก

แผ่นดินหนีออกมาได้และได้ยักษ์ตั้งงำมช่วยพาไปส่งเมืองของจันทโครพ จันทวงศ์ออกจากบ้านเมืองเดินทางมาหานางมัจฉา นางมัจฉาก็เดินทางออกจากบ้านเมืองมาหาจันทวงศ์ ระหว่างทางเจอเทวดาแปลงกายเป็นพราหมณ์มาช่วยเสกให้กลายเป็นชายจนกว่าจะได้นอนร่วมหมอนกับจันทวงศ์จึงกลับเป็นหญิงอีกครั้ง นางมัจฉาได้พบยักษ์กาละสุร ยักษ์กาละสุรรับเป็นบุตรบุญธรรม นางมัจฉาหนีออกมาจากเมืองยักษ์กาละสุรตามมาทันทีที่อาศรมพระฤาษีอ้อนวอนให้นางกลับไป นางมัจฉาไม่กลับยักษ์กาละสุรจึงมอบมนต์วิเศษ อาวุธให้ก่อนสิ้นใจตาย จันทวงศ์เดินทางมาถึงอาศรมพระฤาษี พบนางมัจฉาที่มีร่างเป็นชายก็กลับคล้อยคลาแต่ไม่แน่ใจจึงต้องการพิสูจน์ จันทวงศ์ใช้พระขรรค์ฟันคอตอนหลังเพื่อให้เสียชีวิตและคืนร่างเดิม แต่นางมัจฉารู้สึกตัวและตัดพ้อ จันทวงศ์พร้อมทั้งบอกวิธีที่จะทำให้นางกลับคืนร่างเดิม จันทวงศ์ได้ครองเมืองของท้าวกาละสุร ฝ่ายท้าวสหสรังสีเมื่อทราบข่าวก็ยกทัพมาเพื่อฆ่าจันทวงศ์แม้ใครจะทำนายว่าชะตาขาดก็ไม่ฟัง ท้าวสหสรังสียกทัพมาตีหน้าด่านจนแตก จันทวงศ์ให้ตั้งงำมเกณฑ์ทัพออกไปรบ ท้าวสหสรังสีแพ้ จันทวงศ์กับนางมัจฉาออกไปขอขมา ท้าวสหสรังสีไม่ยอมให้อภัยจึงทำจันทวงศ์รบ ท้าวสหสรังสีต่อสู้เสียเปรียบจึงหนีไปกำบังตัวในเมฆ จันทวงศ์แผลงศรไปตัดแขนท้าวสหสรังสีขาดจนตกลงสู่พื้น นางมัจฉาเข้าไปหาท้าวสหสรังสีจึงให้อภัยและสั่งสอนให้นางมัจฉารับใช้จันทวงศ์และเป็นภรรยาที่ดีก่อนจะสิ้นชีวิต จันทวงศ์สั่งไพร่พลให้ต่อเรือเพื่ออัญเชิญศพท้าวสหสรังสีกลับไปทำพิธี (จันทโครพ: 2466)

เรื่องจันทโครพ ส่วนนวนองค์การคำของครุสภา (นิทานคำกลอนเรื่องจันทโครพ: 2505) เนื้อเรื่องเหมือนกับสำนวนโรงพิมพ์พานิชสุภผล คือมีเนื้อเรื่องตั้งแต่ จันทโครพเดินทางออกจากบ้านเมืองไปเรียนวิชากับพระฤาษี จนถึงตอนทำศพบิดาของนางมัจฉา เรื่องจันทโครพสำนวนนี้มีการแทรกรูปภาพและคำบรรยายตามเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละตอน โดยภาพประกอบนั้นเป็นฝีมือการวาดของ เหม เวชกร นักวาดภาพประกอบชื่อดัง หนังสือมีทั้งสิ้น 212 หน้า

จันทโครพคำฉันท์ จากการศึกษาของ ธวัช ปุณโณทก (จันทโครพคำฉันท์: 2516) แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์ แต่ผู้แต่งไม่ได้กำหนดชื่อฉันท์ที่แน่นอนลงไปในคำประพันธ์ เพียงแต่บอกไว้ว่า ฉันท์ 11 ฉันท์ 14 ฉันท์ 19 ตามแบบการประพันธ์สมัยโบราณ อีกทั้งยังไม่เคร่งครัดการใช้ ครุ ลหุ เหมือนกวีในสมัยหลังทำให้เป็นการยากที่จะระบุว่าแต่งด้วยฉันท์ชนิดใด โดยจันทโครพคำฉันท์มีการดำเนินเรื่องตามแบบวรรณคดีโบราณ คือ เริ่มเรื่องด้วยบทไหว้ครู ดำเนินเรื่องตั้งแต่จันทโครพลาพระอาจารย์กลับบ้านเมือง จนจบลงที่นางยักษ์ทำร้ายนางมัจฉาและแปลงร่างเป็นนางมัจฉาเพื่อเดินทางกลับบ้านเมืองพร้อมกับจันทโครพ สุดท้ายผู้แต่งบอกนามตัวเอง “ถึก” เป็นผู้แต่ง และวันเวลาที่แต่งเสร็จ

จันทโครพคำโคลง ประพันธ์โดย หลวงเสนาราชภักดีศรีสงคราม (เกีย บัญญัติ) แต่งเมื่อรัตนโกสินทร์ศก 112 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพทั้งสิ้น 172 บท เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู เนื้อเรื่องเริ่มต้นที่จันทโครพเรียนศิลปศาสตร์จบจึงลากลับบ้านเมือง เนื้อเรื่องดำเนินมาจนจบพระอินทร์สาปนางโมรา ชุบชีวิตจันทโครพและบอกทางไปหานางมัจฉา

ในตอนท้ายก็บอกถึงวัตถุประสงค์การแต่งและบอกวันเดือนปีที่แต่งเสร็จ โดยจันทโครพคำโคลงในตอนที่มีพระอินทร์ชุบชีวิตจันทโครพและตรัสสั่งสอนนั้น ผู้ประพันธ์ได้ใช้โคลงกระทู้บรรยายไว้อย่างน่าสนใจ

“อย่า พราเผลอสติตั้ง	ดาตุ
ไว้ กิริยาประหยัดยู-	ยาตรยาย
ใจ แคลงแห่งใจผลู	ลือกหล่ม ลิ่นฤา
ทาง ที่สัตรูราย	หลีกเลี้ยวเลยหึ่ง
อย่า ประมาทมองตริแก่	กันตน
วาง จิตต์เขาเราจะจน	จิตต์อื่น
ใจ มนุษย์สุดแสนกล	กลับชั่ว ดีนา
คน ชื่อคนโก่งนั้น	ยากรู้ใจเขา”

(จันทโครพคำโคลง: 41)

2.1.3 จันทโครพสำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ ผู้แต่ง รศ.วิเชียร เกษประทุม (เล่าเรื่องจันทโครพ: 2548) ภาพประกอบโดย ธนสิทธิ์ คนทา จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา พิมพ์เมื่อ ตุลาคม 2548 จำนวนทั้งสิ้น 133 หน้า ราคา 50 บาท เล่าเรื่องจันทโครพ ใช้นิพนธ์ในการเล่าเรื่องโดยมีการแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอนๆ จำนวนทั้งสิ้น 15 ตอน และมีรูปภาพประกอบ 1 ภาพ ประกอบการเล่าในแต่ละตอน เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ตอนพระจันทโครพเรียนวิชาเป็นตอนที่ 1 ตอนที่ 2 พระจันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา ตอนที่ 3 นางโมราเป็นเมียของนายโจรป่าและถูกสาปเป็นชะนี ตอนที่ 4 พระจันทโครพได้นางมูจลินทร์ ตอนที่ 5 นางยักษ์แปลงตัวเป็นนางมูจลินทร์ ตอนที่ 6 นางยักษ์หนีออกจากเมืองจักรพรรดิ ตอนที่ 7 กำเนิดพระจันทวงศ์ ตอนที่ 8 พระจันทโครพพบพระจันทวงศ์ ตอนที่ 9 พระจันทโครพเสด็จไปเมืองบาดาล ตอนที่ 10 พระจันทวงศ์ได้นางมัจฉา ตอนที่ 11 ประหารพระจันทวงศ์ ตอนที่ 12 ดึงขากัมมาช่วยพระจันทวงศ์ ตอนที่ 13 นางมัจฉาตามหาพระจันทวงศ์พบท้าวกาละสูร ตอนที่ 14 พระจันทวงศ์พบพระชายา เนื้อเรื่องจบตอนที่ 15 คือ ตอนศึกท้าวสหสรังสี นอกจากนี้หากเนื้อหาตอนใดมีความน่าสนใจ ไพเราะ ผู้แต่งจะเพิ่มเนื้อหาที่เป็นร้อยกรองตามต้นฉบับเดิมเพิ่มมาให้อ่านด้วย พร้อมอ้างอิงประกอบสำหรับให้อ่านที่สนใจสามารถค้นต้นฉบับมาอ่านได้

เรื่องจันทโครพ จากหนังสือวรรณคดีนิทานไทย เล่ม 1 ผู้แต่ง วรรณกร ภาพประกอบโดย สมบัติ กระปุกทอง จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ภูมิปัญญา พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553 จำนวนทั้งสิ้น 151 หน้า ราคา 120 บาท โดยหนังสือวรรณคดีนิทานไทย เล่ม 1 นั้น ได้รวบรวมวรรณคดีนิทานไว้ในเล่มจำนวนทั้งสิ้น 6 เรื่อง โดยเรื่องจันทโครพ เป็นลำดับที่ 5 โดยมีเนื้อหาตั้งแต่หน้า 107-123 ใช้นิพนธ์ในการเล่าเรื่องและมีรูปภาพประกอบการเล่า เนื้อหามีความแตกต่างจากสำนวนอื่น มีเนื้อหาที่ไม่ปรากฏในสำนวนอื่นๆ เช่น

“เจ้าชายจันทโครพ “ท่านพ่อ ที่เรามาในวันนี้ ก็เพื่อจะมาขอขมาที่ล่วงเกินท่านและมูจลินทร์ จนทำให้ท่านต้องชุนข้องใจ ขอให้ท่านโปรดยกโทษให้แก่เราด้วย”

ท่านพญานาค “เอละๆเราเห็นแก่ลูกและหลานของเรา หรือกนะ ถึงได้ยกโทษให้แก่เจ้า”

มัจฉินทร์ “ขอบพระทัยเพคะ ท่านพ่อ”

หลังจากที่ได้ไปขอมาแก่ท่านพญานาคแล้ว เจ้าชายจันทโครพก็พานางมัจฉินทร์ออกเดินทางไปยังบ้านเมืองของพระองค์ แล้วทั้งสองก็ได้กลับมาปกครองเมืองพาราณสีจนสิ้นพระชนม์อย่างสงบ และพระโอรสของทั้งสอง มีพระนามว่า “เจ้าชายจันทวงศ์” ก็ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์ และปกครองเมืองอย่างมีความสุขสืบไป

(วรรณคดีนิทานไทย เล่ม 1: 123)

2.1.4 จันทโครพสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ (ผู้แสดงชายล้วน) ปรับปรุงจากบทละครของท่านผู้หญิงแฉ้ว สนิทวงศ์เสนี จัดแสดงเนื่องในสัปดาห์อนุรักษ์มรดกไทย ปี พ.ศ. 2548 ณ สัปดาห์ศิลปกรรม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในวันจันทร์ที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2548 เวลา 17.00 น. บทโดย สมรัตน์ ทองแท้ บรรจุเพลงโดย สมชาย ทับพร โดยบทละครเรื่องนี้ได้แบ่งการแสดงออกเป็น 3 องก์ โดยองก์ที่ 1 จันทโครพได้นางมัจฉินทร์ เนื้อเรื่องตั้งแต่พระอินทร์ชุบชีวิตจันทโครพ บอกทางไปหานางมัจฉินทร์ จันทโครพได้นางมัจฉินทร์และนางมัจฉินทร์ตั้งครรภ์ องก์ที่ 2 พลัดพราก เนื้อเรื่องจันทโครพพานางมัจฉินทร์เดินทางกลับบ้านเมืองและเจอนางยักษ์ระหว่างทาง นางยักษ์ทำร้ายนางมัจฉินทร์และแอบแปลงเป็นนางมัจฉินทร์แล้วเดินทางกลับบ้านเมืองกับจันทโครพ องก์ที่ 3 เข้าเมือง เนื้อเรื่องจันทโครพพานางยักษ์แปลงเข้าเมือง จันทโครพรู้ความจริงเรื่องนางยักษ์แปลงและไล่ นางยักษ์ไป หลังจากนั้นจึงออกเดินทางตามหานางมัจฉินทร์ โดยมีการให้รายละเอียดองค์ประกอบของบทละคร เช่น เพลงสำหรับวงปี่พาทย์ เพลงสำหรับตัวละครร้องและการให้รายละเอียดฉากและบรรยากาศสำหรับการแสดง (บทละครนอกเรื่องจันทโครพ: 2548)

บทลิเกเรื่อง “พระจันทโครพ” โดย อาจารย์บุญเลิศ นาจพินิจ จัดแสดงเนื่องในรายการศรีสุขนาฏกรรม ประจำปี 2549 ครั้งที่ 5 ณ โรงละครแห่งชาติ ใน วันศุกร์ ที่ 26 พฤษภาคม 2549 เวลา 17.00 น. โดยแบ่งการแสดงออกเป็น 7 ฉาก เริ่มฉากแรกตามธรรมเนียมการแสดงลิเก คือ การออกแขก ฉากที่ 2 จึงเริ่มเข้าสู่เนื้อเรื่อง เริ่มด้วยจันทโครพสำเร็จวิชาจากพระฤๅษีและลากลับบ้านเมือง ฉากที่ 3 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพและสั่งว่าห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมือง ฉากที่ 4 กลางป่า จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา ฉากที่ 5 จันทโครพและนางโมราพบโจร นางโมรายื่นพระขรรค์ให้โจรฆ่า จันทโครพฉากที่ 6 โจรคิดได้จึงหนีไปและทิ้งนางโมราจนจบฉากที่ 7 ตรงเนื้อหาตอนที่พระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนี องค์ประกอบของบทลิเกเรื่อง “พระจันทโครพ” นั้นประกอบไปด้วย เพลงซึ่งเป็นทำนองในการร้องของตัวละครและประกอบการแสดง เช่น เพลงต่อหม้อสองชั้น เพลงหงส์ทอง เป็นต้น องค์ประกอบต่อมาคือ บทเจรจาของตัวละคร บทบรรยาย ดังตัวอย่าง

ฉากที่ 6 โจร-โมรา หลับนอนในที่พัก

เจรจา

โจร นี่ก็ค่ำมืดแล้ว นอนเสียเถิดนะจ๊ะโมรา

โมรา แล้วพี่โจร คิดอะไรอยู่ ทำไมไม่นอน

โจร โมรานอนก่อนเถิด พี่กำลังคิดว่าพรุ่งนี้ไปปล้นที่ไหนดี

โมรา อย่างนั้นโมรานอนก่อนนะจ๊ะ ง่วงแล้ว

(โมรานอนหลับ โจรเดินไปมาไม่นอนยืนจ้องหน้าโมรา แล้วถอนใจใหญ่)

ร้องราชันเกลิง

โจร ยามดึกเดือนดับ

ฉันนอนตาหลับไม่ได้

ภาพยังติดตาจิตใจ

วันนั้นที่ไปทำชั่ว

ลง ไปให้ทุกข์แก่ท่าน

เกรงทุกข์นั้นถึงตัว

(บทกลอนเรื่องจันทโครพ: 5)

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ ตอน จันทโครพเกี้ยวนางโมรา จัดแสดงเนื่องในงานเผยแพร่ให้ประชาชน ในรายการศรีสุชนาฏกรรม ณ หอวชิราวุธานุสรณ์ ในวันศุกร์ที่ 30 พฤษภาคม 2551 เวลา 17.00 น. บทโดย เสรี หวังในธรรม บรรจุเพลงโดย สมชาย ทับพร โดยบทละครเรื่องนี้มีเพียง 1 ฉาก คือ ฉากจันทโครพเกี้ยวนางโมรา เริ่มเรื่องจากจันทโครพ เปิดผอบพบนางโมรา จันทโครพเกี้ยวนางโมรา โดยมีองค์ประกอบของบทละครได้แก่ เพลงสำหรับวงปี่พาทย์ เพลงสำหรับตัวละครร้องและการให้รายละเอียดฉากและบรรยากาศสำหรับการแสดง (บทละคร ตอน จันทโครพเกี้ยวนางโมรา: 2551)

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา จัดแสดงเนื่องในรายการศรีสุชนาฏกรรม ประจำปี 2552 ปีที่ 31 ครั้งที่ 1 วันศุกร์ที่ 30 มกราคม 2552 เวลา 17.00 น. ณ หอวชิราวุธานุสรณ์ และจัดแสดงอีกครั้งในวันเสาร์ที่ 7 กุมภาพันธ์ 2552 เวลา 14.00 น. ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี บทโดย เสรี หวังในธรรม บรรจุเพลงโดย สมชาย ทับพร บทละครเรื่องนี้ได้แบ่งการแสดงออกเป็น 2 ฉาก เริ่มฉากที่ 1 คือ อาศรมพระสิทธิฤาษีกลางป่า พระฤาษีเสกผอบนางโมราและพระขรรค์มอบให้จันทโครพ พร้อมทั้งสั่งว่าห้ามเปิดผอบก่อนจะเดินทางถึงบ้านเมือง ฉากที่ 2 กลางป่า จันทโครพเปิดผอบพบนางโมราและได้นางโมรา โดยมีองค์ประกอบของบทละครได้แก่ การบอกเพลงปี่พาทย์ สำหรับให้วงปี่พาทย์เล่นประกอบการแสดงเช่น ปี่พาทย์ทำเพลงวา , ปี่พาทย์ทำเพลงตระนิมิต -ร้าว- เป็นต้น องค์ประกอบต่อมาคือเพลงสำหรับตัวละครร้อง เช่น เพลงยานี , เพลงดวงพระธาตุ เป็นต้น ภายในบทละครมีการให้รายละเอียดของฉากและบรรยากาศ เช่น พระฤาษีบิณฑกรรม (จุดดินปั้น) กระพริบไฟ จันทโครพเปิดผอบ นางโมราร่าออกกลางเวที เป็นต้น (บทละคร ตอนกำเนิดนางโมรา: 2552)

บทละครนอก เรื่อง จันทโครพ ตอนที่ 2 โมราต้องคำสาป บทโดย เสรี หวังในธรรม บรรจุเพลงโดย สมชาย ทับพร (ไม่ปรากฏรายละเอียด สถานที่และวันเวลาที่จัดแสดง) โดยบทละครเรื่องนี้ได้แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ฉาก เริ่มฉากที่ 1 นางโมรากับโจรนอนอยู่ด้วยกันและโจร

คิดถึงการกระทำของนางโมราและกลัวว่าจะเกิดขึ้นกับตนจึงทิ้งนางโมรา ฉากที่ 2 พระอินทร์แปลงเป็นเหยี่ยวเพื่อมาทดสอบนางโมรา พระอินทร์ประทานนางโมราและสาปให้เป็นชะนี ฉากที่ 3 พระอินทร์ชุบชีวิตจันทโครพและบอกทางให้ไปหาคู่ครองที่แท้จริงของจันทโครพ โดยมีองค์ประกอบของบทละครได้แก่ การบอกเพลง ปี่พาทย์ สำหรับให้วงปี่พาทย์เล่นประกอบการแสดง เช่น ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด , ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำ เป็นต้น องค์ประกอบต่อมาคือ เพลงสำหรับตัวละครร้อง เช่น เพลงกล่อมพญา , เพลงออกทะเล เป็นต้น โดยภายในบทละครมีการให้รายละเอียดของฉากและบรรยากาศ เช่น ฉากป่า มีแท่นหินสำหรับไถกับนางโมรานอน ด้านหลังเป็นม่านโปร่งหลังม่านโปร่งจัดเป็นวิมานพระอินทร์ มีแท่นที่ประทับ เป็นต้น

เพลงทรงเครื่องเรื่องจันทโครพ จากหนังสือประชุมเพลงทรงเครื่องสืบสานตำนานเพลงพื้นบ้านจากโรงพิมพ์วัดเกาะ โดยมี อภิลักษณ์ เกษมผลกุล เป็นบรรณาธิการ เพลงทรงเครื่องจันทโครพ เริ่มเรื่องตั้งแต่ จันทโครพสำเร็จวิชาลาพระฤๅษีเพื่อกลับบ้านเมือง พระฤๅษีมอบพระขรรค์และผอบให้จันทโครพพร้อมสั่งว่าห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมือง จันทโครพเปิดผอบพบนางโมราจันทโครพพานางโมราเดินทางไปพบกับโจร จนถึงโจรฆ่าจันทโครพตาย

ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอน จันทโครพ รายการชิงช้าสวรรค์ ออกอากาศวันที่ 17 ก.ย. 2554 สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=Jlas6loWF7U> [มีนาคม 2556] การแสดงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของรายการชิงช้าสวรรค์ที่มีการเชิญแขกรับเชิญมาในแต่ละตอนเพื่อร่วมในการแสดงละคร ซึ่งในตอนดังกล่าวมีการแสดงในรูปแบบของลิเก แขกรับเชิญ คือ ศุภณัฐ เณลิมชัยเจริญกิจ (อ้อ WAF 2) โดยในเรื่อง ศุภณัฐ เณลิมชัยเจริญกิจ รับบทเป็น จันทโครพ บอล เชิญยิ้ม รับบท พระฤๅษีและโจรป่า ไน้ต เชิญยิ้ม รับบท แหก จุ้ย วรรธยา นิลคุหา รับบท นางโมรา สัมผัส สามช่า รับบท แม่ยก โดยเนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงเริ่มจากตัวแขกออกมาเปิดโรงจันทโครพลาพระฤๅษีกลับบ้านเมืองและพระฤๅษีมอบผอบให้ จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา จันทโครพและนางโมราเดินทางมาพบกับโจรและเกิดการต่อสู้กันขึ้น การแสดงทั้งหมดมีความยาวทั้งสิ้น 18 นาที

ละครเรื่องจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก รายการชิงร้อยชิงล้านออกอากาศวันที่ 14 ต.ค. 2555 สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=lu2cLr5swXE> [มีนาคม 2556] การแสดงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของรายการชิงร้อยชิงล้าน Sunshine day นำเสนอในรูปแบบลิเก ซึ่งมีตัวแสดงหลักประจำรายการ คือ แก๊งสามช่า ประกอบด้วย หม่า เท่ง โหม่ง ตุกกี้ สัมผัส และ พัน พลุแตก โดยแต่ละคนรับบทดังต่อไปนี้ พัน พลุแตก รับบท แหก โหม่ง รับบท จันทโครพ หม่า รับบท โจร เท่ง รับบท พระฤๅษี ตุกกี้ รับบท นางโมรา และ สัมผัส รับบท นันจนีย์ โดยเนื้อเรื่อง เริ่มตั้งแต่จันทโครพลาพระฤๅษีกลับบ้านเมือง จันทโครพเปิดผอบพบนางโมราและพระฤๅษีร่วมเดินทางกลับบ้านเมืองด้วย จันทโครพเจอโจรป่าต่อสู้กันจนจันทโครพตายพระฤๅษีจึงช่วยชุบชีวิตและบอกว่านางนันจนีย์คือคู่ครองที่แท้จริงของจันทโครพ การแสดงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 34 นาที

เพลงน้อยทรงเครื่อง จันทโครพ คณะหวังเต๊ะสืบค้นจาก: http://www.youtube.com/watch?v=UrZVrYX_6U4 [1 มีนาคม 2556] การแสดงดังกล่าวเป็นการบันทึกเทปวิดีโอเพื่อจัดจำหน่ายของบริษัทเอสที.วิดีโอ จำกัด นำเสนอในรูปแบบเพลงน้อยทรงเครื่อง ซึ่งมีผู้แสดงคือหวังเต๊ะ ขวัญจิต ศรีประจันต์ โดยหวังเต๊ะ รับบท แหก ฤาษีและโจร ขวัญจิต ศรีประจันต์ รับบท คนดูและนางโมรา มีตัวแสดงอื่น รับบท จันทโครพ โดยเนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่จันทโครพเรียนวิชาสำเร็จ พระฤาษีมอบพระขรรค์และมอบให้พร้อมสั่งว่าห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมือง จันทโครพเปิดมอบนางโมรา จันทโครพกับนางโมราเดินทางมาพบกับโจรและเกิดการต่อสู้กัน การแสดงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 24 นาที

ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=C6VelZbt4o> [1 มีนาคม 2556] การแสดงดังกล่าวมีผู้แสดง 3 คน คือผู้แสดงบทจันทโครพ พระฤาษีและลูกศิษย์ โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่จันทโครพสำเร็จวิชาลาพระฤาษีเพื่อกลับบ้านเมืองและพระฤาษีมอบมอบให้จันทโครพพร้อมทั้งสั่งว่าห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมือง การแสดงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 14 นาที 41 วินาที

ละครพื้นบ้านเรื่องจันทโครพ สำนวน อาจารย์เสรี หวังในธรรม สืบค้นจาก: <http://www.youtube.com/watch?v=6X0REMcGkow> [1 มีนาคม 2556] การแสดงครั้งนี้จัดแสดง ณ ศูนย์สังคีตศิลป์ ครั้งที่ 439 .ในการแสดงดังกล่าว อาจารย์เสรี หวังในธรรม รับ บท พระฤาษี และนักแสดงอีกท่าน รับบท จันทโครพ โดยเนื้อเรื่องเริ่มต้นจากจันทโครพลาพระฤาษีกลับบ้านเมืองและพระฤาษีมอบมอบให้กับจันทโครพพร้อมสั่งว่าห้ามเปิดก่อนที่จะถึงบ้านเมือง การแสดงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 10 นาที

2.1.5 จันทโครพสำนวนการ์ตูนและเพลง

เรื่องจันทโครพ สำนักพิมพ์เคixonพัลลภซึ่ง เรียบเรียงโดย ปณิธา รื่นบรรเทิง ภาพประกอบโดย วัชระ ส่งสมบูรณ์ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547 จำนวนทั้งสิ้น 202 หน้า ราคา 130 บาท มีวิธีการนำเสนอโดยจะมีภาพประกอบเนื้อหาในทุกๆหน้า มีการแนะนำตัวละครก่อนเข้าสู่เนื้อหา อีกทั้งในส่วนท้ายของเล่มมีเกมจับผิดภาพและภาพสำหรับให้ฝึกกระบายสี ด้านเนื้อหา เริ่มเรื่องจากจันทโครพเดินทางออกจากบ้านเมืองเพื่อไปศึกษาวิชากับพระฤาษี เมื่อเรียนวิชาสำเร็จ พระฤาษีจึงมอบพระขรรค์ ธนูและมอบให้พร้อมทั้งสั่งว่าห้ามเปิดก่อนที่จะเดินทางถึงบ้านเมือง จันทโครพเปิดมอบ นางโมราจึงปรากฏออกมา จันทโครพและนางโมราเดินทางมาพบกับโจร โจรต่อสู้เพื่อจะแย่งนางโมรา จันทโครพทำธนูหลุดมือจึงบอกให้นางโมราส่งพระขรรค์ให้ นางโมราละล้าละลังจึงส่งพระขรรค์ด้านคมให้จันทโครพ โจรคว้าพระขรรค์แทงจันทโครพตายและได้นางโมรา โจรหวาดกลัว

ในพฤติกรรมของนางจึงทิ้งนางไป พระอินทร์ลงมาชุบชีวิตจันทโครพและบอกทางให้ไปหาคู่ครองที่แท้จริง หลังจากนั้นจึงแปลงเป็นเหยี่ยวเพื่อทดสอบนางโมราพระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนี

จันทโครพต่อสู้กับยักษ์ที่เฝ้าปากถ้ำ จันทโครพพบนางมัจฉินทร์และได้นางเป็นชายา นางมัจฉินทร์ตั้งครรรจ์จันทโครพจึงพานางเดินทางกลับบ้านเมือง ระหว่างทางมีนางยักษ์มาพบทั้งสองคนจึงสะกดจันทโครพให้หลับและทำร้ายนางมัจฉินทร์ ฝ่ายนางมัจฉินทร์เมื่อโดนนางยักษ์ทำร้ายมาตกลงที่ทะเลจึงได้ไปอยู่กับท้าวภุชงค์และมีบุตรชายชื่อว่า จันทวงศ์ เมื่อเวลาผ่านไป 12 ปี จันทวงศ์ได้มาเจอจันทโครพที่ชายหาด จันทวงศ์และจันทโครพต่อสู้กัน ธนูของจันทวงศ์กลายเป็นข้าวตอกดอกไม้ ธนูของจันทโครพกลายเป็นขนม จันทวงศ์หนีกลับไปเล่าเหตุการณ์ให้ท้าวภุชงค์กับนางมัจฉินทร์ฟัง จันทโครพได้เจอนางมัจฉินทร์และจันทวงศ์ ทั้งสามพากันเดินทางกลับบ้านเมืองและจันทโครพได้ครองเมืองต่อจากพระเจ้าพรหมทัต (จันทโครพการ์ตูน: 2547)

เรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ เรียบเรียงโดย ชลลดา ชะบางบอน ภาพประกอบ Comics Storm พิมพ์ครั้งที่ 2 เมษายน 2551 พิมพ์ 4 สี (ไม่ตลอดทั้งเรื่อง) จำนวนทั้งสิ้น 197 หน้า ราคา 135 บาท มีวิธีการนำเสนอโดยมีการแบ่งส่วนระหว่างภาพประกอบกับเนื้อหาออกจากกันอย่างชัดเจน มีการแนะนำตัวละครก่อนจะเข้าสู่เนื้อหา เนื้อหาเริ่มต้นจาก จันทโครพเดินทางออกจากบ้านเมืองเพื่อไปศึกษาวิชาเพราะต้องการเป็นเจ้าเมืองที่ดีปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม เมื่อศึกษาวิชาเสร็จก็ลาพระฤาษีกลับบ้านเมืองพระฤาษีมอบพระขรรค์ ธนูและผอบให้พร้อมสั่งว่าห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมือง จันทโครพเปิดผอบพบนางโมราทั้งสองเดินทางมาพบกับโจร จันทโครพต่อสู้กับโจร จันทโครพบอกให้นางโมราส่งพระขรรค์ให้ส่วนโจรก็พูดจาหว่านล้อมให้นางส่งพระขรรค์ให้ นางโมราส่งพระขรรค์ให้ตรงกลางแต่ด้ามไปทางโจรโจรได้พระขรรค์จึงฆ่าจันทโครพตาย โจรได้นางโมราและหวาดกลัวในพฤติกรรมของนางจึงทิ้งนางไป ฝ่ายพระอินทร์ทราบเรื่องจันทโครพจึงลงมาช่วยเหลือ พระอินทร์แปลงเป็นเหยี่ยวมาทดสอบนางโมรา พระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนี ชุบชีวิตจันทโครพและบอกทางไปหานางมัจฉินทร์ซึ่งเป็นคู่ครองที่แท้จริง จันทโครพฆ่าหุ่นพยนต์และเข้าไปหานางมัจฉินทร์ในถ้ำ นางมัจฉินทร์ตั้งครรรจ์จันทโครพพานางกลับบ้านเมืองระหว่างทางเจอนางยักษ์ นางยักษ์ได้สะกดจันทโครพและทำร้ายนางมัจฉินทร์ ฝ่ายนางมัจฉินทร์คลอดบุตรชายชื่อ จันทวงศ์ จันทโครพออกตามหาจนมาเจอจันทวงศ์ที่ชายหาด จันทวงศ์เล่าเหตุการณ์ที่เจอจันทโครพให้นางมัจฉินทร์ฟัง นางมัจฉินทร์ได้เจอกับจันทโครพ ทั้งสามพากันเดินทางกลับบ้านเมืองและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข (จันทโครพ: 2551)

เรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูน วรรณคดีก่อนนอน เรียบเรียงโดย จันทรเจ้า ภาพประกอบโดย Comics Storm จัดพิมพ์โดยบริษัท สกายบุ๊กส์ พิมพ์เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2553 พิมพ์ 4 สี ขนาด A4 จำนวนทั้งสิ้น 63 หน้า ราคา 59 บาท มีวิธีการนำเสนอโดยในทุกหน้าจะมีเนื้อเรื่องที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่และรูปภาพประกอบในทุก ๆ หน้า เนื้อหาส่วนใดที่มีคำศัพท์ยากก็จะมีตัวละครพิเศษ คือ พี่หนุมาน มาอธิบายคำศัพท์หรือตั้งคำถามให้ผู้อ่านคิดตาม และยังมีข้อแนะนำสำหรับผู้ปกครองในการใช้หนังสือเล่มนี้ให้เป็นประโยชน์ เช่น การแนะนำถึง

เทคนิคการเล่านิทานให้เด็กฟัง ก่อนเล่าและขณะที่เล่าควรทำอะไร การตั้งคำถามหรือข้อคิดสำหรับเด็ก เป็นต้น ในส่วนเนื้อเรื่องนั้นมีเนื้อหาหลักเหมือนกันกับสำนวนอื่นๆ โดยเนื้อเรื่องจบในตอนที่จันทโครพออกมาตามหานางมัจฉินทร์และพบกับจันทวงศ์ซึ่งเป็นลูก ภายหลังทั้งจันทโครพ นางมัจฉินทร์และจันทวงศ์ก็พากันเดินทางกลับบ้านเมือง (วรรณคดีก่อนนอน เรื่องจันทโครพ: 2553)

เพลงน้ำตาจำโท ของ สุรพล สมบัติเจริญ พ.ศ. 2496 เนื้อเพลงเล่าเรื่องราวของชายคนหนึ่งารู้สึกผิดหวังกับความรักเพราะเมียได้หนีไปมีชู้ ทั้งลูกไว้ให้สามมีดูแล เขาได้ตัดพ้อถึงเมียว่าขอให้ความสัมพันธ์สิ้นสุดกันชาตินี้และเปรียบเทียบพฤติกรรมของเมียที่คบชู้และทิ้งสามีไปว่า “เหมือนหญิงใจทรามชั่วช้า เยี่ยงนางโมราฆ่าผัว ไม่เคยนึกอึด ขอบขิมรสกามเมาเมา จึงลืมรักลูก รักผัว น้ำใจแสนชั่วผัวเดียวไม่พอ” โดยเพลงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 3 นาที 18 วินาที (เพลงน้ำตาจำโท: 2496)

เพลงแหล่จันทโครพ ของ ยอดรัก สลักใจ พ.ศ. 2538 เนื้อเพลงดำเนินเรื่องราวตามวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เริ่มเนื้อหาจาก จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา จันทโครพได้นางโมรา ทั้งสองคนเดินทางมาจนถึงที่อยู่พวกโจร จันทโครพต่อสู้กับสมุนของนายโจรทั้ง 500 คนจนตายหมด จันทโครพจึงต่อสู้กับนายโจร นางโมรายื่นพระขรรค์ให้โจร โจรใช้พระขรรค์แทงจันทโครพตาย เพลงสรุปสุดท้ายไว้เป็นข้อคิดว่า “จึงขอบอกท่านทั้งหลาย ว่าอย่าไว้ใจหนอภรรยา เพราะหลงรักเมีย จึงเสียชีวิตร ให้นึกอุทาหรสอนใจชาย” โดยเพลงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 3 นาที 23 วินาที (แหล่จันทโครพ: 2538)

เพลงโมรา ของ ศิลปินวงมาลีฮวนน่า พ.ศ. 2539 เนื้อเพลงกล่าวถึงมุมมองของความรักที่มีอุปสรรคไม่สามารถอยู่คู่กันได้ เปรียบได้กับนางโมราที่เล่นไฟ นางกาที่ไปกับครุฑ ในตอนท้ายของเพลงมีเนื้อร้องตอนหนึ่งความว่า “มีดาบสองเล่ม ให้เธอเลือก ใจนางโมรา เลือกฆ่าผัว ได้ยินเรื่องราวแล้วเศร้าใจ ไม่อยากให้เป็นเช่นนั้นเลย ไม่อยากให้เป็นเช่นนั้นเลย ไม่อยากให้เป็นเช่นนั้นเลย” โดยเพลงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 2 นาที 57 วินาที (เพลงโมรา: 2539)

เพลง จันทโครพ ของ ชัย เบิกฟ้า คำร้อง/ทำนอง ชาง ซาโก พ.ศ. 2555 เนื้อเพลงกล่าวถึงความรู้สึกของชายคนหนึ่ง ที่ตัดพ้อผู้หญิงที่ตนรัก ที่สัญญาว่าจะอยู่ด้วยกันจนตายด้วยกันจนวันตาย แต่สุดท้ายก็มีมือที่สามเข้ามากระหว่างคนทั้งสอง ผู้ชายจึงเปรียบเทียบพฤติกรรมของฝ่ายหญิงว่า “แล้วที่สุดแสดงธาตุแท้เธอออกมา ดุจมีวิญญาณนางโมราสิงข้างใน ด้ามดาบส่งให้เขาปลายดาบส่งให้ฉัน ยืมมือโจรปามาฆ่าจันทโครพจบชีพไป เรื่องจันทโครพ กับผอบนางหลายใจ ตำนานเล่าขานผ่านไป แต่นางหลายใจไม่เคยตาย” โดยเพลงดังกล่าวมีความยาวทั้งสิ้น 4 นาที (เพลงจันทโครพ: 2555)

2.2 วรรณกรรมเรื่องจันทโครพกับแนวทางการศึกษาวิเคราะห์

2.2.1 การศึกษาตัวละคร

นางโมราเป็นนางในวรรณคดีอีกผู้หนึ่งที่พฤติกรรมของนางถูกประณามจากสังคม และรุนแรงกว่าพฤติกรรมของนางวันทองและนางกาก็ เพราะนอกจากนางจะเกิดความพึงพอใจในชายอื่นที่ไม่ใช่สามีตนแล้ว นางยังมีส่วนร่วมในการฆ่าสามีอีกด้วย เอมอร์ ชิตตะโสภณ (2521: 71) ได้แสดงความเห็นถึงลักษณะที่เป็นข้อบกพร่องของผู้หญิงในวรรณคดี โดยใช้ตัวละครหญิงจากวรรณคดี 3 เรื่องที่เป็นที่รู้จักกันดีในสังคมไทย คือ นางกาก็ จากเรื่องกาก็คำกลอน นางโมรา จากเรื่องจันทโครพ และนางวันทอง จากเรื่องขุนช้างขุนแผน โดยการวิเคราะห์ให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนางทั้ง 3 คน ในส่วนของนางโมรา ได้วิเคราะห์ไว้ว่า พฤติกรรมของนางโมราที่แสดงออกถึงความไม่เหมาะสมคือ ตอนที่จันทโครพต่อสู้กับโจรป่า ในระหว่างที่ต่อสู้กันอยู่พระขรรค์ของจันทโครพกระเด็นหลุดออกจากมือ จึงขอร้องให้นางโมราช่วยส่งให้ แต่นางโมรากลับลังเลไม่ทราบจะส่งให้ใครดี ซึ่งพฤติกรรมตรงนี้ทำให้ผู้อ่านเรื่องจันทโครพ เห็นถึงความบกพร่องของนางโมรา เพราะจะชั่วหรือจะดี จันทโครพก็ได้ชื่อว่าเป็นสามี นางจึงไม่ควรจะปันใจให้โจร ด้วยอาการรีรอแล้วยื่นปลายพระขรรค์ไปทางจันทโครพและยื่นด้ามไปทางโจร ทำให้โจรได้พระขรรค์และฆ่าจันทโครพตายได้ในที่สุด จันทโครพตัดพ้อนางโมราก่อนจะสิ้นใจว่า

“น้ำใจนางเหมือนน้ำค้างบนใบพฤษภ พอยามดึกดั่งจะรองเข้าดื่มได้
ครั้นรุ่งแสงสุริยฉายก็หายไป เพิ่งเห็นใจเสียเมื่อใจจะขาดรอน”

อย่างไรก็ตามผลตอบแทนในท้ายที่สุด นางโมราก็ถูกสาปกลายเป็นชะนี ร้องโหยหวนคร่ำครวญสาสมกับความมีใจชั่วของนาง

พวงทอง องอาจ (2532) ได้ศึกษาวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมทางเพศอันไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยของ นางวันทอง นางโมรา และนางกาก็ในเชิงจิตวิทยา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายถึงสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมทางเพศอันไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยของนางในวรรณคดีไทย 3 นาง คือ นางวันทอง นางโมรา และนางกาก็ โดยใช้หลักการทางจิตวิทยา ซึ่งพบว่าเรื่องราวของนางวันทอง นางโมรา นางกาก็ ซึ่งเป็นนางวรรณคดีที่ถูกยกมาเป็นอุทาหรณ์ ประณามสตรีผู้มีใจโลเลในความรักหรือความมกมากในกามคุณ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวล้วนมีผลมาจากชาติกำเนิด การอบรมเลี้ยงดู ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม พื้นฐานทางวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ซึ่งล้วนแล้วเป็นปัจจัยให้นางในวรรณคดีทั้ง นางวันทอง นางโมรา และนางกาก็ แสดงพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมออกมา เช่น นางโมรา พบว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเป็นบุคคลที่มีฐานะ ชาติกำเนิดอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมล้าหลังและถูกเลี้ยงดูภายในขอบเขตจำกัด รวมทั้งได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมในสถานที่แห่งใหม่ และอิทธิพลจากบุคคลที่ใกล้ชิดนาง เช่น พระจันทโครพ และนายโจร จึงเป็นทั้งสาเหตุและสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้นางมี

พฤติกรรมอันขัดต่อศีลธรรมและกฎเกณฑ์ทางสังคม คือ การนอกใจสามี รวมทั้งมีส่วนร่วมในการฆ่าสามีของนางด้วย

ตัวละครนางโมราได้มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ในด้านพฤติกรรมที่แหวกขนบนางในวรรณคดี รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง **ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1893-2394)** พบว่า ตัวละครนางโมรา เป็นตัวละครหญิงในวรรณคดีที่เป็นแบบอย่างด้านพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่นเดียวกับนางวันทองและนางกาก็ พฤติกรรมของนางโมรา แสดงความเป็นหญิงสองใจชัดเจนกว่านางวันทอง กล่าวคือ นางโมราวางดาบไว้ตรงกลางให้จันทโครพและโจรชิงกันเอง แต่ตามพระขรรค์อยู่ข้างโจรป่า โจรจึงได้พระขรรค์และฆ่าจันทโครพ ซึ่งรายละเอียดที่แตกต่างไปจากต้นเค้าคือจุลลชนุคหชาติกนี้เองแสดงว่าโมราเป็นหญิงชั่ว แต่ไม่ใช่หญิงโหดเหี้ยม ถึงขนาดฆ่าสามี ซึ่งเมื่อพิจารณาเรื่องจันทโครพในฐานะเป็นนิทานเล่าเพื่อความบันเทิง การดำเนินเรื่องเช่นนี้สร้างความสนใจ มีความน่าตื่นเต้นมากกว่าสำนวนชาดก ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า นางโมรา เป็นตัวละครหญิงที่มีลักษณะนิสัยด้านลบอย่างเด่นชัด เพื่อให้สอดคล้องกับโครงเรื่องและนำเสนอแก่นเรื่องตรงเป้าหมายชัดเจน เรื่องราวของนางโมราจึงเป็นที่อ้างอิงเพื่อประณามความชั่วช้าของเพศหญิง

นิทานเรื่องจันทโครพมีตัวละครเอกฝ่ายหญิง 2 คน คือ นางโมราและมุขลินทร์ นางโมราซึ่งปรากฏตัวในส่วนต้นของเรื่องเป็นตัวแทนของผู้หญิงชั่ว ส่วนนางมุขลินทร์ซึ่งปรากฏตัวในส่วนท้ายของเรื่องเป็นตัวแทนของหญิงในแบบอุดมคติ ผู้เสพวรรณคดีจึงจำนางโมราได้มากกว่านางมุขลินทร์ เพราะลักษณะนิสัยที่ “แหวกขนบ” ของนางเอกในวรรณคดีไทยนั่นเอง ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า โมราเป็นตัวละครหญิงที่ถูกสร้างให้มีลักษณะนิสัยด้านลบอย่างเด่นชัดเพื่อให้สอดคล้องกับโครงเรื่องและนำเสนอแก่นเรื่องตรงเป้าหมายอย่างชัดเจน นางโมราทำให้เรื่องจันทโครพมีพลังเข้มข้น ในการแสดงทัศนคติของชายที่มีต่อหญิงที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี เรื่องราวของนางโมราจึงเป็นตำนานที่อ้างอิงกันต่อมาเพื่อประณามความชั่วของเพศหญิง (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2545: 97-104)

นอกจากนี้ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2545: 215-241) กล่าวถึงการสร้างตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดงนั้นจะมีลักษณะของตัวละครอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. ตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่นตามแบบอุดมคติ คือ ตัวละครหญิงมีคุณสมบัติด้านความงามและความประพฤติตามแนวคิดอุดมคติที่จะต้องมียุคสมบัติของภรรยาที่ซื่อสัตย์ เคารพเชื่อฟังสามี 2. ตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่นไม่เป็นไปตามแบบอุดมคติ คือตัวละครหญิงที่มีลักษณะบางประการที่ขัดแย้งกับลักษณะตามแบบ อุดมคติ เช่น เป็นหญิงหลายใจคบชู้ผู้ชาย เช่น นางกาก็ จากเรื่องกาก็ นางโมราจากเรื่องจันทโครพ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มาจากชาดกทั้งสองเรื่อง ตัวละครหญิงทั้งสองเป็นตัวอย่างของหญิงชั่ว

ที่มักมากในกามารมณ์ ซึ่งเป็นความผิดทั้งทางศาสนาและสังคม การสร้างตัวละครหญิงในลักษณะ ขัดแย้งกับลักษณะแบบอุดมคติเช่นนี้เป็นกลวิธีหนึ่งที่เน้นย้ำคุณสมบัติของภรรยาที่ต้องซื่อสัตย์ต่อสามีให้หนักแน่นยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าสังคมมี บทลงโทษหญิงที่ชั่วช้าอย่างรุนแรง เช่น นางกาก็ถูกลอยแพ นางโมราถูกสาปเป็นชะนี เป็นต้น

นางโมรา ในเรื่อง จันทโครพ หญิงผู้มักมากในกามค้นหาที่ยืนอาวธูให้ชายชู้มาสามี ซึ่งเมื่อพูดถึง “หญิงเลว” ในวรรณคดีไทยที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี คือ วันทอง โมรา กากิ ความเลวที่ทำให้ผู้คนกล่าวขวัญถึงซ้ำแล้วซ้ำอีก คือ ความไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี วันทองแต่งงานใหม่ กับขุนช้างทั้งๆที่ยังเป็นเมียขุนแผน โมรามีใจรักใจปราถนาที่กำลังต่อสู้กับสามี กากิเป็นชู้กับ พระยาครุฑและคนธรรพ์ทั้งๆที่เป็นชายาของท้าวพรหมหัตถ์ พฤติกรรมการ “มีชู้” ของหญิงทั้ง สามคนเป็นพฤติกรรมต้องห้ามสำหรับสังคมไทย การมีชู้จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดและบาป โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้หญิงเป็นผู้กระทำ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คุณสมบัติข้อสำคัญของนางเอกในวรรณคดี ไทยคือจะต้องรักเดียวใจเดียว ซื่อตรงต่อสามี นางเอกในวรรณคดีไทยเกือบทั้งหมดจึงมีคุณสมบัติ ดังกล่าว ยกเว้นนางวันทอง โมรา กากิ ซึ่งเป็นนางเอกที่ขัดกับต่อขนบนิยมดั้งเดิมของนางเอกใน วรรณคดีไทย (رينฤทัย สัจจพันธุ์. 2554: 128-129)

2.2.2 การศึกษาเชิงประวัติ

เรื่องจันทโครพนอกจากประเด็นเรื่องนางโมราที่มีผู้สนใจศึกษาแล้วยังมีประเด็นเรื่องผู้ แต่งจันทโครพว่าผู้ใด คือผู้แต่งเรื่องจันทโครพ โดยมีความคิดที่แตกต่างกันเป็น 2 ประเด็น คือ

1. กลุ่มที่เชื่อว่าจันทโครพเป็นผลงานของสุนทรภู่ ผู้ที่มีความเห็นดังกล่าวคือหม่อมเจ้า จันทรจิรายุวัฒน์ รัชนี้ และพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) โดยหม่อมเจ้า จันทรจิรายุวัฒน์ รัชนี้ เชื่อว่าเรื่องจันทโครพเป็นผลงานของสุนทรภู่ (พ.ณ ประมวลมารค. 2553: 126-127) จึงนับรวมเรื่องจันทโครพไว้ในหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่ และมีความเห็นว่าเป็นฝีมือ สุนทรภู่ตั้งแต่ต้นเรื่องจนถึงตอนเข้าถ้ำนางมุลินทร์เท่านั้น เช่นเดียวกับ แพ ตาละลักษณ์ (กรมศิลปากร. 2533: 17) ระบุว่าจันทโครพเป็นผลงานของสุนทรภู่เช่นกัน ในหนังสือ 200 ปี สุนทรภู่และตำนานเมืองเพชร นอกจากนี้ ทิพวัน บุญวีระ (2541) ได้ทำการศึกษาอิทธิพลกลอนอ่าน ในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ โดยได้ศึกษาจากการนำนิทานเรื่องปาจิตกุมาร มาเปรียบเทียบกับ นิทานคำกลอนเรื่องต่างของสุนทรภู่จำนวน 5 เรื่อง พบว่า เรื่องปาจิตกุมารมีอิทธิพลต่องานของ สุนทรภู่ ในด้านเนื้อเรื่อง การดำเนินเรื่อง วิธีการนำเสนอแม้กระทั่งวิธีการประพันธ์และยังเชื่ออีกว่า เรื่องจันทโครพเป็นผลงานของสุนทรภู่ โดยนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับจันทโครพที่ปรากฏในปาจิต กุมารอีกด้วย

2. กลุ่มที่เชื่อว่าจันทโครพ ไม่ได้เป็นผลงานของสุนทรภู่ คือ สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ ทรงจัดพิมพ์ ประวัติสุนทรภู่เผยแพร่และไม่ทรงรวมเรื่องจันทโครพเข้าไว้ด้วยและ แวดวงการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมยึดถือแนวคิดดังกล่าว (กรมศิลปากร. 2538: 32)

2.2.3 การศึกษาความแพร่หลายที่สัมพันธ์กับวรรณคดีไทย

จันทโครพเป็นนิทานคำกลอนที่นิยมนำไปแสดงลิเก ละครชาตรี เป็นอย่างมากในสมัย รัชกาลที่ 5-6 สุกัญญา สุจนายา (2555: 231-236) กล่าวว่าจันทโครพเป็นนิทานคำกลอนสมัย รัตนโกสินทร์รุ่นเดียวกับนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี นิทานคำกลอนเรื่องจันทโครพมีนิทาน แทรกอยู่ 2 เรื่องคือ เรื่องทำไมกากับนกยูงจึงเป็นศัตรูกันและทำไมกาจึงไม่ถูกกับนกออก ซึ่งนิทาน ทั้ง 2 เรื่องอยู่ในฉากที่จันทโครพเดินชมนกชมไม้อยู่กับนางโมราในกลางป่า และเนื่องจากเรื่องจันท โครพมีจุดมุ่งหมายที่สอนผู้ชายให้มีความระมัดระวังตนตั้งอยู่ในความไม่ประมาทตั้งเช่นคำสอนที่พระ ฤาษีมอบให้จันทโครพเมื่อเรียนศิลปศาสตร์จบก่อนที่จะกลับบ้านเมือง แต่ปรากฏว่าจันทโครพลืมคำ สอนของพระฤาษี ประมาททั้งในการโลกีย์และการยุทธ์มอมพระขรรค์คู่กายให้นางโมราถือไว้ จนต้อง ตายเพราะพระขรรค์ของตัวเอง เรื่องของจันทโครพจึงเป็นตัวอย่างของผู้ชายที่ตายเพราะรักผู้หญิงที่ ไม่ดี ดังคำประกาศก่อนที่จะสิ้นใจว่า “กุลบุตรเป็นบุรุษรักษาศักดิ์ อย่าเรียนรักนารีเหมือนเยี่ยงข้า” เรื่องจันทโครพเป็นเรื่องที่สนุกสนานมีอรรถรสครบตามขนบของวรรณคดีนิทาน มีบทรัก บทโศก บทชมไม้ บทชมนก บทอัสจรรย์ บทคำสอน

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพจากการศึกษาที่ผ่านมา มีการศึกษาแง่มุมของนางโมราและ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตัวละคร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรื่องจันทโครพสามารถสะท้อนถึงพฤติกรรม ที่ไม่เหมาะสมและโทษของสตรีได้อย่างแจ่มชัด จนทำให้ตัวละครนางโมราเป็นที่อ้างอิงของคนใน สังคมถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของสตรี อีกทั้งยังมีการนำเรื่องจันทโครพมาสร้างสรรค์ในรูปแบบ ต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการแพร่หลายของวรรณกรรม

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณกรรม

การสืบทอดและการสร้างสรรค์เป็นกระบวนการรักษาวรรณกรรมไม่ให้สูญหายไปตาม กาลเวลาและยุคสมัย บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2514: 63-64) กล่าวว่าการเล่นนิทานพื้นบ้าน จะเล่า ต่อกันจากรุ่นพ่อไปถึงรุ่นลูกและรุ่นหลาน จึงมักมีการดัดแปลง เปลี่ยนเกิร์ตของเรื่องไปเรื่อยๆ จนกว่าจะถึงสมัยมีความเจริญในระดับมีการเขียนมีอักษรวิธี นิยายพื้นบ้าน เหล่านี้ก็จะเขียนลงเป็น เรื่องที่แน่นอน เปลี่ยนส่วนปลีกย่อยซาลงไป และบางโอกาสจะมีกวีชั้นเอก นำเอาเรื่องพื้นบ้านนี้

ไปรจนทำให้ไพเราะอย่างเยี่ยมยิ่ง นิยายพื้นบ้านนี้ก็จะกลายเป็นวรรณคดีของชาติหรือของกลุ่มชนนั้นไป เช่น เรื่องสังข์ทองและขุนช้างขุนแผน

ศิราพร จิตะฐาน (2522) ได้ศึกษาการแพร่กระจายของวรรณคดีเรื่องพระราชนิพนธ์ที่ปรากฏในท้องถิ่น พบว่าเรื่องพระราชนิพนธ์ที่ปรากฏในสำนวนท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่างๆ คือ เปลี่ยนรายละเอียด เพิ่มความ ลดความ สลับความ และสับสนความ การเปลี่ยนแปลงนี้ มีสาเหตุมาจากผู้เล่านิทาน นิทานท้องถิ่น กฎเกณฑ์ของนิทาน และอิทธิพลของศาสนา

ในปัจจุบันมีการศึกษาถึงลักษณะของการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณกรรม ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การศึกษาการแปรรูปวรรณกรรม การดัดแปลงเนื้อหาวรรณคดีเป็นละครเวทีหรือภาพยนตร์ และการนำวรรณคดีมาเป็นหนังสือนิทานสำหรับเด็ก ซึ่งจะเห็นได้ว่าการนำวรรณกรรมมาสืบทอดและสร้างสรรค์ เพื่อให้วรรณกรรมดำรงอยู่ในสังคมเข้ากับกลุ่มผู้เสพและยุคสมัย ดังเช่นงานวิจัยต่อไปนี้

2.3.1 ด้านการสืบทอด

การศึกษานิทานที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์และมุขปาฐะที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักของคนไทย นันทพร พวงแก้ว (2527) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่อง พระรถ-เมรี ฉบับต่าง ๆ พบว่าเรื่องพระรถ-เมรีเป็นเรื่องที่แพร่หลายมากเรื่องหนึ่งมีทั้งสำนวนที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองเป็นที่รู้จักกันในทุกภาคของประเทศ นอกจากนี้ยังพบว่ามียุคจากต่างประเทศหลายเรื่องที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายพระรถ-เมรี ของไทย แสดงว่าเรื่องพระรถ-เมรี เป็นวรรณกรรมที่ไทยได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ โดยแพร่เข้ามาในรูปของนิทานมุขปาฐะและเพิ่มเติมอนุภาครวมทั้งดัดแปลงรายละเอียดจนกลายเป็นนิทานพื้นบ้านแบบไทย นอกจากนี้เรื่องพระรถ-เมรี มีการเชื่อมโยงเรื่องไปสัมพันธ์กับนิทานเรื่องพระสุธน-มโนราห์

วรรณกรรมที่มีที่มาจากชาดกนอกจากเรื่องจันทโครพแล้วยังมีเรื่องกาก็อีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักของคนในสังคม อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างอ้างอิงในการประณามหญิงที่มีพฤติกรรมที่ไม่ดีอีกด้วย จิรวรรณ คงจิตต์ (2528) ได้ศึกษา การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องกาก็อีกเรื่องหนึ่ง พบว่า เรื่องกาก็ที่แพร่หลายในประเทศไทยนั้นมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งในรูปแบบร้อยกรองนั้นแต่งด้วยคำประพันธ์ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น กลอน กาพย์ คำฉันท์ กลอนสวด และลิลิต เมื่อกวินำเรื่องราวมาแต่งในรูปแบบต่างๆ หลายสำนวน จึงเกิดความแตกต่างทางด้านเนื้อหาอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องในเหตุการณ์เดียวกันหรือเหตุการณ์บางช่วง และความแตกต่างที่เกิดจากการเพิ่มความซึ่งมีการเพิ่มเหตุการณ์และเพิ่มเรื่องย่อย ในด้านลักษณะการแต่งพบว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องกลวิธีการแต่งและการใช้ภาษาอันเนื่องมาจากรูปแบบการแต่งและความต้องการแสดงความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ของกวี

การศึกษาในยุคแรกเป็นการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องเดียวในหลายสำนวน เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านเนื้อหา กลวิธีการแต่งและการแพร่กระจาย อคติย ี เรื่องรอง (2539) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องแก้วหน้าม้า เพื่อรวบรวมวรรณกรรมเรื่องแก้วหน้าม้าสำนวนต่างๆ พบว่า เรื่องแก้วหน้าม้าในแต่ละสำนวนมี ลักษณะเด่นที่คล้ายคลึงกันในด้านตัวละคร โดยมีตัวละครเอกฝ่ายหญิง นางแก้วหน้าม้าเป็น ตัวเดินเรื่องและมีบทบาทเหนือตัวละครเอกฝ่ายชาย อีกทั้งยังมีการตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครเอก ฝ่ายหญิงด้วย นางแก้วหน้าม้ามีลักษณะของตัวละครหญิงในวรรณกรรมที่มีลักษณะแหวกขนบจาก ตัวละครหญิงในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ กล่าวคือ นางแก้วหน้าม้าเป็นนางเอกที่มีรูปลักษณ์อัปลักษณ์ หน้าตา กิริยาท่าทางเหมือนม้า ด้านลักษณะนิสัยนางแก้วหน้าม้า นางแก้วหน้าม้าเป็นนางเอกที่กล้า แสดงออกในเรื่องความรัก เสนอความรักให้ฝ่ายชายก่อนซึ่งขัดต่อจารีตนิยมที่ถูกกล่อมเกลาสั่งสอน ในการแสดงออกด้านความรักของสตรี นอกจากนี้นางแก้วหน้าม้ายังมีฝีมือในการรบ มีความกล้า ชาญเด็ดเดี่ยวไม่เกรงกลัวภัยอันตราย แสดงภาวะของผู้นำ จากลักษณะที่แหวกขนบข้างต้นกลายเป็น ลักษณะเด่นที่มีอยู่ในเรื่องแก้วหน้าม้าในทุกสำนวนและเป็นที่จดจำของคนในสังคม

หนังสือวัดเกาะที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 ในรูปแบบของ หนังสือนิทานคำกลอน เมื่อมาถึงยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งยุคสมัยและรูปแบบการเสพ วรรณกรรม ย่อมส่งผลถึงความนิยมของหนังสือเช่นกัน สุรพงษ์ จันทรเกษมพงษ์ (2547) ได้ศึกษา **“หนังสือวัดเกาะ” : การสืบทอดและปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมในสังคมไทย พ.ศ. 2465- 2475** โดยศึกษาถึงประวัติและพัฒนาการของ “หนังสือวัดเกาะ” ที่สะท้อนผ่านความเปลี่ยนแปลงของ เนื้อหาและรูปแบบของหนังสือวัดเกาะ ตามลักษณะของสังคมในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งแต่เดิมหนังสือวัดเกาะพิมพ์ร้อยกรองรูปแบบกลอนสวดหรือกาพย์ เนื้อเรื่องจรรจงวศ์ๆ ซึ่ง สะท้อนค่านิยมทางพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เกิดการเปลี่ยนแปลงใน สังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและกายภาพของเมืองที่เปลี่ยนไป “หนังสือวัดเกาะ” จึงปรับเปลี่ยนไป นำเสนอร้อยกรองในรูปแบบกลอนลำตัด เพื่อตอบสนองผู้เสพที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ที่สนใจ ข้อมูลข่าวสาร เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนขยายตัวเพื่อผลิตคนเข้าในระบบราชการมากขึ้น ได้สร้างคนรุ่นใหม่ที่มีลักษณะวิธีคิดและค่านิยมที่ต่างไปจากเดิม ประกอบกับอิทธิพลจากตะวันตก และความนิยมในการอ่านร้อยแก้วแบบนิยาย จึงทำให้ “หนังสือวัดเกาะ” ถูกปฏิเสธจากการเลือกเสพ ของคนรุ่นใหม่ไปในที่สุด

2.3.2 ด้านการสร้างสรรคัวรรณกรรม

การศึกษาวรรณกรรมในสมัยต่อมานอกจากการศึกษาโดยการเปรียบเทียบวรรณกรรมหลายสำนวนแล้ว เป็นการศึกษาวรรณกรรมในบริบทของการ “ข้ามศาสตร์ ข้ามศิลป์” คือ การศึกษาวรรณกรรมที่มีการสร้างสรรค์ในรูปแบบของศาสตร์และศิลปะแขนงอื่น นอกเหนือจากวรรณกรรมในรูปแบบของหนังสือ เช่น ละครโทรทัศน์ ละครเวที การ์ตูน เป็นต้น

การศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีเรื่องเดียวกันแต่มีความหลากหลายทางด้านรูปแบบกลวิธีการประพันธ์ เพื่อให้วรรณคดีนั้นเหมาะสมกับยุคสมัย และการดำรงอยู่ของวรรณคดีกับสังคม ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมดัดแปลงเรื่องขุนช้างขุนแผน (ณรงค์ดี สอนใจ. 2545) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมดัดแปลงเรื่องขุนช้างขุนแผนสี่ฉบับ ได้แก่ นวนิยายเรื่องขุนช้างขุนแผนของพิชัย โอดตรดิตถ์ นวนิยายเรื่องขุนช้างขุนแผน ของ ป. อินทรปาลิต นิราศขุนช้างขุนแผนของจันทร์ ขำวิไล และบทละครเวทีเรื่องพิมพ์พิลาไลยของ ปาริชาติ จึงวิวัฒนาภรณ์ โดยศึกษาด้านรูปแบบคำประพันธ์กลวิธีการประพันธ์เนื้อหาและปัจจัยในการดัดแปลงวรรณกรรม ด้านรูปแบบและกลวิธีการประพันธ์พบว่าวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนสี่ฉบับดัดแปลงจากบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนฉบับหอพระสมุดฯ โดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่แตกต่างกันได้แก่ นวนิยาย นิราศ และบทละครเวทีผู้แต่งดัดแปลงโดยเลือกกลวิธีการประพันธ์ต่างๆ ตามความเหมาะสมของคำประพันธ์แต่ละประเภทเช่นการใช้บทพรรณนาคร่ำครวญในคำประพันธ์ประเภทนิราศ การเลือกมุมมองผู้เล่าเรื่องในคำประพันธ์ประเภทนวนิยายและการใช้คอร์สในบทละครเวที เป็นต้น ด้านเนื้อหาพบว่าวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนสี่ฉบับมีรายละเอียดเนื้อหาแตกต่างกับบท เสภาขุนช้างขุนแผนฉบับหอพระสมุดฯ ผู้แต่งได้ดัดแปลงเนื้อหาในสามลักษณะได้แก่การตัดทอนเนื้อหาการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาและการเพิ่มเติมเนื้อหาผลการศึกษาพบว่า บทละครเวทีเรื่องพิมพ์พิลาไลยมีการตัดทอนเนื้อหามากที่สุดและนวนิยายเรื่องขุนช้างขุนแผนของ ป. อินทรปาลิตมีเนื้อหาใกล้เคียงกับบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เป็นงานต้นฉบับมากที่สุดเมื่อพิจารณารูปแบบคำประพันธ์กลวิธีการประพันธ์และเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนทั้งสี่ฉบับเห็นได้ว่าปัจจัยในการดัดแปลงวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนทั้งสี่ฉบับนั้นมีสามปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านบริบททางสังคมปัจจัยด้านทัศนะผู้แต่งและปัจจัยด้านรูปแบบคำประพันธ์

สุภัค มหาวรรการ (2547) ได้ศึกษาการแปรรูปวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง โดยศึกษา ลักษณะร่วมและความแตกต่างของวรรณกรรมเรื่องสังข์ทองทั้งสิ้น 4 สำนวน พบว่ามีเพียงตัวละครสำคัญ มีบทบาทในการดำเนินเรื่องเท่านั้นที่เป็นลักษณะร่วมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสังข์ทองทั้ง 4 สำนวน ส่วนแนวคิดของเรื่อง ลักษณะนิสัยตัวละคร เนื้อเรื่อง รูปแบบการนำเสนอ และภาษานั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสำนวน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างของแต่ละสำนวน ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการแต่งและสภาพสังคม

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณกรรม ย่อมหนีไม่พ้นปัจจัยด้านผู้เสพวรรณกรรมเป็นสำคัญ เปรม สอนสมุทร (2547) ศึกษา ผู้เสพกับการดัดแปลงเนื้อหาและตัวละครเรื่องพระอภัยมณีในวัฒนธรรมประชานิยมในช่วงปีพุทธศักราช 2545-2546 โดยศึกษาถึงอิทธิพลของผู้เสพที่มีผลต่อการดัดแปลงเนื้อหาและตัวละครในเรื่องพระอภัยมณีที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่และนำเสนอในสื่อวัฒนธรรมประชานิยมระหว่างปี พ.ศ.2545-2546 และศึกษาผลกระทบจากการดัดแปลงเนื้อหาและตัวละครที่มีผลต่อคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ โดยศึกษาจากพระอภัยมณีสำนวนที่สร้างสรรค์ใหม่ 3 สำนวน ได้แก่ สำนวนการ์ตูน ภาพลายเส้นเรื่องพระอภัยมณีซาก้าของบริษัทเนชั่นเอดดูเทนเมนท์จำกัด สำนวนการ์ตูน ภาพเคลื่อนไหวของบริษัทแฟนตาซีทาวน์จำกัด และสำนวนภาพยนตร์ลิขสิทธิ์จัดจำหน่ายของบริษัทไรท์บิยอนจำกัด จากการศึกษาพบว่า ด้านการดัดแปลงเนื้อหาพบว่าสำนวนใหม่ทั้ง 3 สำนวนมีการดัดแปลงเนื้อหาเพื่อให้เหมาะสมกับธรรมชาติและแนวโน้มปัจจุบันของสื่อชนิดใหม่ที่ใช้ในการถ่ายทอด ด้านตัวละครพบว่าทั้ง 3 สำนวนนั้นคงไว้แต่เฉพาะตัวละครที่เป็นหลักและมีบทบาทสำคัญในตอนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ผู้สร้างสำนวนใหม่ได้ตีความคุณลักษณะของตัวละครใหม่ด้วยการสร้างให้เป็นตัวละครหลายมิติส่งผลให้ตัวละครดูสมจริงมากขึ้น อนึ่งผู้เสพส่งผลสำคัญต่อการดัดแปลงดังกล่าวเนื่องด้วยการดัดแปลงดังกล่าวนี้ดัดแปลงตามแนวโน้มความนิยมของสื่อประเภทต่างๆ ในปัจจุบัน ด้านการสืบสานคุณค่าพบว่าสำนวนที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่รักษาเนื้อเรื่องเฉพาะโครงเรื่องเท่านั้น ด้านแนวคิดสำคัญและแก่นเรื่องได้มีการเลือกสืบสานเฉพาะประเด็นที่ผู้สร้างแต่ละสำนวนเห็นว่าสำคัญซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติและแนวโน้มปัจจุบันของสื่อประเภทนั้นๆ ทั้งนี้ได้เสริมแนวคิดจริยธรรมคุณธรรมร่วมสมัยอื่นๆ ประกอบในเนื้อหาที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ด้วย ด้านผลกระทบที่มีต่อคุณค่าของสำนวนนิทานคำกลอนพบว่าสำนวนใหม่นี้ทำให้เห็นความเป็นสากลของสำนวนนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี

วรรณคดีเรื่องอิเหนาบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นวรรณคดีชิ้นเอกที่ได้รับความนิยม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ได้รับการสร้างสรรค์และการสืบทอดเพื่อให้ดำรงอยู่ในสังคม จักรสุรักษ์ จันทรวงศ์ (2549) ได้ศึกษา การศึกษาการดัดแปลงเรื่องอิเหนาเป็นบทละครโทรทัศน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบตัวบทแบบดั้งเดิมกับตัวบทแบบใหม่ และเพื่อศึกษาวรรณคดีในรูปแบบบทละครโทรทัศน์ ซึ่งเป็นพัฒนาการรูปแบบหนึ่งของวรรณคดีมรดก โดยผู้วิจัยศึกษาบทละครโทรทัศน์เรื่องอิเหนาสำนวนของบริษัททีวีสแควร์ซึ่งแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ใน พ.ศ. 2546 ดัดแปลงจากบทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จากการศึกษา พบว่า บทละครโทรทัศน์เรื่องอิเหนามีการ

ดัดแปลง 4 หัวข้อได้แก่ เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาษา ในด้านเนื้อเรื่องมีการตัดตอน การเพิ่มเติมและการเปลี่ยนแปลงรายละเอียด ด้านตัวละคร มีลักษณะตัวละครที่ต่างจากฉบับเดิม ตัวละครที่สร้างใหม่และตัวละครที่ตัดออกไป ด้านฉาก มีการเพิ่มฉากและการตัดฉาก ด้านการใช้ภาษามีบทสนทนาที่แต่งใหม่และบทสนทนาที่นำมาจากสำนวนอื่น อย่างไรก็ตามบทละครโทรทัศน์ ได้รับรักษาโครงเรื่องหลัก เนื้อหาสำคัญ ลักษณะตัวละครบางตัว และความงามทางภาษา จึงให้คุณค่า ในฐานะวรรณคดีดัดแปลง ที่มีต่อสังคมเช่นเดียวกับบทพระราชนิพนธ์

เนื่องด้วยสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการ ปรับเปลี่ยน ดัดแปลงหรือแปรรูป วรรณคดีไทยให้มีความหลากหลายรูปแบบตามบริบททางสังคม เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยและความนิยมของผู้เสพศิลปะ พัทธินทร มหิทธิกร (2551) ได้ศึกษา **สิงห์ไกรภพ: การศึกษาการดัดแปลงนิทานคำกลอนเป็นบทละครเวทีสมัยใหม่** เพื่อเปรียบเทียบนิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพของสุนทรภู่กับละครเวทีเรื่องสิงห์ไกรภพของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และบทละครเวทีเรื่องสิงห์ไกรภพของภัทราวดีเธียเตอร์ ผลจากการศึกษาพบว่านิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพของสุนทรภู่เมื่อนำมาดัดแปลงเป็นบทละครเวทีนั้น มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหา การสร้างตัวละคร ฉาก การใช้สัญลักษณ์ และภาษา ส่วนแก่นของเรื่อง การตีความเนื้อหาและตัวละคร และการสื่อความหมายยังคงไว้ตามเดิม ลักษณะเด่นที่ปรากฏในละครเวที คือ การใช้เทคนิคแบบตะวันตก ซึ่งทั้งสองคณะนำเสนอด้วยการใช้หน้าฉากในการแสดงเพื่อสื่อความหมายเรื่องสัญลักษณ์ให้ชัดเจนขึ้น ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจเรื่องได้โดยง่ายและตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดละคร บทละครเวทีเรื่องสิงห์ไกรภพได้แสดงให้เห็นถึงการเผยแพร่วรรณคดีในรูปแบบศิลปะสมัยใหม่ ที่ทำให้วรรณคดีของไทยยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมจนถึงปัจจุบัน

พระลอเป็นวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่มีที่มาจากนิทานและมีการสร้างสรรค์เพื่อสืบทอด ทำให้พระลอเปลี่ยนฐานะจากนิทานพื้นบ้านเป็นวรรณคดีของชาติ ฉัตรภรณ์ ยศสุนทร (2554) ศึกษา **การดัดแปลงในวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องพระลอ** โดยศึกษาวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องพระลอ 4 ฉบับ ได้แก่ นิทานพื้นบ้านไทย พระลอ (2533) การ์ตูนวรรณคดีชุดนิทานไทยพระลอ (2540) นิทานวรรณคดีล้านนา พระลอ (2545) และรักอมตะของพระลอ (2550) เพื่อศึกษาการดัดแปลงในวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องพระลอในด้านรูปแบบ จุดมุ่งหมาย เนื้อเรื่องและตัวละคร รวมทั้งหน้าที่ของวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องพระลอในฐานะวรรณกรรมเด็กและวรรณกรรมเชิงวิจารณ์สังคม พบว่าวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องพระลอทั้ง 4 ฉบับ สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบได้แก่ การ์ตูนประกอบเรื่องและการ์ตูนเรื่อง กล่าวคือ นิทานพื้นบ้านไทย พระลอและ รักอมตะของพระลอเป็นการ์ตูนประกอบเรื่อง ส่วนการ์ตูนวรรณคดีชุดนิทานไทย พระลอและนิทานวรรณคดีล้านนา พระลอเป็นการ์ตูน

ในด้านจุดมุ่งหมายผู้เขียนเรื่องและผู้วาดภาพวรรณกรรมการ์ตูนเรื่อง พระลอ ทั้ง 4 ฉบับมีจุดมุ่งหมายการนำเสนอเดียวกัน คือ เพื่อสืบสานวรรณคดีไทยเรื่องลิลิตพระลอ นอกจากนี้ ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงทัศนะเกี่ยวกับสังคมไทยปัจจุบัน ด้านเนื้อเรื่องและตัวละคร ผู้เขียนเรื่องวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องพระลอ ทั้ง 4 ฉบับใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อดัดแปลงเนื้อเรื่องและตัวละครจากลิลิตพระลอ กล่าวคือ ด้านเนื้อเรื่อง วรรณกรรมการ์ตูนทั้ง 4 ฉบับมีการตัดเหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเหตุการณ์ และการเพิ่มเหตุการณ์ ด้านตัวละคร วรรณกรรมการ์ตูนทั้ง 4 ฉบับมีการเพิ่ม ลักษณะตัวละคร การตัดตัวละคร การเพิ่มตัวละครและการเปลี่ยนแปลงลักษณะของตัวละคร เนื่องจากการศึกษาการดัดแปลงวรรณกรรมการ์ตูนเรื่อง พระลอ พบว่า การ์ตูนวรรณคดีชุดนิทานไทย พระลอ มีการดัดแปลงต่างไปจากลิลิตพระลออย่างน้อยที่สุด ส่วนนิทานวรรณคดีล้านนา พระลอ มีการดัดแปลงต่างไปจากลิลิตพระลอ มากที่สุด ด้านหน้าที่ในฐานะวรรณกรรมสำหรับเด็กนั้น เห็นได้จากแนวคิดและการใช้ภาษา คือ ด้านแนวคิดผู้เขียนสอดแทรกเรื่องกรรม ความกตัญญู ความจงรักภักดี และการให้อภัย ล้วนเป็นแนวคิดที่มุ่งให้ผู้อ่านวัยเด็กประพัตตินเป็นคนดีของสังคม ด้านการใช้ภาษา มีการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับวัยของผู้อ่านด้วย

2.3.3 การสร้างสรรค์และลักษณะเด่น

การนำนิทานซึ่งเป็นคติชนแบบเก่ามาศึกษาเกมคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นคติชนสมัยใหม่ กิจจา รัตนการุญย์ (2547) ศึกษา นิทานในเกมคอมพิวเตอร์: การสืบสานและสร้างสรรค์ พบว่า เกมนิทานคอมพิวเตอร์แบบสวมบทบาท (RPG) เป็นคติชนรูปแบบใหม่ ที่รวมนิทานและการละเล่นเข้าด้วยกัน โดยผู้เล่นจะสวมบทบาทเป็นตัวละครเอกของเรื่อง เมื่อเข้าเล่นเกมผู้เล่นต้องอยู่ในกรอบและกฎของการเล่นเกม ซึ่งเนื้อเรื่องของเกมนิทานสวมบทบาท (RPG) มีลักษณะเด่น ที่มีความคล้ายคลึงกับนิทานพื้นบ้าน ประเภทนิทานมหัศจรรย์ นิทานวีรบุรุษ นิทานประจำถิ่นและนิทานปรัมปราซึ่งมีการสืบสานและสร้างสรรค์ในด้านรูปแบบการนำเสนอรูปแบบการเล่นและเนื้อเรื่องในเกม เช่น อนุภาคตัวเอกแบบวีรบุรุษอนุภาคพลังอำนาจของวิเศษและอนุภาคเวทมนต์คาถา

หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่เด็กและเยาวชน ทั้งยังมีการนำมาผลิตซ้ำในรูปแบบของการ์ตูน ตามความนิยมของยุคสมัย สุदारัตน์ มาศวรรณ (2552) ได้ศึกษาการ์ตูนนิทานไทย: การปรับเปลี่ยนและความสัมพันธ์กับสังคม ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานไทยกับหนังสือการ์ตูนนิทานและเพื่อศึกษาอิทธิพลสังคมวัฒนธรรมที่มีต่อการสร้างสรรค์หนังสือการ์ตูนนิทานที่มาจากวรรณกรรมนิทานไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการการ์ตูนนิทานไทย เรื่องกาگی ไกรทอง พระอภัยมณี และรามเกียรติ์ เปรียบเทียบกับหนังสือการ์ตูนนิทานไทยจำนวน 6 เรื่อง เรื่องกาگی สำนวนของสำนักพิมพ์แอคชั่นเฟรม เรื่องไกรทอง (Romance

of the Crocodile Slayer) ส่วนของสำนักพิมพ์บุรพัฒน์ เรื่องไกรทอง (The Crocodile Crisis) ส่วนของสำนักพิมพ์อมรินทร์คอมมิกส์ เรื่องหนูแมน ส่วนของสำนักพิมพ์บุรพัฒน์ และเรื่อง อภัยมณีซาก้า ส่วนของสำนักพิมพ์เนชั่นเอ็ดดูเทนเมนท์ ด้านรูปแบบและเนื้อหา พบว่า เมื่อมีการนำเสนอเนื้อหาใหม่ในรูปแบบของหนังสือการ์ตูนได้เปลี่ยนจากวรรณกรรมลายลักษณ์ไปเป็นการนำเสนอด้วยภาพเป็นหลักและการบรรยายบทสนทนาของตัวละครประกอบ ด้านเนื้อหาพบว่าการเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่อง การเพิ่มความ การลดความ การสับสนความ การสลับความ และการยืมความ ซึ่งเกิดจากความสนใจของผู้เขียนที่มีปัจจัยทางธุรกิจทางการค้าที่ต้องการสร้างสรรค์ให้เป็นเรื่องขนาดยาวและให้เข้ากับเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักโดยเฉพาะเพศชาย จึงมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสังคมไทยในปัจจุบัน ด้านอิทธิพลสังคมวัฒนธรรมพบว่า การ์ตูนนิทานไทยสะท้อนภาพด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและศาสนา โดยแสดงผ่านบทสนทนา ฉากและการดำเนินเรื่อง ซึ่งอิทธิพลเหล่านี้ ล้วนมาจากสังคมไทยปัจจุบันทั้งสิ้น โดยสรุปพบว่า หนังสือการ์ตูนนิทานไทยเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องให้เหมาะสมกับผู้เสพและสอดคล้องกับบริบทของสังคม นิทานสมัยใหม่ในรูปแบบหนังสือการ์ตูนนิทานจึงเป็นผลผลิตทางสังคมที่ใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาคติชนสมัยใหม่

การศึกษาวรรณกรรมประเภทคำสอนที่มีการนำมาสร้างสรรค์เพื่อกลุ่มของผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม พิชลิน จินนุณ (2556: 25-50) ได้ศึกษาเรื่อง วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”: การสืบทอดและสร้างสรรค์ด้านเนื้อหาคำสอน พบว่า เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” มีทั้งการสืบทอดจากคำสอนโบราณและสร้างสรรค์ใหม่ให้แก่ชุมชนภาคใต้ นิยมแต่งด้วยกลอนสุภาพและกลอนเพลงยาวที่ไม่เคร่งครัดฉันทลักษณ์ ผลงานส่วนใหญ่เป็นของนักเขียนระดับชาวบ้านในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและพัทลุง ซึ่งนักเขียนกลุ่มดังกล่าวประกอบด้วยกลุ่มนักเขียนที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน

ลักษณะเด่นด้านคำสอนของ วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”: การสืบทอดและสร้างสรรค์เนื้อหาคำสอน การสืบทอดเนื้อหาคำสอน มีลักษณะที่ปรากฏดังนี้

1. การนำคำสอนดั้งเดิมมาพิมพ์ซ้ำเพื่อเผยแพร่ กล่าวคือ การนำวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณมาพิมพ์ซ้ำโดยไม่เปลี่ยนแปลงทั้งชื่อเรื่องและเนื้อหาคำสอน
2. การนำหลักคำสอนดั้งเดิมมาแต่งขึ้นใหม่และตั้งชื่อใหม่ กล่าวคือเป็นการนำคำสอนแบบฉบับที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณมาสอนซ้ำในสังคมยุคใหม่เพื่อสร้างคนในอุดมคติตามที่สังคมปรารถนาหรือคาดหวังให้เป็นเช่นนั้น

การสร้างสรรค์เนื้อหาคำสอน นอกจากการสืบทอดหลักคำสอนดั้งเดิมแล้ว ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ยังตั้งใจผลิตเนื้อหาคำสอนบางประการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย โดยมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภาคใต้ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัวและระดับชุมชน

จากงานวิจัยที่ยกมาในข้างต้นจะเห็นว่า การสืบทอดและการสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบหนึ่งของการต่ออายุให้กับวรรณคดีและวรรณกรรม ที่ผู้สร้างหยิบมานำเสนอใหม่ให้เข้ากับผู้เสพ บริบทของยุคสมัยและสื่อ โดยที่ผู้สร้างนั้นเลือกใช้กลวิธีต่างๆในการนำเสนอวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ขึ้นใหม่ เช่น การเพิ่ม การลด การละ การเน้น การตีความ ทั้งในด้านเนื้อหา ตัวละคร ฉากหรือโครงเรื่อง ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการทั้งหมดนั้นกระทำขึ้นเพื่อให้เกิดการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมให้คงอยู่ได้ในยุคสมัยปัจจุบัน

บทที่ 3

การสืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวน พบความน่าสนใจใน 2 ประเด็น คือ มีการสืบทอดและการสร้างสรรค์ ซึ่งในบทที่ 3 ของงานวิจัยนี้จะวิเคราะห์ให้เห็นในประเด็น การสืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพโดยแบ่งเป็น 4 หัวข้อในการศึกษา คือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่องและอนุภาค เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวนนั้น มีการสืบทอดและสร้างสรรค์โดยใช้ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่องและอนุภาคอย่างน้อย 1 หัวข้อในการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในแต่ละสำนวน ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวนในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวนออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1.สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก 2.สำนวนร้อยกรอง 3.สำนวนร้อยแก้ว 4.สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ 5.สำนวนการ์ตูนและเพลง

การสืบทอด ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การคงไว้ซึ่งลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพต้นแบบ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเรื่องจันทโครพมีการสืบทอดใน 4 ด้านคือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่องและอนุภาค โดยวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

- 3.1 โครงเรื่อง
- 3.2 ตัวละคร
- 3.3 แก่นเรื่อง
- 3.4 อนุภาค

3.1 โครงเรื่อง

โครงเรื่อง หมายถึง การจัดลำดับเหตุการณ์ในการเดินเรื่องอย่างระมัดระวัง เพื่อให้บรรลุตามความต้องการของผู้เขียน โครงเรื่องที่ดีมักต้องมีความขัดแย้ง ซึ่งอาจจะเป็นความขัดแย้งของความรู้สึกภายในของตัวละคร ความขัดแย้งของตัวละครกับตัวละครฝ่ายตรงข้าม กับสังคม หรือกับธรรมชาติเป็นต้น (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย 2552: 232)

เรื่องจันทโครพมีการสืบทอดโครงเรื่องซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญของเรื่องที่ดำเนินไปตั้งแต่ต้น คือ จันทโครพเดินทางออกจากบ้านเมืองไปศึกษาวิชา เมื่อจันทโครพสำเร็จวิชาแล้วพระฤาษีมอบผอบและสั่งห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมือง เมื่อเดินทางมาได้ระยะหนึ่งจันทโครพได้ฝ่าฝืนข้อห้ามโดยเปิดผอบแล้วพบนางโมรา จันทโครพได้นางโมราเป็นภรรยาและเดินทางต่อจนมาพบกับโจรป่า จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย พระอินทร์ทรงทราบเหตุการณ์จึงเสด็จลงมาทดสอบนางโมราและสาปนางโมราเป็นชะนีจากนั้นจึงชุบชีวิตจันทโครพ เป็นโครงเรื่องที่ทุกสำนวนใน 28 สำนวนปรากฏเหมือนกันมากที่สุด

3.1.1 การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

3.1.1.1 จันทโครพเดินทางไปเรียนวิชา

เรื่องจันทโครพเริ่มดำเนินเนื้อเรื่องโดยการกล่าวถึงที่มาของตัวละครเอก คือ จันทโครพว่ามีที่มา มีชาติกำเนิดอย่างไรและสาเหตุที่ทำให้จันทโครพต้องเดินทางออกจากบ้านเมืองของตนเพื่อไปศึกษาวิชา ตามขนบของวรรณกรรมจักรวาลที่ตัวละครเอกต้องเดินทางออกจากบ้านเมืองซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องแนวจักรวาลโดยเรื่องจันทโครพเริ่มเรื่องจันทโครพเดินทางจากบ้านเมืองไปศึกษาเล่าเรียนวิชา

ในจุฬารณคดีบทที่ ๓ กล่าวถึงการเดินทางออกไปศึกษาวิชาของจุฬารณคดีบทที่ ๓ สำเร็จวิชาจากสำนักของอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในกรุงตักกสิลาและเดินทางกลับไปกรุงพาราณสี บ้านเมืองของตน ความว่า “จึงทรงทำให้แจ้งซึ่งความที่จุฬารณคดีบทที่ ๓ เรียนศิลปในสำนักของอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในกรุงตักกสิลา พาทิดาผู้อันอาจารย์นั้นยินดีให้แล้ว ไปสู่กรุงพาราณสี” (พระไตรปิฎก 2552: 312)

จุลลธนูคดีบทที่ ๓ กล่าวถึงการเดินทางไปศึกษาวิชาของจุลลธนูคดีบทที่ ๓ จนสำเร็จวิทยายังธนู จากเมืองตักกสิลา ความว่า “ในกาลนั้นพราหมณ์มาณพชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง เรียนศิลปศาสตร์ทั้งปวงในเมืองตักกสิลาได้บรรลุความสำเร็จในธนูกรรมวิทยายังธนู ได้เป็นผู้มีนามว่า จุลลธนูคดีบทที่ ๓” (พระไตรปิฎก 2552: 872)

3.1.1.2 พระฤๅษีมอบผอบให้แก่จันทโครพ/พระอาจารย์มอบบุตรสาวให้แก่มาณพ

ในจุฬารณคดีบทที่ ๓ ปรากฏเนื้อเรื่องอาจารย์ของจุฬารณคดีบทที่ ๓ เมื่อจุฬารณคดีบทที่ ๓ สำเร็จวิทยายังธนู จึงยกบุตรสาวของตนให้ ความว่า “อันภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนาเพื่อให้ทรงประกาศเรื่องนั้น จึงทรงทำให้แจ้งซึ่งความที่จุฬารณคดีบทที่ ๓ เรียนศิลปในสำนักของอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในกรุงตักกสิลา พาทิดาผู้อันอาจารย์นั้นยินดีให้แล้ว ไปสู่กรุงพาราณสี” (พระไตรปิฎก 2552: 312)

จุลลธนูคดีบทที่ ๓ ปรากฏเนื้อเรื่องอาจารย์ของจุลลธนูคดีบทที่ ๓ เมื่อจุลลธนูคดีบทที่ ๓ สำเร็จวิชาการยังธนู อาจารย์จึงยกบุตรสาวให้เพื่อพาเดินทางกลับบ้านเมือง ความว่า

“ในกาลนั้น พราหมณ์มาณพชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง เรียนศิลปศาสตร์ทั้งปวง ในเมืองตักกสิลา ได้บรรลุความสำเร็จในธนูกรรมวิทยายังธนู ได้เป็นผู้มีนามว่า จุลลธนูคดีบทที่ ๓ ครั้งนั้นอาจารย์ของจุลลธนูคดีบทที่ ๓ นั้นคิดว่า มาณพนี้เรียนศิลปศาสตร์ได้เหมือนเรา จึงได้ให้ธิดาของตนจุลลธนูคดีบทที่ ๓ นั้นพานางเดินทางไปด้วย หวังใจว่าจักไปเมืองพาราณสี”

(พระไตรปิฎก 2552: 872)

3.1.1.3 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา

ในสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถาไม่ปรากฏเหตุการณ์ในส่วนนี้ เนื่องจากในสำนวนนี้อาจารย์ได้ยกลูกสาวให้บันทึกแทนการมอบผอบของพระฤๅษีในเรื่องจันทโครพสำนวนอื่น ๆ

3.1.1.4 จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย

จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย เป็นเหตุการณ์ตอนสำคัญของเรื่องที่ปรากฏในโครงเรื่องจันทโครพ คือ จันทโครพกับนางโมราพบโจรป่าซึ่งเป็นเนื้อเรื่องที่ดำเนินต่อจากตอนจันทโครพเปิดผอบพบนางโมราและจันทโครพได้นางโมราจึงพากันเดินทางกลับบ้านเมืองซึ่งระหว่างทางทั้งสองก็พบกับความยากลำบากในการเดินทาง จันทโครพจึงปกป้องและดูแลนางโมรา เช่น การอุ้มนางโมราระหว่างเดินทางและจันทโครพกรีดเลือดรองให้นางดื่มแทนน้ำ เป็นต้น หลังจากนั้นจันทโครพกับนางโมราได้เดินทางมาถึงที่พักของกลุ่มโจรป่า โจรป่าอยากได้ตัวนางโมรา จึงเกิดการต่อสู้ระหว่างจันทโครพกับโจรป่าเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ระหว่างการต่อสู้นั้นเองนางโมราเกิดความรักตัวโจรป่า จึงยื่นพระขรรค์หันด้ามไปทางโจรป่า โจรป่าได้พระขรรค์จึงฆ่าจันทโครพตาย

เรื่องจุฬนุคคหบัณฑิต เหตุการณ์การต่อสู้ระหว่างจุฬนุคคหบัณฑิตและโจรป่า มีเนื้อหาปรากฏ ดังนี้ “เมื่อฆ่าโจร 49 คนตาย ด้วยลูกศร 49 ลูกที่ปากดงแห่งหนึ่งแล้วลูกศรหมด จึงจับหัวหน้าโจรฟาดเหวี่ยงลงที่พื้นดิน พู่ว่า “นางผู้เจริญส่งดาบมา” นางกลับเกิดความรักในโจรซึ่งตนเห็นเพียงชั่วครู่ ยื่นด้ามดาบให้ในมือโจร ให้โจรฆ่าแล้ว” (พระไตรปิฎก 2552: 239)

เหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏรายละเอียดใน **จุลลนุคคหชาดก** โดยมีเนื้อเรื่องดังนี้ “...เขายังข้างเสียลูกหนึ่ง จึงยิงพวกโจรด้วยลูกศร ที่เหลืออยู่ 49 ลูกแล้วทำให้หัวหน้าโจรล้มลงนั่งทับบนอกของหัวหน้าโจรนั้น คิดว่าจักตัดศีรษะของนายโจรนั้น ดังนี้แล้วจึงให้นาดาบมาจากมือของภรรยา ภรรยานั้นกระทำความรักในหัวหน้าโจรขึ้นในทันใดนั้น จึงวางตัวดาบในมือโจร วางฝักดาบที่มือของสามี นายโจรจับถูกด้ามของตัวดาบ จึงชักมีดออกตัดศีรษะของนุคคหบัณฑิต”

(พระไตรปิฎก 2552: 638)

3.1.1.5 พระอินทร์สาปนางโมราและชบชีวิตจันทโครพ

ในเรื่อง**จุฬนุคคหบัณฑิต**และ**จุลลนุคคหชาดก** มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ของเรื่องที่เหมือนกันคือ หลังจากพระอินทร์ตรวจดูโลกแล้วเห็นเหตุการณ์ ทรงดำริจักข่มหญิงนี้ให้อาย จึงแปลงเป็นสุนัขจิ้งจอกที่คาบเนื้อแต่เมื่อเห็นปลาจึงวางเนื้อไปคาบปลา ปลากลับกระโดดลงน้ำ เนื้อก็ถูกนกคาบไป ทำให้นางที่ถูกโจรป่าทั้งไว้เห็นจึงหัวเราะเยาะ “แน่สุนัขจิ้งจอกพาลผู้โง่เขลาชาติขี้มุกะ เจ้าเป็นสัตว์มีปัญญาน้อย เสื่อมจากปลาและชิ้นเนื้อ ชบเซาอยู่เหมือนคนกำพรา” สุนัขจิ้งจอกจึงตอบกลับไ้ว่า “โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เจ้านั้นแหละเสื่อมจากผัวและชายชู้แล้ว ชบเซาแม้กว่าเราเสียอีก” เป็นการข่มเพื่อให้นางอับอายถึงการกระทำของนางที่ทำให้ นางเสียสามีและชายชู้ ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งจุฬนุคคหบัณฑิตและจุลลนุคคหชาดก พระอินทร์ไม่ได้แสดงตัวว่าตนเองคือพระอินทร์แปลงกายมาทดสอบจิตใจนาง เหมือนกับเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรค์ในยุคต่อมา

3.1.2 การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรอง

3.1.2.1 จันทโครพเดินทางไปเรียนวิชา

จันทโครพในนิทานปาจิตกุมารกลอนอ่าน พระเจ้าพรหมทัตต้องการให้ พระโอรสครองบ้านเมืองสืบต่อ จากตน เนื่องจาก “ครั้นเธอเฒ่าแก่ห่มผอมชรา พระลูกยานั้นจะ ปองให้ครองเมือง” แต่พระโอรสมีความเห็นว่าขณะนี้ยังไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอจึงขอลา พระบิดาเดินทางออกจากบ้านเมือง เมื่อศึกษาวิชาความรู้สำเร็จจึงจะกลับมาปกครองบ้านเมือง ความว่า

พระกุมารพึงสารบิดาตรัส	ประนมหัตถ์แล้วบังคมก้มกราบ
จึงกราบทูลทรงฤทธิ์พระบิดา	พระผ่านฟ้าตรัสควรประเพณี
แต่ห่มผอมฉันนี้ยังไม่รู้ศิลปศาสตร์	จะครองราชย์ยังไม่ควรโปรดเกศ
ขอกราบลาพระบิดาชนนี	เข้าพึ่งพิงเสาะหาสิกขาจาร
ไปเรียนศิลปวิชาคาถาเวท	ให้เรื่องเดชลูกจะกลับคืนสถาน
มาครอบครองธานีบุรีราญ	พระภูบาลทรงเดชได้เมตตา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 69)

จันทโครพสำนวนองค์การคำคุณุสสา กล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัต ต้องการให้ โอรสครองเมืองต่อจากตน ซึ่งตามประเพณีต้องให้เรียนรู่วิชาศาสตร์ต่างๆ จึงให้จันทโครพเดินทาง ออกจากเมืองไปศึกษาวิชากับฤๅษี ความว่า

ด้วยสมเด็จพระบิดาขราหนัก	พระลูกรักจะให้ครองบุรีศรี
พระตรัสความตามในประเพณี	จึงมีเทวราชเรียกโอรสพลัน
เจ้าพ่อเอ๋ยบิดาขราแล้ว	อันลูกแก้วจะให้ครองไอศวรรย์
ประเพณีมีมาแต่สามัญ	ทุกเขตคั่นแคว้นแคว้นในแดนดิน
กษัตริย์ใดให้เมืองกับโอรส	ให้ปรากฏเรียนรู้นุศิลป์
เจ้าจะสืบสุริวงศ์ดำรงดิน	ไปเรียนศิลปศาสตร์ให้เชี่ยวชาญ
อันฤๅษีชีไพรวิสัยเพศ	ย่อมเรื่องเดชวิทยามหาศาล
ไปอยู่เดียวเปลี่ยววงศ์ในดงดาร์	มนัสการก่องกู่ทุกเวลา

(จันทโครพ 2505: 1)

จันทโครพคำโคลง กล่าวถึงจันทโครพเดินทางไปเรียนวิชาว่า พระเจ้าพรหมทัต มีโอรสชื่อจันทโครพ ออกไปศึกษาศิลปศาสตร์จนจบ ความว่า

ปางในพรหมทัตเจ้า	จอมภพ
นามพระจันทโครพ	รุ่งฟ้า
ศิษย์ศิลปศาสตร์จบ	เจนว่อง ไวแฮ
กอบวรานุภาพกล้า	กลั่นแก้วฤทธิรงค์

(จันทโครพคำโคลง 2473: 1)

3.1.2.2 พระฤๅษีมอบผอบให้แก่จันทโครพ/พระอาจารย์มอบบุตรสาวให้แก่มาณพ

จันทโครพในปาจิตกุมารกลอนอ่าน พระฤๅษีมอบผอบและพระขรรค์ให้กับ จันทโครพหลังจากจันทโครพเรียนวิชาสำเร็จเพื่อนำกลับไปบ้านเมืองของตน และสั่งว่าห้ามเปิด

ก่อนที่จะเดินทางถึงบ้านเมือง โดยเนื้อหาดังกล่าวได้มีการปรับเปลี่ยนจากการมอบลูกสาวในสำนวนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาเป็นการมอบผอบและเนื้อหาที่ปรับเปลี่ยนดังกล่าวได้สืบทอดมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพชั้นหลังในทุก ๆ สำนวน ความว่า

พระนักสิทธิ์จึงนิมิตซึ่งผอบ	ครั้นได้ครบจึงเอาขนมมาเสกใส่
อำนาจบุญพระอาจารย์ผู้ชาญชัย	ชนนิกยงนั้นกลายเป็นนางคราญ
ผาผอบอาจารย์จารึกชื่อ	ยื่นใส่มือมอบให้พระขวัญหลาน
ทั้งพระขรรค์มอบกันให้ควรการ	สิทธิอาจารย์สอนสั่งไม่วางใจ
พระหลานชายเจ้าจะไปตาจะสั่ง	ไปกลางทางเจ้าอย่าเปิดอย่าเผยไซ
ผอบทองนั้นอุตส่าห์รักษาไป	ถึงเวียงชัยแล้วจึงเปิดเกิดหลานอา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การค้าคุรุสภา สืบทอดเนื้อเรื่องตอนพระฤๅษีมอบผอบและสั่งกำชับห้ามเปิดผอบก่อนที่จะเดินทางถึงบ้านเมือง ความว่า

ดำริแล้วนิมิตผอบแก้ว	ดูพรายแพรวพริ้งเพริดดูเจดจัน
เอาขนมโมราเสกใส่ผอบพลัน	พระทรงธรรมบ้องปิดสนิทดี
สมาทนอ่านเวทพระคาถา	ขนมโมราคลายกลับนารีศรี
แล้วทรงโถมประโลมลักษณะนักคิณี	กุมารอยู่ในผอบทอง
จึงจารึกชื่อใส่ที่ในผา	ชื่อโมราโฉมศรีไม่มีสอง
จึงแย้มโอษฐ์โปรดยื่นผอบทอง	นี่แน่ของตาให้เอาไปเมือง
แม้เดินทางกลางป่าเจ้าอย่าเปิด	เอาไปเกิดให้ระบือเขาลือเลื่อง
ถึงชนกชนนีบุรีเรือง	ได้ครองเมืองเป็นมหาวราชย์

(จันทโครพ 2505: 7-8)

จันทโครพคำโคลงพระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพ กลับไปบ้านเมืองหลังจากสำเร็จวิชา โดยเสกผอบและชนนิกยงเสกใส่ลงไปมอบให้จันทโครพ ความว่า

มุรินทร์ยีนอรธอ้อน	อ้าลา
ไปอาจทดยอมอา-	นุญาติแล้ว
หยิบโลมมยุรมา	มุนเสก สิทธิแฮ
เป็นเน่งนางนวลแผ้ว	ผ่องพริ้งเพราโฉม
บัดโถมรูปซุบให้	หายวับ
อุบัติเป็นผอบหับ	ห่อห้อม
มีฉลาดนามลับ	เลขแต่ มารุแฮ
สิทธิโถมอ่านซ่อม	เสร็จแล้วโดยพิธี
โยคีเดรย่องเท้า	ถือผอบ
ออกจากพิธีสับ	ศิษย์หน้า
ยื่นจิงโกฏกักรวบ	ดูเกิด หลานเอย
นี่สิ่งของตุซ้า	ขอบเจ้าเอาไป

(จันทโครพคำโคลง 2473: 4-5)

จันทโครพคำฉันท์ พระฤาษีมอบผอบให้จันทโครพเพื่อนำกลับไปบ้านเมืองหลังจากสำเร็จวิชา โดยพระฤาษีเสกผอบใส่ชนนียุมมอบให้จันทโครพ ความว่า

นักสิทธิ์พึงภูมิ	ชูปโซรมมยุรี
เป็นรูปยวาลาวณย์	
เสกใส่ผอบสุพรรณ	อีกทั้งศรรค์
คู่หัตถ์บารบิรูป	
ประทานท่านท้าวไทภู	-ธิเบศรคณ
แล้วสั่งนุสนธิ์สารา	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 1-2)

3.1.2.3 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา

จันทโครพในนิทานปาจิตกุมารกลอนอ่าน มีเนื้อเรื่องตอนจันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา เกิดขึ้นหลังจากจันทโครพออกเดินทางกลับบ้านเมืองและจันทโครพเปิดผอบระหว่างทางก่อนจะเดินทางถึงบ้านเมือง ความว่า

ประมาณมาครึ่งทางกลางวิถี	เป็นเวรีผลกรรมมาตามผลาญ
ให้ชุ่มชุ่มลิ้มคำพระอาจารย์	พระกุมารเผยผาผอบทอง
เห็นองค์ทรงนั่งในผอบ	ดูงามลบนารีไม่มีสอง
แล้วชวนชมสมสู่เป็นคู่ครอง	จึงพาน้องลินลาจะมาเมือง

(วรรณคดีสมัยธนบุรี เล่ม 2 2553: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา มีเนื้อเรื่องตอนจันทโครพเปิดผอบพบ นางโมรา เกิดขึ้นหลังจากจันทโครพเดินทางกลับบ้านเมืองมาได้ครึ่งทาง จันทโครพเกิดความสงสัยว่าผอบที่พระฤาษีมอบให้ตนนั้นมีอะไรอยู่ข้างในจึงเปิดผอบออกและพบกับนางโมรา ความว่า

จะเป็นสิ่งไรในผอบ	ให้ปรารถตรึกคิดแล้วกังขา
ผลกรรมลิ้มคำพระสิทธิ	จึงเผยผาผอบพลันด้วยทันใด
ยลองค์ทรงโฉมประโลมจิต	ประไพพิศพริ้งเพริศดังไข
นุชน้องต้องเนตรภูวไนย	กายาใหญ่เกินที่ผอบทอง

(จันทโครพ 2505: 10-11)

จันทโครพคำโคลง เมื่อจันทโครพเดินทางมากลางป่าก็เกิดความสงสัยว่ามีอะไรอยู่ในผอบที่อาจารย์มอบให้จึงเปิดผอบและพบนางโมราความว่า

บงเพลินพลันเคลิบเคลิ้ม	คล้าวินิจ
นี่ผอบอันใดคิด	ใครรู้
ลิ้มคำพระนักสิทธิ	สอนสั่ง มาแฮ
เผยผอบสบสาวผู้	หนึ่งเพียงเลขา

(จันทโครพคำโคลง 2473: 7)

จันทโครพคำฉันท์ เมื่อเดินทางมากลางป่า จันทโครพสงสัยว่ามีอะไรอยู่ในผอบ ทั้งยังลิ้มคำสั่งของพระฤาษีจึงเปิดผอบพบนางโมรา ความว่า

.....ชาร์ด.....	จรเต่าวิถีสี่
ลืมนพจนแห่งพระมุนี	มนคิดคำนึงฉงน
หยาบจ้งโกฏกสุวรรณ	และเปิดเผยนิธานยล
สบพักตร์อัคเรศวรพิมล	ธ ก็รีบจะปิดคืบ
ลมโชยพระโณมพระนุชนาฏ	ก็เต็บโต บ ทนหีน
ไปทันจะปิดพระอบคืบ	ฉงนยลฤดีตาล

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 3)

3.1.2.4 จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย

เรื่องจันทโครพ ในนิทานปาจิตกumarกลอนอ่าน บรรยายเนื้อเรื่องสำคัญของโครงเรื่องจันทโครพในเหตุการณ์ดังกล่าว โดยให้รายละเอียดของเหตุการณ์และเหตุผลในการยื่นพระขรรค์ให้กับโจรป่าของ นางโมราว่านางโมรารู้สึกสงสารโจรป่าที่ต้องเสียลูกน้องมากมายเพื่อตัวนางจนเหลือแค่โจรป่าเพียงคนเดียว นางจึงเกิดหลงรักโจรป่า ความว่า

ยังเหลือตายก็แต่นายไอโจรป่า	มันโกรธาไล่หลังมากลางหน
แต่รบรับสู้กันประจัญประจัญ	พระสุริยนเย็นยะยำจะสนธยา
ไอโจรป่าคว้าจับเอาแขนซ้าย	พระโณมฉายจับได้ซึ่งแขนขวา
พระขรรค์ชัยพระให้ไว้กับกลยา	พระราชาทรงธรรมจะฟันโจร
จึงตรัสบอกว่าเจ้าดอกมณฑาสวรรค์	ยื่นพระขรรค์มาให้พี่แม่สวยสน
ขวัญอ่อนงค์หลงรักสมัครโจร	มาห้อยโหนทำสงครามความอารี
จนเสียไพร่ตายมอดลงหมดม้วย	ถ้าไม่ช่วยก็เห็นชีพจะเป็นผี
ผัวก็รักราวกับทรวงดวงชีวี	เป็นสองจิตใจอารีเป็นท่ามกลาง
ยื่นพระขรรค์ผันด้ามไปให้โจร	พระจุมพลฉวยคมพระขรรค์ขวาง
โจรกระซอกจากพระหัตถ์บาดเป็นทาง	มันฟันผางล้มพับลงกับดิน

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภาสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย เนื้อเรื่องดังกล่าวเป็นการต่อสู้อย่างต่อเนื่องระหว่างจันทโครพกับโจรป่า นางโมราเกิดความรักโจรป่าจึงยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าไปฟันโจรป่า ฝ่ายโจรป่าได้พระขรรค์จากนางโมราก็ฆ่าจันทโครพจนตาย ความว่า

มหาโจรจับสมรข้างกรขวา	ภัสตากุมกรข้างซ้ายนั้น
พระเรียกแก้วโมราวิลาวัณย์	ยื่นพระขรรค์มาให้พี่ข้างนี้นาง
หญิงกาลีไฉลามกามราศ	ละโมบมากอยากใคร่ครองทั้งสองข้าง
จะให้ผัวกลัวโจรจะวายวาท	จะให้โจรกลัวจะล้างพระภัสตา
จึงยื่นให้เป็นกลางแล้ววางพลัน	ด้ามพระขรรค์ถึงมืออ้ายโจรป่า
ข้างปลายคมอยู่หัตถ์กษัตรา	อ้ายโจรคว้ากระซอกไปจากกร
พระแย่งยุจดหลุดลุ่ยออกจากหัตถ์	โจรกระหวัดฟาดฟันพระทรงศร
พระจันท์เซล้มลงกับดินดอน	พระหัตถ์หลุดจากกรนางกลยา

(จันทโครพ 2505: 27-28)

จันทโครพคำโคลง ผู้ประพันธ์ได้บรรยายเนื้อเรื่องเหตุการณ์ตอนดังกล่าวว่า นางโมราเห็นโจรป่าก็นึกรัก จะส่งด้ามพระขรรค์ไปให้จันทโครพก็กลัวโจรป่าตาย นางโมราจึงส่งพระขรรค์ไปตรงกลางระหว่างโจรป่ากับจันทโครพ เป็นโคลงจำนวน 4 บท ความว่า

กัลยาณีนักษะมักขเม้น	มองนาย โจรเออย
ดูล้าสันทพวงผาย	ผึ่งพลูย
หน้าเนตรก็คมคาย	ชวนโถ่ง
ปากหนวดสองแหมมย้วย	เหยียดโง้งคมขำ
นางรำพึงคิดอัน	อกหมอง
อยากใครจะครอบครอง	แผดขู
โดยจิตต์แพศยากอง	กอบราคแรงเออย
ละโมภมากอยากรู้	รสอายโจรไพร
ใครเสี่ยงขรรค์ด้าส่ง	สามี
เกรงว่าโจรชีวี	วอดม้วย
จึงเสี่ยงส่งเป็นที่	ไปท่ามกลางนา
ด้าพระขรรค์หั้นย้วย	อยู่ข้างมือโจร
อายทโมนกลับได้ท้วง	ที่ท่า
จันทเคารพพล่า	พลาดถ้ำ
โจรแทงเสือกสุดกำ-	ลั้งเหนียว
ต้องพระจันทโครพล้า	ล่มลัมกลางสนาม

(จันทโครพคำโคลง 2473: 27-28)

จันทโครพคำฉันท จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย เนื้อเรื่องตอนดังกล่าว จันทโครพต่อสู้กับโจรป่า นางโมราก็รักโจรป่าจึงส่งด้ามพระขรรค์ให้โจรป่าทำให้โจรป่าฆ่าจันทโครพตาย ความว่า

พระฟาดด้วยคันศรทรง	นายโจรล้มลง
และท้าว ฐ บอโมรา	
เจ้าจงเร่งส่งขรรค์มา	เร็วเถิดยุพา
และพี่จะห้ำหั่นฟัน	
โมรายลโจรฉกรรจ์	จินดาแดฉันท-
-ทใครร่วมรสโจร	
เขารักเราสู้เสียชี-	วิตแลกเรานี้
และควรเราจักเชยชิด	
หากเราส่งขรรค์สุรฤทธิ์	โจรคงม้วยมิต
โอ้เราจะร้างแรมสม	
คิดแล้วส่งขรรค์ผ้นคม	สู่องค์บรม
ภรรดาผรุศสู่สมโจร	
ปางวนโจรยลโฉน	ส่งด้ามขรรค์โจร
ก็จับผรุศขรรค์	

เลือกเสียดเสยสู่ทรงจัน ทโครพถลัน
 แกลบถลันล้มลง

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 9-10)

3.1.2.5 พระอินทร์สถาปนาโมราและชุบชีวิตจันทโครพ

จันทโครพในนิทานปาจิตกุมารกลอนอ่าน มีเนื้อหาถึงตอนพระอินทร์สถาปนาโมราให้เป็นชะนี ไม่มีการชุบชีวิตจันทโครพ ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าเป็นเพราะเรื่องจันทโครพที่ปรากฏอยู่ในนิทานปาจิตกุมารกลอนอ่านนี้ ทำหน้าที่เป็นนิทานอธิบายเหตุที่ผู้แต่งแทรกขึ้นในบทพรรณนาธรรมชาติเพื่ออธิบายถึงกำเนิดของชะนี เพราะฉะนั้นเมื่อเรื่องดำเนินมาถึงจุดพระอินทร์สถาปนาโมราเป็นชะนีซึ่งตรงกับจุดมุ่งหมายของผู้แต่งเรื่องปาจิตกุมารจึงหยุดเรื่องจันทโครพไว้เพียงพระอินทร์สถาปนาโมรา ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่าเมื่อเรื่อง จันทโครพปรากฏเป็นวรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์จึงมีการเพิ่มเหตุการณ์พระอินทร์ชุบชีวิตจันทโครพ

ท้าวโกสิตที่นิมิตมาเป็นเหยี่ยว เห็นจริงเจียวมิได้แกลังแกลงไข

จึงตอบพลางว่าอีคำสำหรับไพร่ กูแจ้งใจจริงจึงไม่คลั่งแคลง

เนื้อเรื่อง ตอนพระอินทร์สถาปนาโมราเป็นชะนีและให้นางชะนีเมื่อเห็นพระอาทิตย์ตกในตอนเย็นให้ระลึกได้ถึงจันทโครพที่ถูกโจรป่าฆ่าตาย ความว่า

บังอรต้องพรพระอินทร์สถาป

ก็กลายกลับกายเป็นชะนีหญิง

ด้วยเวราฆ่าผัวมัวประวิง

เข้าปลิงฝูงค้างอยู่กลางไพร

ครั้นยามเย็นยอแสงแดงอากาศ

รำลึกชาติคิดถึงผัวที่ตักขัย

หมายว่าเลือดผัวรักประจักษ์ใจ

จึงโหยให้เรียกผัวอยู่มัวเมา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 73)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา มีเนื้อเรื่องตอนพระอินทร์สถาปนาโมราให้เป็นชะนีและชุบชีวิตจันทโครพ ในตอนสถาปนาโมราเป็นชะนี พระอินทร์ได้สถาปนาให้มีร่างกายคล้ายกับค้าง ให้คนเรียกว่านางชะนี ความว่า

ว่าหญิงกาลกิณีกาลสีทวีป

จนสิ้นชีพมิให้ชายปรารถนา

ให้ฝูงค้างกลางดงเป็นภัสดา

ชาวโลกาให้เขาเรียกชะนีนาง

ให้สมจิตแพศยาที่ฆ่าผัว

ทั้งกายตัวให้คล้ายกับกายค้าง

พอขาดคำอมรินทร์ที่สถาปนา

สารพวงค์กายกลับไปจับปล้น

(จันทโครพ 2505: 36)

หลังจากสถาปนาโมราแล้วพระอินทร์จึงเหาะมายังสถานที่ต่อสูระหว่างจันทโครพกับโจรป่าเพื่อชุบชีวิตจันทโครพ

ครั้นถึงที่กเพวรากษาศพ

เห็นพระจันทโครพเธอตักขัย

ท้าวโกสินทร์รินน้ำมันออกทันใด

แล้วลูบไล่สรรพางค์ชโลมทา

จึงซ้ำเสกทิพย์มนต์สมานจิต

กลับคืนติดขึ้นได้ดังปรารถนา

อ่อนละมุนอ่อนจิตดั่งนิทรา

อมราเธอก็เรียกให้รู้องค์

(จันทโครพ 2505: 37)

จันทโครพคำโคลง พระอินทร์สถาปนาโมราให้เป็นชะนีหลังทดสอบพฤติกรรม
ของนางโมราความว่า

จิ้งจอกค่อมเรศซ้ำ	สาปนาง
ให้ผิดเพศพิกลกลาย	กลับม้วย
เป็นนางชะนีคราง	ครวญเรียก ผัวไว
ไร้คู่ทำชู้ด้วย	ค้างลิ้ง
มึงมูราครันต้องสาป	ศกดิ์สิทธิ์
กลับเพศเป็นชะนีผิด	พักรู้ผู้
ขนอกทั่วกายมิด	มอมมิด หน้านา
ร้องแต่เสียงหวิว	วิ่งเข้าไพรสนธ์

(จันทโครพคำโคลง 2473: 38)

หลังจากพระอินทร์สถาปนาโมราแล้ว จึงไปช่วยชุบชีวิตจันทโครพ

องค์อมรเทพท้าว	ธิปไตย
เห็นสัตว์ชะนีโคล	คลาดแคล้ว
ทรงโปรยอมนฤตไป	ประศพนันนา
เดชทิพย์ยาบัดแผ้ว	พิษร้ายหายพลัน

(จันทโครพคำโคลง 2473: 39)

จันทโครพคำฉันท์ พระอินทร์สถาปนาให้เป็นชะนีเพื่อเป็นการลงโทษ ความว่า

ท้าวสาปประสาทให้	วรนุชเป็นชะนี
ร้างไร้สวามี	วิธวาเอกากาย
ว่าเหวระเหไทย	เวหวิโวทยกระวนกระวาย
แรมเรศนิราศชาย	รสรักก็โรยรา

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 15)

หลังจากสถาปนาโมราแล้ว พระอินทร์ทรงช่วยชุบชีวิตจันทโครพ ให้ฟื้นคืนชีพ
ความว่า

ขณะนั้นอมริน-	ทรงองค์เจ้าสุรา-
ลยท้าววัชลา	อมฤตประประปราย
ชลต้องวรวง-	คนเรนทรคลาย
วณเจ็บ ฐ ก็หาย	ชีวพื้น บ มินาน

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 16)

3.1.3 การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยแก้ว

3.1.3.1 จันทโครพเดินทางไปเรียนวิชา

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงจันทโครพไปเรียนวิชาตามความต้องการของ
พระบิดาที่ต้องการให้ปกครองบ้านเมือง ตามประเพณีจึงต้องเดินทางไปเรียนศิลปวิทยาจน
เชี่ยวชาญจึงจะสามารถปกครองบ้านเมืองได้ ความว่า

“ลูกรักของพ่อ พ่อเห็นว่าถึงเวลาที่จะมอบสมบัติให้แก่เจ้าเสียที เพราะเจ้าก็โตมากแล้ว แต่ตามโบราณราชประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาไม่ว่ากษัตริย์ในแคว้นแคว้นแดนใด จะยกสมบัติให้แก่ลูก ลูกนั้นจะต้องไปศึกษาศิลปวิทยาจนเชี่ยวชาญเสียก่อน พ่อจึงอยากให้เจ้าออกไปแสวงหาความรู้จากพระฤๅษีผู้วิเศษที่ในป่าหิมพานต์”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 9)

จันทโครพ ในนิทานวรรณคดีไทย จันทโครพไปเรียนวิชาตามความต้องการของบิดา เพื่อที่จะกลับมาปกครองบ้านเมือง ความว่า

“วันหนึ่งในขณะที่ทรงเพลิดเพลินอยู่ในพระราชอุทยานนั้นพระราชาก็ทรงรับสั่งให้พระกุมารเข้าเฝ้าแล้วรับสั่งให้พระกุมารไปศึกษาศิลปวิชาการกับพระฤๅษีในป่า พระกุมารก็ยินดีปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระราชบิดาและเดินทางไปอยู่กับพระฤๅษี”

(นิทานวรรณคดีไทย 2553: 107)

3.1.3.2 พระฤๅษีมอบผอบให้แก่จันทโครพ/พระอาจารย์มอบบุตรสาวให้แก่มาณพ

เล่าเรื่องจันทโครพ พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพ โดยเนรมิตผอบเสกขนนกยูงใส่ให้จันทโครพนำกลับไปบ้านเมือง ความว่า

“พระฤๅษีพูดแล้วพลางโอบกอดพินิจพิศดูพระจันทโครพ เมื่อเห็นว่ามีรูปร่างดั่งเทพบุตร ยากที่จะหาหญิงใดในพื้นที่ที่เหมาสมมาเคียงคู่ได้ อย่างกระนั้นเลยจำเราจะให้หญิงงามไปครองกันว่าแล้วพระฤๅษีก็เนรมิตผอบทองขึ้น นำขนนกยูงใส่ลงไป ปิดฝาผนึกไว้ แล้วโอบอ่านคาถาขนนกยูงก็กลายเป็นสตรีรูปร่างอยู่ในผอบนั้นทันที จารึกชื่อไว้ที่ฝาผอบว่า “โมรา” พลางยื่นผอบส่งให้พระจันทโครพ”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 12)

จันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับไปบ้านเมือง ความว่า

พระฤๅษี “ในเมื่อเจ้าจะกลับบ้านเมืองของเจ้า ข้าก็มีของสิ่งหนึ่งจะมอบให้แก่เจ้า” ว่าแล้วพระฤๅษีก็หยิบผอบเล็ก ๆ ส่งให้เจ้าชายพระฤๅษี “เจ้าจงเก็บไว้กับตัว แต่จงจำไว้ว่าเจ้าจะเปิดผอบได้ก็ต่อเมื่อถึงเมืองของตนแล้วเท่านั้น อย่าเปิดในระหว่างเดินทาง มิฉะนั้นเจ้าจะประสบอันตรายถ้าไม่เชื่อฟัง”

(นิทานวรรณคดีไทย 2553: 109)

3.1.3.3 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา

เล่าเรื่องจันทโครพ จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา หลังจากเดินทางกลับบ้านเมืองมาถึงกลางป่า ความว่า

“แรมรอนอยู่ในป่าเป็นเวลา 15 วันก็ถึงคราวเคราะห์ ให้รู้สึกเร่าร้อนพระทัยยิ่งนัก จึงหยุดพักนั่งเล่นบนแผ่นหิน พลันก็นึกถึงผอบทองที่พระเจ้าตามอบให้ขึ้นมาได้ จึงหยิบออกมาดู ทรงรำพึงว่า “ข้างในผอบมีอะไรอยู่หนอ” ด้วยผลกรรมทำให้ลิ้มคำที่พระเจ้าตาสั่งห้าม พระจันทโครพก็เปิดผอบออกดู ทันใดนั้นก็ปรากฏหญิงรูปร่างงามออกมาจากผอบ”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 15-16)

จันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย จันทโครพเปิดผอบหลังจากเดินทางมาได้ครึ่งทาง ทำให้เกิดความสงสัยว่าในผอบมีอะไรจึงต้องการที่จะเปิดดู ความว่า

“แต่ในระหว่างทาง เจ้าชายจันทโครพก็ทรงครุ่นคิดถึงผอบที่น่าติดตัวมาด้วยขึ้นมาอีกและแปลกพระทัยว่าอะไรหนอที่อยู่ข้างในนั้น ยิ่งนึกก็ยิ่งอยากเปิดดูและในที่สุดพระองค์ก็ตัดสินใจเปิดดู พระทัยผุดคำพูดกับพระอาจารย์ โดยการเปิดผอบออก เจ้าชายจันทโครพ “เราอดใจไม่ไหวแล้ว ขอเราดูให้เห็นกับตาของเราสักหน่อยเถิด ว่ามีสิ่งใดอยู่ในผอบนี้” ว่าแล้วเจ้าชายก็ทำการเปิดผอบออก และในทันทีที่ผอบถูกเปิดออก ก็มีหญิงสาวผู้เลอโฉมปรากฏออกมาจากผอบใบนั้น”

(วรรณคดีนิทานไทย 2553: 111)

3.1.3.4 จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย

เล่าเรื่องจันทโครพ โครงเรื่องตอนจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย จันทโครพต่อสู้กับโจรป่าระหว่างต่อสู้จันทโครพให้นางโมราส่งพระขรรค์ให้แต่นางโมราเกิดรักโจรป่า ทำให้นางส่งพระขรรค์หันด้ามไปทางโจรป่า ทำให้โจรป่าได้พระขรรค์และฆ่าจันทโครพ ความว่า

“พระจันทโครพร้องบอกนางโมราว่า “น้องโมรารีบส่งพระขรรค์ให้พี่เร็ว” นางโมราหญิงชั่วผู้ละโมภในกามคุณ อยากจะใคร่ได้ทั้งสองชาย จะยื่นพระขรรค์ให้แก่ภัสตาก็กลัวโจรจะถูกฆ่าตาย ครั้นจะยื่นให้แก่นายโจรก็เกรงว่าภัสตาอาจจะถูกฆ่าตาย ในที่สุดนางก็ยื่นพระขรรค์ไว้ระหว่างกลาง พอดีตามพระขรรค์อยู่ด้านนายโจร นายโจรจึงกระชากพระขรรค์ไว้ได้ก่อน แล้วใช้พระขรรค์นั้นฟันพระจันทโครพเต็มแรงจนเขดาล้มลง”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 26-27)

จันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย ปรากฏเนื้อเรื่องในตอนดังกล่าว ความว่า

“โมราจับพระขรรค์ไว้แต่หลังเล่ห์ที่จะส่งให้สามีตนเพราะไม่ต้องการให้เจ้าชายฆ่าโจรป่าผู้ซึ่งเป็นคนที่นางมีใจให้อยู่ด้วยเหมือนกันในตอนนั้น เมื่อไม่สามารถตัดสินใจได้ในยามคับขันเช่นนี้ นางก็วางพระขรรค์ไว้ตรงกลางชายทั้งสอง แต่ทำให้ด้ามหันไปทางโจรป่า ในขณะที่ด้านคมหันไปทางสามี ทั้งคู่จึงกรูกันไปแย่งอาวุธในเวลาพร้อมกัน จันทโครพถูกคมมีดาตึงปลอยพระขรรค์ เป็นจังหวะที่โจรป่าได้โอกาสเพราะกำด้ามพระขรรค์ได้ จึงแทงเจ้าชายจันทโครพสิ้นพระชนม์อยู่ตรงนั้นเอง”

(นิทานวรรณคดีไทย 2553: 116)

3.1.3.5 พระอินทร์สาปนางโมราและชุบชีวิตจันทโครพ

เล่าเรื่องจันทโครพ ได้กล่าวถึงเนื้อเรื่องตอนพระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนีและชุบชีวิตจันทโครพ ดังนี้

ตอนสาปให้เป็นชะนี “นางโมราหญิงกาลกิณีได้ผู้เป็นมนุษย์สองคนแล้วยังไม่พอใจซ้ำยังจะมาร่วมกับสัตว์เดรัจฉานอย่างเราอีก เราจะสาปให้เจ้าเป็นชะนีได้ค่างเป็นผัวไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ หมด ยางอายุจำภาษาคนได้คล้อยคล้อยคลบลาลา ครั้นเห็นพระอาทิตย์ทอแสงสีแดงในเวลาเย็น ให้คิดว่า เป็นเลือดผัว จึงส่งเสียงร้องเรียกผัวๆ และห้อยโหนไปตามกิ่งไม้ ณ บัดนี้”

ตอนชุบชีวิตจันทโครพ “หลังจากที่พระอินทร์ลงโทษนางโมราแล้ว พระองค์ก็รีบเสด็จไปช่วย พระจันทโครพ เห็นศพนอนแน่นิ่งอยู่ ก็ทรงรินน้ำมนต์ออกชโลมทาจนทั่วองค์ แล้วเสกทิพมนตร์สมาณจิตเป่าชำระลงไป ทำให้พระจันทโครพฟื้นขึ้น...”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 30-33)

จันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย โครงเรื่องพระอินทร์สาปนางโมราและชุบชีวิตจันทโครพ โดยปรากฏเป็นเนื้อเรื่อง ความว่า “ทันทีที่สิ้นคำประณามของพระอินทร์ร่างของโมราก็กลายเป็นชะนี พร้อมนำตานองหน้าร้องเรียกหา ผัว ผัว ผัว ทางด้านเจ้าชาย พระอินทร์ทรงรำมนต์ชุบเจ้าชายจันทโครพให้ฟื้นคืนชีพกลับมาอีกครั้ง” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 119)

3.1.4 การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

3.1.4.1 จันทโครพเดินทางไปเรียนวิชา

จันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก จันทโครพไปเรียนวิชาตามความต้องการของบิดาโดยออกเดินทางมาหาพระฤๅษีที่ในป่า

ภาพประกอบ 1 จันทโครพเรียนวิชากับพระฤๅษี รายการชิงร้อยชิงล้าน

3.1.4.2 พระฤๅษีมอบผอบให้แก่จันทโครพ/พระอาจารย์มอบบุตรสาวให้แก่มาณพ

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับไปบ้านเมือง

ความว่า

องค์พระสัทธาแก่ปรารภ	แล้วก็หยิบผอบส่งให้
นี่แลผอบทอง	ข้างในมีของมากมาย
ถ้าแม้ว่านอกจากหลานยา	แล้วไอยกาไม่ยกให้
ในผอบทองมีของอย่างดี	ฤๅษีไม่โกหกดอก
ให้ตกนรกดินตาย	

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 201-202)

บทลิเกจันทโครพ พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับไปบ้านเมืองของตน

ความว่า “จันทโครพเข้ามาราบ บอกว่าจะลากลับบ้านเมือง พระฤๅษีจึงมอบผอบทองให้ศิษย์รัก และกำชับว่าให้ถึงบ้านเมืองค่อยเปิดดู ถ้าเปิดก่อนถึงบ้านเมืองจะเกิดวิบัติ จันทโครพก้มกราบ รับผอบแล้วลาอาจารย์” (ลิเกจันทโครพ 2549: 2)

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา บทโดย เสรี หวังในธรรม มีการสืบทอดการมอผอบของโครงเรื่องจันทโครพในรูปแบบของบทละครนอกที่ประกอบด้วย บทร้องและบทเจรจา พร้อมทั้งท่วงทำนองเพลงสำหรับวงปี่พาทย์ใช้ประกอบการแสดง ความว่า

-ร้องเพลงตระนิมิต-

ดําริแล้วหยิบเอาผอบทอง	งามละอองผ่องเพริศเจดณัน
ชนโมราเสกใส่ลงไปพลัน	แล้วนักรรรมเป่าไปดังใจปอง

(จันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา: 1)

จันทโครพ รายการชิงช้าสวรรค์พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับไปบ้านเมืองของตนหลังจากสำเร็จวิชา พระฤๅษี แสดงโดย บอล เชิญยิ้ม มอบผอบให้จันทโครพ แสดงโดย ออฟ สุภณัฐ เณลิมชัยเจริญกิจ นำกลับบ้านเมือง

ภาพประกอบ 2 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับบ้านเมืองชิงช้าสวรรค์การละคร

จันทโครพ ปะทะจอมโจรหน้าหัก จากรายการชิงร้อยชิงล้านออกอากาศในวันที่ 14 ตุลาคม 2555 สืบทอดการมอผอบโดยพระฤๅษี แสดงโดย เท่ง เกติเท็ง เป็นผู้มอบผอบให้จันทโครพ แสดงโดย โหน่ง ชะชะช่า พร้อมทั้งส่งไม้ให้เปิดก่อนเดินทางถึงบ้านเมือง

ภาพประกอบ 3 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพก่อนเดินทางกลับบ้านเมือง ชิงร้อยชิงล้าน

เพลงฉ่อยทรงเครื่อง คณะหวังเต๊ะ พระยาขี่มอผอบให้จันทโครพและสั่งห้าม
เปิดก่อนถึงบ้านเมือง โดย หวังเต๊ะ แสดงเป็นพระยาขี่ และผู้แสดงอีกคนแสดงเป็นจันทโครพ
ในภาพจะเห็นว่าผู้แสดงใช้กล่องกระดาษสีเหลี่ยมสีขาว มาแทน ผอบและยังคงเรียกว่าผอบเช่นเดิม

ภาพประกอบ 4 พระยาขี่มอผอบให้จันทโครพก่อนเดินทางกลับบ้านเมืองเพลงฉ่อยทรงเครื่อง

ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ พระยาขี่มอผอบให้จันทโครพนำผอบติดตัวกลับ
บ้านเมือง พร้อมทั้งสั่งห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมือง

ภาพประกอบ 5 พระยาขี่มอผอบให้จันทโครพก่อนเดินทางกลับบ้านเมืองลิเกทรงเครื่อง

ละครพื้นบ้านจันทโครพพระฤๅษีแสดงโดย อาจารย์เสรี หวังในธรรม มอบผอบให้จันทโครพนำกลับไปบ้านเมือง

ภาพประกอบ 6 พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับบ้านเมืองละครพื้นบ้านจันทโครพ

3.1.4.3 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ เมื่อจันทโครพเดินทางกลับบ้านเมืองมากลางป่าเกิดความสงสัยว่าผอบที่พระฤๅษีมอบให้มီးอะไรอยู่ข้างใน จึงเปิดผอบออกดูพบนางโมรา ความว่า

องค์ทรงฤทธิ์สิทธิ์า	ท่านให้เรามาเก็บไว้
ห้ามไม่ให้เปิดกลางไพร	เอะอ้ายของในนั้นมันจะมีสิ่งใด
มันจะเป็นแก้วหรือเป็นทอง	อ้ายที่ใส่กล่องไว้ข้างใน
พระมาหวลคิดพิศวง	ยังไม่แนลงไปได้
มันให้ระทวยวงง	คิดๆก็สงสัยใจ
จำเราจะเปิดผอบทอง	จะดูอ้ายของข้างใน
ให้เห็นแก่หูรู้แก่ตา	มันจะมีราคาสักเพียงไร
คิดแล้วพระองค์ทรงภพ	ก็เปิดผอบทันใด
โฉมนางโมรานารี	ก็ออกจากที่ผอบทอง
นางให้ทุกซทนม่นหมอง	มิได้ทราบซิมปลื้มใจ

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 206-207)

บทลิเกจันทโครพ จันทโครพเปิดผอบพบนางโมราหลังจากเดินทางกลับบ้านเมือง

มาถึงกลางป่า ความว่า

มาถึงยังกลางป่าพนาซัซ	พระหนอนาถสุริยวงศ์ให้สงสัย
ในผอบใบนี้มีอะไร	คิดจะใคร่เปิดดูให้รู้ดี
แม้จะขัดคำครุผู้กำขับ	จะยอมรับเป็นศิษย์ผิดวิถี
แล้วเปิดผอบพลันทันที	ข้างในมีสิ่งไรจะได้รู้

ร่ำ

ร้องเพลงต่อหม้อสองชั้น

ออกจากผอบทองของท่านตา โมรายิ้มย่องผ่องใส
 คลานคล้อยขม้อยเมียงเอียงอาย เข้าใกล้พระจันทร์แล้ววันทา

(ลิเกจันทโครพ 2549: 2)

บทละครนอก ตอนจันทโครพเกี่ยวนางโมรา สืบทอดตอนจันทโครพเปิดผอบ
 พบนางโมราหลังจากเดินทางมากลางป่าด้วยความสงสัย ความว่า

เข้าหยุดนั่งยังหน้าคูหาลาด รุกขชาติบังแสงสุริย์ฉาน
 ค่อยหยิบเอาผอบรัตนชัชวาล พระกุมารตรีกไทรอยู่ไปมา
 จะเป็นของสิ่งใดในผอบ ยิ่งปรารถนิงภวักคึดกังขา
 ผลกรรมลืมหืมคำพระสิทธา จึงเผยฝาผอบพลันทันใด

(จันทโครพเกี่ยวนางโมรา 2551: 1)

บทละครนอก ตอน กำเนิดนางโมรา สืบทอดตอนจันทโครพเปิดผอบพบนาง
 โมราหลังจากเดินทางมากลางป่าด้วยความสงสัย ความว่า

เข้าหยุดนั่งยังหน้าคูหาลาด รุกขชาติบังแสงสุริย์ฉาน
 ค่อยหยิบเอาผอบรัตนชัชวาล พระกุมารตรีกไทรอยู่ไปมา
 จะเป็นของสิ่งใดในผอบ ยิ่งปรารถนิงภวักคึดกังขา
 ผลกรรมลืมหืมคำพระสิทธา จึงเผยฝาผอบพลันทันใด

(จันทโครพกำเนิดนางโมรา 2552: 4)

ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอนจันทโครพ รายการชิงช้าสวรรค์ ออกอากาศวันที่
 17 ก.ย. 2554 จากภาพจันทโครพ ผู้แสดง คือ ออฟ สุภณัฐ เฉลิมชัยเจริญกิจ เปิดฝาผอบกลางทาง
 ผืนคำสั่งของพระฤๅษีที่ห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมืองจึงพบนางโมราออกมาจากผอบที่พระฤๅษีให้ไว้

ภาพประกอบ 7 จันทโครพผืนคำสั่งเปิดผอบพบนางโมรา รายการชิงช้าสวรรค์

สำนวนการแสดง จันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก จากรายการชิงร้อยชิงล้าน จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา ในภาพจะเห็นตัวละครจันทโครพกำลังเปิดฝาผอบออก และ เหตุการณ์หลังจากนี้จันทโครพพบนางโมราที่ออกมาจากผอบ

ภาพประกอบ 8 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา จันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก

ฉ่อยทรงเครื่องจันทโครพ คณะหวังเต๊ะ จันทโครพเปิดผอบด้วยความสงสัยว่ามีอะไรอยู่ในผอบหลังจากเดินทางมากลางป่าจึงพบกับนางโมรา ในภาพจะเห็นผู้แสดงเป็นจันทโครพ กำลังเปิดผอบออกดู

ภาพประกอบ 9 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา ฉ่อยทรงเครื่องจันทโครพ คณะหวังเต๊ะ

3.1.4.4 จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ เนื้อเรื่องเมื่อดำเนินมาถึงเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้ให้เนื้อหาที่นอกเหนือจากการสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย เนื้อหาส่วนดังกล่าวยังแสดงถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดต่อสถานการณ์ที่ตนเองกำลังประสบและการตัดสินใจของนางโมรา ที่ลังเลระหว่างยื่นพระขรรค์ให้จันทโครพก็กลัวโจรป่าตาย หากยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าก็กลัวจันทโครพตายนางจึงยื่นพระขรรค์ไประหว่างกลางโดยด้ามพระขรรค์หันไปทางโจรป่า ความว่า

โจรก็กุมพระก็กำ	สองคนก็ปล้ำกันลงไป
แต่โฉมโมรานารี	ใจนางกาลิเสียเหลือใจ
นางไม่คิดถึงองค์พระทรงศิลป์	กลับรักษายทมิฬโจรไพร
ครั้นจะส่งพระขรรค์ให้กับภัสตา	กลัวผิวจะฆ่าโจรได้
ครั้นจะยื่นให้กับโจรป่า	ก็กลัวภัสตาจะวางวาย
ฝ่ายหญิงกาลิทำที่เฉยช้า	นางก็คิดตรึกตรองในใจ
คิดแล้วโมรารามฆ่า	เจ้าก็ยื่นข้างด้ามให้โจรไพร
คิดแล้วโฉมโมรารามฆ่า	เจ้าก็ยื่นด้ามให้โจรไพร
ฝ่ายนายโจรป่าอาธรรม	ครั้นได้พระขรรค์ก็ดีใจ
นายโจรห่มหั้นพันฟาด	องค์พระหนอนารถลงไป

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 238-239)

บทลิเกจันทโครพ โครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย ปรากฏเนื้อเรื่องในตอนดังกล่าว ความว่า

“โจรดาบหลุดจากมือ จันทโครพแทง โจรหลบจับข้อมือจันทโครพสะบัดจนพระขรรค์หลุดกระเด็นไปทางโมรา โมราหยิบพระขรรค์ถือไว้ จันทโครพกับโจรทอดรัดกันต่างคนก็ร้องขอให้โมราส่งพระขรรค์มาให้ โมราตกใจส่งพระขรรค์ทางคมไปทางพระจันทโครพทางด้ามไปทางโจร โจรจับพระขรรค์ได้จึงแทงพระจันทโครพ”

(บทลิเกจันทโครพ 2549: 4)

จันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก โครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย โดยหม่า จักม๊ก แสดงเป็นโจรป่า รับพระขรรค์จาก ตุ๊กกี้ ซึ่งร้อย แสดงเป็นโมรา นำมาฆ่าจันทโครพ

ภาพประกอบ 10 จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายรายการชิงร้อยชิงล้าน

3.1.4.5 พระอินทร์สถาปนาโมราและชุบชีวิตจันทโครพ

บทละครนอกจันทโครพ ปรากฏโครงเรื่องในส่วนที่พระอินทร์ชุบชีวิตจันทโครพ แต่ไม่มีเหตุการณ์ในตอนที่พระอินทร์สถาปนาโมราให้เป็นชะนีความว่า

-ร้องเพลงกล่อมพญา-

เมื่อนั้น สมเด็จ พระอมรินทร์ ปิ่นเวหา
จึงเสกเป่า ด้วยทิพย์ มนตรา ชุบชีวา หน่อกะตริย์ ให้คืนคง

(บทละครนอกจันทโครพ 2548: 1)

3.1.5 การสืบทอดโครงเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนและเพลง

3.1.5.1 จันทโครพเดินทางไปเรียนวิชา

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคixonพัลลภซึ่ง กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้จันทโครพเดินทางไปเรียนวิชา ความว่า

“พระเจ้าพรหมทัตกลับมายังพระตำหนักรู้สึกกังวลใจไม่น้อย เพราะมีลูกชายเพียงคนเดียว ถ้าจันทโครพยังห่วยเหล่าน้อยเช่นนี้ จันทโครพคงจะไม่มีความรู้ ความสามารถที่จะปกครองแผ่นดิน สืบต่อจากตัวเองได้ จึงทรงคิดว่าจะต้องทำอะไรบางอย่างให้เจ้าชายสนใจเรื่องการเรียน พระเจ้าพรหมทัตจึงปรึกษากับพระชายาและเรียกประชุมเหล่าเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ เพื่อช่วยกัน คิดหาหนทางแก้ไขเรื่องของเจ้าชายจันทโครพ อำมาตย์เอกจึงถวายคำแนะนำว่าควรส่งเจ้าชายไป ำเรียนวิชากับเหล่าฤาษีที่มีวิชา”

(จันทโครพ 2547: 16-17)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนวนสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงจันทโครพไปเรียนวิชาโดยพระเจ้าพรหมทัตต้องการให้จันทโครพสืบทอดบ้านเมืองจึงทำการทดสอบ ผลปรากฏว่า จันทโครพไม่มีความรู้เพียงพอจึงให้เดินทางออกไปเรียนวิชาความรู้เพิ่มเติม ความว่า

“วันหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตคิดจะยกราชบัลลังก์ให้เจ้าชายจันทโครพปกครองแทนตนซึ่งแก่ชราลงมาก จึงทดสอบความสามารถของเจ้าชายหลายอย่าง ทั้งฝีมือดาบ วิชาธนู การต่อสู้และการทหาร แต่เจ้าชายผ่านการทดสอบได้ไม่หมด เมื่อเสร็จสิ้นการทดสอบพระเจ้าพรหมทัตจึงกล่าวแก่เจ้าชายว่า “จันทโครพเอ๋ย การที่ลูกสอบได้ไม่สำเร็จครบถ้วนนั้น ทำให้พ่อถือว่ายังไม่สมควร

เป็นราชา ดังนั้นพ่อจะให้เจ้าทำตามโบราณประเพณี คือเดินทางแต่ผู้เดียวไปดั้นด้นแสวงหา
อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญวิชาสำหรับภักษัตริย์ในป่าลึก...”

(จันทโครพ 2551: 27-28)

จันทโครพวรรณคดีก่อนนอน กล่าวถึงจันทโครพไปเรียนวิชา โดย
พระเจ้าพรหมทัตต้องการให้จันทโครพปกครองบ้านเมืองต่อจากตนจึงทำการทดสอบ แต่จันทโครพ
ไม่ผ่านการทดสอบจึงให้จันทโครพออกเดินทางไปเรียนวิชาเพิ่มเติม ความว่า

“พระเจ้าพรหมทัตต้องการให้จันทโครพปกครองบ้านเมืองต่อจากตน จึงทดสอบความสามารถ
ของพระโอรสในวิชาการพันดาบ ยิงธนู การต่อสู้และการทหาร แต่ จันทโครพไม่ผ่านการทดสอบ
พระเจ้าพรหมทัตจึงให้จันทโครพเดินทางออกไปหาความรู้เพิ่มเติมกับพระฤๅษีในป่าหิมพานต์”

(วรรณคดีก่อนนอน 2553: 9)

3.1.5.2 พระฤๅษีมอบผอบให้แก่จันทโครพ/พระอาจารย์มอบบุตรสาวให้แก่มาณพ

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักริมพ์เคโชนพัลลขซึ่ง สืบทอดโครงเรื่อง
พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพ โดยเสกผอบเสกขนนกยูงใส่ผอบให้จันทโครพนำกลับไปบ้านเมือง
ความว่า “จันทโครพเป็นลูกภักษัตริย์ และมีรูปงามดังเทพบุตรจากสวรรค์ หากครองที่เหมาะสมกัน
ได้ยาก พระฤๅษีจึงเสกขนนกยูงใส่ผอบทอง มอบให้จันทโครพ พร้อมทั้งกำชับว่า “เมื่อเจ้า
ถึงบ้านเมืองแล้วจึงค่อยเปิด มิฉะนั้นเจ้าจะเจอแต่เรื่องยุ่งยาก” จันทโครพรับปากอย่างมั่นใจเหมาะ”
(จันทโครพ 2547: 55)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักริมพ์สกายบุ๊กส์ สืบทอดโครงเรื่องพระฤๅษี
มอบผอบให้จันทโครพ โดยเสกผอบและเสกขนนกยูงใส่ไว้ข้างในให้จันทโครพนำกลับบ้านเมือง
ของตน ความว่า

“แล้วพระฤๅษีก็คำนึงว่า “จันทโครพมีเชื้อชาติภักษัตริย์รูปงามดังเทวดา คงยากที่จะมีนารีในโลก
มนุษย์ที่คู่ควรกัน” คิดแล้วพระฤๅษีจึงเสกกุมารให้ไว้ครองคู่กันโดยไม่บอกจันทโครพ

“ดาร์ฟลาวทางนิมิตผอบแก้ว	อันพรายแพรวพริ้งเพริดดูเจิดจัน
ขนโมราเสกใส่ลงในนั้น	พระทรงธรรมบ้องปิดผืนดี
แล้วโอมอ่านคาถาจินดาเวท	ขนโมเรศกลายเป็นนารีศรี
ทรงโฉมประโลมลักษณะนักคินี	กุมาริอยู่ในผอบทอง”

โดยกำชับว่า “ผอบนี้ห้ามเปิดออกดูในระหว่างการเดินทางเด็ดขาด มิฉะนั้นจะพบแต่เรื่องยุ่งยาก
เลวร้าย เจ้าจงเปิดออกเมื่อเดินทางถึงบ้านเมืองแล้วเท่านั้น จำคำข้าไว้ให้ดี”

(จันทโครพ 2551: 47-48)

จันทโครพวรรณคดีก่อนนอน พระฤๅษีมอบผอบให้จันทโครพนำกลับบ้านเมือง
ของตน ความว่า “วันเวลาผ่านไป จันทโครพเติบโตเป็นชายหนุ่ม มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลม
มีความสามารถ พระฤๅษีจึงบอกให้จันทโครพนำวิชาที่ได้ร่ำเรียนมากลับไปดูแลบ้านเมืองต่อจาก
พระบิดาก่อนออกเดินทางพระฤๅษีได้มอบอาวุธและผอบให้จันทโครพ และกำชับจันทโครพห้ามเปิด
ผอบก่อนถึงเมืองพาราณสี” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 12)

3.1.5.3 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา

จันทโครพสำนวนสำนักพิมพ์เคixonพัลลภซึ่ง แสดงเหตุการณ์ตอนจันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา ความว่า “จันทโครพเดินทางรอนแรมกลางป่ามา 15 วัน 15 คืนแล้วความเหงาก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ นึกได้ว่าพระฤๅษีมอบผอบทองไว้ให้ แต่อาจารย์สั่งว่าอย่าเปิดผอบจนกว่าจะถึงเมือง จะเปิดตอนนี้หรือเปิดตอนไหนก็คงเหมือนกันแหละเผื่อจะมีอะไรสนุก ๆ จันทโครพบรรจงเปิดผอบผอบทองออกมา” (จันทโครพ 2547: 57-58)

จันทโครพสำนวนสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ หลังจากเดินทางมากลางป่าแล้วเกิดความสงสัยว่ามีอะไรอยู่ในผอบ จึงเปิดผอบพบนางโมรา ความว่า

“จันทโครพนอนพักเหนื่อยกลางแสงจันทร์นวลผ่อง หากแต่ขมตานอนเท่าไรก็ไม่อาจหลับสนิทได้ พลันนึกถึงคำกำชับของพระฤๅษีเรื่องผอบทองที่ว่าห้ามเปิดก่อนถึงบ้านเมืองนั้น ก็ยิ่งเพิ่มความสงสัยอย่างยิ่งว่า ภายในผอบทองนั้นจะมีสิ่งใดซ่อนอยู่ภายในกันแน่ ความอยากรู้อยากเห็นของเจ้าชายหนุ่มเพิ่มมากขึ้นจนเกินจะหักห้ามใจ จึงลืมนำสัญญาที่ให้ไว้กับพระฤๅษี หยิบผอบทองคำจากย่ำมาค่อย ๆ แยมเปิดดู ปรากฏว่าภายในนั้นมีแววหางนกยูงสีสนสวยงามแต่เพียงอย่างเดียว จันทโครพแปลกใจอย่างมากว่าพระฤๅษีให้ชนนกยูงมาทำไม ขณะที่กำลังจะปิดผอบคืนดังเดิมนั้น ได้มีลมวูบหนึ่งโชยมาต้องแววชนนกยูง ทันใดนั้นชนนกยูงได้กลายเป็นกลุ่มควันพวยพุ่งออกมา จันทโครพตกใจปล่อยผอบหลุดมือ แต่กลุ่มควันนั้นยังพวยพุ่งต่อเนื่องไม่ขาดสายและเริ่มเป็นรูปร่างชัดเจนขึ้นทุกที ๆ เมื่อกลุ่มควันจางลงได้เผยให้เห็นร่างของหญิงสาวงดงามสภาพเหมือนดังนางฟ้านางสวรรค์”

(จันทโครพ 2551: 50-53)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงตอนจันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา ดังกล่าวไว้ดังนี้ “จันทโครพเดินทางเรื่อยมา ในคืนหนึ่งขณะที่กำลังนอนพักก็คิดถึงผอบที่ฤๅษีมอบให้ด้วยความอยากรู้อยากเห็นว่ามีสิ่งใดซ่อนอยู่ จึงได้เปิดผอบออกดู ทันใดนั้นเองปรากฏว่าหญิงสาวงามคนหนึ่งชื่อนางโมรา” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 13)

จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา ในกลุ่มสำนวนเพลงปรากฏเพียงสำนวนเดียวจากทั้งหมด 4 สำนวน คือ **เพลงแหล่จันทโครพ** ของศิลปิน ยอดรัก สลักใจ ปรากฏเป็นเนื้อเพลงดังนี้

จะกล่าวถึงจันทโครพ

เมื่อเปิดผอบพบนางโมรา

ว่าใครก็งามไม่เทียมทัด

แม้งามถนัดหนักหนา

ดูไฉนงามนั้นเหมือนบุญช่วย

ดูซ้ำยิ่งสวยไม่สร้างชา

ถ้าดูกลางวันก็ยิ่งชวน

ดูกลางคืนก็ยิ่งชวนล้นาเวหนา

(เพลงแหล่จันทโครพ: 2538)

3.1.5.4 จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคixonพิบลิชซิ่ง โครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย ปรากฏเนื้อเรื่องในตอนดังกล่าว ความว่า “นางโมราได้ยินจันทโครพบอกดังนั้น จึงได้สติและรีบไปหยิบพระขรรค์หมายจะส่งให้พระสวามี แต่การต่อสู้ที่ขุลงมนำให้นางโมราละล้าละลัง เงอะงะ เมื่อมีจังหวะเหมาะจึงรีบส่งพระขรรค์ไป แต่ด้วยความตกใจจึงหันด้านมีคมส่งให้จันทโครพ ขุนโจรได้โอกาสคว้าด้ามพระขรรค์แทงจันทโครพจนตาย” (จันทโครพ 2547: 82-83)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ สืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย ปรากฏเนื้อเรื่องในตอนดังกล่าว ความว่า “นางโมราตัดสินใจไม่ถูกจึงวางพระขรรค์ลงตรงกลางระหว่างจันทโครพและโจรป่า แต่หันด้านมีคมไปทางจันทโครพ ส่วนด้ามหันไปทางโจรป่า ฝ่ายโจรป่าเห็นดังนั้น จึงคว้าด้ามพระขรรค์ได้ถนัดและรีบจ้วงแทงเจ้าชาย” (จันทโครพ 2551: 78)

จันทโครพวรรณคดีก่อนนอน สืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย ปรากฏเนื้อเรื่องในตอนดังกล่าว ความว่า “จันทโครพเริ่มหมดแรงเสียเปรียบโจรป่าจึงบอกให้นางโมราส่งพระขรรค์มาให้ตน แต่นางโมรากลับลังเลใจวางพระขรรค์หันด้านมีคมไปทางจันทโครพ ส่วนด้ามหันไปทางโจรป่า ทำให้โจรป่าฆ่าจันทโครพได้สำเร็จ” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 16)

เพลงน้ำตาอาโท ขับร้องโดย สุรัชย์ สมบัติเจริญ สืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตายไว้ในบทเพลง ความว่า “สันชาติชาดกกัน ตั้งแต่วັນนี้เกิดหนา นางหญิงใจทรามชั่วช้า เยี่ยงนางโมราฆ่าผัว” ซึ่งบทเพลงท่อนดังกล่าว หมายความว่าถึงนางโมรายื่นพระขรรค์ให้โจรป่าฆ่าจันทโครพ

เพลงแหล่จันทโครพ ขับร้องโดย ยอดรัก สลักใจ สืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย เอาไว้ในบทเพลง ความว่า “เหลือนายโจรเข้าโรมรัน จิตกระสันอยากได้โมรา นางยื่นพระขรรค์ให้โจรไพร โจรแทงผัวตายไ้อ้วยชีวา”

เพลงโมรา ขับร้องโดย วงมาลีฮวนน่า สืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย เอาไว้ในบทเพลง ความว่า “มีดาบสองเล่มให้เธอเลือก ใจนางโมราเลือกฆ่าผัว ได้ยินเรื่องราวแล้วเศร้าใจ” ในเนื้อเพลงดาบสองเล่มให้เธอเลือก หมายถึงทางเลือกที่นางโมราจะยื่นดาบให้ระหว่างจันทโครพกับโจรป่า ซึ่งนางโมราเลือกยื่นดาบให้โจรป่าฆ่าจันทโครพตาย

เพลงจันทโครพ ขับร้องโดย ชัย เบิกฟ้า สืบทอดโครงเรื่องจันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย เอาไว้ในบทเพลง ความว่า “ด้ามดาบส่งให้เขา ปลายดาบส่งให้ฉัน ยืมมือโจรป่ามาฆ่าจันทโครพจบชีฟไป”

3.1.5.5 พระอินทร์สถาปนาโมราและชุบชีวิตจันทโครพ

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง สืบทอดโครงเรื่อง พระอินทร์สถาปนาโมราและชุบชีวิตจันทโครพ โดยในสำนวนนี้เนื้อหาของเรื่องพระอินทร์ได้ชุบชีวิตจันทโครพก่อนที่จะสถาปนาโมรา ความว่า “พระอินทร์ทอดพระเนตรเห็นจันทโครพนอนนิ่งอยู่ จึงแปลงร่างเป็นพราหมณ์ร้ายเวทมนตร์เพื่อชุบชีวิตจันทโครพ” หลังจากนั้นพระอินทร์แปลงกายเป็นเหยี่ยวเพื่อไปทดสอบนางโมรา พระอินทร์พบว่านางโมรามีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจึงสถาปนาโมราให้เป็นชะนี

“พระอินทร์โกรธนางโมราเป็นอย่างมากจึงประณามนางว่าเจ้าเป็นหญิงสาวที่หน้าตาสวยงาม แต่เจ้าไร้กิริยาของกุลสตรีไม่มีความละเอียดอ่อน เจ้ายอมแลกศักดิ์ศรีของความเป็นหญิงเพื่อความอยู่รอดของตัวเอง พญาเหยี่ยวคืนร่างเป็นพระอินทร์แล้วร้ายเวทมนตร์ “ข้าขอสาปเจ้าเป็นนางชะนี”

(จันทโครพ 2547: 97-98)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ มีเนื้อหาตอนพระอินทร์สถาปนาโมราให้กลายเป็นชะนี ความว่า “จับพลันพญาเหยี่ยวได้คืนร่างเป็นพระอินทร์และกล่าวต่อว่านางเป็นหญิงโลภมาก ไม่กลัวบาปกรรม พระอินทร์ได้สถาปนาโมราว่า “เราขอสาปให้เจ้ากลายเป็นชะนีโดดเดี่ยวไร้คู่ครอง” หลังจากพระอินทร์สถาปนาโมราแล้วจึงไปชุบชีวิตจันทโครพ “พระอินทร์จึงประทานน้ำอมฤตหลังขโมยร่างของจันทโครพจนทั่ว จันทโครพค่อยๆฟื้นขึ้นเฉกเช่นคนปกติ” (จันทโครพ 2551: 91-93)

จันทโครพวรรณคดีก่อนนอน พระอินทร์ได้สถาปนาโมราและชุบชีวิตจันทโครพปรากฏเนื้อเรื่อง ความว่า “พญาเหยี่ยวโกรธมาก จึงได้คืนร่างเป็นพระอินทร์และสถาปนาโมราให้กลายเป็นชะนีอยู่ในป่าโดยไม่มีคู่ครองตลอดไป ต่อมาพระอินทร์ได้เหาะไปหาร่างของจันทโครพและได้ช่วยชุบชีวิตของจันทโครพให้ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 19-20)

ตาราง 1 เหตุการณ์สำคัญของโครงเรื่องจันทโครพที่ปรากฏในจันทโครพ ส่วนต่าง ๆ

โครงเรื่อง	จันทโครพ ไปเรียน วิชา	พระฤๅษีมอบผอบ ให้แก่จันทโครพ/พระ อาจารย์มอบบุตรสาว ให้แก่มานพ	จันทโครพเปิด ผอบพบนาง โมรา	จันทโครพพบ โจรป่าและถูก ฆ่าตาย	พระอินทร์สาป นางโมราและชุบ ชีวิตจันทโครพ
ส่วน					
ส่วนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา					
จุพฺพนุคคหบัณฑิต	✓	✓		✓	✓
จุลลชนุคคหชาดก	✓	✓		✓	✓
ส่วนร้อยกรอง					
จันทโครพ (ปาจิตกุมาร)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพ (ประวัติคำกลอน)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพ (พานิชสุภผล)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพ (ครุสภา)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพคำโคลง	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพคำฉันท์		✓	✓	✓	✓
ส่วนร้อยแก้ว					
เล่าเรื่องจันทโครพ	✓	✓	✓	✓	✓
นิทานวรรณคดีไทย	✓	✓	✓	✓	✓

ตาราง 1 (ต่อ)

โครงเรื่อง	จันทโครพ ไปเรียน วิชา	พระฤๅษีมอบผอบ ให้แก่จันทโครพ/พระ อาจารย์มอบบุตรสาว ให้แก่มานพ	จันทโครพเปิด ผอบพบนาง โมรา	จันทโครพพบ โจรป่าและถูก ฆ่าตาย	พระอินทร์สาป นางโมราและชุบ ชีวิตจันทโครพ
สำนวน					
สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ					
บทละครนอก จันทโครพ					✓
บทเลกจันทโครพ		✓	✓	✓	✓
จันทโครพเกี่ยวนางโมรา			✓		
กำเนิดนางโมรา		✓	✓		
โมราต้องคำสาป					✓
เพลงทรงเครื่องจันทโครพ		✓	✓	✓	
ฉ่อยทรงเครื่อง จันทโครพ		✓	✓		
ลิเกทรงเครื่อง		✓			
จันทโครพ ละครพื้นบ้าน		✓			
จันทโครพ					
จันทโครพ ชิงช้าสวรรค์		✓	✓		
จันทโครพปะทะจอมโจร หน้าหัก	✓	✓	✓	✓	
สำนวนการ์ตูนและเพลง					
จันทโครพการ์ตูน เคโชน พิบลีซซิ่ง	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพการ์ตูนสกายบูค	✓	✓	✓	✓	✓
วรรณคดีก่อนนอน จันทโครพ	✓	✓	✓	✓	✓
เพลงน้ำตาจำโท				✓	
เพลงแหล่จันทโครพ			✓	✓	
เพลงโมรา				✓	
เพลงจันทโครพ				✓	

เรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวนปรากฏเหตุการณ์สำคัญในโครงเรื่องเรียงตามลำดับความถี่ที่ปรากฏใน 28 สำนวนจากน้อยไปมากดังนี้ 1.จันทโครพไปเรียนวิชา ปรากฏทั้งสิ้น 13 สำนวน โดยส่วนใหญ่ปรากฏในสำนวนลายลักษณ์ที่มีการปูพื้นฐานของเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงที่มาของเรื่องและตัวละคร ซึ่งสำนวนที่ไม่ปรากฏเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่เป็นสำนวนการแสดงและบทเพลงที่มีกรอบของเวลาและต้องการความกระชับจึงตัดเหตุการณ์ในตอนดังกล่าวออกไป 2.พระอินทร์สาปนางโมราและชุบชีวิตจันทโครพ ปรากฏทั้งสิ้น 16 สำนวน โดยส่วนใหญ่ปรากฏในสำนวนลายลักษณ์และไม่ปรากฏในสำนวนการแสดงและเพลงเช่นเดียวกันกับจันทโครพไปเรียนวิชา เนื่องด้วยเหตุผลของกรอบเวลาและรูปแบบของการแสดงที่ต้องเดินเรื่องด้วยความกระชับ ฉับไว 3.จันทโครพฝันเปิดผอบพบนางโมราปรากฏความถี่ 19 สำนวน 4.จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย ปรากฏความถี่ของสำนวนคือ 20 สำนวน 5.เหตุการณ์ที่ปรากฏใน 28 สำนวนมากที่สุด คือ เหตุการณ์มอมผอบ ทั้งนี้เพราะในสำนวนการแสดงจะตัดเหตุการณ์จันทโครพไปเรียนวิชาออก จึงเริ่มต้นเรื่องด้วยเหตุการณ์มอมผอบ ทำให้เหตุการณ์มอมผอบพบมากที่สุด ใน 28 สำนวน

การสืบทอดโครงเรื่อง เรื่องจันทโครพนั้นผู้วิจัยพบว่าโครงเรื่องเรื่องจันทโครพมีองค์ประกอบเป็นเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ 5 เหตุการณ์ดังนี้ 1. จันทโครพเดินทางไปศึกษาวิชาความรู้ 2. มอมผอบ/มอมบุตร 3. จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา 4. จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย 5. พระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนีและชุบชีวิตจันทโครพ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าโครงเรื่องเรื่องจันทโครพที่มีองค์ประกอบทั้ง 5 องค์ประกอบนั้น ปรากฏทั้งสิ้น 10 สำนวน โดยเป็นสำนวนลายลักษณ์อักษรทั้ง ร้อยกรอง ร้อยแก้วและนิทานการ์ตูน สำนวนที่มี 4 องค์ประกอบพบทั้งสิ้น 3 สำนวน ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบอีกว่า สำนวนที่มีโครงเรื่องเรื่องจันทโครพ ตั้งแต่ 1-3 องค์ประกอบนั้นจะเป็นสำนวนที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะเช่น บทละคร การแสดง และเพลง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตามธรรมชาติของวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์จะเลือกเฉพาะโครงเรื่องที่เด่นและมีความสนุกสนานน่าสนใจมาใช้ตามความต้องการ จำนวนทั้งสิ้น 15 สำนวน

3.2 ตัวละคร

ตัวละคร คือ สมมุติบุคคลที่ผู้เขียนสร้างขึ้นให้มีพฤติกรรมเลียนแบบคนนาาประเภทในสังคม ตัวละครเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเดินเรื่อง มักนิยมแบ่งตัวละครเป็น 2 ประเภท คือ ตัวละครที่ปรับเปลี่ยนนิสัยและตัวละครที่นิสัยคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตาม (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย 2552: 232)

การสืบทอดตัวละครเรื่องจันทโครพ ผู้วิจัยพบว่าตัวละครที่มีบทบาทเด่นของเรื่องและปรากฏสม่ำเสมอในเกือบทุกสำนวน ได้แก่ตัวละครดังต่อไปนี้ จันทโครพ นางโมรา ไจรป่า พระอินทร์และ พระฤาษี ส่วนตัวละครอื่นผู้วิจัยจัดเป็นตัวละครเสริมในส่วนของการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉพาะสำนวน

3.2.1 จันทโครพ

จันทโครพ คือตัวละครเอกฝ่ายชาย เช่นเดียวกับ “จุพชนุกคหบัณฑิต” และ “จุลลชนุกคหบัณฑิต” ที่ปรากฏในสำนวนพระไทรปิฎกและอรรถกถา ตัวละครจันทโครพนั้นมีสถานะเป็นเจ้าของบ้าน เมื่อโตขึ้นจึงต้องเดินทางออกจากบ้านเมือง เพื่อเรียนรู้ศิลปวิทยากลับไปปกครองบ้านเมือง เพราะฉะนั้นตัวละครจันทโครพจึงเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีลักษณะต้องตามชนบของพระเอกในวรรณคดีกล่าวคือ มีลักษณะภายนอกเป็นหนุ่มรูปงาม มีความรู้ความสามารถ และอาวุธประจำกาย และมีลักษณะนิสัยความเสียสละและมีความกล้าหาญ การสืบทอดลักษณะของตัวละครจันทโครพในด้านต่างๆที่ปรากฏในเรื่องจันทโครพมีดังนี้

3.2.1.1 รูปลักษณะ

ตัวละครจันทโครพมีฐานะเป็นตัวละครเอกของเรื่อง เป็นพระเอกของเรื่อง จันทโครพมีชาติกำเนิดเป็นเจ้าชายโอรสท้าวพรหมทัตแห่งกรุงจักรพรรดิเมื่อเจริญวัยขึ้นจึงได้เดินทางออกจากบ้านเมืองเพื่อศึกษาวิชาความรู้เมื่อสำเร็จแล้วจึงเดินทางกลับไปปกครองบ้านเมือง ตัวละคร จันทโครพจึงมีรูปลักษณะของตัวละครเอกตามวรรณคดีไทย ซึ่งในสำนวนพระไทรปิฎกและอรรถกถาไม่ได้กล่าวถึงรูปลักษณะของตัวละครจุพชนุกคหบัณฑิตและจุลลชนุกคหบัณฑิต รูปลักษณะของตัวละครเริ่มปรากฏเมื่อมีการสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ดังนี้

รูปงาม

สำนวนในพระไทรปิฎกและอรรถกถา

ไม่มีการกล่าวถึงรูปลักษณะของตัวละคร

สำนวนร้อยกรอง

ความงามของตัวละครเป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่ตัวละครเอกไม่ว่าฝ่ายชายหรือหญิงจำเป็นที่จะต้องมี ตัวละครจันทโครพมีลักษณะรูปงามดังทองคำ ความว่า

พระฤาษีมีใจการุณย์รัก จุบพระพักตร์ด้วยเอ็นดูเจ้าเนื้อเหลือง
เสียดายรูปราวกับคำทำประเทือง จะไปเมืองครองศรีบุรีรัมย์

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 69-70)

ในเรื่องจันทรโครพสำนวนองค์การค้าครูสภาคกล่าวว่า จันทรโครพมี
รูปร่างงาม นามองน่าเพลลิตา ความว่า

เธอเหลือบลิมนัยนาเห็นมานพ	นั่งเฝ้ารพบาทหงส์อยู่ตรงหน้า
สำอางอ่อนล้วนแล้วไไลตา	พระมหาโคตมก็ยินดี

(จันทรโครพ 2505: 4)

ในเรื่องจันทรโครพคำโคลงกล่าวว่า จันทรโครพมีความงามเหมือน
เทพบุตร ความว่า

พ้อโฉมงามเผ่าพื้น	พงศ์มนุษย์ กษัตริย์ฤา
ถว่าองค์เทพบุตร	บอกบ้าง
ถ้ายักษ์ฤาณาครุฑ	คิดแปลก ปลอมแฮ
มาก่อรังแกข้าง	คิดแก่งกวนเขา

(จันทรโครพคำโคลง 2473: 8)

สำนวนร้อยแก้ว

ไม่มีการกล่าวถึงรูปลักษณะของตัวละคร

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

ในเพลงทรงเครื่องจันทรโครพ กล่าวถึงความงามของตัวละครจันทรโครพ
ไว้ในตอนที่นางโมราเห็นจันทรโครพแล้วชื่นชมจันทรโครพว่ามีรูปงามจนนางโมราเห็นว่าจันทรโครพคือ
เทวดา ความว่า

ออกจากผอบพบชาย	นวลนางให้อายแก่ใจ
นางแสนแง่งอน	คมค้อนภูธรรำไป
แล้วชำเลืองดูภูมิ	เห็นรูปโสภีอำไพ
นวลนางกลัยา	นึกว่าเทวากลางไพร

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 206)

สำนวนการ์ตูนและเพลง

ใน จันทรโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพัลลิตซิง กล่าวถึง
ความงามของตัวละครจันทรโครพ โดยบรรยายว่าจันทรโครพมีความงามทั้งทางด้านหน้าตาและรูปร่าง
ความว่า “จันทรโครพเติบโตเป็นหนุ่มรูปร่างกำยำล่ำสัน หน้าตาหล่อเหลาเออาการ” (จันทรโครพ 254:
52)

จันทรโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบีค กล่าวถึงรูปลักษณะ
ของจันทรโครพว่ามีรูปงาม ความว่า “จันทรโครพได้กลายเป็นเจ้าชายหนุ่มรูปงามสมชายชาติศรี”
(จันทรโครพ 2551:42)

วรรณคดีก่อนนอนจันทรโครพ กล่าวถึงรูปลักษณะของจันทรโครพว่ามี
รูปงาม ความว่า “วันเวลาผ่านไปจันทรโครพโตเป็นชายหนุ่มรูปงาม” (จันทรโครพ 2553: 12)

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมเรื่องจันทรโครพทั้ง 28 สำนวนพบว่า มีเพียง 9
สำนวนที่กล่าวถึงรูปลักษณะของตัวละครจันทรโครพว่ามีรูปงาม ซึ่งหมายรวมถึงรูปร่างหน้าตาและ

รูปร่าง โดยใช้คำที่แสดงถึงรูปลักษณ์รูปงาม ดังนี้ เนื้อเหลือง รูปราวกับคำ(ทองคำ) โฉมงาม เทพบุตร สำอองอ่อน วิไลตา โสภี เทวา หล่อเหลา กำยำล่ำสันเรื่องจันทโครพทั้ง 9 ส่วนนที่กล่าวถึง รูปลักษณ์ของตัวละครจันทโครพนั้น ปรากฏใน ส่วนนร้อยกรอง 5 ส่วนน ส่วนนบทละครและการแสดงอื่นๆ 1 ส่วนน ส่วนนการ์ตูนและเพลง 3 ส่วนน

3.2.1.2 ลักษณะนิสัย

3.2.1.2.1 ความเสียสละ ตัวละครจันทโครพแสดงออกถึงลักษณะนิสัยของตัวละครเอกที่มีความเสียสละ ปรากฏในเนื้อเรื่องตอนจันทโครพพานางโมรากลับบ้านเมืองซึ่งระหว่างการเดินทางเต็มไปด้วยความยากลำบาก ตัวละครจันทโครพแสดงความเสียสละออกมาโดยการดูแลนางโมราและการเสียสละกริดเลือดรองให้นางโมราดื่มแทนน้ำเพื่อดับกระหาย

ส่วนนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ไม่ปรากฏลักษณะดังกล่าว

ส่วนนร้อยกรอง

จันทโครพส่วนนองค์การคำครุสภาจันทโครพแสดงลักษณะนิสัยความเสียสละโดยไม่คำนึงถึงตนเองว่าจะได้รับอันตรายหรือความเจ็บปวด ยอมเสียสละกริดเลือดรองให้นางโมราดื่มแทนน้ำเพื่อดับกระหาย ความว่า

เห็นสมรอันระทระทวยองค์	พระโฉมยงทรงโคกเพียงอกหัก
แสนสงสารนฤมลเป็นพินัน	อารมณ์รักพระมิได้เสียด้ายกาย
ซักพระขรรค์ฟันลงตรงเพลาขวา	พระมิ่งสาหล่อเลือดลงนองสาย
จึงรอรองโลหิตออกจากกาย	แล้วให้สายสุดสวาทเสวยพลัน

(จันทโครพ 2505: 23)

จันทโครพคำโคลงจันทโครพได้ดูแลนางโมราที่ต้องพบกับความยากลำบากระหว่างการเดินทาง จันทโครพจึงอุ้มนางโมราขึ้นสะเอวเพื่อจะหาน้ำมาดื่มแต่หาเท่าไรก็หาไม่ได้จันทโครพจึงยอมเสียสละกริดเลือดรองให้นางโมราดื่มแทนน้ำเพื่อดับกระหาย ความว่า

เมื่อไรจะได้ดื่ม	อุทกัง
พอผ่อนชูกำลัง	เล็กน้อย
น้ำมีที่ใดซัง	ไสขุน ไฉนนา
หรือเลือดสดหยดย้อย	อยากแล้วจำกิน
พระไฉนพจนน่อง	นึกสง สารนอ
ค่อยๆวางอนงค์	มนะป้า
จับขรรค์ขีดแขนลง	รอเลือด
ให้มูรากลิ้งกล้ำ	กลับพื้นทรงเกษม

(จันทโครพคำโคลง 2473: 20-21)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงความเสียสละของจันทโครพที่ใช้พระขรรค์กรีดเลือดรองให้นางโมราดื่มแทนน้ำ ความว่า

พระขัฏพระแสงขรร-
หวังโลหิตพา-

คฟาดฟันพระพาหา
หพระทานพระนุชนาง

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 7)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงความเสียสละของจันทโครพที่ใช้พระขรรค์กรีดเลือดรองให้นางโมราดื่มแทนน้ำเพื่อดับกระหาย ความว่า “จันทโครพยอมสละเลือดในกายของพระองค์เพื่อให้นางอันเป็นสวามีที่รักยังมีชีวิตต่อไปได้ เมื่อนางได้เสวยโลหิตแทนน้ำแล้วก็ทำให้นางสดชื่นขึ้นมาทันที” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 21)

นิทานวรรณคดีไทย กล่าวถึงความเสียสละของจันทโครพที่เสียสละเลือดของตนเองให้นางโมราดื่มเพื่อดับกระหาย ความว่า “ไหนน้ำล่ะเพคะ หม่อมฉันกระหายน้ำจนทนไม่ไหวแล้วเพคะ “เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน” สิ้นคำที่เจ้าชายตรัส พระองค์ทรงใช้พระขรรค์แทงที่แขนรินพระโลหิตให้โมราดื่มกินแก้กระหาย” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 115)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ กล่าวถึงเหตุการณ์ จันทโครพกลัวว่านางจะตายหากไม่ได้ดื่ม น้ำ จึงเสียสละเอาพระขรรค์กรีดเลือดแล้วรองให้นางดื่มแทนน้ำ ความว่า

อ้อมโอรางามขำ	ถ้าไม่ได้กินน้ำคงตาย
เพราะความรักเมื่อยเสียตัว	ครั้งนี้จะกลัวอะไร
ว่าแล้วเอาพระขรรค์เข้าฟัน	เชือดเอาไปตองรองเลือดในกาย
ครั้นเสร็จแล้วหนอกระษัตรา	ก็ส่งให้โมราจรราย
ขอเชิญงามปลื้มดื่มโลหิต	แต่พอให้ชื่นจิตรสบาย

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 218-219)

สำนวนการ์ตูนและเพลง

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคixonพัลลภซึ่ง กล่าวถึงความเสียสละของจันทโครพในขณะที่เดินทางกลับบ้านเมืองนางโมรากระหายน้ำเป็นอย่างมาก ทั้งยังไกลจากแหล่งน้ำจันทโครพกรีดเลือดตัวเองรองให้นางโมราดื่ม ความว่า

“...นางโมราจึงเอ่ยขึ้นมาว่า “ท่านพี่เจ้าคะ น้องกระหายน้ำเหลือเกิน” ด้วยความที่คุ้นเคยกับป่าเป็นอย่างดีจันทโครพจึงรู้ว่าบริเวณนี้อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำพอสมควร แต่นางโมราคงเดินไม่ไหวแล้วและไม่อยากที่จะทิ้งนางไว้กลางป่าคนเดียว จึงพูดว่า “ป่าแถวนี้คงจะไม่มีน้ำให้เจ้าแก้กระหายแต่เจ้าไม่ต้องห่วงพี่จะหาน้ำมาให้เจ้าดื่มให้ได้” จันทโครพจึงใช้พระขรรค์กรีดแขนตัวเองให้เลือดหยดลงบนใบไม้ แล้วส่งให้นางโมราดื่ม ถึงแม้ว่านางโมราจะตกใจแต่ด้วยความกระหายน้ำจึงดื่มเลือดของจันทโครพแทนน้ำแล้วกลับไป”

(จันทโครพ 2547: 66-67)

จันทโครพสำนวนการต้อน สำนักรพิมพ์สภายบุกส์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์

ต้อนจันทโครพใช้พระขรรค์กรีดเลือดรองให้นางโมราติ่ม ความว่า

“จันทโครพรู้ว่าขณะนี้พวกตนได้อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำอย่างมาก จึงนั่งคิดหาทางนำน้ำมาให้
นางโมราติ่มให้จืด จันทโครพได้ตรองแล้วจึงฉวยพระขรรค์ออกมากรีดขาตนเอง หลังเลือด
ลงบนใบไม้ที่รองไว้ให้นางโมราติ่ม”

(จันทโครพ ฉบับการ์ตูน 2551: 60-61)

ความเสียสละที่จันทโครพใช้พระขรรค์กรีดเลือดรองให้นางโมราติ่มเพื่อ
ดับกระหายโดยยินดีเสียสละแม้เลือดในกายของตนและไม่เกรงกลัวต่อความเจ็บปวดหรือบาดเจ็บที่
ตนเองได้รับ แสดงถึงลักษณะนิสัยของจันทโครพที่มีลักษณะตามขนบของตัวละครเอกฝ่ายชายใน
วรรณคดีไทย

3.2.1.2.2 ความกล้าหาญ ตัวละครจันทโครพได้แสดงออกถึงความกล้าหาญใน
การปกป้องนางที่ตนรัก จากกลุ่มโจรป่าที่ต้องการจะแย่งชิงตัวนางไป ซึ่งไม่ใช่การต่อสู้ในลักษณะตัว
ต่อตัวแต่เป็นการต่อสู้ตัวคนเดียวกับกลุ่มโจรที่เข้ามาทำร้ายหมายชีวิตจันทโครพ โดยในการสู้รบ
จันทโครพต่อสู้อย่างห้าวหาญจนสามารถฆ่าลูกน้องโจรป่าจนหมด เหลือแต่หัวหน้าโจรที่ทำการสู้รบ
กับจันทโครพแบบตัวต่อตัวในภายหลัง

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

จุฬนุคคหบัณฑิต ตัวละครจุฬนุคคหบัณฑิตได้แสดงความกล้าหาญ
ในการปกป้องภรรยาของตนจากกลุ่มโจรป่าที่เข้ามาแย่งชิงภรรยาของตนความว่า “เมื่อลูกศร
หมดแล้ว จึงจับโจรผู้หัวหน้าฟาดให้ล้มลงที่พื้นดิน” (พระไตรปิฎก 2552: 312)

จุลลนุคคหชาดก ตัวละครจุลลนุคคหชาดก แสดงความกล้าหาญใน
การปกป้องภรรยาของตนโดยต่อสู้กับกลุ่มโจรที่เข้ามาแย่งชิงภรรยาของตน ความว่า “แล้วทำให้
หัวหน้าโจรล้มลงนั่งทับบนอกของหัวหน้าโจรนั้น คิดว่าจักตัดศีรษะของนายโจรนั้น จึงให้นาคาบมา
จากมือของภรรยา” (พระไตรปิฎก 2552: 873)

สำนวนร้อยกรอง

จันทโครพในปาจิตกumarกลอนอ่าน แสดงความกล้าหาญของจันทโครพ
ที่ต่อสู้กับกลุ่มโจรเพื่อปกป้องนางโมรา ภรรยาของตนจากการแย่งชิงของกลุ่มโจรที่มีจำนวนเยอะ
กว่าโดยไม่มีความเกรงกลัว ความว่า

มาพบโจรคนป่าเข้าหาร้อย

ไอ้โจรหมู่สู้กับพระบุญเรือง

ยังเหลือตายก็แต่นายไอ้โจรป่า

แต่รบรับสู้กันประจันประจัญ

ไอ้โจรถอยช่วงชิงเอาเนื้อเหลือ

พระจอมเมืองพันตายทำลายชนม์

มันโกรธาไล่หลังมากกลางหน

พระสุริยนยืนเย้าย่าจะสนธยา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

เรื่องจันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัย ความกล้าหาญของจันทโครพตอนที่ต่อสู้กับโจรป่าและพวกหัวร้ายคนโดยที่ไม่รู้สึกเกรงกลัวและสามารถฆ่าพวกโจรหัวร้ายล้มตายลงมากมาย เพื่อปกป้องนางโมราภรรยาของตน ความว่า

แล้วโก่งสายขึ้นศรกำซาบศิลป์	สะท้อนแผ่นดินดอนสะท้อนไหว
แล้วส่งพระขรรค์ให้ขวัญใจ	เจ้าถือไว้กันองค์นางนงคราญ
จึงร้องถามว่าเหว้ย้ายโจรไพร	มีแรงขับพลไพรมาสังหาร
มหาโจรร้อนใจตั้งไฟกาพ	ขับทหารหัวร้ายเข้าโจมตี
พลโจรคลุกคลีเข้าตีต้อน	พระน้าวศรวางสายพระแสงแผดแสง
ศรประหารผลาญล้างลงกลางแปลง	บ้างแขนแข็งคอขาดลงกลาดดิน

(จันทโครพ 2505: 26-27)

จันทโครพคำโคลง กล่าวถึงลักษณะนิสัยความกล้าหาญของจันทโครพ ที่ต่อสู้กับกลุ่มโจรป่าเพื่อปกป้องนางโมรา โดยไม่เกรงกลัวต่อกลุ่มโจรป่าที่มีจำนวนมากกว่าแต่อย่างใด ความว่า

ปางโจรมีใจเหี้ยม	อีกหาญ
วิ่งกลับมารุมราญ	รบล้อม
แกว่งพลองดาบหอกขวาน	ขวักไขว่
ดาประดังกันพร้อม	พวกเข้าแทงฟัน
พระจันทโครพป้อง	บัดรับ
คล่องแคล่วคันศรจับ	ฉาดเบี่ยง
ต้องพรรคพวกโจรยับ	เย็นแตก ตายแฮ
ศพก่ายกันทั้งเต้ง	แตกท้องโครงฉลาย

(จันทโครพคำโคลง 2473: 25)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงลักษณะนิสัยความกล้าหาญของจันทโครพที่ต่อสู้กับกลุ่มโจรป่าเพื่อปกป้องนางโมรา โดยไม่เกรงกลัวต่อกลุ่มโจรป่าที่มีจำนวนมากกว่าแต่อย่างใด ความว่า

พระแสงศรศิลป์อาวุธ	ต้องโจรม้วยมุด
มือเท้าและคอขาดกลาง	
โจรยลพลไพร้วยาว	ทะลึ่งแล่นพลาง
วิ่งเข้ากระชั้นชิดองค์	
พระฟาดด้วยคันศรทรง	นายโจรล้มลง
และท้าว ฐ บอกรโมรา	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 9)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพกล่าวถึงลักษณะนิสัยความกล้าหาญของจันทโครพที่เข้าต่อสู้กับกลุ่มโจรป่าเพื่อปกป้องนางโมรา โดยไม่เกรงกลัวต่อกลุ่มโจรป่า ความว่า “พระจันทโครพจึงยิงศรออกไปถูกโจรแขนขาดคอขาดตายเป็นจำนวนมาก ที่เหลือตายก็ลุกไล่กันเข้ามาก็ทรงฟาดด้วยคันศรล้มลุกคลุกคลานอยู่กลางดิน” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 25)

วรรณคดีนิทานไทย กล่าวถึงจันทโครพที่เข้าต่อสู้กับโจรป่าด้วยความกล้าหาญเพื่อปกป้องนางโมรา ความว่า “ทั้งคู่ต่อสู้กันอยู่บนพื้นอยู่พักหนึ่งก่อนที่โจรป่าได้เปรียบแต่เจ้าชายมีทักษะในการต่อสู้ได้ดีกว่าเพราะได้รับการสั่งสอนมาจากพระฤๅษี” (วรรณคดีนิทานไทย 2553: 116)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

บทกวีเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยความกล้าหาญของจันทโครพที่ต่อสู้กับโจรป่าเพื่อปกป้องนางโมราโดยไม่เกรงกลัวต่ออันตรายและต่อสู้อย่างกล้าหาญ ความว่า

จันทโครพ	เฮ้ยไอโจรอุบาทว์จากกล่า	จะได้ตัวโมราเจ้าอย่าหมาย
โจร	ไม่ส่งนางมาให้เราเจ้าก็ตาย	ที่จะรอดกลับไปอย่าหมายเลย
	สู้กันในเขต โจรดาบหลุดจากมือ	จันทโครพแทง โจรหลบจับข้อมือ
	จันทโครพสะบัดจนพระขรรค์หลุดกระเด็น	ไปทางโมรา

(บทกวีเรื่องจันทโครพ 2549: 4)

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยความกล้าหาญของจันทโครพที่ต่อสู้กับโจรป่าเพื่อปกป้องนางโมราโดยไม่เกรงกลัวและต่อสู้อย่างกล้าหาญ ความว่า

“เอาจ้าวพวกบ่าวไพร่ก็วายชีวา	ยังเหลือแต่ตัวข้าไม่ตาย
ได้ฟังถ้อยคำที่ร่ำว่า	ดังขวานเข้าผ่าหัวใจ
โจรก็ชักกระบี่วิ่งรี่เข้า	ดาบโรมรันวุ่นไป”

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 237-238)

ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอนจันทโครพ แสดงถึงความกล้าหาญของตัวละคร จันทโครพที่ต่อสู้กับโจรป่าเพื่อปกป้องนางโมราโดยไม่เกรงกลัว โดย อ้อพศุภณัฐ ผู้แสดงเป็นจันทโครพได้ต่อสู้กับโจรป่า ที่แสดงโดย บอล เชิญยิ้ม ซึ่งแสดงออกโดยฉากรับที่ผู้แสดงทั้งสองคนต่อสู้กันแสดงถึงความกล้าหาญของตัวละครจันทโครพที่ไม่มีความเกรงกลัวต่อโจรที่จะมาแย่งชิงนางโมรา

จันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก ในการแสดงมีฉากการต่อสู้ระหว่างตัวละครจันทโครพและตัวละครโจรป่า ที่แสดงถึงลักษณะนิสัยความกล้าหาญของตัวละครจันทโครพที่ต่อสู้กับ โจรป่าเพื่อปกป้องนางโมราจากโจรป่าที่จะมาแย่งชิงนางโมรา

สำนวนการตุนและเพลง

จันทโครพสำนวนการตุน สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง กล่าวถึงความกล้าหาญของจันทโครพที่สามารถฆ่าลูกสมุนของโจรได้หมดด้วยตัวคนเดียว ทำให้โจรเห็นถึงความกล้าหาญและความสามารถของจันทโครพ ความว่า

“สมุนโจรวิ่งเข้ามาหมายจะฆ่าจันทโครพ แต่ด้วยธนูพิเศษของพระฤๅษี จันทโครพยิงธนูออกไป ลูกธนูกระจายไปปักอกสมุนโจรตายหมดจนโจรเห็นดังนั้นก็ตกใจ และรู้ฝีมือของจันทโครพไม่ธรรมดาเลย”

(จันทโครพ 2547: 79-80)

จันทโครพสำนวนการตุน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงความกล้าหาญของจันทโครพที่ต่อสู้กับกลุ่มโจรป่า โดยไม่เกรงกลัวต่อโจรป่าที่มีจำนวนมากกว่าเพื่อปกป้องนางโมราจากการแย่งชิงของโจรป่า ความว่า “ฝ่ายจันทโครพรู้ว่าตนเสียเปรียบในทุกด้าน แต่สบโอกาสในช่วงที่เหล่าโจรกำลังไม่ทันระวังตัว ฉวยโอกาสยิงธนูลงอาคมพระเวทที่ละสามดอก ปักถูกอกลูกน้องโจรตายเกลื่อน เหล่าโจรเห็นดังนั้นจึงคว้าวุธเข้าตะลุมบอนอย่างไม่คิดชีวิต” (จันทโครพ 2551: 72-73)

วรรณคดีก่อนนอน จันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยความกล้าหาญของจันทโครพที่ต่อสู้กับกลุ่มโจรป่าเพื่อปกป้องนางโมรา โดยไม่เกรงกลัวโจรป่าที่มีจำนวนมากกว่า ความว่า “หัวหน้าโจรป่าของนางโมราแต่จันทโครพไม่ยอม จึงเกิดการต่อสู้กัน โดยจันทโครพยิงธนูที่ลงอาคมใส่ลูกน้องโจรป่าบาทเจ็บล้มตายหมด” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 15)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตัวละครจันทโครพมีความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวต่อกลุ่มโจรที่ต้องการแย่งชิงนางโมรา ต่อสู้ด้วยความกล้าหาญไม่หวั่นเกรงต่อจำนวนของศัตรูที่มีมากกว่าตนหลายร้อยเท่าเพื่อปกป้องนางโมราหญิงที่ตนรัก แม้ต้องเอาชีวิตเข้าแลกก็ตาม ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในตัวละครจันทโครพที่สืบทอดมาในแต่ละสำนวน

ตัวละครจันทโครพเป็นโอรสภคินทรียมีฐานะเป็นเจ้าชาย เมื่อเติบโตขึ้นจึงต้องเดินทางไปศึกษาความรู้เพื่อนำมาปกครองบ้านเมืองตามภาระหน้าที่ในฐานะของตน จันทโครพมีคุณสมบัติของตัวละครเอกในวรรณคดีไทย ด้านบุคลิกภาพจันทโครพมีรูปร่างตามลักษณะตัวละครเอกในวรรณคดี ด้านลักษณะนิสัยจันทโครพมีความเสียสละ มีความกล้าหาญ ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสนุกสนานน่าติดตาม โดยทั้งบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของตัวละครจันทโครพข้างต้นได้สืบทอดต่อมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

3.2.2 นางโมรา

นางโมราเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงในเรื่องจันทโครพแต่พฤติกรรมของนางโมราก็มีความแตกต่างจากลักษณะตัวละครเอกฝ่ายหญิงตัวอื่นๆที่ปรากฏตามแบบขนบของนางในวรรณคดีไทย คือการซื่อสัตย์ต่อสามีและรักเดียวใจเดียว ซึ่งนางโมรานั้นขาดคุณลักษณะทั้ง 2 ประการ ทำให้ตัวละครนางโมราเป็นที่จดจำในฐานะตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีลักษณะแตกต่างจากตัวละครอื่น ในลักษณะการแหวกขนบ จึงทำให้ผู้คนจดจำนางโมราในฐานะหญิงหลายใจ

จนกลายเป็นสำนวนเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่มีพฤติกรรมไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีและมีพฤติกรรมหลายใจว่าเหมือน “นางโมรา” หรือ “วันทอง โมรา กากี” การสืบทอดตัวละครและลักษณะดังกล่าวของนางโมราทำเรื่องจันทโครพเป็นที่จดจำของคนในสังคมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ตัวละครนางโมรา ปรากฏชื่อ “โมรา” ครั้งแรกใน “ปาจิตกุมารกลอนอ่าน” โดยก่อนหน้านี้อยู่ในเรื่อง จุฬารักษ์คหบดีพิชิตและเรื่อง จุลลธนูคหชาตก ปรากฏคำเรียกตัวละครนี้โดยใช้คำสามัญคำว่า “นาง” เท่านั้น ที่มาของชื่อตัวละครโมรานี้มาจากชาติกำเนิดของนางที่พระฤๅษีในชนนถูง (โมรา) เสกใส่ผอบเพื่อเป็นคู่ครองให้กับจันทโครพ ดังบทกลอนต่อไปนี้

จำจะชุบคู่ครองให้หลานแก้ว	พระทัยแผ้วชั้นชมเสนาหา
เข้าสู่ไพรหาได้ชนโมรา	ก็กลับมาสู่อาศรมศาลาลย์
พระนักสิทธิจึงนิมิตซึ่งผอบ	ครั้นได้ครบจึงเอาชนมาเสกใส่
อำนาจบุญพระอาจารย์ผู้ชาญชัย	ชนนถูงนั้นก็กลายเป็นนางคราญ

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

3.2.2.1 รูปลักษณ์

ตัวละครนางโมราเป็นตัวละครที่มีการสร้างสรรค์รายละเอียดของตัวละครเพิ่มขึ้นจากสำนวนพระไทรปิฎกและอรรถกถาทั้งชื่อและชาติกำเนิด ในเรื่องปาจิตกุมารกลอนอ่าน โดยมีรูปลักษณ์ความงามตามขนบความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในวรรณคดี

รูปงามนางโมรามีความงามที่ต้องตาต้องใจจันทโครพตั้งแต่แรกเห็น เมื่อจันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา โดยความงามของนางโมรานี้ผู้ประพันธ์เรื่องจันทโครพในแต่ละสำนวนได้กล่าวถึงความงามของนางโมราตามขนบการกล่าวถึงความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิง

สำนวนในพระไทรปิฎกและอรรถกถา

ไม่มีการกล่าวถึงรูปลักษณ์ของตัวละคร

สำนวนร้อยกรอง

ปาจิตกุมารกลอนอ่าน กล่าวถึงความงามของนางโมรา เมื่อจันทโครพเห็นนางโมราออกมาจากผอบว่านางโมรามีความงามไม่เป็นรองหญิงคนใด ความว่า

เห็นองค์ทรงนั่งในผอบ	ดูงามลบนารีไม่มีสอง
แล้วชวนชมสมสู่เป็นคู่ครอง	จึงพาน้องลินลาจะมาเมือง

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสกา กล่าวถึงความงามของนางโมรา เมื่อจันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา โดยเปรียบเทียบกับนางโมราที่มีความงามดั่งไข ความว่า

ยลองค์ทรงโฉมประโลมจิต	ประไพพิศพรังเพริศดั่งไข
นุชน้องต้องเนตรพระภูวไนย	กายาใหญ่เกินที่ผอบทอง

(จันทโครพ 2505: 10-11)

จันทโครพคำโคลง กล่าวถึงความงามของนางโมรา เมื่อจันทโครพแรกเห็นนางโมรา โดยให้รายละเอียดว่า นางโมราเป็นหญิงที่หน้าตางดงาม ผิวงามสะอาด และแต่งกายงดงาม ความว่า

โสภากัทธมภ์เนื้อ	นวลฉวี
สมประกอบทรงศรี	สะอาดพร้อม
เครื่องทรงสุวรรณมณี	นพรัตน์ ประดับนา
ทุกขุมเล็ดเพชรล้อม	ร่วงรุ่งเรืองฉาย

(จันทโครพคำโคลง 2473: 7)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงความงามของนางโมราเมื่อจันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา โดยให้รายละเอียดว่า นางโมราเป็นหญิงที่งดงามบริสุทธิ์ ความว่า

หยิบจิงโกฏกสุวรรณ	และเปิดเผยนิธานยล
สบพักรัตน์อัครเศวตพิมล	ธ ก็จรีบิตดิน
ลมโชยพระโฉมพระนุชนาฏ	ก็เตบโต บ ทนเห็น
ไปทันจะปิดพระอบคิน	ฉงนยลฤดีตาล

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 3)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงรูปลักษณ์ของนางโมราโดยรวมว่านางโมราเป็นหญิงรูปงาม ความว่า “พระจันทโครพก็เปิดผอบออกดู ทันใดนั้นก็ปรากฏหญิงรูปงามออกมาจากผอบ พระจันทโครพแปลกพระทัยมาก เพราะนางตัวใหญ่เกินที่จะอยู่ในผอบทองได้” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 15-16)

นิทานวรรณคดีไทย กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางโมราโดยรวมว่าสวยงาม และไม่เคยพบใครที่สวยงามแบบนางโมรามาก่อน ความว่า “เจ้าชายจันทโครพ “ตั้งแต่เกิดมา เราไม่เคยพบใครที่สวยงาม เช่นเจ้ามาก่อนเลย” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 113)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น

บทลิเกเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางโมรา เมื่อจันทโครพแรกเห็นนางโมรา โดยรวมว่า “แสนงาม” ความว่า “แม่สาวน้อยผู้แสนงาม เจ้ามาจากไหน ไยมาอยู่ในป่านี้ แต่ผู้เดียว” (บทลิเกเรื่องจันทโครพ 2549: 2)

บทละครเรื่องจันทโครพ ตอน จันทโครพเกี้ยวนางโมรา กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางโมรา โดยเปรียบเทียบว่านางโมรามีความงามเหมือนดวงจันทร์ ความว่า

ยลองค์ทรงโฉมประโลมจิต	ประไพพิศพิริ้งเพริศดังไข
นุชน้องต้องเนตรพระภูวไนย	ดูโตใหญ่เกินที่ผอบทอง

(บทละครเรื่องจันทโครพ 2551: 1)

บทละครเรื่องจันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรากล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางโมรา โดยเปรียบเทียบว่านางโมรามีความงามเหมือนดวงจันทร์ ความว่า

ยลองค์ทรงโฉมประโลมจิต ประไพพิศพริ้งเพริศดังไขว
เข้าเคียงนางพลาญตามเนื้อความใน เจ้าเป็นใครไยอยู่ผอบทอง

(บทละครเรื่องจันทโครพ 2552: 4)

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางโมรา โดยเปรียบเทียบว่านางโมรามีความงามหมดจดไร้มลทิน มีความงามดั่งนางกนิษฐ ความว่า

แต่พอเหลือบเขม้นเห็นกลียา แลดูโสภาวีไลย
ทั้งรูปทั้งทรงองค์นาง ดูช่างงามล้ำางเหลือใจ
เจ้าช่างหมดมลทินดั่งกนิษฐ เหวองค์ก็อ่อนวิไลย

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 208)

สำนวนการดูและเพลง

จันทโครพสำนวนการดู สำนักพิมพ์เคixonพัลลขซึ่งกล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของโมราโดยรวมว่า “งดงาม” ความว่า “หญิงสาวแสนงดงามปรากฏอยู่ตรงหน้า จันทโครพตกตะลึงและหลงรักนางตั้งแต่แรกเห็น” (จันทโครพ 2547: 60)

จันทโครพสำนวนการดู สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางโมราโดยเปรียบเทียบว่านางโมรามีความงามดั่งนางฟ้า ความว่า “เมื่อกลุ่มควันจางลงได้เผยให้เห็นร่างของหญิงสาวงามโสภามิเหมือนดังนางฟ้าจากสวรรค์” (จันทโครพ 2551: 53)

วรรณคดีก่อนหน้าจันทโครพ กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางโมราโดยรวมว่า “สาวงาม” ความว่า “ทันใดนั้นเอง ปรากฏร่างหญิงสาวงามคนหนึ่งชื่อนางโมรา” (วรรณคดีก่อนหน้า 2553: 13)

รูปลักษณ์ของนางโมราที่ปรากฏสืบทอด พบว่า นางโมราเป็นตัวละครที่มีความงามตามขนบของนางในวรรณคดี โดยผู้ประพันธ์ใช้วิธีการกล่าวถึงความงามของนางโมราใน 2 ลักษณะ คือ การกล่าวเปรียบเทียบความงามของนางโมรากับพระจันทร์ กนิษฐและนางฟ้า และการกล่าวถึงความงามของนางโมราโดยรวม เช่น “งดงาม” “สาวงาม” “แสนงาม” “งามบริสุทธิ์” และ “งามไม่เป็นรองใคร” เป็นต้น

3.2.2 ลักษณะนิสัย

3.2.2.1 ไม่ซื่อสัตย์ตัวละครนางโมราแสดงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ ออกมาให้เห็นในตอนที่จันทโครพต้องต่อสู้กับกลุ่มโจรเพื่อปกป้องนางโมราแต่นางโมรากลักรู้สึกรักโจรป่าศัตรูของจันทโครพที่ตนเองเพิ่งเจอเพียงชั่วครู่ ซึ่งแสดงถึงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ของนางโมรา

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

จุฬนคคหบัณฑิต ภารยาของจุฬนคคหบัณฑิตแสดงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ ในขณะที่จุฬนคคหบัณฑิตต่อสู้กับโจรป่าเพื่อปกป้องนางนั้น นางกลับรู้สึกรักในโจรป่าศัตรูของสามีตนเองและวางดาบลงไปในมือโจรให้โจรฆ่าจุฬนคคหบัณฑิต ความว่า “นาง (กลับ) ทำ

ความสึเหาในโจรซึ่งตนเห็นในขณะนั้นแล้ว วางด้ามดาบไว้ในมือโจร ให้โจรฆ่าแล้วในกาลเป็นจุพ
ธนุคคหบัณฑิต”(พระไตรปิฎก 2552: 312)

จุลธนุคคหชาดก ภรรยาของจุลธนุคคหบัณฑิตแสดงลักษณะนิสัยไม่
ซื่อสัตย์ ในขณะที่จุลธนุคคหบัณฑิตต่อสู้กับโจรป่าเพื่อปกป้องนาง แต่นางกลับรู้สึกรักในตัวโจรป่า
ศัตรูของสามีตนเอง ความว่า “ภรณานั้กระทำความรักในหัวหน้าโจรขึ้นในทันใดนั้น จึงวางตัวดาบ
ที่มีมือโจร วางผักดาบที่มีมือของสามี นายโจรจับถูกด้ามของตัวดาบจึงชักมีดออกตัดศีรษะของธนุคคห
บัณฑิต.” (พระไตรปิฎก 2552: 872)

สำนวนร้อยกรอง

เรื่องจันทโครพใน **ปาจิตกุมารกลอนอ่าน** นางโมราแสดงลักษณะนิสัย
ไม่ซื่อสัตย์ ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่าเพื่อปกป้องนางนั้น นางโมรากลับรู้สึกหลงรัก
โจรป่าศัตรูของสามีตนเอง ความว่า

ขวัญอนงค์หลงรักสมครโจร	มาห้อยโหนทำสงครามความอาร์
จนเสียไพร่ตายมอดลงหมดม้วย	ถ้าไม่ช่วยก็เห็นชีพจะเป็นผี
ผัวก็รักราวกะทรวงดวงชีวี	เป็นสองจิตใจอารีเป็นท่ามกลาง
ยื่นพระขรรค์ฟันตามไปให้โจร	พระจุมพลฉวยคมพระขรรค์ขวาง
โจรกระซจากพระหัตถ์บาดเป็นทาง	มันพันผางล้มพับลงกับดิน

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา นางโมราแสดงลักษณะนิสัยไม่
ซื่อสัตย์ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่าเพื่อปกป้องนางนั้น นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่า
ศัตรูของสามีตนเอง ความว่า

อุตุลุดดุขิงนางโฉมยง	ส่วนอนงค์นี้รักอ้ายโจรไพร
มาสู้ทำสงครามด้วยความรัก	จนสิ้นพรรคพวกพลเป็นไหนไหน
ฝ่ายองค์ภัสตาก็อาลัย	เป็นสองใจอยู่กับใจนางกัลยา

(จันทโครพ 2505: 27)

จันทโครพคำโคลง นางโมราแสดงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ ในขณะที่
จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่า และส่งพระขรรค์ไปตรงกลาง
ให้ด้ามพระขรรค์หันไปทางโจรป่า ความว่า

นางรำพึงคิดอัน	อกหมอง
อยากใคร่จะครอบครอง	แผ่ดู
โดยจิตต์แพศยาทอง	กอบราด แรงเอย
ละโมบมากอยากรู้	รสอ้ายโจรไพร
ใครเลือกขรรค์ด้าส่ง	สามี
เกรงว่าโจรชีวี	วอดม้วย
จึงเลือกส่งเป็นที	ไปท่าม กลางนา
ด้าพระขรรค์หันย้วย	อยู่ข้างมีโจร

(จันทโครพคำโคลง 2473: 27)

**จันทโครพคำฉันท์นางโมราแสดงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ ในขณะ
จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า** นางโมรากลักรู้สึกหลงรักโจรป่า ความว่า

โมร่ายลโฉมกรรจ	จินดาแดนันท-
-ทใครร่วมรสโจรี	
เขารักเราสู้เสียชี	วิตแลกเรานี้
และควรเราจักเซยชิด	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 9)

สำนวนร้อยแก้ว

**เล่าเรื่องจันทโครพนางโมราแสดงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ ในขณะ
จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า** นางโมรากลักรู้สึกหลงรักโจรป่า ความว่า “สำหรับนางโมรานั้นใจหนึ่ง
ให้รู้สึกนี้รักนายโจรเพราะเห็นใจที่อุตสาหมาต่อสู้เพื่อความรัก จนสมุนตายหมด ส่วนอีกใจหนึ่งก็ยัง
อาลัยรักพระสวามีอยู่” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 26)

**นิทานวรรณคดีไทยนางโมราแสดงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ ในขณะ
จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า** นางโมรากลักรู้สึกหลงรักโจรป่า ความว่า “โมราจับพระขรรค์ไว้แต่
ลึงเลที่จะส่งให้สามีตนเพราะไม่ต้องการให้เจ้าชายฆ่าโจรป่าผู้ซึ่งเป็นคนที่มีใจให้อยู่ด้วย
เหมือนกันในตอนนี้” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 116)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

**เพลงทรงเครื่องจันทโครพนางโมราแสดงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์
ในขณะจันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า** นางโมรากลักรู้สึกหลงรักโจรป่า ความว่า

แต่โฉมโมรานารี	ใจนางกาลิเสียเหลือใจ
นางไม่คิดถึงองค์พระทรงศิลป์	กลักรักนายทมิฬโจรไพร
ครั้นจะส่งพระขรรค์ให้กับภัสดา	กลัวผัวจะฆ่าโจรได้
ครั้นจะยื่นให้กับโจรป่า	ก็กลัวภัสดาจะวางวาย

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2554: 283)

สำนวนการตูนและเพลง

**จันทโครพสำนวนการตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์นางโมราแสดง
ลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ ในขณะจันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า** นางโมรากลักรู้สึกหลงรักโจรป่า
ความว่า “นางโมราสองจิตสองใจ คิดว่าโจรต่อสู้กับจันทโครพด้วยความรักที่มีต่อนางจริง ๆ จนยอม
เสียไพร่พลไปเป็นร้อย” (จันทโครพ 2551: 77)

ลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ของนางโมรานั้น สะท้อนให้เห็นถึงแก่นของเรื่อง
โทษและตัวแทนของสตรี คือนางโมราไม่ซื่อสัตย์แสดงให้เห็นตัวแทนของนางโมราที่มีความอยากที่
เกินพอดี ทำให้ตัวแทนครอบงำ นางโมราจึงรักโจรป่าทั้งที่ตนเองมีจันทโครพเป็นสามี ซึ่งลักษณะ
นิสัยดังกล่าวขัดต่อชนบของนางเอกในวรรณคดีที่จะต้องซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อสามีของตน ด้วย
ลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ดังกล่าวทำให้นางโมรากลายเป็นตัวแทนของหญิงที่ไม่ซื่อสัตย์

3.2.2.2 มักมากในกาม ตัวละครนางโมราเป็นตัวละครที่สะท้อนให้เห็นถึงโทษของตัณหาได้เป็นอย่างดี ในขณะที่จันทโครพสู้กับโจรป่าและกำลังจะสังหารโจรป่าได้นั้น นางกลับมีความรู้สึกรักในตัวโจรป่าและอยากได้โจรป่าเป็นสามีอีกคนหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงนิสัยที่มักมากในกามของนางโมราได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนางเป็นเพียงหญิงสาวที่เกิดจากชนนกยูงเสก จึงทำให้ตัวนางยังไม่ได้เข้าใจถึงศีลธรรมในการดำเนินชีวิตของคนปกติทั่วไป

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

จุฬนุคคหบัณฑิต ภรรยาของจุฬนุคคหบัณฑิตแสดงให้เห็นถึงความมักมากในกาม ในขณะที่จุฬนุคคหบัณฑิตต่อสู้กับโจรป่า นางกลับรู้สึกรักในตัวโจรป่า ความว่า “นางทำความสเนหาในโจรซึ่งตนเห็นในขณะนั้นแล้ว” (พระไตรปิฎก 2552: 312)

จุลธนุคคหชาดก ภรรยาของจุลธนุคคหบัณฑิตแสดงให้เห็นถึงความมักมากในกาม ในขณะที่จุลธนุคคหบัณฑิตต่อสู้กับโจรป่า แต่นางกลับรู้สึกรักในตัวโจรป่า ความว่า “ภรณานักระทำความรักในหัวหน้าโจรขึ้นทันใด” (พระไตรปิฎก 2552: 872)

สำนวนร้อยกรอง

เรื่องจันทโครพใน ปาจิตกumarกลอนอ่านนางโมราแสดงให้เห็นถึงความมักมากในกาม ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่า ความว่า

ขวัญอนงค์หลงรักสมศรีโจร	มาห้อยโหนทำสงครามความอาวรี
จนเสียไพร่ตายมอดลงหมดม้วย	ถ้าไม่ช่วยก็เห็นชีพจะเป็นผี
ผัวก็รักราวจะทรวงดวงชีวี	เป็นสองจิตใจอาวรีเป็นทามกลาง

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา นางโมราแสดงให้เห็นถึงความมักมากในกาม ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่า อยากได้โจรป่าเป็นสามีอีกคนหนึ่ง และไม่ยอมให้จันทโครพฆ่าโจรป่าตาย ความว่า

อุตุลุดดุขิงนางโฉมยง	ส่วนอนงค์นี้รักอ้ายโจรไพร
มาสู้ทำสงครามด้วยความรัก	จนสิ้นพรรคพวกพลเป็นไหนไหน
ฝ่ายองค์ภัสธาก็อาลัย	เป็นสองใจอยู่กับใจนางกัลยา...
...หญิงกาลีโกลามกามราค	ละโมบมากจะใคร่ครองทั้งสองข้าง
จะให้ผัวกลัวโจรจะวายว้าง	จะให้โจรกลัวจะล้างภัสดา

(จันทโครพ 2505: 27)

จันทโครพคำโคลง นางโมราแสดงให้เห็นถึงความมักมากในกาม ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่าและอยากได้โจรป่ามาเป็นสามีอีกคน ความว่า

นางรำพึงคิดอัน	อกหมอง
อยากใครจะครอบครอง	แผ่ดู
โดยจิตต์แพศยากอง	กอบราค แรงเอย
ละโมบมากอยากรู้	รสอ้ายโจรไพร

(จันทโครพคำโคลง 2473: 27)

จันทโครพคำฉันท์นางโมราแสดงให้เห็นถึงความมั่งมากในกาม ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่า อยากได้โจรป่าเป็นสามีและไม่อยากให้โจรป่าตาย ความว่า

โมรายลโฉมกรรจ	จินดาแดฉันท-
-ทใครร่วมรสโจรี	
เขารักเราสู้เสียชี	วิตแลกเรานี้
และควรเราจักเซยชิด	
หากเราส่งขรรค์สุรฤทธิ์	โจรคงม้วยมิต
โอ้เราจะร้างแรมสม	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 9)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ นางโมราแสดงให้เห็นถึงความมั่งมากในกาม ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่า อยากได้โจรป่าเป็นสามีอีกคนหนึ่งและไม่อยากให้โจรป่าตาย ความว่า

“สำหรับนางโมรานั้นใจหนึ่งให้รู้สึกนักรักนายโจรเพราะเห็นใจที่อุตส่าห์มาต่อสู้เพื่อความรัก จนสมุนตายหมด ส่วนอีกใจหนึ่งก็ยังอาลัยรักพระสวามีอยู่... นางโมราหญิงใจชั่วผู้ละโมบในกามคุณ อยากจะใคร่ได้ทั้งสองชาย จะยื่นพระขรรค์ให้แก่ภัสตาก็กลัวโจรจะถูกฆ่าตาย ครั้นจะยื่นให้แก่นายโจรก็เกรงว่าภัสตาดูอาจจะถูกฆ่า”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 26)

นิทานวรรณคดีไทย นางโมราแสดงลักษณะนิสัยมั่งมากในกาม ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่ากลัวว่าจันทโครพจะฆ่าโจรคนที่นางรู้สึกหลงรักตาย ความว่า “โมราจับพระขรรค์ไว้แต่ลังเลที่จะส่งให้สามีตนเพราะไม่ต้องการให้เจ้าชายฆ่าโจรป่าผู้ซึ่งเป็นคนที่นางมีใจให้อยู่ด้วยเหมือนกันในตอนนี้” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 116)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ นางโมราแสดงให้เห็นถึงความมั่งมากในกาม ในขณะที่จันทโครพกำลังต่อสู้กับโจรป่า นางโมรากลับรู้สึกหลงรักโจรป่า และไม่อยากให้โจรป่าตาย ความว่า

แต่โฉมโมรานารี	ใจนางกาลิเสียเหลือใจ
นางไม่คิดถึงองค์พระทรงศิลป์	กลับรักนายทมิฬโจรไพร
ครั้นจะส่งพระขรรค์ให้กับภัสตา	กลัวผิวจะฆ่าโจรได้
ครั้นจะยื่นให้กับโจรป่า	ก็กลัวภัสตาจะวางวาย”

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 238)

สำนวนการตุนและเพลง

จันทโครพสำนวนการตุน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ นางโมราแสดง
ลักษณะนิสัยมักมากในกาม โดยรู้สึกหลงรักโจรป่าตั้งแต่แรกเห็น ความว่า

“ชั่วครู่ได้มีเสียงหัวเราะดังขึ้น กลุ่มโจรแหวกออกเป็นช่องทางให้บุรุษ
ผู้หนึ่งเดินผ่านเข้ามาในประจันหน้ากับจันทโครพ ชายผู้นี้แม้จะมีหนวดเครารุงรัง
แต่ก็แต่งกายดีกว่าคนอื่น ใบหน้าที่ร่าเริงไปด้วยหนวดเครานั้นถึงแม้จะดูตุตัน แต่
นับว่าหล่อเหลาและมีเสน่ห์อย่างประหลาด ทำให้นางโมรารู้สึกหวั่นไหวเล็กน้อย
อยู่ไม่น้อย”

(จันทโครพ 2551: 68)

ลักษณะนิสัยมักมากในกามของนางโมรานั้น แสดงให้เห็นจากการรู้สึก
รักใคร่โจรป่า อยากได้โจรป่าเป็นสามีแม้ว่านางจะมีจันทโครพอยู่แล้ว การกระทำที่ผิดศีลธรรมของ
นางยิ่งเน้นให้เห็นโทษและต้นตอของสตรีชัดเจนนยิ่งขึ้น ซึ่งความมักมากในกามนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่
ทำให้จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย

3.2.3 โจรป่า

โจรป่าเป็นตัวละครฝ่ายปฏิกฤษ์ที่ต้องการแย่งชิงนางโมราจากจันทโครพ มีลักษณะที่
ตรงกันข้ามกับตัวละครจันทโครพอย่างเห็นได้ชัด เป็นผู้ไม่อยู่ในศีลธรรม แต่เมื่อตัวละครโจรป่าฆ่า
จันทโครพและได้นางโมราเป็นภรรยาแล้ว ตัวละครโจรป่ากลับมีสามัญสำนึกที่พัฒนาดีขึ้นจากการ
ไตร่ตรองถึงพฤติกรรมของตนและนางโมราที่ได้ร่วมกันกระทำในตอนสู้รบและฆ่าจันทโครพ ทำให้
โจรป่าเมื่อคิดได้แล้วจึงทิ้งนางโมราแล้วหนีไป ซึ่งตัวละครโจรป่าในเรื่องจันทโครพมีการสืบทอด
ลักษณะนิสัยดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน

3.2.3.1 รูปลักษณ์

รูปลักษณ์ของโจรป่าในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เมื่อพิจารณาทั้ง 28 สำนวน
พบว่า ไม่ปรากฏสำนวนใดที่ให้ลักษณะรูปลักษณ์ของโจรป่าในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

3.2.3.2 ลักษณะนิสัย

3.2.3.2.1 โหดร้าย ตัวละครโจรป่าเป็นตัวละครปฏิกฤษ์ที่มีนิสัยโหดร้าย

ตามลักษณะพฤติกรรมของโจรป่าที่คอยดักปล้นทรัพย์สินและฆ่าผู้ที่ขัดขืน เพื่อให้ได้ทรัพย์สินของ
หรือบุคคลที่ต้องการ โดยในเรื่องตัวละครโจรป่าได้ต่อสู้กับจันทโครพเพราะต้องการตัวนางโมราและ
ฆ่าจันทโครพเพื่อให้ได้ตัวนางโมรา

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

จูพฺพนุคคหบัณฑิต ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจูพฺพนุคคหบัณฑิตเพื่อแย่งชิงภรรยาของจูพฺพนุคคหบัณฑิต ความว่า “นางทำความเสียหายในโจรซึ่งตนเห็นในขณะนั้นแล้ว วางด้ามดาบไว้ในมือโจร ให้โจรฆ่าแล้วในกาลเป็นจูพฺพนุคคหบัณฑิต” (พระไตรปิฎก 2552:312)

จุลฺลนุคคหชาตก ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจุลฺลนุคคหบัณฑิตโดยการตัดศีรษะ หลังจากฆ่าจุลฺลนุคคหบัณฑิตแล้วจึงพาภรรยาจุลฺลนุคคหบัณฑิตไป ความว่า “นายโจรจับถูกด้ามของตัวดาบจึงชักออกตัดศีรษะของจุลฺลนุคคหบัณฑิต ครั้นนายโจรฆ่าจุลฺลนุคคหบัณฑิตแล้ว จึงพาเอาผู้หญิงไป” (พระไตรปิฎก 2552: 873)

สำนวนร้อยกรอง

จันทโครพ ในปาจิตกุมารกลอนอ่าน ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า

ย่นพระขรรค์ผันด้ามไปให้โจร	พระจุมพลฉวยคมพระขรรค์ขวาง
โจรกระชากจากพระหัตถ์บาดเป็นทาง	มันฟันผางล้มพับลงกับดิน

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า

จิ้งย่นให้เป็นกลางแล้ววางพลัน	ด้ามพระขรรค์ถึงมืออ้ายโจรป่า
ข้างปลายคมอยู่หัตถ์กษัตรา	อ้ายโจรคว้ากระชากไปจากกร
พระแย่งยุดหลุดลุ่ยออกจากหัตถ์	โจรกระหวัดฟาดฟันพระทรงสร
พระจันท์เซล้มลงกับดินดอน	พระหัตถ์หลุดจากกรนางกัลยา

(จันทโครพ 2505: 28)

จันทโครพคำโคลง ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า

อ้ายทโมนกลับได้ทวง	ทีท่า
จันทเครพพล้า	พลาดถ้ำ
โจรแทงเสือกสุดกำ-	ลั้งเหนียว
ต้องพระจันทโครพล้า	ล้มล้มกลางสนาม

(จันทโครพคำโคลง 2473: 28)

จันทโครพคำฉันท์ ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า

ปางวนโจรยลโฉม	ส่งด้ามขรรค์โจร
ก็จับผรุสขรรค์	
เสือกเสียดเสยสู่ทรงจัน-	ทโครพถลัน
แกลบถลันล้มลง	

โลหิตไหลซึมโครมทรง ฐ เจ็บรวงศ์
และเพียงจะม้วยมอดมรณ์

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 9-10)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า “นายโจรจึงกระชากพระขรรค์ไว้ได้ก่อน แล้วใช้พระขรรค์นั้นฟันพระจันทโครพเต็มแรงจนเซกลาล้มลง” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 26-27)

นิทานวรรณคดีไทย ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า “จันทโครพถูกคมมีดบาดจึงปล่อยพระขรรค์เป็นจิ้งหะที่โจรป่าได้โอกาสเพราะกำด้ามพระขรรค์ได้ จึงแทงเจ้าชายจันทโครพสิ้นพระชนม์” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 116)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

บทลิเก เรื่องจันทโครพ ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า

“จันทโครพ เฮ้ยไอโจรอุบาทว์ฉกาจกล้า จะได้ตัวโมราเจ้าอย่าหมาย
โจร ไม่ส่งนางมาให้เราเจ้าก็ตาย ที่จะรอดกลับไปอย่าหมายเลย
พระจันทโครพกับโจรทอดรัดกันต่างคนต่างก็ร้องขอให้นางโมราส่งพระขรรค์มาให้
นางโมราตกใจส่งพระขรรค์ทางคมไปทางจันทโครพ ทางด้ามไปทางโจร โจรจับ
พระขรรค์ได้จึงแทงพระจันทโครพ”

(บทลิเก เรื่องจันทโครพ 2549: 4)

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า

ฝ่ายนายโจรป่าอาธรรม	ครั้นได้พระขรรค์ก็ดีใจ
นายโจรห่มหันพันฟาด	องค์พระหน่อนารถลงไป
จันทโครพทรงธรรม	เธอต้องพระขรรค์โจรไพร

(เพลงทรงเครื่องจันทโครพ 2554: 239)

ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอน จันทโครพ และจันทโครพปะทะจอมโจร
หน้าหัก ทั้ง 2 สำนวนสืบทอดลักษณะนิสัยอันโหดร้ายของโจรป่า โดยในการแสดงโจรป่าได้ใช้พระขรรค์ฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงนางโมรามาคือเป็นของตน

สำนวนการตื้นและบทเพลง

จันทโครพสำนวนการตื้น สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิง ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า “ขุนโจรได้โอกาสคว้าด้ามพระขรรค์แทงจันทโครพจนตาย” (จันทโครพ 2547: 83)

จันทโครพสำนวนการดูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ ตัวละครโจรป่า ได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า “ฝ่ายโจรป่าเห็นดังนั้น จึงคว้าดาบพระขรรค์ได้ถนัดและรีบจ้วงแทงเจ้าชาย” (จันทโครพ 2551: 78)

วรรณคดีก่อนนอน จันทโครพ ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยที่โหดร้าย โดยการปล้นและฆ่าจันทโครพเพื่อแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า “พระขรรค์หันด้านมีคมไปทางจันทโครพ ส่วนด้ามหันไปทางโจรป่า ทำให้โจรป่าฆ่าจันทโครพได้สำเร็จ” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 16)

ลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของตัวละครโจรป่า ได้แสดงออกมาในตอนโจรป่าต่อสู้กับจันทโครพและใช้พระขรรค์ฆ่าจันทโครพ เพื่อแย่งชิงนางโมรามาเป็นของตน โดยไม่คำนึงว่าการจะได้นางโมรามาครอบครองนั้น โจรป่าจะต้องฆ่าจันทโครพผู้เป็นสามีของนางโมรา การกระทำดังกล่าวจึงแสดงออกถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของโจรป่าได้อย่างชัดเจน

3.2.3.2.2 เจ้าเล่ห์นอกจากความโหดร้ายแล้ว ตัวละครโจรป่ายังมีนิสัยเจ้าเล่ห์ หลอกลวงให้ผู้อื่นหลงกล หรือใช้กลอุบายในการปล้นฆ่าผู้อื่น ในเรื่องจันทโครพ โจรป่าใช้กลอุบายในตอนต่อสู้กับจันทโครพและในตอนທີ່ชิงนางโมรา

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

จุฬนุคคหบัณฑิต ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ ด้วยการหลอกนางให้รออยู่ริมแม่น้ำจนกว่าจะมารับ จากนั้นก็หนีไป ความว่า

“โจรพาหญิงนั้นไป พลังคิดว่า “หญิงนี้เห็นชายอื่นแล้ว จักให้เขาฆ่าเราบ้างเช่นเดียวกับสามีของตน, เราจักต้องการอะไรด้วยหญิงนี้” เห็นแม่น้ำสายหนึ่ง จึงพักนางไว้ที่ฝั่งนี้ถือเอาห่อภักษะของนางไป สั่งว่า “หล่อนจงรออยู่ ณ ที่นี้แหละ จนกว่าฉันนำห่อภักษะข้ามไป” ละนางไว้ ณ ฝั่งนั้นนั่นเอง (หนี) ไปเสีย”

(พระไตรปิฎก 2552: 313)

จุลนุคคหชาดก ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ ด้วยการหลอกนางว่าในแม่น้ำมีจระเข้ ทั้งที่ในความจริงแม่น้ำนี้เป็นเพียงแม่น้ำสายต้นที่มีน้ำมาท่วมเป็นบางครั้ง ความว่า

“ครั้นในระหว่างทางได้เห็นแม่น้ำน้อยสายหนึ่งมีพื้นตื้น มีน้ำเต็มมาชั่วคราวจึงกล่าวว่า นางผู้เจริญจะเข้ในแม่น้ำนี้ดูร้าย พวกเราจะกระทำอย่างไร ? นางกล่าวว่า ข้าแต่สามี ท่านจงกระทำเครื่องอาภรณ์ภักษะให้เป็นห่อของด้วยผ้าห่มของดิฉัน นำไปฝั่งโน้นแล้วจงกลับมาพาดิฉันไป. นายโจรนั้นรับคำว่า ตกกลแล้วถือเอาเครื่องอาภรณ์ภักษะทั้งหมดลงสู่แม่น้ำ ทำที่เป็นว้ายข้ามไปถึงฝั่งโน้นแล้ว ได้ทิ้งนางไปเสีย”

(พระไตรปิฎก 2552: 874)

สำนวนร้อยกรอง

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภาตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ โดยการใช้อุบายแย่งชิงนางโมราจากจันทโครพ อ้างว่าป่านี้นั้นเป็นของตน หากจันทโครพต้องการผ่านไปก็ให้ทั้งนางโมราไว้ ความว่า

ฝ่ายนายโจรมีใจกำเริบรัก	ทะนงศักดิ์สั่งไพร่สันทัดหลาย
โห่สนั่นครื้นครื้นออกยืนราย	อ้ายโจรนายแก่งจ้าวอยู่วาววาม
กระหึบบาทกราดกร้าวเป็นทีโกรธ	แล้วอ้าโอษฐ์แผดสิงหนาทถาม
มึงไปไหนได้เมียมารูปงาม	มาเดินตามแนวป่ากว่าไร...
...มหาโจรใจพาลชาญฉกาจ	ร้องตวาดตอบองค์พระทรงศรี
อุเหม่มึงฤาจะหมายมาต่อตี	เอาชีวิตออกมาล้างเสียกลางไพร
แม้จะทำผิดคิดถูกละโทษเสีย	ถ้าให้เมียนั้นแล้วมึงไม่ทักษิ
แม้มีสิ่งนางงามมาตามใจ	จะขับไพร่ล้อมล้างให้วางวาย

(จันทโครพ 2505: 24-26)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ โดยการใช้อุบายแย่งชิงนางโมราจากจันทโครพ อ้างว่าป่านี้นั้นเป็นของตน หากจันทโครพต้องการผ่านไปก็ให้ทั้งนางโมราไว้ ความว่า

“นายโจรมีใจกำเริบนี้รักนางโมราขึ้นมาทันที จึงสั่งให้ลูกสมุนไพร่ร้องขึ้นดังลั่นสนั่นป่า พร้อมกรูกันเข้ามาล้อมทั้งสองไว้ นายโจรกวัดแก่งจ้าวอยู่วาววาม กระหึบเท้าทำเป็นโกรธเกรี้ยว แล้วร้องตะโกนถามว่า “มึงไปไหนมา ทำไมถึงได้เมียสวยอย่างนี้ แล้วมาเดินในป่าของกูทำไม” ...

...“เรานั้นเป็นสามีของนางมีธุระต้องพานางเดินทางมาในป่า เจ้านั้นหรือคือเจ้าป่าแห่งนี้เราไม่รู้มาก่อน เราเดินผ่านมาเฉย ๆ ไม่ได้เอาอะไรในป่าเลย แม้แต่ใบไม้สักใบเดียวก็ยังไม่รบกวนเพราะมือเรา เจ้าอย่าได้มาดูหมิ่นเรา เราไม่กลัวเจ้าหรอก”
นายโจรป่าใจพาลได้ยินดังนั้น จึงร้องตวาดออกมาด้วยความโกรธว่า

“อุเหม่ มึงนะหรือจะมาต่อสู้อย่างนี้ จะเอาชีวิตมาทิ้งเสียเปล่า ๆ ถ้าแม้รู้ตัวว่าทำผิด จงส่งเมียของมึงมาให้เสียโดยดี ไม่เช่นนั้นกูจะสั่งให้ลูกสมุนฆ่ามึงทิ้งเสียเดี๋ยวนี้แหละ”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 26-27)

นิทานวรรณคดีไทย ตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ โดยการใช้ถ้อยคำอ้างว่าจันทโครพบุกรุกพื้นที่ของตนเพื่อเป็นข้ออ้างในการแย่งชิงตัวนางโมรา ความว่า “โจรป่ากล่าวหาทั้งคู่ว่าบุกรุกเข้ามายังถิ่นของตน แต่เจ้าชายยืนกรานว่าป่าไม้นี้ไม่ใช่ของผู้หนึ่งผู้ใด โดยเฉพาะชายทั้งสองจึงเกิดโต้เถียงกันอย่างรุนแรง” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 115)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

บทลิเก เรื่องจันทโครพความเจ้าเล่ห์ของโจรป่าปรากฏอยู่ในบทร้องของ
โจรป่าในฉากเปิดตัว ความว่า

พ่อน้ำมลโจรหมีพ	หลบอยู่ในถ้ำแถวที่
ในป่าลึกลับลิ	หนีเจ้าหน้าที่ตามล่า
ใช้ปัญญาล่าเหยื่อ	แบบชาติเสือชั้นเซียน
เข้าปล้นปราบจน نابเลี่ยน	พวกกองเกวียนสินค้า
ด้วยเล่ห์เหลี่ยมเยี้ยมยอด	ไม่มีใครลดสายตา

(บทลิเกเรื่องจันทโครพ 2549: 3)

เพลงทรงเครื่องจันทโครพตัวละครโจรป่าได้แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์
โดยการใช้อุบายแย่งชิงนางโมราจากจันทโครพ อ้างว่าป่านี้นี้เป็นของตน หากจันทโครพต้องการ
ผ่านไปก็ให้ทิ้งนางโมราไว้ความว่า

เหวมนุชย์ทั้งสองรา	นี่เองพากันมาแต่แห่งไร
รูปร่างอย่างวาดสอาดตา	บ้านช่องเคหาอยู่ที่ไหน
กูเป็นเจ้าป่าพนาลี	เองมาในถ้ำที่แนวไพร
หรือเชื่อว่ามีฤทธิ์	ทำความไม่มีเกรงใจ
เองมาพานางเดินกลางป่า	ไม่บอกตัวข้าให้แจ้งใจ
อย่าทำสุริยูเบา	เองเป็นลูกเต้าของใคร
ถ้าแม้รักตัวกลัวชีวา	ส่งนางกลายมาให้
กูจะยกโทษโปรดเกษา	ไม่เช่นไม่ฆ่าให้ตาย

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 228)

สำนวนการตื้นและบทเพลง

จันทโครพสำนวนการตื้น สำนักพิมพ์เคโซนพัลลขซึ่งตัวละครโจรป่า
ได้แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ โดยการใช้อุบายแย่งชิงนางโมราจากจันทโครพ อ้างว่าป่านี้นี้เป็นของตน
หากจันทโครพต้องการผ่านไปก็ให้ทิ้งนางโมราไว้ความว่า

“จันทโครพรีบพานางโมราออกจากที่นั่นโดยเร็ว แต่ถูกบรรดาเหล่าสมุนโจรล้อมเอาไว้ ทำ
ให้จันทโครพและนางโมราไม่สามารถฝ่าวงล้อมออกไปได้ ขุนโจรตามมาแล้วบอกจันทโครพว่า “เจ้าเห็น
ข้าเป็นอะไร นึกจะมาก็มา นึกจะไปก็ไป ไม่เคยมีใครทำกับข้าอย่างนี้มาก่อน ข้า ข้า ข้า แต่ถ้าเจ้าอยาก
ไปจริง ๆ ก็ได้ แต่เจ้าต้องทิ้งนางคนนี้อย่างช้า”

(จันทโครพ 2547: 76)

จันทโครพสำนวนการตื้น สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ตัวละครโจรป่าได้
แสดงลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ โดยการหว่านล้อมนางโมราให้เชื่อว่าตนต่อสู้กับจันทโครพเพื่อแย่งชิงนาง
ความว่า

“ฝ่ายโจรป่าเห็นนางโมราไม่ส่งพระขรรค์ให้จันทโครพเสียที จึงคิดว่านางมีใจ
ให้กับตน จึงพูดจาหว่านล้อมชมความงามของนาง ตะล่อมให้ส่งพระขรรค์มาให้ตนแทน ทำให้

นางโมราสองจิตสองใจ คิดว่าโจรต่อสู้กับจันทโครพด้วยความรักที่มีต่อนางจริง ๆ จนยอมเสียไพร่พลไปเป็นร้อย”

(จันทโครพ 2551: 78)

ลักษณะนิสัยเจ้าเล่ห์ของโจรป่า ปรากฏให้เห็นทั้งโดยตรงจากบทร้องในบทลิเก และสังเกตได้จากการใช้กลอุบายในการแย่งชิงนางโมรามานาจากจันทโครพ สะท้อนให้เห็นถึงความเจ้าเล่ห์ของโจรป่าได้เป็นอย่างดี

3.2.4 พระอินทร์

พระอินทร์เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือตัวละครเอก คือ จันทโครพ พระอินทร์ปรากฏตัวในเรื่องจันทโครพในเหตุการณ์สาบนางโมราเป็นชะนีและชุบชีวิตจันทโครพ โดยในเหตุการณ์ดังกล่าวพระอินทร์ปรากฏกายใน 2 รูปแบบ คือ แปลงกายนกเหยี่ยวและพระอินทร์ การแปลงกายเป็นนกเหยี่ยวนั้นแปลงลงมาเพื่อทดสอบจิตใจของนางโมราว่านางโมรามีนิสัยชั่วร้ายจริงหรือไม่

พระอินทร์มีสถานภาพเป็นเทวดา โดยในวรรณคดีไทยพระอินทร์เป็นตัวละครสำคัญในการช่วยเหลือตัวละครเอกให้ผ่านพ้นอุปสรรคที่สำคัญไปได้ โดยตัวละครพระอินทร์จะสามารถรับรู้ได้ถ้าหากตัวละครเอกได้รับอันตรายหรือประสบปัญหา แทนนั้นทุกสิ่งทุกอย่างของพระอินทร์จะแจ้งกระดังหรือร้อนเป็นเหตุให้พระอินทร์ส่งแวมวิเศษว่าเกิดเหตุผิดปกติในโลกมนุษย์คนใดได้รับอันตรายหรือเดือดร้อนพระอินทร์ก็จะเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาช่วยเหลือให้สถานการณ์นั้นคลี่คลายลงได้โดยดี

3.2.4.1 รูปลักษณะ

รูปลักษณะของพระอินทร์ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เมื่อพิจารณาทั้ง 28 สำนวน พบว่า ไม่ปรากฏสำนวนใดที่ให้ลักษณะรูปลักษณะของพระอินทร์ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

3.2.4.2 ลักษณะนิสัย

รักความยุติธรรม พระอินทร์เป็นตัวละครเทวดาที่มีบทบาทคอยช่วยเหลือตัวละครเอกที่ได้รับความลำบากและไม่ได้รับความยุติธรรม เมื่อพระอินทร์ทราบว่าตัวละครได้รับความลำบากและไม่ได้รับความยุติธรรม พระอินทร์จะเสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อให้การช่วยเหลือ โดยในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพพระอินทร์ทรงทราบว่าจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายจึงเสด็จลงมาช่วยเหลือโดยทดสอบจิตใจนางโมราและชุบชีวิตจันทโครพ

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

อุพฺพนฺคคหฺบณฺทิตพระอินทร์ได้แปลงกายเป็นสุนัขจึงจอกเพื่อทดสอบจิตใจของภรรยาอุพฺพนฺคคหฺบณฺทิต และได้สั่งสอนนางให้ทราบถึงความผิดของตน ความว่า “โทษของคนเหล่าอื่น เห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตน เห็นได้ยาก หล่อนนั้นเองเสื่อมทั้งผิวทั้งซู้.....ผู้ใดพึงนำพาชนะดินไปได้ แม้พาชนะสาริด ผู้นั้นก็พึงนำไปได้ หล่อนทำชั่วจนชั่ว ก็จักทำชั่วอย่างนั้นแม้อีก”

(พระไตรปิฎก 2552: 314) การทดสอบจิตใจของภรรยาอุพพนุคคหบัณฑิตแสดงถึงนิสัยรักความยุติธรรมที่แสดงออกโดยการพิสูจน์ความจริงให้ประจักษ์ก่อนที่จะตัดสินการกระทำว่าถูกหรือผิด

อุพพนุคคหบัณฑิต พระอินทร์ได้แปลงกายเป็นสุนัขจึงจอกเพื่อทดสอบจิตใจของภรรยาอุพพนุคคหบัณฑิต และได้สั่งสอนนางให้ทราบถึงความผิดของตน ความว่า “โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เจ้านั้นแหละเสื่อมจากผิวและชายชู้ ชบเซาแม้ว่าเราเสียอีก....ดูก่อนนางผู้ทุศีล มีกรรมอันลามก เราจักไม่ให้เหยื่อของเราก่อน แต่เจ้าถูกความอยากเกินไปครอบงำ มีจิตปฏิกิพัตร์ในใจที่เห็นชั่วครู่ เสื่อมจากชายชู้และจากผิวที่ตระกูลแต่งตั้งให้” (พระไตรปิฎก 2552: 877-878) การทดสอบนางโมราก่อนที่จะตัดสินพฤติกรรมของนางโมรา นั้นแสดงให้เห็นถึงนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ที่ต้องการพิสูจน์ความจริงก่อนที่จะตัดสินใจโดยไม่มีอคติ

สำนวนร้อยกรอง

จันทโครพใน ปาจิตกุมารกลอนอ่าน กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ เมื่อทราบวจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายเพราะนางโมราจึงเสด็จจากสวรรค์ลงมาเพื่อให้การช่วยเหลือ ความว่า

อำนาจบุญพระกุมารอันชาญเดช	ร้อนถึงเจ้าเทเวศร์ปิ่นมไห
คือพระอินทร์เจ้าฟ้าสุราลัย	สหัสสนัยเล็งทิพเนตรมา
ก็รู้ว่าพระกุมารผู้ชาญชัย	มหาโจรฟันตายไว้กลางป่า
เพราะคบหญิงที่พาโลอีโมรา	ไอ้โจรป่ามันจึงได้ทำลายชนม์
จะชูปชวยอย่างให้ม้วยชีวาวิบัติ	เสียดายชาติด้วยเป็นชายเขลาฉงน
อีหญิงร้ายราคแรงร้อนคำรน	จะสาปซ้ำให้มันชนเป็นชะนี

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 72)

นิสัยรักความยุติธรรมที่แสดงออกโดยการชูปชวยชีวิตจันทโครพและสาปนางโมราเป็นชะนีนั้น สะท้อนถึงความยุติธรรมดังคำกล่าวที่ว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว” จันทโครพเป็นคนดีจึงได้รับการชูปชวย ส่วนนางโมราทำความชั่วจึงถูกสาปเป็นชะนี ซึ่งการที่พระอินทร์ช่วยชูปชวยชีวิตจันทโครพและสาปนางโมราเป็นชะนีปรากฏครั้งแรกใน ปาจิตกุมารกลอนอ่านและสืบทอดต่อมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนต่อมาในภายหลังจนถึงปัจจุบัน

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ เมื่อทราบวจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายก็ต้องการที่จะช่วยเหลือให้ได้รับความยุติธรรมและลงโทษนางโมราให้ได้รับบทลงโทษที่สาสมกับความผิดของนาง ความว่า

จึงผายเผยสิงหะช่องพระแกล	ก็เล็งแลทั่วโลกทุกทิศา
เห็นพระจันทโครพกุมารา	ที่โจรป่าฟาดฟันให้บรลัย
เพราะหญิงร้ายคบชายไม่เลือกชน	มันจึงเป็นทุจริตผิดวิสัย
จะสาปซ้ำให้ระย้าอยู่กลางไพร	แล้วจะไปช่วยชูปชวยกุมารา

(จันทโครพ 2505: 33)

จันทโครพคำโคลง กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ที่คอยช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เมื่อพระอินทร์ทราบว่าจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย เพราะมีนางโมราหญิงไม่ดีเป็นต้นเหตุ พระอินทร์จึงทดสอบนางโมรา สถาปนาโมราเป็นพระเนติตามความผิดที่นางโมราได้กระทำและชุบชีวิตจันทโครพ ความว่า

องค์อมรเทพท้าว	ชิปไต่ย
เห็นสัตว์ชะนีไคล	คลาดแล้ว
ทรงปรียอมฤตไป	ประศพ นันนา
เดชทิพย์ยาปัดแผ้ว	พิษร้ายหายพลัน

(จันทโครพคำโคลง 2473: 39)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์เมื่อทรงทราบว่าจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายเพราะนางโมราหญิงไม่ดีเป็นต้นเหตุ พระอินทร์จึงทดสอบนางโมราและพบว่านางโมราเป็นสตรีเต็มไปด้วยดีคุณหาและมักมากในกาม มีสามีเป็นมนุษย์แล้วถึงสองคนยังยอมมีสามีเป็นสัตว์เพื่อแลกกับขึ้นเนื้อ พระอินทร์จึงลงโทษสถาปนาโมราเป็นพระเนติตามความว่า

เสนินทร์สดับสาร	สมรตรัสตอบสนอง
ถ้อยนาฏก็นำปอง	อรเจ้านี้แสนกล
แต่หนึ่งมีหน้าซำ	สวาดีสองด้วยโจรพล
จะซำสามด้วยเราดล	รีนะแม่มกนิ
สังวาส บ รู้อิม	รสราคำบัดสี
โลกาม บ เสียที	นุชช่างกระไรใจ

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 14)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ เมื่อทราบว่าจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายจึงต้องการที่จะช่วยชุบชีวิตจันทโครพและลงโทษนางโมราให้ได้รับการลงโทษตามผลของการกระทำของนาง ความว่า “กล่าวถึงพระอินทร์ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวิมานเวชยันต์ วันนี้รู้สึกร้อนอาสน์เป็นที่สุด จึงเสด็จทิพเนตรลงมาเห็นพระจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย เพราะหญิงชั่วรักชายไม่เลือกชม จำเราจะไปสถาปนาใจโงดให้อยู่กลางป่าแล้วจึงจะไปช่วยชุบพระจันทโครพต่อไป” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 29)

นิทานวรรณคดีไทย กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ เมื่อทราบว่าจันทโครพซึ่งเป็นคนดีถูกโจรป่าฆ่าตายจึงต้องการที่จะชุบชีวิตจันทโครพและลงโทษนางโมราหญิงที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมให้ได้รับการลงโทษที่เหมาะสมกับผลของการกระทำของนาง พระอินทร์จึงแปลงกายเป็นเหยี่ยวเพื่อทดสอบนางโมราก่อนที่จะตัดสินผลการกระทำของนาง ความว่า “เจ้าเป็นหญิงชั่วร้าย แม้ว่าเจ้าจะมีสามีที่ดีแสนดีก็ยังแบ่งใจให้ชายอื่นที่ตนไม่รู้จักมาก่อน เมื่อโจรป่าหนีจากไป ตอนนี้ก็ยังยกกายให้เป็นภรรยาของเหยี่ยวอีก เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่ง

ชั้นเนื้อเท่านั้น เจ้าพร้อมที่จะสมสู่กับสัตว์เดรัจฉานโดยปราศจากยางอาย ทันทที่สิ้นคำประณามของพระอินทร์ร่างของนางโมราก็กลายเป็นชะนี” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 119)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ เมื่อทราบว่จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายจึงต้องการที่จะชุบชีวิตเพื่อเป็นการช่วยเหลือจันทโครพ ความว่า

“เมื่อนั้น	องค์ท้าวสหสนัยไตรตรึงสา
แจ้งเหตุหน่ออินทร์สิ้นชีวา	ด้วยกรรมกามาหึงกาลิ
เทวฤทธิ์คิดสมเพชพงศ์กษัตริย์	ต้องวิบัติเพราะมารยามารศรี
จำจะลงไปช่วยชุบชีวิต	ให้ภูมิตินกลับถึงเวียงชัย”

(บทละครนอกเรื่องจันทโครพ 2548: 1)

บทลิเกจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยของพระอินทร์ที่รักความยุติธรรม เมื่อทราบว่จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายจึงต้องการลงไปทดสอบพฤติกรรมของนางโมราเพื่อให้แน่ใจว่นางโมราเป็นหญิงที่ซื่อซ้จริง หากนางโมราเป็นจริงดังนั้นก็ลงโทษนางโมราสาปนางให้กลายเป็นชะนี ความว่า

“กล่าวถึงองค์อัมรินทร์ปิ่นวิมาน	ประทับแท่นสุวรรณอันเรขา
วันนี้อาสน์เคยอ่อนร้อนเป็นไฟ	ทอดพระเนตรลงไปยังพระสุธา
เห็นอินางโมราซ้วซ้นัก	มากชายหลายรักเป็นหนักหนา
ขึ้นปล่อยไว้ชายซึงหญิงอย่างมัน	จะฆ่าฟันกันตายไม่ไว้หน้า
จำจะแปลงเป็นนกอินทรีใหญ่	คาบก้อนเนื้อไปแล้วพุดจา
ลงใจดูที่อีโมรา	มันซ้วซ้นมากชายไม่ไว้มัน

(บทลิเกจันทโครพ 2549: 6)

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ ตอน โมราต้องคำสาป กล่าวถึงลักษณะนิสัยของพระอินทร์ที่รักความยุติธรรม เมื่อทราบว่จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายจึงต้องการที่จะช่วยชุบชีวิตและลงโทษนางโมราซึ่งเป็นต้นเหตุให้จันทโครพถูกฆ่าตาย เพราะนางโมราเป็นหญิงที่ไม่ดี ความว่า

“จึงผายเผยสิงหช่องพระแกล	เล็งแลทั่วไปในทิศา
ก็แจ้งเรื่องพระจันทร์กุมารา	ถูกโจรป่าฟาดฟันจนบรลย
เพราะหญิงร้ายคบชายไม่เลือกเซ่น	มันจึงเป็นวิบัติผิดวิสัย
จะสาปซ้ให้ระย่ายอยู่กลางไฟ	แล้วจะไปช่วยชุบกุมารา”

(โมราต้องคำสาป: 2)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆนั้น ในส่วนของการแสดงไม่ปรากฏบทบาทของพระอินทร์เนื่องจากพระอินทร์มีฐานะเป็นเทวดาเป็นที่เคารพนับถือของนักแสดง อีกทั้งในส่วนสำนวนการแสดงที่เป็นการแสดงในปัจจุบันเป็นการแสดงที่เน้นสนุกสนานถึงมีการเพิ่มบทบาทให้ตัวละครพระฤาษีเป็นผู้ช่วยจันทโครพในการเดินทางทำให้เมื่อจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย

จึงเป็นตัวละครพระฤๅษีที่สวมบทบาทของพระอินทร์ในการชุบชีวิตจันทโครพ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสำนวนการแต่งที่เป็นการแสดงสมัยใหม่ ตามบริบทของการแต่งที่เน้นความสนุกสนาน

สำนวนการตุนและเพลง

จันทโครพสำนวนการตุน สำนักพิมพ์เคixonพัลลภซึ่ง กล่าวถึงลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ที่ต้องการช่วยเหลือจันทโครพและต้องการลงโทษนางโมราที่กระทำความผิดให้ได้รับการลงโทษที่สาสม จึงแปลงกายเป็นเหยี่ยวเพื่อทดสอบนางโมรา ความว่า “พระอินทร์โกรธนางโมราเป็นอย่างมากจึงประณามนางว่า เจ้าเป็นหญิงสาวที่หน้าตาสวยงาม แต่เจ้าไร้กิริยาของกุลสตรี ไม่มีความละเอียดแม้แต่น้อย เจ้ายอมแลกศักดิ์ศรีของความเป็นหญิงเพื่อความอยู่รอดของตัวเจ้า พญาเหยี่ยวคินร่างเป็นพระอินทร์แล้วร้ายเวทมนต์ ข้าขอสาปเจ้าเป็นชะนี” (จันทโครพสา 2547: 97-98)

จันทโครพสำนวนการตุน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงลักษณะนิสัยของพระอินทร์ที่รักความยุติธรรม ช่วยเหลือคนดีและลงโทษคนชั่วให้ได้รับผลของการกระทำ เมื่อพระอินทร์ทราบว่าจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตายจึงต้องการช่วยชุบชีวิตและลงโทษนางโมราให้เหมาะสมกับการกระทำของนาง ความว่า “พระอินทร์ขณะที่พระองค์กำลังประทับพักผ่อนบนแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ที่อ่อนนุ่มอย่างสบายพระทัย จู่ๆพระอาสน์นั้นก็กลับแข็งกระด้างและร้อนรุ่มดังไฟเผาเผาจึงมีอาจบประทับอยู่เฉยได้ รับผิดชอบต่อพยานตรงตรงจันทโครพว่า ผู้มีบุญได้ชะตาขาด เพราะหญิงหลาใจเป็นต้นเหตุ” (จันทโครพสา 2551: 86)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัย รักความยุติธรรมของพระอินทร์ที่ช่วยเหลือชุบชีวิตจันทโครพและลงโทษสาปนางโมราที่กระทำความผิด โดยทดสอบนางโมราด้วยการแปลงร่างเป็นพญาเหยี่ยวเพื่อลงโทษนางโมรา ความว่า “พญาเหยี่ยวบอกนางโมราว่านางต้องยอมมาเป็นภรรยาของตน เพื่อแลกกับก้อนเนื้อชิ้นนี้ นางโมราไม่ทำที่ผิดแต่ก็ตอบตกลง พญาเหยี่ยวโกรธมาก จึงได้คินร่างเป็นพระอินทร์และสาปนางโมราให้กลายเป็นชะนี ต่อมาพระอินทร์ได้เหาะไปหาร่างของจันทโครพและได้ชุบชีวิตของจันทโครพ” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 19-20)

ลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์นั้น ผู้วิจัยพบว่าประกอบด้วยพฤติกรรมการแสดงออก 2 พฤติกรรมที่แสดงออกควบคู่กันที่สะท้อนนิสัยรักความยุติธรรม คือ ผู้ลงโทษและผู้ช่วยเหลือ

ผู้ลงโทษ พระอินทร์แสดงนิสัยรักความยุติธรรม โดยการทดสอบจิตใจนางโมรา โดยแปลงการเป็นเหยี่ยวคาบชิ้นเนื้อเพื่อทดสอบนางโมรา นางโมรายากใจชิ้นเนื้อจึงยอมตกลงเป็นภรรยาของเหยี่ยวที่เป็นสัตว์ ทำให้พระอินทร์ได้ข้อสรุปว่านางโมราเป็นหญิงไม่ดีถูกกามราคะและตัณหาครอบงำ จึงถูกพระอินทร์ลงโทษสาปเป็นชะนี แสดงให้เห็นว่าพระอินทร์มีความยุติธรรม คือไม่ด่วนลงโทษนางโมราก่อนที่จะได้พิสูจน์ว่านางโมราเป็นหญิงไม่ดีถูกกามราคะครอบงำสมควรที่จะถูกลงโทษ ต่อมาพระอินทร์จึงลงโทษนางโมรา สาปนางโมราให้กลายเป็นชะนี

เพื่อลงโทษนางโมราให้เหมาะสมกับความผิดที่นางได้กระทำ ซึ่งแสดงถึงนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ที่คนทำดีต้องได้ดีทำ คนชั่วต้องได้รับบทลงโทษ

ผู้ช่วยเหลือ พระอินทร์แสดงนิสัยรักความยุติธรรมโดยการช่วยเหลือจันทโครพ ที่ถูกโจรป่าฆ่าตาย ทั้งนี้การช่วยเหลือคนดีที่ได้รับความเดือดร้อนของพระอินทร์นั้น เพราะพระอินทร์เป็นเทวดาที่คอยช่วยเหลือผู้มีบุญเมื่อได้รับความเดือดร้อน โดยในเรื่องจันทโครพ นอกจากพระอินทร์จะช่วยชุบชีวิตจันทโครพแล้ว พระอินทร์เป็นผู้บอกทางให้จันทโครพเดินทางไปหาคู่ครองที่แท้จริงของตน คือนางมุกลินทร์

ลักษณะนิสัยรักความยุติธรรมของพระอินทร์ทำให้จันทโครพได้รับการชุบชีวิตและเรื่องจันทโครพสามารถดำเนินต่อไปได้ ทำให้เรื่องจันทโครพมีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมมากขึ้นจากในสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถา ที่เรื่องจบลงตรงสิ้นสุดบทบาทของพระอินทร์ นับว่าตัวละครพระอินทร์เป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้เรื่องจันทโครพสามารถดำเนินเรื่องต่อไปได้

3.2.5 พระฤๅษี

พระฤๅษีเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องจันทโครพ คือ พระฤๅษีเป็นอาจารย์ผู้สอนวิชาความรู้ให้กับจันทโครพ เมื่อจันทโครพเรียนวิชาสำเร็จจะเดินทางกลับบ้านเมือง พระฤๅษีก็มอบอาวุธพิเศษและมอบให้จันทโครพติดตัวกลับไปบ้านเมือง ตัวละครพระฤๅษีในเรื่องจันทโครพจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะของอาจารย์ผู้ให้วิชาความรู้และผู้ที่กำหนดนางโมราเพื่อเป็นคู่ครองของจันทโครพ

พระฤๅษีมีสถานะเป็นนักบวช โดยในวรรณคดีไทยพระฤๅษีเป็นตัวละครสำคัญในฐานะของอาจารย์ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ให้ตัวละครเอกและเป็นผู้มอบอาวุธพิเศษให้ตัวละครเป็นอาวุธประจำกายตัวละครพระฤๅษีจะอาศัยอยู่ในป่าจึงเป็นเหตุผลให้ตัวละครเอกต้องเดินทางออกจากบ้านเมืองเพื่อตามหาพระฤๅษีและขอฝากตนเป็นศิษย์เพื่อร่ำเรียนวิชาเมื่อสำเร็จวิชาความรู้แล้วจึงออกเดินทางกลับบ้านเมือง

3.2.5.1 รูปลักษณ์

พระฤๅษีในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ไม่ปรากฏสำนวนใดที่บรรยายละเอียดรูปลักษณ์ของพระฤๅษี แต่ผู้เสพสามารถรับรู้ได้ถึงรูปลักษณ์โดยอาศัยประสบการณ์และ ภาพจำของพระฤๅษีที่มีลักษณะเป็นชายแก่หนุ่มหนึ่งเสื่อ ถือศีลและอาศัยอยู่ในอาศรมในป่าลึกเพียงผู้เดียว มีวิชาความรู้ทั้งทางด้านวิชาการปกครองและการต่อสู้ สามารถเสกอาวุธหรือของวิเศษเพื่อมอบให้กับตัวละครเอกใช้ประจำตัวเมื่อสำเร็จวิชาและขอเดินทางกลับบ้านเมือง

3.2.5.2 ลักษณะนิสัย

เมตตาต่อศิษย์

พระฤๅษีในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ มีลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ โดยการให้วิชาความรู้ตามหน้าที่ของอาจารย์ที่มีต่อศิษย์และแสดงความเมตตาโดยการมอบสิ่งของที่ตนเองคิดว่าเหมาะสมและเป็นประโยชน์ให้กับศิษย์ ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพพระฤๅษีได้แสดงลักษณะ

นิสัยเมตตาต่อศิษย์โดยการมอบพระขรรค์ให้เป็นอาวุธประจำกายและมอบผอบให้แก่จันทโครพ เพราะปรารถนาให้ศิษย์มีคู่ครองที่ตนเห็นว่าเหมาะสม พระฤาษีจึงเสกขนกยุงใส่ในผอบมอบให้ จันทโครพนำกลับไปบ้านเมืองซึ่งก็คือจุดกำเนิดของนางโมรา

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ใน **จูฬนุคคหบัณฑิต** และ **จูฬนุคคหชาดก** ตัวละครในฐานะอาจารย์ ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ดังกล่าวเป็นบุคลลธรรมดาไม่ใช่นักบวชหรือพระฤาษี เหมือนวรรณกรรมเรื่อง จันทโครพในปัจจุบัน แต่ตัวละครดังกล่าวแสดงลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ ด้วยกัน 2 ประการที่ยังคงสืบทอดต่อมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ คือ 1.การเป็นอาจารย์ผู้ให้วิชาความรู้ 2.ผู้ให้อาวุธวิเศษและคู่ครองที่ตนคิดว่าเหมาะสมกับตัวละคร ซึ่งยังสืบทอดการแสดงออกซึ่งลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ดังกล่าวมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพจนถึงปัจจุบัน

จูฬนุคคหบัณฑิต กล่าวถึงการแสดงออกของตัวละครอาจารย์ที่มีนิสัยเมตตาต่อศิษย์ โดยการถ่ายทอดวิชาความรู้และมอบบุตรที่ตนคิดว่าเป็นคู่ครองที่เหมาะสมให้กับศิษย์ ความว่า “จูฬนุคคหบัณฑิตเรียนศิลปะในสำนักของอาจารย์ทศปาโมกข์ในกรุงตักกสิลา พาริชาผู้อันอาจารย์นั้นยินดีให้แล้วไปสู่กรุงพาราณสี” (พระไตรปิฎก 2552: 312)

จูฬนุคคหชาดก กล่าวถึงการแสดงออกถึงลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ของตัวละครดังกล่าวไว้ ความว่า “พราหมณ์มาณพชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง เรียนศิลปศาสตร์ทั้งปวงในเมืองตักสิลาได้บรรลุความสำเร็จในอนุกรรมวิชายังธนู ได้เป็นผู้มีนามว่า จูฬนุคคหบัณฑิต ครั้นนั้นอาจารย์ของจูฬนุคคหบัณฑิตนั้นคิดว่ามาณพนี้เรียนศิลปศาสตร์ได้เหมือนเรา จึงได้ให้ริดาของตน” (พระไตรปิฎก 2552: 872)

สำนวนร้อยกรอง

ปาจิตกุมารกลอนอ่าน กล่าวถึงการแสดงออกซึ่งลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ของพระฤาษีที่มอบคู่ครองและอาวุธให้จันทโครพกลับไปบ้านเมืองของตน ความว่า

“จำจะชุบคู่ครองให้หลานแก้ว	พระทัยแผ้วชื้นชมเสนาหา
เข้าสู่ไพรหาได้ชนโมรา	ก็กลับมาสู่อาศรมศาลาลัย
พระนักสิทธิ์จึงนิมิตซึ่งผอบ	ครั้นไปครบจึงเอาชนมาเสกใส่
อานาบุญพระอาจารย์ผู้ชาญชัย	ชนนกยุงนั้นก็กลายเป็นนงคราญ
ผาผอบพระอาจารย์จารึกชื่อ	ยื่นใส่มือมอบให้พระขวัญหลาน
ทั้งพระขรรค์พร้อมกันให้ควรการ	สิทธิอาจารย์สอนสั่งไม่วางใจ”

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุส กล่าวถึงการแสดงออกซึ่งลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ของพระฤาษีที่มอบคู่ครองที่ตนคิดว่าเหมาะสมและอาวุธให้จันทโครพนำติดตัวกลับไปบ้านเมืองของตน ความว่า

“ตำริแล้วนิมิตผอบแก้ว	ดูพรายแพรวพริ้งเพริดดูเจิดจัน
เอาชนโมราเสกใส่ผอบพลัน	พระทรงธรรมบ้องปิดสนิทดี

สมาทานอ่านเวทพระคาถา	ชนโมรากลายกลับเป็นนารีศรี
แล้วทรงโหมประโลมลักษณะนักคินี	กุมารอยู่ในผอบทอง
จึงจารึกชื่อใส่ที่ในฝา	ชื่อโมราโฉมศรีไม่มีสอง
จึงแย้มโอษฐ์โปรดยื่นผอบทอง	นี่แน่ของตาให้เอาไปเมือง”

(จันทโครพ 2505: 7-8)

จันทโครพคำโคลง กล่าวถึงการแสดงออกซึ่งลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ของพระฤๅษีที่ต้องการให้จันทโครพได้คู่ครองที่ตนคิดว่าเหมาะสมและให้อาหารประจำกายสำหรับเดินทางกลับบ้านเมือง ความว่า

“หนึ่งผอบวิเศษไว้	วรกร เฉวียงเอย
ชาวหัตถ์ทรงขรรค์ศร	ย่างย้าย
เองคืบทจร	จำอาจ
ผองสัตว์ปะป้าย	ไปท้อขาดขาน”

(จันทโครพคำโคลง 2473: 6)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงการแสดงออกซึ่งลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ของพระฤๅษีที่ต้องการให้จันทโครพได้คู่ครองที่เหมาะสมและให้อาหารประจำกายสำหรับเดินทางกลับบ้านเมือง ความว่า

“นักสิทธิพิงภูมิ	ชูปฐมมยุรี
เป็นรูปยุวาลาวณย์	
เสกใส่ผอบสุพรรณ	อีกทั้งศรขรรค์
คู่หัตถ์บารบาริบุ”	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 1-2)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงการแสดงออกซึ่งความเมตตาต่อศิษย์ของพระฤๅษีที่ต้องการให้จันทโครพได้คู่ครองที่ตนคิดว่าเหมาะสมและให้อาหารประจำกายสำหรับเดินทางกลับบ้านเมือง ความว่า “พระจันทโครพรับผอบนั้นไว้ทั้งน้ำตา ตรงเข้าไปกอดเท้าพระเจ้าตารำพึงรำพันถึงพระคุณที่มีต่อพระองค์ เมื่อตัดพระทัยได้แล้ว ทรงทำประทักษิณรอบอาศรม 3 รอบเพื่อความเป็นสิริมงคล แล้วนำผอบมาห่อผ้าไว้ พระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ ส่วนธนูนั้นสะพายบ่าเสด็จออกจากอาศรมพระฤๅษีด้วยความอาลัยรัก” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 13)

นิทานวรรณคดีไทย กล่าวถึงการแสดงออกซึ่งความเมตตาต่อศิษย์ของพระฤๅษีที่ต้องการให้จันทโครพได้คู่ครองที่ตนคิดว่าเหมาะสมและให้อาหารประจำกายสำหรับเดินทางกลับบ้านเมือง ความว่า “ในเมื่อเจ้าจะกลับบ้านเมืองของเจ้า ข้ามีของสิ่งหนึ่งจะมอบให้แก่เจ้า ว่าแล้วพระฤๅษีก็หยิบผอบเล็กๆ ส่งให้เจ้าชาย” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 109)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น

บทลิเกจันทโครพ กล่าวถึงพระฤๅษีซึ่งแสดงความเมตตาต่อศิษย์โดยการมอบคู่มือที่ตนเห็นว่าเหมาะสมให้กับจันทโครพ ความว่า “จันทโครพเข้ามากราบบอกว่าจะลากลับบ้านเมืองพระฤๅษีจึงมอบผอบทองให้ศิษย์รัก” (บทลิเกจันทโครพ 2549: 2)

จันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา กล่าวถึงพระฤๅษีซึ่งแสดงความเมตตาต่อศิษย์โดยการมอบคู่มือที่ตนเห็นว่าเหมาะสมและอาวุธประจำกายให้จันทโครพนำกลับบ้านเมืองของตน ความว่า “คาดไว้แล้วว่าวันนี้จะมาถึงหลานมาอยู่กับตาเกือบห้าปีแล้ว ก็นับเป็นการสมควร ที่จะต้องกลับไปรับหน้าที่ อันสรรพวิชาสารพัน ตาก็พร่ำสอนให้จนรอบรู้หมดสิ้นแล้ว จะเหลือก็แต่อาวุธคู่กายและสิ่งคู่ใจ เอ้า...ก่อนจะไป ตาจะซุบให้ครบทุกสิ่งนะพระจันทโครพ” (กำเนิดนางโมรา 2552: 2)

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ กล่าวถึงพระฤๅษีซึ่งแสดงลักษณะนิสัยความเมตตาต่อศิษย์โดยการมอบอาวุธและคู่มือที่ตนเห็นว่าเหมาะสมให้จันทโครพนำติดตัวกลับไปบ้านเมือง ความว่า “องค์พระโยคีมีเวท ลือกระเดื่องเดชศักดิ์ แก่ก็ซุบศาสตรา ให้กับพระจันทกุมาร ทั้งพระบรรดาศรัย มีฤทธิ์เชี่ยวชาญเอ๋ยไชย” (ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 198)

สำนวนการแสดงอื่นๆ ทั้ง เพลงฉ่อยทรงเครื่องจันทโครพ ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ ละครพื้นบ้านจันทโครพ ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอน จันทโครพและจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก ตัวละครพระฤๅษีล้วนแสดงลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ โดยการมอบอาวุธประจำกายและคู่มือที่พระฤๅษีคิดว่าเหมาะสมมอบให้จันทโครพนำติดตัวกลับบ้านเมืองในทุกสำนวน

สำนวนการตื้นและเพลง

จันทโครพสำนวนการตื้น สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง กล่าวถึงพระฤๅษีที่แสดงออกถึงลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ โดยการมอบอาวุธและคู่มือที่ตนเห็นว่าเหมาะสมให้กับจันทโครพนำติดตัวกลับไปบ้านเมือง ความว่า “พระฤๅษีเสกพระขรรค์และธนูให้เป็นอาวุธคู่กายและสั่งสอนว่า อย่าประมาท อย่าทะนงตน อย่าหลงผู้หญิงและที่สำคัญคือ เจ้าต้องรักษาความสัตย์ไว้ให้มั่น จันทโครพเป็นลูกกษัตริย์และมีรูปงามตั้งเทพบุตรจากสวรรค์ หากคู่มือที่เหมาะสมกันได้ยาก พระฤๅษีจึงเสกขนนกยูงใส่ผอบทอง มอบให้จันทโครพ” (จันทโครพ 2547: 54-55)

จันทโครพสำนวนการตื้น สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงพระฤๅษีที่แสดงออกถึงลักษณะนิสัยเมตตาต่อศิษย์ โดยการมอบอาวุธและคู่มือที่ตนเห็นว่าเหมาะสมให้กับจันทโครพนำติดตัวกลับไปบ้านเมือง ความว่า “จันทโครพก็มากราบพระฤๅษีขอพระคุณด้วยความอาลัยรัก พระฤๅษีจึงเสกพระขรรค์และธนูจากกองเพลิงให้เป็นอาวุธป้องกันภัยอันตราย ขณะส่งให้กับจันทโครพได้กำชับว่า อาวุธทั้งสองสิ่งนี้เจ้าฝึกปรือมาจนคุ้นเคย จงรักษาไว้อย่าให้ห่างกาย แล้ว

พระยาธิบดีคำนึงว่าจันทโครพมีเชื้อชาติกษัตริย์ คงยากที่จะมีนารีในโลกมนุษย์ที่คู่ควรกัน คิดแล้ว พระยาธิบดีจึงเสกอมารีให้ไว้ครองคู่กัน” (จันทโครพ 2551: 47)

ตาราง 2 (ต่อ)

สำนวน	ตัวละคร		จันทโครพ		นางโมรา		โจรป่า		พระอินทร์		พระฤาษี	
			รูปลักษณะ	นิสัย	รูปลักษณะ	นิสัย	รูปลักษณะ	นิสัย	รูปลักษณะ	นิสัย	รูปลักษณะ	นิสัย
	รูปงาม	เสียสละ	กล้าหาญ	รูปงาม	ไม่ซื่อสัตย์	มักมากในกาม	โหดร้าย	เจ้าเล่ห์	ยุติธรรม			เมตตาต่อศิษย์
สำนวนร้อยแก้ว												
เล่าเรื่องจันทโครพ		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓
นิทานวรรณคดีไทย		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓
สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ												
บทละครนอกจันทโครพ									✓			
บทลิเก จันทโครพ		✓		✓			✓	✓	✓			✓
จันทโครพเกี่ยวนางโมรา				✓								
กำเนิดนางโมรา				✓								✓
โมราต้องคำสาป											✓	
เพลงทรงเครื่องจันทโครพ	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓				✓
น่ายทรงเครื่อง จันทโครพ												✓
ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ												✓
ละครพื้นบ้านจันทโครพ												✓
จันทโครพ ชิงช้าสวรรค์		✓					✓					✓
จันทโครพปะทะจอมโจร		✓					✓					✓
หน้าหัก												
สำนวนการ์ตูนและเพลง												
จันทโครพการ์ตูน เคไซ	✓	✓		✓			✓	✓	✓			✓
พิบลีซซิ่ง												
จันทโครพการ์ตูนสกายบุ๊ก	✓	✓		✓			✓	✓	✓			✓
วรรณคดีก่อนนอน	✓	✓		✓			✓		✓			✓
เพลงน้ำตาจำเริญ				✓								
เพลงแหล่				✓								
จันทโครพ												
เพลงโมรา				✓								
เพลงจันทโครพ				✓								

ตัวละครในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 5 ตัว เป็นตัวละครที่มีการสืบทอดมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ โดยมีการสืบทอดใน 2 ด้าน คือ 1.รูปลักษณ์ 2.ลักษณะนิสัย ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาแล้วพบว่า

1.รูปลักษณ์ตัวละคร สามารถแบ่งการสืบทอดรูปลักษณ์ได้เป็น 2 ลักษณะตามประเภทของตัวละคร คือละครหลักและตัวละครประกอบอื่นๆ

1.1 รูปลักษณ์ของตัวละครหลักในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ผู้ประพันธ์จะให้รายละเอียดรูปลักษณ์ของตัวละครเฉพาะตัวละครหลักของเรื่อง โดยมีวิธีการให้รายละเอียดของตัวละครใน 2 ลักษณะ คือ 1.รายละเอียดรูปลักษณ์ตัวละครโดยละเอียดตามขนบการชมความงามตัวละครในวรรณคดีที่ชมลักษณะความงามของตัวละครเป็นส่วนๆตามอวัยวะ เช่น ผม คอ ตาและคิ้ว เป็นต้น 2.ชมความงามรูปลักษณ์ของตัวละครโดยรวม โดยใช้คำหรือประโยค บอกรายละเอียดรูปลักษณ์ของตัวละคร เช่น รูปร่าง เนื้อเหลือง เทพบุตร เทวา หล่อเหลา สำอองอ่อน ดั่งไขว่ ดั่งกนิษฐ เป็นต้น

1.2 รูปลักษณ์ของตัวละครอื่นที่เป็นตัวละครสนับสนุนหรือตัวละครปฏิบัติ ผู้ประพันธ์จะไม่ให้รายละเอียดของตัวละคร แต่ผู้เสพสามารถรับรู้ลักษณะรูปลักษณ์ของตัวละครได้จากชาติกำเนิดของตัวละครหรือจากความรู้เดิมของผู้เสพเกี่ยวกับบทบาทตัวละครนั้นๆ เช่น พระอินทร์ พระฤๅษี และโจร เป็นต้น

2.ลักษณะนิสัยของตัวละคร การสืบทอดลักษณะนิสัยของตัวละครในเรื่องจันทโครพ สืบทอดลักษณะนิสัยตามบทบาทของตัวละคร เช่น ตัวละครฝ่ายดีจะสืบทอดลักษณะนิสัยด้านบวก ซึ่งสนับสนุนบทบาทและพฤติกรรมของตัวละครให้เด่นชัด ได้แก่ ความเสียสละและความกล้าหาญของจันทโครพ รักความยุติธรรมของพระอินทร์ ปราบปรามของพระฤๅษี เป็นต้น ตัวละครฝ่ายร้ายจะสืบทอดลักษณะนิสัยด้านลบ ซึ่งสนับสนุนบทบาทและพฤติกรรมของตัวละครให้เด่นชัดและเป็นที่จดจำ ได้แก่ นิสัยไม่ซื่อสัตย์ของนางโมรา นิสัยโหดร้ายของโจรป่า เป็นต้น

การสืบทอดรูปลักษณ์และลักษณะนิสัยของตัวละคร ทำให้ตัวละครเป็นที่จดจำ เนื่องจากผู้เสพวรรณกรรมสามารถจดจำลักษณะเด่นดังกล่าวได้ดี ทำให้ลักษณะนิสัยที่โดดเด่นของตัวละครในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเป็นที่น่าจดจำมากกว่ารูปลักษณ์ภายนอก ลักษณะนิสัยที่โดดเด่นกลายเป็นภาพแทนตัวละครที่สังคมสามารถจดจำตัวละครได้อย่างชัดเจน เช่น เมื่อพูดถึงลักษณะนิสัยไม่ซื่อสัตย์ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยด้านลบภพนางโมราตัวละครที่มีลักษณะนิสัยดังกล่าวจึงกลายเป็นภาพแทนที่คนในสังคมจดจำได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกันกับตัวละครพระอินทร์ที่คนในสังคมมีภาพเทวดาผู้รักความยุติธรรมที่จะคอยช่วยเหลือผู้มีบุญที่ตกทุกข์ได้ยากให้รอดพ้นจากอันตราย เป็นต้น

3.3 แก่นเรื่อง

แก่นเรื่อง หมายถึง ข้อคิดที่ผู้แต่งต้องการสื่อถึงผู้อ่าน โดยแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของประสบการณ์ชีวิต แสดงมุมมองที่แตกต่างไปจากที่ผู้อ่านคุ้นเคยหรือแสดงความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับธรรมชาติ หรือสภาพของมนุษย์ซึ่งแสดงผ่านทางพฤติกรรมของตัวละคร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและจินตภาพ (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย 2552: 232) แก่นเรื่องของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ คือ แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ที่สืบทอดมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในทุกๆสำนวน โดยใช้วิธีการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์และสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครชาย

3.3.1 แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถา

3.3.1.1 แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีผ่านผู้ประพันธ์

ในสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถาปรากฏแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีผ่านผู้ประพันธ์ในส่วนปรารภเรื่อง มีแก่นเรื่องสอนบุรุษให้เห็นถึงโทษและต้นหาของสตรี โดยผู้แต่งสื่อสารแก่นเรื่องดังกล่าวผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอกฝ่ายหญิง ดังที่ปรากฏใน เรื่อง **จุฬนุคคหบัณฑิตและจุลลนุคคหชาดก** โดยเรื่องใน **จุฬนุคคหบัณฑิต** ผู้ประพันธ์แสดงแก่นเรื่องไว้ในส่วนปรารภเรื่อง ความว่า พระศาสดาทรงแสดงบุรพกรรมของภิกษุหนุ่มผู้กระสันอยากสึกซึ่งมีต้นเหตุจากสตรีว่า “ภิกษุ ที่นางทำนั้น ไม่น่าอัศจรรย์ เพราะในกาลก่อน นางทิ้งบัณฑิตผู้เลิศกว่าคนทั่วชมพูทวีปไปรักชายอีกคนหนึ่งซึ่งตนเห็นเพียงครู่เดียว ทำให้บัณฑิตผู้เลือนั้นถึงแก่ชีวิต” (พระไตรปิฎก: 239-241) โดยเนื้อความข้างต้นปรากฏใน ปรารภเรื่อง ซึ่งกล่าวถึงเหตุที่มาที่ทำให้พระศาสดาตรัสเล่าชาดก

3.3.1.2 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร

ในส่วนของอดีตนิทานนั้น เนื้อหาชาดกได้เน้นย้ำให้เห็นถึงโทษและต้นหาของสตรีจากพฤติกรรมที่ตัวละครได้แสดงออกในเนื้อเรื่อง ดังในเรื่อง **จุฬนุคคหบัณฑิต** กล่าวว่า

จุฬนุคคหบัณฑิตจับหัวหน้าโจรเหี้ยมลงพื้นดินแล้วพูดกับภรรยาว่า “นางผู้เจริญส่งดาบมา” แต่นางกลับเกิดความรักในโจรที่เห็นซึ่งตนเห็นเพียงชั่วครู่ ยืนด้ามดาบให้ในมือโจรจนโจรสามารถฆ่าจุฬนุคคหบัณฑิตตาย ต่อมาเมื่อโจรพานางไปจึงคิดได้ว่า “หญิงนี้เห็นชายอื่นแล้วจักให้เขาฆ่าเราอีกเช่นเดียวกับสามีของตน เราไม่ต้องการหญิงนี้” โจรจึงทิ้งนางไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำและกล่าวกับนางว่า “แม่นางงาม นางยอมแลกฉันผู้ไม่ใช่ผู้ ไม่ได้เซยชิดมานาน แม่นางงาม คงแลกฉันกับชายอื่นอีก ฉันจักไปจากที่นี่ให้ไกลให้ยิ่งขึ้น ต่อมาท้าวสักกเทวราชแปลงเป็นสุนัขจึงจอกมาทำการประจานนางโดยกล่าวกับนางว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยากหล่อนนั้นแหละพลาดทั้งจากปลาและขึ้นเนื้อ แล้วชบเขายิ่งกว่าเราเสียอีก”

โทษและต้นหาของสตรีได้ถูกกล่าวซ้ำอีกครั้งในประชุมชาดก พระศาสดาตรัสว่า “ในกาลนั้น จุฬนุคคหบัณฑิตคือเธอ หญิงนั้นได้เป็นหญิงสาวรุ่นในบัดนี้ ท้าวสักกเทวราชที่แปลงเป็นสุนัขจึงจอกมาทำการประจานนางนั้น เป็นเรานี้แล” และทรงให้โอวาทกับภิกษุเหล่านั้นว่า “หญิงนั้น

ปลงชีวิตบัณฑิตผู้เป็นเลิศในชมพูทวีปทั้งหมด เพราะความรักในชายคนหนึ่งซึ่งตนเห็นชั่วร้ายอย่างนี้ ภิคุ เธอจึงตัดต้นหางของเธอที่เกิดขึ้นเพราะหญิงเสีย”

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าแก่นเรื่องโทษและต้นหางของสตรี ถูกกล่าวไว้ใน ทุกๆ ส่วนของชาดกโดยการเน้นย้ำผ่านตัวผู้เล่า/ผู้ประพันธ์และตัวละครในเรื่อง ซึ่งมีความแตกต่างกันทางสถานภาพ เช่น สามี ชายชู้ และเทพเจ้า

3.3.1.2.1 ตัวละครโจรป่า

โจรป่าเป็นตัวละครที่มีสถานะของชายชู้ เป็นสามีนคนที่ 2 ตัวละครดังกล่าวเป็น อีกตัวละครหนึ่งที่วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนาง เพื่อเน้นย้ำให้เห็นถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาง ของสตรี ที่แม้แต่ตัวละครโจรป่าซึ่งมีสถานะเป็นชู้และผู้สมรู้ร่วมคิดในการฆ่าสามีก็น่าจะพอที่จะ ยอมรับพฤติกรรมที่เป็นโทษของนางได้ การแสดงความคิดต่อพฤติกรรมของตัวละครโจรป่าเกิดขึ้น หลังเหตุการณ์ที่โจรป่าได้ฆ่าสามีของนางตายและได้ย้อนคิดไปถึงพฤติกรรมที่นางร่วมมือกับตนยื่น ดาบให้ฆ่าสามี

เรื่องจุฬารณคดีบัณฑิต โจรป่าได้แสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาง ของสตรี หลังจากที่โจรได้พานางไปแล้วและตระหนักถึงพฤติกรรมที่นางร่วมมือกับตนฆ่าสามีและ เกรงว่านางจะทำพฤติกรรมนั้นกับตนเอง เมื่อนางเจอชายอื่น ความว่า“โจรพาหญิงนั้นไปพลางคิดว่า “หญิงนี้เห็นชายอื่นแล้ว จักให้เขาฆ่าเราบ้างเช่นเดียวกับสามีของตน เราจักต้องการอะไรด้วยหญิงนี้” (พระไตรปิฎก 2552: 312-313)

ในจุลลธนคดีชาดก มีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของโจรป่าที่มีต่อ พฤติกรรมของภรรยาจุลลธนคดีบัณฑิตในตอนดังกล่าวไว้ดังนี้

“นายโจรนั้นครั้นฆ่าธนคดีบัณฑิตแล้ว จึงพาเอาผู้หญิงไป ได้ตามถึงชาติและโคตร นางบอกว่า “ดิฉันเป็นธิดาของอาจารย์ที่ศึกษาโมกข์ในเมืองตักกศิลา” นายโจรถามว่า “ชายผู้นี้ได้เธอด้วยเหตุ อะไร?” นางกล่าวว่า “บิดาของดิฉันยินดีที่ นายธนคดีนี้จะศึกษาศิลปะได้เหมือนกับเรา ดังนั้นแล้ว จึงได้ให้แม่ดิฉันแก่นายธนคดีนี้ ดิฉันนั้นมีความเสนาหาในท่าน จึงให้สามีที่ตระกูลให้แก่นาง เสีย” นายโจรเดินคิดไปว่า เบื้องต้นหญิงนี้ให้สามีที่ตระกูลให้ก่อน ก็ครั้นเห็นคนอื่นอีกคนหนึ่ง เข้า ก็จักกระทำการอย่างนั้นนั่นแหละแม้กับเรา เราควรทิ้งหญิงนี้เสีย”

(พระไตรปิฎก 2552: 638-639)

จากตัวอย่างข้างต้น โจรป่าได้เล็งเห็นถึงลักษณะโทษและต้นหางของนางคือ นางมีนิสัยมักมากในกาม เพราะนางมีความเสนาหาในตัวโจรป่า จึงให้โจรป่าฆ่าสามีของตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองได้อยู่กับโจรป่า เมื่อเห็นถึงลักษณะอันไม่เหมาะสมดังกล่าวโจรป่าจึงคิดที่จะทิ้งนาง เพราะกลัวว่าเมื่อนางเจอชายอื่นที่นางพึงพอใจก็จะกระทำการกับตนเองเช่นเดียวกับสามีของนาง

3.3.1.2.2 ตัวละครพระอินทร์

พระอินทร์เป็นตัวละครที่เข้ามามีบทบาทในฐานะของผู้สังเกตการณ์และแสดง ความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่ตนเองได้รับรู้ ตามหน้าที่ของตัวละครเทวดาที่มีหน้าที่ช่วยเหลือคนดีและ ลงโทษคนชั่ว ซึ่งตัวละครดังกล่าวยังให้โอกาสนางด้วยการทดลองจิตใจก่อนที่จะตัดสินพฤติกรรมของ

นางและบทลงโทษในลำดับต่อมา จึงเป็นการเน้นย้ำต่อเนื่องจากโจรป่าว่าพฤติกรรมของนางนั้นเป็นพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับและเป็นกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ในการย้ำแก่นของเรื่องให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เรื่องจุฬารุคคหบัณฑิต ตัวละครพระอินทร์ แปลงกายเป็นสุนัขจิ้งจอก เพื่อทำการข่มนางให้รู้จักอับอาย ปรากฏเป็นเนื้อหาบทสนทนาระหว่างสุนัขจิ้งจอกและภรรยา จุฬารุคคหบัณฑิต ความว่า

“สุนัขจิ้งจอก ซาติชมพุกะ ผู้โง่เขลา ทรมานปัญญา เจ้ามีปัญญาน้อย เจ้าเสื่อมจากปลาและชิ้นเนื้อแล้วก็ซบเซาอยู่ ดุจสัตว์กำพริ้ว”

“โทษของคนเหล่านี้ เห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตน เห็นได้ยาก หล่อนนั่นเอง เสื่อมทั้งผิวและทั้งตัว ซบเซาอยู่ แม้(ยิ่ง)กว่าเรา”

“พระยาเนื้อชาติชมพุกะ เรื่องนั้น เป็นเหมือนเจ้ากล่าว ฉะนั้นไปจากที่นั่นแล้ว จักเป็นผู้ไปตามอำนาจของภัสตาแน่นอน”

(พระไตรปิฎก 2552: 313-314)

ในจุลลธนูคคหชาดก ได้แสดงถึงเหตุการณ์ในตอนที่พระอินทร์ทรงตรวจดูโลกอยู่และได้เห็นหญิงผู้ถูกความอยากได้เกินไปครอบงำ จึงมีความประสงค์ที่ “จักข่มหญิงนี้ให้ได้” จึงทรงแปลงกายลงมาเพื่อทดสอบนาง ความว่า

“ท้าวสักกะแปลงเป็นสุนัขจิ้งจอกคาบชิ้นเนื้อไปยังที่ตรงหน้านาง ปลากระโดดขึ้นจากน้ำตกลงตรงหน้าสุนัขจิ้งจอกสุนัขจิ้งจอกทั้งชิ้นเนื้อที่คาบแล้ววิ่งไปเพื่อจะเอาปลา ปลากระโดดลงไปในน้ำ นกโฉบเอาชิ้นเนื้อไปในอากาศ สุนัขจิ้งจอกไม่ได้ทั้งสองอย่าง มีหน้าหงายด้วยน้ำตาหมอบดูกอดตะไคร่น้ำอยู่ นางเห็นดังนั้นจึงคิดว่า สุนัขจิ้งจอกนี้ถูกความอยากได้เกินไปครอบงำ ไม่ได้ทั้งเนื้อและปลา ดังนี้แล้ว จึงหัวเราะลั่นประดุจทุบหม้อให้แตกฉนั้น”

(พระไตรปิฎก 2552: 640-643)

บทบาทของตัวละครพระอินทร์ในสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้งสองสำนวนนั้นช่วยเน้นย้ำให้เห็นถึงต้นเหตุ ความอยากที่มากเกินไปจนครอบงำพฤติกรรม แสดงออกถึงความไม่รู้จักพอตันทนหาทำให้นางต้องการชายอื่นมากกว่าสามีของตน การทดสอบจากพระอินทร์ดังกล่าวทำให้เห็นว่า นางนั้นมองเห็นการกระทำผิดของผู้อื่นแต่ไม่เห็นความผิดของตนเองในความละโมภอยากได้ โจรป่า โดยการทดสอบดังกล่าวสามารถเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ของนางได้ดังนี้ นางคือสุนัขจิ้งจอก จุลลธนูคคหบัณฑิตคือชิ้นเนื้อ โจรป่าคือปลา การที่นางมักมากในต้นเหตุความไม่รู้จักพอก็เหมือนกับสุนัขจิ้งจอกที่สูญเสียทั้งชิ้นเนื้อและปลา เช่นเดียวกันกับนางที่สูญเสียสามีและโจรป่า เพราะพฤติกรรมที่เกิดจากต้นเหตุและความละโมภของนาง

3.3.2 แก่นเรื่องโทษและต้นเหตุของสตรีในสำนวนร้อยกรอง

3.3.2.1 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์

การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์ คือ การกล่าวถึงแก่นเรื่องโดยผู้ประพันธ์วรรณกรรมโดยส่วนใหญ่นิยมกล่าวถึงที่มาหรือจุดประสงค์ในการแต่งไว้ในบทไหว้ครูหรือตอนต้นของเรื่องอย่างหนึ่งและในตอนท้ายของเรื่องอีกอย่างหนึ่ง ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

ก็เช่นเดียวกัน ผู้ประพันธ์ได้บอกถึงวัตถุประสงค์ในการแต่งซึ่งเป็นแก่นของเรื่องจันทโครพ เรื่องโทษ และค้นหาของสตรีซึ่งปรากฏในหลายสำนวน เช่น

เรื่องจันทโครพ สำนวนองค์การคำครุสภา ผู้ประพันธ์ได้กล่าวไว้ในตอนต้นของเรื่องถึง “กาลกีนาริร้าย” ที่แสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องโทษและค้นหาของสตรี ความว่า

จะกล่าวกาลกีนาริร้าย	ให้แจ้งชายกุลบุตรที่ฝึกสอน
ยังมีราชนิเวศน์เขตนคร	นรินทรพรหมทัตกษัตรา
เป็นจอมเจ้าบุริลักษณ์จักรพรรดิ	กรุงกษัตริย์มีองค์โอรสา
ชื่อพระจันทโครพกุมารา	พระชันษาถ้วนถึงสิบสองปี

(จันทโครพ 2505: 1)

จากบทกลอนข้างต้น “จะกล่าวกาลกีนาริร้าย” นั้นหมายถึงนางโมรา ซึ่งพฤติกรรมที่นางโมรากระทำในเรื่องทำให้นางโมราถูกมองว่าเป็น “กาลกีนาริร้าย” และ “นาริร้าย” ที่เน้นย้ำแก่นของเรื่องคือโทษของค้นหาและสตรี ที่ใช้เป็นแบบในการสั่งสอนกุลบุตรที่จะเติบโตต่อไปในภายภาคหน้าให้ตระหนักถึงโทษและค้นหาของสตรี ที่อาจเกิดขึ้นได้หากเลือกสตรีที่ไม่ดีมาเป็นคู่ครองของตน

ในเรื่องจันทโครพคำโคลง ของ หลวงเสนาราชกัศิตรีสงคราม (เกีย บัญญัติ) ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงแก่นเรื่องโทษและค้นหาของสตรีไว้ในตอนท้ายของเรื่องเป็นโคลงจำนวน 5 บทดังนี้

ขอหยุดเพียงเท่านี้	นิทาน
เดือนสดีชายปวง	หนุ่มบ่อ
คือหญิงยอมมากมาย	กลหมื่นแสนนอ
ไม่ประมาทและนอ	อเนกคุณ
จงวิจารณ์เหตุให้	เห็นควร
มีสติสัมปชัญญะทุน	ประโยชน์แท้
อย่าหลงแก่การยวน-	ยี่ขึ้น เซยเอย
ฉวยฉุกเงินแล้วแก้	ยากที่
ใช้หญิงจะเมื่อบ่มั่น	โมราหมดแฮ
ยอมชั่วมีดีมี	ไม่นาน
ปวงชายชอบตริตรา	ตรงตริกก่อนพอ
อย่าง่ายยินล้นผล้อย	ปากหญิง
บุรพาภิผลผู้	พากย์เฉลยนี้
ใช้เสกสรรคำดัง	คัดค้าน
ใดหญิงที่เขาคอย	คิดเช่นมูราเอ
จะโกรธว่าข่อยจ้าน	จัดคำ

ปวงหญิงสุภาพนั้น
ยากจะยินลำน้า
มักมิชอบใจคง
ฉันจะใช้แกลั้งซี่

อนงค์หนอ
เรื่องนี้
ขัดสตรแม่หนา
เช็ดประจาน

(จันทโครพคำโคลง 2473: 42-43)

หลวงเสนาราชภักดีศรีสงคราม (เกีย บุษยัษฐิติ) ผู้แต่งเรื่องจันทโครพคำโคลง ได้กล่าวแก่นของเรื่องโทษและต้นหาของสตรีที่ปรากฏในนิทานเรื่องจันทโครพ เพื่อใช้เตือนสติชายหนุ่มให้รู้เท่าทันถึงเล่ห์กลของสตรี จึงสมควรให้ใช้สติพิจารณาในการเลือกคู่ครอง เพราะไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนจะเหมือนนางโมราทั้งหมด ทั้งนี้ผู้แต่งยังกว่าไว้ว่าจันทโครพคำโคลงนี้ไม่ได้แต่งขึ้นเพื่อประจานผู้หญิงหากแต่แต่งขึ้นเพื่อใช้เตือนสติชายหนุ่มเท่านั้นให้เห็นถึงโทษและต้นหาของสตรี

เรื่องจันทโครพคำฉันท์ ผู้ประพันธ์ได้กล่าวไว้ในตอนท้ายของเรื่องความว่า

สฤษฎีสรพนันท์พจ-	นกลอนกล่าวเป็นฉันท์
หวังหมู่คนานา-	รียร่นสำราญฟัง
อย่าข้งอย่าขุ่นเซ-	จู้กล่าวซึ่งสารัง
ไปหยาบสุภาพฟัง	เสนาคิดก็ข้าคำ
นุชใดทยุญแจ	มูรมิตรจะคงข้า
ทรวงจริงจะจงจำ	จิตอ่านมละเคื่อง

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 32)

จากบทกลอนข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งจันทโครพคำโคลงและจันทโครพคำฉันท์ ล้วนเกรงว่าผู้อ่านที่เป็นสตรีเมื่ออ่านเรื่องแล้วจะมีความโกรธเคืองเนื่องจากเรื่องจันทโครพนั้นแก่นของเรื่องได้กล่าวถึงโทษและต้นหาของสตรี ซึ่งเมื่อผู้อ่านที่เป็นสตรีเมื่ออ่านแล้วไม่เข้าใจถึงเหตุผลและข้อคิดที่ปรากฏภายในเรื่องอาจเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนทั้งกับแก่นของเรื่องและทัศนคติที่ตัวผู้ประพันธ์มีต่อสตรีได้

3.3.2.2 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร

ตัวละครจันทโครพ

จันทโครพเป็นตัวละครตัวแรกที่มีความเกี่ยวข้องกับนางโมรา เป็นผู้เปิดผอบที่ใส่นางโมราและได้นางโมราเป็นภรรยา เดินทางผ่านความยากลำบากและการใช้ชีวิตคู่แบบสามีภรรยาด้วยกันมาในป่าระหว่างการเดินทางกลับบ้านเมือง ซึ่งตัวละครจันทโครพได้ วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมราไว้ในตอนที่จันทโครพต่อสู้กับโจรป่าและถูกโจรป่าฆ่าตายความว่า

พระภูณัยครั้นเมื่อใจจะเด็ดขาด	ร้องประกาศนุโลมกับโฉมจีน
ข้างเป็นได้ไฉ่ว่าใจดวงยุพิน	ล้างชีวิตนพีเสียได้เอาใจชัง
เมื่อยามยากความพี่รักแม่เนื้ออุ่น	ใส่เอาอ้อมแล้วพุงขึ้นกุงหลัง
มาเห็นใจเจ้าเมื่อวายชีวาวิง	พระร้องดังร้องประกาศว่าชาติชาย
อย่าเอาเยื้องเรื่องข้าคนประมาท	เกิดเสียชาติหลงเกินนอกกฎหมาย
มาคบหญิงที่พาลามันฆ่าตาย	อันอย่างข้าถ้าเป็นชายใครอย่าเอา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 71)

จากบทกลอนข้างต้นจันทโครพได้กล่าวว่า นางโมรามีพฤติกรรมเป็น “หญิงที่พาลา” ซึ่งมีที่มาจากการที่นางโมราหลงรักโจรป่าและยืนด้ามพระขรรค์ให้โจร ทำให้โจรฆ่าจันทโครพตาย จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้จันทโครพกล่าวถึงนางโมราว่าเป็น “หญิงพาลา” ที่ทำเรื่องไม่ถูกต้อง นอกใจสามีร่วมมือกับโจรยื่นพระขรรค์ให้ฆ่าสามีตนเอง ซึ่งเน้นย้ำภาพโทษและต้นหาของสตรี

จันทโครพ สำนวนองค์การคำของครุสภา ตัวละครจันทโครพได้กล่าวถึงพฤติกรรมของนางโมรา ที่แสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีไว้ในเหตุการณ์จันทโครพตัดพ้อนางโมราไว้เช่นเดียวกันและมีเนื้อความคล้ายคลึงกับสองสำนวนข้างต้น ความว่า

สงสารเจ้าเตาดีนจะสิ้นจิต	สุขุมคิดแค้นเคืองขนิษฐา
จึงร้องประกาศแก่นางอนิจจา	เจ้ามาฆ่าพี่เสียให้จำตาย
พระคุณพี่มีมาแก่เจ้ามาก	ถึงตักยากพี่มิให้ระส่ำระสาย
เจ้าร้องให้ใจพี่จะขาดตาย	เลือดในกายพี่ยังรองให้น้องกิน
เมื่อเดินไพรพี่ก็ใส่สะเอวอ้อม	เจ้าควรคุมฆ่าพี่ให้ผ่นผิน
ไปยืนด้ามให้อ้ายโจรใจหมีพ	ไอ้ยุพินพี่พึ่งแจ้งประจักษ์ใจ
อารมณ์นางเหมือนน้ำค้างที่ร่มพฤกษ์	เมื่อยามดึกดั่งจะรองไว้ดื่มได้
ครั้นรุ่งแสงสุริยฉายก็หายไป	มาเห็นใจเสียเมื่อใจจะขาดรอน
เมื่อแรกรักมิได้แทงเสียแรงรัก	ก็เสียศักดิ์ที่ได้ร่วมสโมสร
ขอฝากชื่อไว้ให้ลือขจายจร	เทพนิกรช่วยประกาศในโลกา
กุลบุตรเป็นบุรุษรักชาติศักดิ์	อย่าเรียนรักนารีเหมือนเยี่ยงข้า
สิ้นประกาศชาติจิตจากอุรา	ก็มรณาอยู่ในไพรพนม

(จันทโครพ 2505: 28-29)

จากบทกลอนข้างต้นจะเห็นได้ว่าเรื่องจันทโครพ มีการสืบทอดความคิดที่มีต่อพฤติกรรมของนางโมราที่เหมือนกันคือ นางโมรา “อกตัญญู” ตอบแทนความรักที่จันทโครพมอบให้ด้วยการฆ่าจันทโครพให้ตาย โดยยกเหตุการณ์ จันทโครพอุ้มนางขณะเดินทางอย่างยากลำบากและการกรีดแขนรองเลือดให้นางดื่มแทนน้ำ ซึ่งความ “อกตัญญู” ในมุมมองของจันทโครพนี้เองบ่งบอกถึงลักษณะที่เป็นโทษของสตรีเช่นนางโมรา

ในเรื่องจันทโครพคำโคลง ตัวละครจันทโครพก็ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของนางโมราที่ยื่นพระขรรค์ให้กับโจรและฆ่าจันทโครพ ความว่า

ความเจ็บปวดแสนซ้ำ	สาหัส
โอโยโอดพิไรตรัส	กล่าวพ้อ
โอโอมุราขัด	เคืองพี่ ไฉนแม่
แกล้งฆ่าเที่ยวมีข้อ	ผิดแค้นผัวไฉน
“เมื่อเตียรไพรพี่สู้	อุสาหะ
อุ้มกระเดียดเตียรพะ	เหน้อยล้ำ
น้องกระหายอุทกะ	ก็เชือด แขนพี่
รอลือดอกออกแทนน้ำ	นอบน้องกินเกษม

พี่เต็มแรงรักเจ้า	ประจักษ์จิตต์ เจ้านา
กลับทดแทนคุณคิด	ฆ่าได้
ทรงครวญอยู่จนอด	ใจอ่อน แรงเอย
ลมเลือดปะทะไล่	ก็สิ้นสุดปราน

(จันทโครพคำโคลง 2473: 28-29)

โคลงข้างต้นจันทโครพได้กล่าวตัดพ้อนางโมรา “กลับทดแทนคุณคิด ฆ่าได้” แสดงให้เห็นว่าจันทโครพได้กล่าวว่านางโมรา “อกตัญญู” ทดแทนบุญคุณของตนในฐานะสามีโดยการฆ่าตน ทั้งที่จันทโครพเคยดูแลปกป้องและยากลำบากมาด้วยกัน “อัมกระเดียดเดิรพนะ เหนื่อยล้า” ในขณะที่เดินทางผ่านป่านางโมราที่เหนื่อยอ่อนไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ จันทโครพก็อุ้มนางโมราใส่สะเอวเพื่อให้นางโมราไม่ต้องลำบากและมีความสะดวกสบายในการเดินทาง แม้แต่ชีวิตของตนเองจันทโครพก็สามารถสละให้นางโมราได้โดยการเชือดแขนรอกเลือดให้นางโมราดื่มแทนน้ำ “น้องกระหายอุทกะ ก็เชือด แขนพี่ รอเลือดออกแทนน้ำ นอบน้องกินเกษม” ความอกตัญญูของนางโมราตามที่จันทโครพกล่าวตัดพ้อจึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงแก่นของเรื่องโทษและต้นหาของสตรีซึ่งคุณงามความดีที่จันทโครพมีต่อนางก็ไม่สามารถเอาชนะจิตใจที่เต็มไปด้วยต้นหาของนางโมราได้

จันทโครพคำฉันท์ผู้ประพันธ์ได้ใช้วิธีเน้นย้ำแก่นเรื่องผ่านตัวละครจันทโครพที่กล่าวตัดพ้อพฤติกรรมของนางโมราที่ยืนพระบรรทัดให้โจรมาฆ่าตนเอง พฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ โดยในสำนวนคำฉันท์นี้ ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้สืบทอดลักษณะบางประการที่น่าสนใจในการนำมาเป็นเหตุผลที่จันทโครพตัดพ้อนางโมรา เช่น การอึดในระหว่างการเดินทางและการกริดเลือดให้ดื่ม ซึ่งเป็นการเน้นย้ำถึงความรักและการดูแลเอาใจใส่ที่จันทโครพมีให้นางโมรา แต่นางโมราก็กลับมีใจให้กับโจรไม่ซื่อสัตย์ แสดงถึงลักษณะที่เป็นโทษและต้นหาของสตรี ที่เป็นแก่นของเรื่องจันทโครพความว่า

ไอ้มิ่งโมราเอมอร	เสียแรงอัมจร
เจ้าฆ่าพี่ได้ไปจันต์	
เรียมรอนเลือดกรให้กิน	วรแขนขรรค์จัน-
-ทยังไปหายเจ็บเลย	
ไอ้ควรฤาโมราเอ้ย	คุมโทษเรียมเซย
ยังหอนซ้ำหัตถ์ไฉน	
คาบนี้เจ้าปะโจรไพร	ฆ่าเรียมประลัย
ลืมนเลือดเซฐฐาทักิน	
ไปร้กร่วมโจรทมิฬ	เอาใจยุพิน
หอนชร้อนซื้อต่อสามี	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 10)

ตัวละครโจรป่า

เรื่องจันทโครพในปาจิตกumarกลอนอ่าน ตัวละครโจรป่าได้สังเกตเห็นถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่เป็นโทษและต้นหาของนางโมรา จึงทิ้งนางไว้กลางป่าเพราะกลัวว่าเมื่อนางเจอชายอื่นก็จะกระทำกับตนเองเช่นเดียวกับจันทโครพ ความว่า

อิหยังร้ายใจทมิฬพรลัษณ์	แต่ผัวรักมันยังฆ่าให้สังขาร
ถ้ากูคบมันคงฆ่าให้ถึงกาล	ผัวของมันรูปร่างมอธรมตา
กูเหมือนนกหน้าดำหินชาติ	ผัวของมันราวกระราชปักษา
ถ้าเอาไปจวดยว่าโช้อปรา	อีพาลามันจะล้างให้วางวาย

(วรรณคดีสมัยธนบุรี 2533: 71)

จากบทกลอนข้างต้นจะเห็นได้ว่า โจรป่ามีความหวาดกลัวพฤติกรรมของนางโมรา ทั้งที่ตัวโจรป่าเป็นตัวละครที่มีความเก่งกาจ เป็นตัวละครฝ่ายร้ายแต่ตัวละครดังกล่าวกลับ “หวาดกลัว” ความไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีอันเป็นพฤติกรรมที่แม้กระทั่งโจรป่ายังไม่อาจยอมรับได้ ซึ่งขัดกับพฤติกรรมของสตรีที่ดีคือจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อผู้ที่ตนเป็นสามี จึงเป็นการย้ำให้เห็นถึงลักษณะโทษของสตรีของนางโมรา

จันทโครพ สำนวนองค์การคำครุสภา ตัวละครโจรป่าแสดงออกถึงความหวาดกลัวจิตใจของนางโมราเช่นกัน โดยแสดงผ่านห้วงความคิดของตัวละครโจรป่าที่นึกถึงพฤติกรรมที่นางโมรากระทำต่อจันทโครพผู้เป็นสามี

แล้วตรองตรึกนึกในใจอุพาพิน	ดูนางสิ้นแสนหมายเสียตายทรง
งามละม่อมกันจอมจุไรเกศ	ขงเนตรลักษณาดังนางหงส์
เสียตายรูปกับอารมณ์ไม่สมทรง	ก็อ้อมงคลสิ้นราคนมี
จะโลมเลียงเคียงคู่ประคองชิต	เหมือนนอสรพิษหน้าบดสี
ในอนงค์มิได้ตรงต่อสามี	กูเสียทีที่ได้ร่วมจนเสียพล

(จันทโครพ 2505: 30)

จากบทกลอนข้างต้น โจรป่าตระหนักถึงโทษของต้นหาของนางโมรา ซึ่งถือว่าเป็นสิ่ง “อัปมงคล” ไม่สามารถที่จะยอมรับได้ จะเลียดดูครองคู่กันก็เปรียบเหมือนเลี้ยงงูพิษที่อาจมาแว้งกัดตนได้ ในที่นี้หมายถึงเมื่อนางโมราเจอชายคนอื่นก็อาจจะร่วมมือกันเพื่อฆ่าตนเองเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับจันทโครพ ซึ่งเกิดจากความไม่ซื่อสัตย์ของนางโมรา

จันทโครพคำโคลง ตัวละครโจรป่าได้ตระหนักถึงพฤติกรรมของนางโมราที่ตนเองไม่สามารถยอมรับได้และเกรงว่านางโมราจะกระทำการ “คิดทรยศเฝ้าไฟชู สองสม” และกลัวนางโมราเมื่อเจอชายอื่นก็จะฆ่าตนเองเช่นเดียวกับจันทโครพ จึงทิ้งนางโมราไว้กลางป่า ความว่า

บังอรพองีบล้ม	หลับสนิท
โจรมีหลับตรองคิด	ตรวจค้น
เอนางนี่คือพิษ	เพียงเฝ้าร้ายแฮ
เราคบคงมิพิน	พินาศแพภัยตัว

ผัวนางงามร่างเพี้ย	เทพา
มีเดชคุณกรุณา	หลักเกล้า
จนถึงเชือดมังสา	เลือดสดกินเอย
ยังคิดทรยศเฝ้า	ไผ่ซู้สองสม
อารมณ์นางอย่างนี้	นักแสดง
ภายหน้าไปนางแหง	หน่ายแล้ว
เราประมาทพลาดพลั้ง	พล้นวอด วายนา
เพราะเพื่อเขาใจเกล้า	กาจร้ายใจหญิง
ยิ่งคิดก็ยิ่งให้	เห็นมิตี
โจรจึงคิดปลีกหนี	หน่ายทิ้ง
พาพวกรบรารี	ลาจากพักนา
นางสนทนอนกลิ้ง	ไปรู้สีกองค์

(ฉันทโครพคำโคลง 2473: 31-32)

ฉันทโครพคำฉันทตัวละครโจรป่า ได้ตระหนักถึงพฤติกรรมนางโมราที่สะท้อนถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ทั้งยังเกรงว่าเมื่อนางเจอชายอื่นที่ถูกใจ นางโมราก็จะฆ่าตนเองเหมือนฉันทโครพ การที่โจรป่าตระหนักถึงเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงต้นหา คือความไม่รู้จักพอของนางโมรา ซึ่งความไม่รู้จักพอในที่นี้ คือไม่รู้จักพอใจในสามีของตนความว่า

คาบนั้นและนายโจร	กำเรบริธอรุประวิง
แว่วศัพท์เรไรหรั่ง	ระเรียวเสียงสนนศรวญ
คิดแห่งนางรัก	ที่นุสร้างภิมย์สงวน
หากเรสิเนห์นวล	ดุจไถลัมถตุ
ทว่านางประดุจเท-	พยแปลงและพฐ
เจ้าทั้ง ณ กลางผลู	บ อาลัยเท่าไยยอง
เบื่องาน ณ ภายหน้า	และตัวเราสงวนครอง
ชายใดและนุชต้อง	นัยน์เราก็คงลาญ
จิตนุชสิเนกเช่น	หิมะหยาดชลธาร
ค้ำพฤษกษดึกปาน	จะรองดื่มก็ได้โดย

(ฉันทโครพคำฉันท 2516: 11)

ตัวละครพระอินทร์

ฉันทโครพ ในปาจิตกumarกลอนอ่าน ตัวละครพระอินทร์สืบทอดบทบาทการทดสอบเพื่อเน้นย้ำให้เห็นโทษและต้นหาของสตรี ในฐานะของเทวดาผู้ตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงแก่นเรื่องอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านบทบาทของตัวละครพระอินทร์

พระอินทร์เสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อทำการทดสอบนางโดยการแปลงกายเป็นเหยี่ยวคาบเนื้ออย่างมาหลอกล่อนางโมรา ความว่า

ท้าวโกสินทร์อินทราพญาเหยี่ยว	จึงแกกั๊วแกมกลเข้าแอบแฝง
จะให้เหยื่อเนื้ออย่างประทั่งแรง	เป็นของแพงมีราคาแม่หน้านวล

แต่เท่าว่าถ้าวอนงค์ประสงค์อยาก ได้ออกปากก็ไม่ขัดงามสงวน
ถ้าต่างคนต่างให้เป็นไรควร นิยมชวนตอบกันเกิดขวัญตา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533:72)

นางโมราจึงตอบกลับพระอินทร์ที่แปลงเป็นเหยี่ยว ดังความว่า

ปางยุพินยินเหยี่ยวจึงตอบสาร ที่ของฉันทันฉันทานอย่าพักว่า
ไม่เห็นมีอันสตรีกริมาฯ ไปเที่ยวหาเพื่อนผู้ชายมาไว้นอน
เห็นฉันทอยากออกปากขอเนื้ออย่าง พุดกระด้างว่าให้เหมือนไม้ขอน
ถ้าไม่รักก็ให้หนึ่งอย่างวิงวอน ชาวนครจะเอาเยี่ยงรำเคืองใจ

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 73)

พระอินทร์เมื่อได้ทราบคำตอบของนางโมราที่พระองค์ทรงวางแผนมาทดลองใจจึงเกิดความโกรธ เนื่องจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนางโมรา ที่มีกามในกามและหลายใจยอมแม้มตกเป็นเมียเหยี่ยวซึ่งเป็นสัตว์เพื่อแลกกับขึ้นเนื้ออย่างจึงสาปนางให้กลายเป็นชะนีความว่า

ท้าวโกสิตที่นิมิตมาเป็นเหยี่ยว เห็นจริงเจียวมิได้แก่งแกลงไข
จึงตอบพลางว่าอืค่างสำหรับไพร่ กูแจ้งใจจริงจึงไม่คลั่งแกลง
พระอินทราดำทรามน่าบัดสี ตัวกูนี้จะบอกมึงอย่ากินแหง
คือเป็นเจ้าดาวดิงส์มึงอย่าแกลง อีราคแรงร้อนรุ่มเหมือนสมไฟ
มนุษย์สัตว์กับอึงมึงไม่เลือก มึงคั่นเหงือกโลกเหลือน้ำลายไหล
กูสาปมึงเป็นชะนีอืผีไพร่ เทียวห้อยไม้สมจรรนอนกับลิง

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 73)

จันทโครพ ส่วนขององค์การคำครุสภา ตัวละครพระอินทร์สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีผ่านการทดสอบและการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมราและการลงโทษนางโมราถึงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ความว่า

ผิวแสนรักแล้วยังยกกระบวนบิด มาปลงจิตให้โอรgrimย์สม
พอโจรจตุรัสกร้างชม ยังไม่สมสากะใจฤาไรเจียว
สองมนุษย์แล้วมีหนามาซ้ำสัตว์ พอแก้ขัดเช็ดฟันที่คั่นเขี้ยว
มึงฆ่าผิวเสียจนตัวต้องเดินเดียว จะซ้ำเหยี่ยวเข้าเป็นสามยามกันดาร
กูเป็นเจ้าดาวดิงส์วิมานมาศ อันสัญชาติหญิงร้ายไม่หมายสมาน
กูรู้เชนอยู่ว่าเป็นกาลิพาล จะประจานไว้ให้ทั่วทั้งโลกา
ว่าหญิงกาลกิณีกาลิทวีป จนสิ้นชีพมิให้ชายปรารถนา
ให้ฝูงค่างกลางดงเป็นภัสดา ชาวโลกาให้เขาเรียกชะนีนาง

(จันทโครพ 2505: 36)

จันทโครพคำโคลง ตัวละครพระอินทร์สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีผ่านการทดสอบและการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมนางโมรา บทลงโทษนางโมราถึงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ซึ่งเป็นการเน้นย้ำแก่นเรื่องจันทโครพ ความว่า

แล้วดำรัสว่าเย้ย	หญิงพาล
แก่งมาผิวไปสัง-	เวชม้วย
รักใจเหตุใดประวิง	ประเหวอยู่ นั้หนา
ไม่ติดใจแต่ด้วย	เหตุใด
เออเองใจชาติเชื้อ	เดรัจฉาน
ให้อยู่เป็นมนุษย์ไป	ไปได้
จะคิดฆ่าบุรุษลาญ	ลงอีก มากนอ
ไม่ปราบปรามทั้งไว้	วุ่นวาย
จึงองค์อมเรศซ้ำ	สาปนาง
ให้ผิดเพศพิกลกลาย	กลับม้วย
เป็นนางชะนีครอง	ครวญเรียก ผัวไว
ไร้คู่ทำชั่วด้วย	ค้างลิ้ง

(จันทโครพคำโคลง 2473: 38)

ในจันทโครพคำฉันท์ได้สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี โดยผ่านมุมมองของพระอินทร์ที่ทำการทดสอบนางโมราเพื่อยืนยันถึงพฤติกรรมที่เป็นโทษของนางซึ่งสมควรกับการถูกวิพากษ์วิจารณ์และลงโทษ ความว่า

เสนินทร์สดับสาร	สมรตรัสตอบสนอง
ถ้อยนาฏก็นาปอง	อรเจ้านั้นแสนกล
แต่หนึ่งมีหน้าซ้ำ	สวาดิสงด้วยโจรพล
จะซ้ำสามด้วยเรดล	รีนะแม่ภคินี
สังวาส บ รู้อิม	รสราคน่าบัดสี
โลกกาม บ เสียที	นุชช่างกระไรใจ
ฤาหวังจะชมรส	บุรุษเพศทั้งโลไทย
สิงสัตว์สกุณไพร	ก็ บ เว้นสักเพศพันธุ์
สัตว์และกาสร	สิงหราชมฤคัน
กวางทรายและสุบรรณ	กระบือแรดอุสุภสาร
หมดสิ้นแล้วฤาเจ้า	จึงรักเราเป็นเหยี่ยวพาล
เฉกหวังอรรณพไพศาล	ดิ้นน้อย ฤ ยังถึง
เว้นแต่ที่มีชา-	ติมหันต์ทิฆาพึง
นับอ้อมและโยชนจึง	เสมอหยิ่งชโลธาร์

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 14)

การกล่าววิพากษ์วิจารณ์นางโมราอย่างรุนแรงหลังจากการทดลองใจนางโมรา นั้นเป็นการยืนยันว่านางโมราเป็นสตรีที่ไม่ดี มากมากในกามคุณและไม่รู้จักพวยยอมที่จะเป็นภรรยาของเหยี่ยวเพื่อแลกกับชิ้นเนื้อ คือต้นหาและลักษณะอันเป็นโทษของสตรีที่เป็นแก่นเรื่องนั่นเอง

การสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ
 สำนวนร้อยกรอง พบว่า มีการสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ใน 2 ลักษณะ คือ
 1.การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์ ซึ่งนิยมบอกแก่นเรื่องไว้ในส่วนต้นและท้ายของเรื่องตาม
 ขนบนิยมการแต่งวรรณคดีโบราณ พบทั้งสิ้น 3 สำนวน ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ
 สำนวนองค์การคำครุสภา จันทโครพคำโคลงและจันทโครพคำฉันท์ 2.การสืบทอดแก่นเรื่อง
 ผ่านตัวละคร โดยใช้ตัวละครชาย 3 ตัว ในการสืบทอดแก่นเรื่องให้ผู้เสพได้รับทราบผ่านการ
 วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมรา ได้แก่ จันทโครพ โจรป่าและพระอินทร์ ซึ่งตัวละครต่อละตัว
 มีความเกี่ยวข้องกับนางโมราในฐานะที่ต่างกัน ทั้งนี้การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครจันทโครพเป็น
 การสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ปรากฏครั้งแรกในสำนวนปาจิตกumarกลอนอ่านและสืบทอดต่อมาใน
 วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

3.3.3 การสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนร้อยแก้ว

3.3.3.1 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์

ไม่ปรากฏการสืบทอดในประเด็นดังกล่าว

3.3.3.2 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร

ตัวละครจันทโครพ

สำนวนร้อยแก้ว เล่าเรื่องจันทโครพ สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของ
 สตรี โดยผ่านตัวละครจันทโครพกล่าวตักเตือนนางโมราก่อนที่จะสิ้นใจตาย ซึ่งพบเพียงสำนวนเดียว
 จากสำนวนร้อยแก้ว 2 สำนวน ความว่า

“อนิจจาแม่โมรา ฆ่าพี่ได้อย่างเลือดเย็นจริง ๆ เสียแรงที่พี่รักและทะนุถนอมเจ้าแม่เลือดในกายพี่
 ยังยอมสละให้เจ้าดื่มกินได้ แต่เจ้ากลับมายืนตามพระขรรค์ให้แก่ชายโจรใจทมิฬ พี่เพิ่งประจักษ์
 แก่ใจวันนี้เองและเสียดายศักดิ์ตระกูลที่ไปร่วมรักผู้หญิงแพศยาอย่างเจ้า ขอเทพยดาฟ้าดินช่วย
 ประกาศให้บุรุษทั้งหลายขออย่าได้ลุ่มหลงสตรีเช่นตัวเราเลย”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 27)

จากเนื้อความข้างต้นเห็นได้ว่าแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ถูกถ่ายทอดผ่าน
 ตัวละครจันทโครพที่ตำหนินางโมราว่าเป็นคนเลือดเย็นสามารถร่วมมือกับโจรฆ่าสามีของตัวเองได้
 ทั้งที่จันทโครพมีความรักให้กับนางอย่างสุดหัวใจ ดูแลทะนุถนอมแม่เลือดในกายก็สละให้นางดื่มได้
 เมื่อประจักษ์แก่ใจถึงโทษต้นหาของสตรีจันทโครพก็ขอให้เทพยดาทั้งหลายช่วยเตือนสติไม่ให้ชาย
 อื่นลุ่มหลงสตรีจนเสียทีเช่นตัวจันทโครพ

ตัวละครโจรป่า

เล่าเรื่องจันทโครพ ของ วิเชียร เกษประทุม ตัวละครโจรป่าก็แสดงออกถึงความรู้สึกที่มีต่อพฤติกรรมของนางโมราเช่นเดียวกันกับสำนวนอื่นๆข้างต้นความว่า

“นางผู้นี้แม้ว่าจะมีรูปสวย แต่จิตใจของนางนั้นต่ำทรามนัก ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อสามีผู้มีรูปร่าง
ดั่งเทวดาและยอมเสียสละเพื่อนางทุกอย่าง นับประสาอะไรกับคนอย่างเราที่มีรูปชั่วตัวดำ
อัปลักษณ์ ซึ่งนางจะเขี่ยทิ้งเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ คิดไปคิดมาก็ให้รู้สึกเสียดายลูกสมุน ไม่ควรที่เราจะ
พามาตายเพื่อแลกกับนางอสรพิษร้ายนี้เลย ครั้นจะฆ่านางเสียก็รู้สึกละอายแก่ใจเพราะนางเป็น
ผู้หญิง จึงคิดตัดใจทิ้งนางไป”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 28)

จันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย ตัวละครโจรป่า ตระหนักถึงพฤติกรรมโทษและต้นหาของนางโมรา กล่าวนางโมราจะกระทำกับตนเช่นเดียวกับจันทโครพเมื่อนางเจอชายอื่นโจรป่าจึงหนีลงมาและทิ้งนางไว้ในป่าตามลำพัง ความว่า

“หลังจากได้โมราเป็นภรรยาแล้วโจรป่าก็มาคิดตรึกตรองว่า หญิงผู้นี้เป็นคนชั่วร้ายเพราะแม้แต่
สามีของนางก็ยังทรยศได้ลงคอ นางฆ่าได้แม้กระทั่งชายผู้ซึ่งเสียสละเลือดให้นางดื่มกินแทนน้ำ
ในกายภาคหน้านางก็อาจจะกระทำแบบนี้กับเขาก็ได้ โจรป่า “เข้าไปก่อนก็แล้วกัน ขึ้นอยู่กับเจ้า
ไป มีหวังได้ตายเปล่าแน่ๆเลย” แล้วโจรป่าก็จากไปในขณะที่โมรานอนหลับ ทิ้งนางไว้ในป่าแต่
เพียงลำพัง”

(นิทานวรรณคดีไทย 2553: 117)

ตัวละครพระอินทร์

เล่าเรื่องจันทโครพ ตัวละครพระอินทร์ได้วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมราที่สะท้อนถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีความว่า

“นางโมราหญิงกาลกิณีได้ผิวเป็นมนุษย์ 2 คนแล้วยังไม่พอใจซ้ำยังจะมาร่วมกับสัตว์เดรัจฉาน
อย่างเราอีก เราจะทำเจ้าเป็นชะนีได้คงเป็นผิว ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ หมดยางอายุ จำภาษา
คนได้กลับคล้ายคลึงคลา ครั้นเห็นพระอาทิตย์ทอแสงสีแดงในเวลาเย็น ให้คิดว่าเป็นเลือดผิว
จึงส่งเสียงร้องเรียก ผิว ผิว ผิว และห้อยโหนไปตามกิ่งไม้ระบัดนี้

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 30-31)

จันทโครพในนิทานวรรณคดีไทยตัวละครพระอินทร์ได้วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมราที่สะท้อนถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีและสาปนางโมราเป็นชะนีความว่า

“พระอินทร์ “เจ้าเป็นหญิงชั่วร้าย แม้ว่าเจ้าจะมีสามีที่แสนดีก็ยังแบ่งใจให้ชายอื่นที่ตนไม่รู้จักมา
ก่อน เมื่อโจรป่าหนีไปจากเจ้า ตอนนี้นักยังยกกายให้เป็นภรรยาของเหยี่ยวอีก เพียงเพื่อได้มาซึ่ง
ชิ้นเนื้อเท่านั้น เจ้าพร้อมที่จะสมสู่กับสัตว์เดรัจฉานโดยปราศจากยางอายุ” ทันทีที่สิ้นคำ
ประณามของพระอินทร์ร่างนางโมราก็กลายเป็นชะนี”

(วรรณคดีนิทานไทย 2553: 119)

การสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยแก้วพบการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครเพียงลักษณะเดียวเท่านั้น เนื่องจากสำนวนร้อยแก้ว

เป็นรูปแบบวรรณกรรมสมัยใหม่ เกิดขึ้นจากการนำเสนอหรือกรองมาถอดความและเรียบเรียงใหม่ ซึ่งผู้ประพันธ์ได้ตัดการสืบทอดแก่นเรื่องตามขนบวรรณคดีเก่าที่ผู้ประพันธ์นิยมบอกแก่นเรื่องไว้ใน ส่วนต้นและท้ายของเรื่องออกเพื่อให้เข้ากับรูปแบบวรรณกรรมร้อยแก้วสมัยใหม่ที่เน้นความกระชับ และเข้าใจได้โดยง่าย

3.3.4 แก่นเรื่องโทษและตัณหาของสตรีในสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

3.3.4.1 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์

ไม่ปรากฏการสืบทอดในประเด็นดังกล่าว

3.3.4.2 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร

ตัวละครจันทโครพ

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ นั้นนอกจากจันทโครพจะกล่าวถึงพฤติกรรมของนางโมรากับนางโมราโดยตรงแล้ว สำนวนเพลงทรงเครื่องยังให้ตัวละครจันทโครพกล่าวกับโจรป่าให้พิจารณาถึงพฤติกรรมที่เป็นโทษของนางโมราว่า

พระตะโกนก่อร้องว่า	นี่แน่โจรป่าใจร้าย
ตัวเราสงครามตามประสงค์	ต่างคนก็คงจะวางวาย
ถ้าท่านเสียทีก็ชีวา	คงต้องสาตราถึงตาย
เราจะอาศัยลงวันนี่	จงไต่รถรองดูให้ตีเถิดนาย
อันกัลยารูปงาม	ครั้นทำความพอใจ
แต่เราเป็นภัสตรา	นางยังคิดฆ่าเราได้
ท่านจะร่วมเรียงเคียงคู่	จงตรึงตรองดูเถิดโจรไพร
ครั้งนี้ต้องสิ้นชีวา	เราจะขอลาบัลลิล
ว่าแล้วพระองค์ทรงธรรม	ก็ม้วยชีวันลงไป

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 240-241)

บทกลอนข้างต้นจันทโครพได้พูดเตือนสติโจรป่าให้นึกถึงการกระทำของนางโมราที่แม้แต่สามีของตนเองนางก็สามารถฆ่าได้ ซึ่งขัดกับหน้าตาที่งดงามของนางแต่จิตใจของนางโมราชั่วร้ายยิ่งนัก จึงเตือนสติให้โจรเห็นถึงโทษของนางโมรา

สำนวนบทละคร

บทลิเกเรื่องจันทโครพ ได้สืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครจันทโครพ ในตอนจันทโครพตัดพ้อนางโมรา ถึงพฤติกรรมที่นางโมรามีใจให้กับโจรป่า ซึ่งพบเพียงสำนวนเดียวจากสำนวนบทละครทั้งสิ้น 5 สำนวน ความว่า

“โอ้อันิจจอนิจจานางโมราใจร้าย ฝ่ายยังไม่ทันสิ้นใจ คบชู้ใหม่เคียงหมอน”

(บทลิเกเรื่องจันทโครพ 2549: 5)

ตัวละครโจรป่า

บทลิเกจันทโครพ ในฉากที่ 6 โจรป่าและนางโมราหลับนอนในที่พัก เมื่อเหตุการณ์ดำเนินมาหลังจากโจรป่าได้นางโมราแล้วพักในตอนกลางคืน โจรป่าจึงมีช่วงเวลาให้ชวน

คิดถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาระหว่างจันทโครพ นางโมราและตนเอง ตัวละครโจรป่าตระหนักถึงพฤติกรรมของ นางโมรา ที่สะท้อนถึงโทษและต้นหาของสตรีจนได้ข้อสรุปที่มีต่อเหตุการณ์ดังกล่าวว่า

ยามดึกเดือนดับ	ฉันนอนตาหลับไม่ได้
ภาพยังติดตาติดใจ	วันนั้นที่ไปทำชั่ว
ไปให้ทุกข์แก่ท่าน	เกรงทุกข์นั้นถึงตัว
มองดูหน้าโมรา	แล้วชักผวาไหวหวั่น
ภาพที่แม่ส่งพระขรรค์	มาให้ฉันฆ่าตัว
แม่แต่น้ำตาสักระยด	ไม่เคยปรากฏให้เห็น
แม่เดินยิ้มใจเย็น	มาล้อเล่นเย้ายั่ว
สักวันหนึ่งถึงฉัน	คงเหมือนพระจันทโครพ
เราคงสิ้นเป็นศพ	เพราะเธอละโมบชอบมั่ว

(บทละครเรื่องจันทโครพ 2549: 5-6)

จากบทละครเรื่องจันทโครพ ตัวละครโจรป่าได้คิดทบทวนถึงเหตุการณ์ที่ตัวเองได้กระทำกับจันทโครพจึงเกิดตระหนักได้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นกับตัวเองได้เพราะนางโมรา “เธอละโมบชอบมั่ว” มากมากในกามตัณหา เมื่อเจอชายอื่นนางอาจกระทำกับตนเช่นเดียวกับจันทโครพ ซึ่งความคิดของโจรป่าดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำโทษและต้นหาของสตรี อีกทั้งเป็นการเสนอความคิดว่านางโมรานั้นไม่มีความสำนึกถึงความผิดชอบชั่วดี จึงอาจทำพฤติกรรมดังกล่าวได้อีก

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ ตอน โมราต้องคำสาป ตัวละครโจรป่าตระหนักถึงพฤติกรรมโทษและต้นหาของสตรีของนางโมรา จึงตัดสินใจทักนางโมราไว้กลางป่า ความว่า

โจรไพรได้ลิ้มจมนมรส	แจ้งกิจจาปรากฏจนหมดสิ้น
ให้นึกแค้นแค้นในใจยุพิน	หนายถวิลจินตนาราคีมี
จะโลมเลียงเคียงคู่ประคองชิต	ก็เหมือนเลียงอสรพิษน่าบัดสี
ใจนองคัมภีร์ได้ตรงต่อสามี	กุเสียที่ที่ได้ร่วมจนเสียพล”

-ขับ-

-ตลุ่มโปงชั้นเดียว-

“โจรรัฐจวนป่วนจิตคิดระคาย	จะอยู่แอบแนบนางเห็นไม่ได้
คิดจะล้างนางเสียให้บรรลย์	ก็อาใจเพราะเห็นเป็นสตรี
แต่นึกนึกตรึกตรองอยู่ในจิต	จนอาทิตยไขแสงแสงรังสี
เห็นนางยังนั่งระงับหลับอินทรีย์	ก็ทั้งนางพลงหนีเข้าสู่ไพร

(จันทโครพ ตอนโมราต้องสาป : 1)

ตัวละครพระอินทร์

บทละครเรื่องจันทโครพตัวละครพระอินทร์ได้วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมราที่สะท้อนถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีและสาปนางโมราให้เป็นชะนี ความว่า

“เอ็งไม่ต้องเรียกแล้ว ข้านี้คือพระอินทร์ อยู่บนสรวงสวรรค์ รู้เหตุการณ์ทั้งหมดที่เจ้ากระทำ ความบัดสี เจ้าฆ่าผัวจันทโครพ เพื่อไปอยู่กับไอ้โจร นี่ไอ้โจรมันหนีเจ้าไป เพียงแค่หิวอาหาร เจ้าก็ไม่อดทน ยอมแม้แต่จะเป็นเมียสัตว์เดรัจฉาน ขึ้นปล่อยเจ้าไว้ในแผ่นดิน ผู้ชายทั้งแผ่นดิน ก็จะแย่งชิงกันเพื่อเป็นผัวเจ้าไม่มีที่สิ้นสุด จะเกิดล้มตาย เพราะนางหญิงกาลกิณีอย่างเจ้า ข้าจะสาปให้เจ้ากลายเป็นนางชื่อน้อยอยู่เฝ้าป่า ณ บัดนี้”

(ลิเกจันทโครพ 2549: 7)

บทละครนอกจันทโครพ ตอนนางโมราต้องสาป ตัวละครพระอินทร์ได้สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีผ่านการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมราที่สะท้อนถึงแก่นเรื่อง ความว่า

อัมรินทร์ฟังนุชก็สุดโกรธ	จึงอุโฆษประจานร้องก้องป่า
น้อยหรือช่างกาลิโม่รา	ช่างชั่วช้ากว่าสัตว์ในดงดอน
ขยับแย้มก็เยื่อนไม่เบือนพักตร์	พอบอกรักก็ได้ร่วมสโมสร
มีทันจิตก็พองใจไม่ร้างรอน	ในสมรมมิได้เลือกสมาคม
ผัวแสนรักยังยกกระบวนบิด	มาปลงจิตให้โจรภิรมย์สม
พอโจรจตุรัสก็แรมชม	ยังไม่สมสาใจหรือไรเจียว
สองมนุษย์แล้วมีหน้าจะซ้ำสัตว์	สารพัดจะชมอารมณ์เปลี่ย
มีงูผัวเสียจนตัวต้องเดินเดียว	ท่องเที่ยวอยู่ในแดนแสนกันดาร
กูคือเจ้าดาวดึงส์พิมานมาศ	อันสัญชาติหญิงร้ายไม่หมายสมาน
เพราะรู้เช่นอยู่เป็นกาลิพาล	จะประจานรู้ทั่วโลก
ว่าหญิงกาลกิณีกาลิทวีป	จนสิ้นชีพมิให้ใครปรารถนา
ใช้ฝูงค่างกลางดงเป็นภัสตา	ชาวดลกาให้เขาเรียกชะนีนาง

(นางโมราต้องสาป : 4)

การสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ พบการสืบทอดผ่านตัวละครเพียงลักษณะเดียวเท่านั้นเนื่องจากสำนวนบทละครและการแสดง ผู้ประพันธ์มักเลือกเหตุการณ์สำคัญหรือโครงเรื่องใดโครงเรื่องหนึ่งไปใช้ในการแสดง ทำให้การสืบทอดแก่นเรื่องจึงสืบทอดผ่านตัวละครที่ปรากฏในการแสดงเพียงลักษณะเดียว

3.3.5 แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนการ์ตูนและเพลง

3.3.5.1 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์

จันทโครพสำนวนบทเพลงผู้ประพันธ์สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีผ่านเนื้อเพลงโดยใช้วิธีการเล่าเรื่องโดยการอ้างอิงเรื่องจันทโครพ ทำให้ผู้ฟังสามารถรับทราบแก่นของเรื่องโทษและต้นหาของสตรีได้ ตามเจตนาของผู้ประพันธ์ที่ต้องการถ่ายทอด โดยใช้เรื่องจันทโครพเป็นสื่อในการสื่อสารกับผู้ฟัง ให้ทราบถึงโทษและต้นหาของสตรี

ผู้ประพันธ์เพลงแหล่งจันทโครพหยิบเนื้อเรื่องจันทโครพมาเล่าโดยตรง โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่ จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา จนถึงจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย ที่แสดงถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีไว้ในบทเพลง ทั้งยังทิ้งท้ายไว้ในตอนจบของเพลงว่า “นางยีนพระขรรค์ให้

โจรไพร โจรแทงฆาตยาโ้ววายชีวา จึงขอบอกท่านทั้งหลาย ว่าอย่าไว้ใจหนอภรรยาเพราะหลงรัก
เมียจึงเสียชีวา ให้เป็นอุทาหรณ์สอนใจชาย” ดังเนื้อเพลงแหล่จันทโครพ ความว่า

เพลงแหล่จันทโครพ

ศิลปิน : ยอดรัก สลักใจ

จะกล่าวถึงจันทโครพ	เมื่อเปิดผอบพบนางโมรา
ว่าใครก็งามไม่เทียมทัด	แม่งามถนัดหนักหนา
ดูไหนงามนั้นเหมือนบุญช่วย	ดูซ้ำยิ่งสวยไม่สร้างชา
ถ้าดูกลางวันก็ยิ่งชวน	ดูกลางคืนก็ยิ่งนวลน่าเวทนา
แล้วได้เสียเป็นเมียผัว	ร่วมทำยจมหั้วเดินทางมา
เดินทางมากกลางอรุณ	จิตหมายมั่นถึงพารา
พบโจรไพรเจ้าใจถ่อย	โจรหาร้อยกันขวางหน้า
ฝ่ายโจรไพรสั่งไพร่พล	ร้องตะโกนล้อมไว้อายาชา
เสียงทวาดดังลั่น	เฮ้ยเจ้ามานพนั้นเจ้าไปไหนมา
มาเดินผ่านดงแดนเรา	รู้หรือเปล่าเราเป็นเจ้าป่า
ยกนางมาให้เราเสีย	ให้มาเป็นเมียของเราเถิดหนา
พระจันทร์ได้ฟังให้คั่งแค้น(ซ้ำ)	สุดแสนจะโกรธา
แล้วทรงศรชัยไม่แซ่เขื่อน	โจรล้มตายเกลื่อนกราดตา
เหลือนายโจรเข้าโรมรัน	จิตกระสันอยากได้โมรา
นางยืนพระขรรค์ให้โจรไพร	โจรแทงฆาตยาโ้ววายชีวา
จึงขอบอกท่านทั้งหลาย	ว่าอย่าไว้ใจหนอภรรยา
เพราะหลงรักเมียจึงเสียชีวา	ให้เป็นอุทาหรณ์สอนใจชาย

การสืบทอดแก่นเรื่องโดยผู้ประพันธ์ ใช้เรื่องจันทโครพเป็นสิ่งเปรียบเทียบพบใน
บทเพลงจำนวน 3 เพลง คือ เพลงน้ำตาจำโท ศิลปิน สุรพล สมบัติเจริญ เพลง จันทโครพ ศิลปิน
ชัย เบิกฟ้า และเพลงโมรา ศิลปิน วงมาลีฮวนนาโดยบทเพลงทั้ง 3 บทเพลงนี้ใช้พฤติกรรมของ
นางโมรา เช่นการไม่เชื่อสัตย์ต่อสามี การคบชู้ การย่นดาบให้กับโจรฆ่าจันทโครพมาเป็นแม่แบบใน
การเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของสตรีที่ปรากฏเป็นตัวละครหลักในบทเพลงซึ่งสะท้อนถึงแก่นเรื่อง
โทษและต้นหาของสตรีที่ผู้ประพันธ์เพลงต้องการสื่อโดยผู้ฟังต้องอาศัยการตีความหรือความรู้
พื้นฐานเรื่องจันทโครพเพื่อการรับทราบถึงแก่นเรื่องที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อดังตัวอย่างเนื้อเพลงทั้ง
3 เพลงดังนี้

เพลง น้ำตาจ๋าโท

ศิลปิน สุรพล สมบัติเจริญ

สิ้นสุดกันที ไม่ว่าชาตินี้ชาติไหน เทานี้ก็สาแก่ใจ ชาบซึ่งทรวงในอกเรา
 โบราณท่านว่าบรรดาช่างสาร ภูเห่า อีกทั้งข้าเก่าเมียรัก ท่านเปรียบไว้นักอย่าได้วางใจ
 เช่นดังตัวผมต้องตรมดวงใจสุดถอน เมียรักที่เคยกอดนอนต้องมาหนีจจากไป
 ลืมผัวทิ้งลูก ปลุกฝังคิดคบชู้ใหม่ เมียเอ๋ยช่างเลวเหลือร้าย ผีป่าหรือไรสิงใจแม่นาง
 ลืมน้ำพริกผักจิ้มไต่ปลา เจ้าลืมแม่กลืนปลาร้า เจ้าลืมกระทั้งปลาอย่าง
 เจ้าไม่ถวิล ถึงบอบบินคิดติดปีกหาง อ้าลาผัวไปไกลห่าง ทั้งลูกร้องครางเสียแทบขาดใจ
 สิ้นสุดกันเกิดหนา แม่นางโมราใจสอง ชาตินี้ไม่ขอไฝบอง ให้มามัวหมองต่อไป
 สงสารแต่ลูกต้องมาคร่ำครวญร้องไห้ ลูกเอ๋ยแม่จากเจ้าไป พ่อยังเลี้ยงไฉนละลูกยา
 ถึงแม่นพ่อมียศจ๋าโท สองบั้งไม่ใหญ่ไม่โต เจ้าไม่ต้องกลัวน้อยหน้า
 พ่อจะส่งเสียให้เจ้าได้รับการศึกษา ต่อไปแม้กายภาคหน้า เจ้าจะได้มีวิชาติดตัว
 สิ้นชาติขาดกัน ตั้งแต่วันนี้เกิดหนา นางหญิงใจทรมานชั่วช้า เยี่ยงนางโมราฆ่าผัว
 ไม่เคยนึกอ้อม ชอบชมรสกามเมาเมี้ยว จึงลืมรักลูก รักผัว น้ำใจแสนชั่วผัวเดียวไม่พอ

ผู้ประพันธ์เพลงน้ำตาจ๋าโท ได้สืบทอดแก่นเรื่องโดยการเปรียบเทียบพฤติกรรมของหญิงในบทเพลงกับพฤติกรรมของนางโมรา ซึ่งผู้ประพันธ์ถ่ายทอดไว้ในบทเพลง ความว่า “นางหญิงใจทรมานชั่วช้า เยี่ยงนางโมราฆ่าผัว ไม่เคยนึกอ้อมชอบชมรสกามเมาเมี้ยว จึงลืมรักลูกรักผัว น้ำใจแสนชั่วผัวเดียวไม่พอ” แสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องที่มีการสืบทอดโทษและค้นหาของสตรีและนางโมราซึ่งเป็นตัวแทนของหญิงที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมมาเป็นแบบเปรียบกับผู้หญิงที่ปรากฏในบทเพลงทำให้ผู้ฟังสามารถทราบแก่นเรื่องที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อได้

เพลง จันทโครพ

ศิลปิน ชัย เบิกฟ้า คำร้อง/ทำนอง ชาง ซาโก

ปากบอกจะรักจนวันตาย ฟาดินสลายไม่เปลี่ยนใจ กัดก้อนเกลือกินไม่เป็นไร
 ลำบากแค่ไหนก็จะทนเพื่อความฝัน เพื่อรักแท้ ของเราสองคน
 *แต่เหมือนบทกวีที่เขียนผิด ละครชีวิตจึงสับสน มีมือที่สามเข้ามาแทรกหว่างกลาง
 เราสองคน นางเอกหนึ่ง พระเอกสองคนจะเลือกใคร
 ** แล้วที่สุดแสดงธาตุแท้เธอออกมา ดุจมีวิญญาณนางโมราสิงข้างใน
 *** ด้ามดาบส่งให้เขา ปลายดาบส่งให้ฉัน ยืมมือโจรป่ามาฆ่าจันทโครพจบชีพไป
 เรื่องจันทโครพ กับผอบนางหลายใจ ตำนานเล่าขานผ่านไป แต่นางหลายใจ
 ไม่เคยตาย

ซ้ำ *, **,*** อยู่ต่อไป สืบต่อนางโมรา อยู่ชั่วฟ้าดินสลาย

ผู้ประพันธ์เพลงจันทโครพ ได้สืบทอดแก่นเรื่องโทษและค้นหาของสตรีโดยการเปรียบเทียบพฤติกรรมของผู้หญิงที่ปรากฏในบทเพลงว่า “ดุจมีวิญญาณนางโมราสิงข้างใน” ซึ่ง

ผู้ประพันธ์เพลงต้องการสื่อถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนางโมราที่แสดงถึงแก่นเรื่องโทษและ ตัณหาของสตรีและผู้ประพันธ์ยังนำเสนอหาในเรื่องจันทโครพมาใส่ไว้ในบทเพลง และสรุปในตอนท้าย ของบทเพลงว่าพฤติกรรมของสตรีที่แสดงถึงโทษและตัณหาของสตรีนั้น ยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน และนางโมรา คือสิ่งที่คนในสังคมใช้ในการกล่าวเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่แสดงพฤติกรรมที่ไม่ เหมาะสมดังกล่าว

เพลงโมรา

ศิลปิน : วงมาลีฮวนน่า

* โอ้อวดความรักใคร่	มันอยู่กันไม่ได้เลย
ครั้นว่าจะทิ้งเธอไป	ก็กลัวเธอจะน้อยใจ
กลัวเราเองจะเสียใจ	โอ้เวรกรรม โอ้เวรกรรม
** เหมือนนางโมราที่เล่นไฟ	เหมือนนางกากีที่ไปกับครุฑรูปงาม
ไปสู่วิมานฉิมพลี	ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นเลย (ซ้ำ)
*** มีดาบสองเล่มให้เธอเลือก	ใจนางโมราเลือกฆ่าตัว
ได้ยินเรื่องราวแล้วเศร้าใจ	ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นเลย
ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นเลย	ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นนางโมรา

ซ้ำ (*, **, ***)

ผู้ประพันธ์เพลงโมรา ได้สืบทอดแก่นเรื่องโทษและตัณหาของสตรี โดยใช้นุภาค เหตุการณ์ ยืนพระขรรค์ให้โจรป่า ในการนำเสนอแก่นเรื่องในบทเพลง ซึ่งการที่นางโมรายืนพระ ขรรค์ให้โจรป่าฆ่าสามีของตนแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่เป็นโทษและตัณหาของสตรี ทั้งนี้ในบท เพลงยังมีการกล่าวถึงนางกากีซึ่งเป็นอีกตัวละครหนึ่ง ที่เป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ไม่ดีในสังคมไทย เช่นเดียวกันกับนางโมรา

การสืบทอดแก่นเรื่องของผู้ประพันธ์ในเรื่องจันทโครพสำนวนบทเพลงนั้น ผู้ประพันธ์นำเสนอแก่นเรื่องโดยการนำเสนอ ตัวละครหรือนุภาคจากเรื่องจันทโครพมาใช้ในการ เปรียบเทียบผู้ให้ผู้ฟังทราบถึงแก่นเรื่องที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ ทั้งนี้การใช้วิธีดังกล่าวทำให้ พบว่า ตัวละครนางโมราเป็นสิ่งที่ใช้อ้างอิงถึงแก่นเรื่องจันทโครพที่เป็นที่จดจำของคนในสังคม มากกว่าองค์ประกอบอื่นๆของเรื่อง รองลงมาคือการยืนพระขรรค์ให้โจรป่า ซึ่งแสดงถึงพฤติกรรมที่ ไม่เหมาะสมของสตรีที่แสดงถึงแก่นเรื่องโทษและตัณหาของสตรีเช่นกัน

3.3.5.2 การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร

ตัวละครจันทโครพ

จันทโครพฉบับการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ ได้เน้นย้ำถึงโทษและ ตัณหาของสตรีผ่านตัวละครจันทโครพไว้ในตอนจันทโครพใกล้จะสิ้นใจ โดยยกบทกลอนมาจาก สำนวนร้อยกรองมาใช้ประกอบการ์ตูนในการอธิบายซึ่งในสำนวนการ์ตูนนั้นพบแค่สำนวนนี้สำนวน

เดียว จากจำนวน 3 ส่วนน ที่ตัวละครจันทโครพกล่าวตัดพ้อนางโมราเพื่อเน้นย้ำถึงแก่นเรื่อง ความว่า

พระคุณพี่มีมาแก่เจ้ามาก	ถึงยามยากมิให้ชำระสำราญ
เจ้าร้องไห้ใจพี่จะขาดตาย	เลือดในกายพี่ยังรองให้น้องกิน
เมื่อเดินไพรพี่ก็ใส่สะเอวอ้อม	เจ้าควบคุมฆ่าผิวไม่ผ่นผิน
ไปยืนด้าให้อ้ายโจรใจทมิฬ	ไอ้ยุพินพี่พึงรู้ประจักษ์ใจ
อารมณ์นางเหมือนน้ำค้างที่ร่มพฤกษ์	เมื่อยามดึกดั่งจะรองไว้ดื่มได้
พอรุ่งแสงสุริยฉายก็หายไป	มาเห็นใจเสียเมื่อใจจะขาดรอน

(จันทโครพฉบับการ์ตูน 2551: 79)

ตัวละครโจรป่า

จันทโครพ ส่วนนการ์ตูนสำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง ตัวละครโจรป่าสืบทอดการตระหนักถึงพฤติกรรมของนางโมราที่จะต้องถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ตัวละครโจรป่ารู้สึกหวาดกลัวในพฤติกรรมของนาง จึงทิ้งนางไว้ที่กลางป่าแล้วหนีมาความว่า

“คิดขึ้นมาได้ว่าสามีเก่าของนางโมรามีหน้าตาหล่อเหลา ทำทางเป็นผู้มีชาติตระกูล นางยังไม่สนใจใจดี นับประสาอะไรกับโจรหน้าตาอัปลักษณ์อย่างตนนางต้องหาโอกาสฆ่าในเร็ววันนี้เป็นแน่ ขุนโจรเริ่มหวาดกลัวนางโมราขึ้นมา จะฆ่านางเสียก็เสียตายในความงามของนางและไม่อยากให้มีต้องมาเบียดเบียนเลือดหญิงสาวอย่างนางโมรา ขุนโจรจึงหนีนางไปปล่อยให้นางโมราออกผจญชะตากรรมในป่า แต่เพียงผู้เดียว”

(จันทโครพ 2547: 86-87)

จันทโครพฉบับการ์ตูนสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ ตัวละครโจรป่าสืบทอดความรู้สึกหวาดกลัวในพฤติกรรมของนางโมราและทิ้งนางโมราไว้กลางป่าแล้วหนีมา โจรป่าได้ทอดทิ้งนางโมราหลังจากตระหนักได้ถึงความกลัวที่มีต่อพฤติกรรมโทษและต้นหาของนางโมราเกรงว่าต้นหาที่นางโมราอาจทำให้นางสังหารตนเช่นเดียวกับจันทโครพเพื่อไปอยู่กับชายชู้ เช่นกันความว่า “ฝ่ายโจรป่านั้นเมื่อได้นางโมราเป็นเมียแล้วก็วิตกกังวลกลัวว่าแม้แต่พระสวามีของนางที่เป็นถึงเจ้าชาย ทั้งยังเคยกรีดเลือดให้นางดื่มกินแก้กระหายน้ำ นางยังฆ่าได้ลงคอ ต่ไปหากนางพบชายคนใหม่อาจหาทางสังหารตนเพื่อไปอยู่กับชายชู้เป็นแน่” (จันทโครพ 2551:83)

ตัวละครพระอินทร์

จันทโครพ ส่วนนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ผ่านตัวละครพระอินทร์ที่แปลงเป็นเหยี่ยวมาทดสอบนางโมราและวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนางโมรา พร้อมทั้งสาปนางให้เป็นชะนี ความว่า

“พระอินทร์ได้ฟังดังนั้นจึงลงใจนางโมราต่อไปอีก “ถ้าอย่างนั้นเจ้าต้องเป็น เมียชู้” นางโมรายอมรับข้อแลกเปลี่ยน พระอินทร์โกรธนางโมราเป็นอย่างมาก จึงประณามนางว่า “เจ้าเป็นหญิงสาวที่หน้าตาสวยงาม แต่เจ้าไร้กิริยาของกุลสตรี ไม่มีความละเอียดรอบคอบแม้แต่น้อยเจ้ายอมแลกศักดิ์ศรีของความเป็นหญิง เพื่อความอยู่รอดของตัวเจ้า” พญาเหยี่ยวคืนร่างเป็นพระอินทร์แล้วรำยมนตร์ “ข้าขอสาปเจ้าเป็นนางชะนี ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ หมดความละเอียด เวลาเห็น พระอาทิตย์ทอแสงสีแดงก็คิดว่าเป็นเลือดของผิวตัวเอง สงสัยร้อง ผัว ผัว ผัว ในป่าแห่งนี้ตลอดไป”

(จันทโครพ 2547: 97-98)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ ได้สืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี โดยตัวละครพระอินทร์ที่แปลงกายมาเป็นเหยี่ยวทดสอบนางโมราและวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนางโมรา พร้อมทั้งสาปนางให้เป็นชะนี ความว่า

“พญาเหยี่ยวได้ฟังและแลเห็นกริยายั่ววนของนางก็แสนพิโรธ แต่ยังลงใจต่อว่า “ข้อแลกเปลี่ยนของข้าคือเจ้าจะต้องยอมเป็นเมียของข้า” นางโมราทำที่อดเอื้อนไม่เต็มใจ แต่แล้วก็รับปากตกลงยินยอม ทำให้พระอินทร์ในร่างพญาเหยี่ยวหมดความอดทนตวาดก้องว่า “น่าบัดสีสิ้นดี นางโมราเจ้าเป็นหญิงแท้ๆแต่กลับไม่รักนวลสงวนตัว เสียขายที่เจ้ามีรูปงามตั้งนางฟ้า แต่จิตใจเจ้าต่ำทรามยิ่งนัก” นางโมราตกใจกลัวจนตัวสั่น น้ำตาไหลพรากวอนขอความเมตตา ฉับพลันพญาเหยี่ยวได้คืนร่างเป็นพระอินทร์ และกล่าวต่อนางเป็นหญิงโลภมาก ไม่กลัวบาปกรรม พระอินทร์ได้สาปนางโมราว่า “เราขอสาปให้เจ้ากลายเป็นชะนีโดดเดี่ยวไร้คู่ครอง ยามเย็นพระอาทิตย์ทอแสงสีแดงก็จกคิดถึงเลือดที่สวามีของเจ้าเคยให้ดื่มกิน ให้เจ้าร้องเรียก ผัว ผัว ผัว ด้วยความโศกศัลย์ตลอดไป”

(จันทโครพ 2551: 90-91)

ในหนังสือการ์ตูนเรื่องจันทโครพ วรรณคดีก่อนนอน ซึ่งเป็นหนังสือสำหรับเด็กเป็นนิทานก่อนนอนยังคงสืบทอดเหตุการณ์และจุดเน้นซึ่งเป็นแก่นของเรื่องจันทโครพไว้เช่นเดียวกัน ผ่านตัวละครพระอินทร์ ความว่า “พญาเหยี่ยวต้องการลองใจนางโมราจึงบอกนางว่าต้องยอมมาเป็นภรรยาของตน เพื่อแลกกับก้อนเนื้อชิ้นนี้ นางโมรามีทำที่อดเอื้อน แต่ก็ตอบตกลง พญาเหยี่ยวโกรธมาก จึงคืนร่างเป็นพระอินทร์และสาปนางโมราให้กลายเป็นชะนีอยู่ในป่าโดยไม่มีคู่ครองตลอดไป” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 19)

การสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในสำนวนการ์ตูนและเพลงนั้นพบการสืบทอดแก่นเรื่องใน 2 ลักษณะ คือ การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์และการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร 1. การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์พบในจันทโครพสำนวนบทเพลงเนื่องจากผู้ประพันธ์เพลงต้องการนำเสนอแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี โดยใช้นางโมรามานาเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่ปรากฏในบทเพลงเพื่อเป็นคติสอนใจและให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินกับผู้ฟัง 2. การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครที่ปรากฏในสำนวนการ์ตูน เป็นการสืบทอดผ่านตัวละครชาย 3 ตัวเช่นเดียวกันกับสำนวนอื่นๆ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้เรื่องจันทโครพจะถูกนำมาสร้างสรรค์เป็นการ์ตูนสำหรับเด็กแล้วก็ตาม แต่นักเขียนหรือมุมมองในการถ่ายทอดเรื่องราว ยังคงเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านมุมมองและตัวละครชายเช่นเดิม

ตาราง 3 การสืบทอดแก่นเรื่องโทษของต้นหาและสตรีในจันทโครพสำนวนต่าง ๆ

สำนวน	การสืบทอดแก่นเรื่อง		ผ่านตัวละคร		
	ผ่านผู้ประพันธ์		จันทโครพ	โจรป่า	พระอินทร์
สำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถา					
จุพชนุคคหบัณฑิต	✓		✓	✓	✓
จุลชนุคคหชาตก	✓		✓	✓	✓
สำนวนร้อยกรอง					
จันทโครพ (ปาจิตกุมาร)			✓	✓	✓
จันทโครพ (ประวัติคำกลอน)	✓		✓	✓	✓
จันทโครพ (พานิชศุภผล)	✓		✓	✓	✓
จันทโครพ (ครุสุม)	✓		✓	✓	✓
จันทโครพคำโคลง	✓		✓	✓	✓
จันทโครพคำฉันท์	✓		✓	✓	✓
สำนวนร้อยแก้ว					
เล่าเรื่องจันทโครพ			✓	✓	✓
นิทานวรรณคดีไทย				✓	✓
สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ					
บทละครนอกจันทโครพ					
บทลิเกจันทโครพ			✓	✓	✓
จันทโครพเกี่ยวนางโมรา					
กำเนิดนางโมรา					
โมราต้องคำสาป				✓	✓
เพลงทรงเครื่องจันทโครพ			✓		
ฉ่อยทรงเครื่อง จันทโครพ					
ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ					
ละครพื้นบ้านจันทโครพ					
จันทโครพ ชิงช้าสวรรค์					
จันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก					
จันทโครพการ์ตูน เคโชนพัลลขซึ่ง				✓	✓
จันทโครพการ์ตูนสกายบูค			✓	✓	✓
สำนวนการ์ตูนและเพลง					
วรรณคดีก่อนนอน จันทโครพ					✓
เพลงน้ำตาจำโท	✓				
เพลงแหล่จันทโครพ	✓				
เพลงโมรา	✓				
เพลงจันทโครพ	✓				

การสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ พบ การสืบทอดแก่นเรื่องใน 2 ลักษณะ คือ การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์ และการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร โดยการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครนั้น ใช้กลวิธีการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครชาย 3 ตัว คือ จันทโครพ โจรป่าและพระอินทร์ โดยผู้วิจัยพบว่า การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์ ปรากฏทั้งสิ้น 11 สำนวน ซึ่งพบในสำนวนร้อยกรองและบทเพลงเท่านั้น ส่วนการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละคร พบว่า การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครพระอินทร์พบมากที่สุด 15 สำนวน รองลงมา คือ การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครโจรป่า พบทั้งสิ้น 14 สำนวน และการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครจันทโครพ พบน้อยที่สุดเพียง 12 สำนวน ทั้งนี้สำนวนการแสดงจำนวน 5 สำนวน ได้แก่ ฉ่อยทรงเครื่องจันทโครพ ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ ละครพื้นบ้านจันทโครพ จันทโครพชิงช้าสวรรค์การละคร และจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก ไม่พบการสืบทอดแก่นเรื่องเนื่องจากฉ่อยทรงเครื่องจันทโครพ ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ ละครพื้นบ้านจันทโครพเป็นการแสดงเพื่อแสดงเน้นตัวละครฤาษีเป็นสำคัญเพื่อให้เกียรติหรือยกย่องผู้แสดง เช่น อ.เสรี หวังในธรรม ส่วนจันทโครพในชิงช้าสวรรค์การละคร และจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหักเป็นการแสดงที่เน้นความสนุกสนานและเน้นบทบาทของผู้แสดงประจำรายการทำให้ไม่ปรากฏการสืบทอดแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี

3.4 อนุภาค

การสืบทอดอนุภาคที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพปรากฏอนุภาคจำนวนทั้งสิ้น 4 อนุภาค ประกอบด้วยอนุภาคของวิเศษและอนุภาคเหตุการณ์ อนุภาคของวิเศษ คือ ผอบ และอนุภาคเหตุการณ์ คือ กรีดเลือดให้ดื่ม ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า และพระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี

3.4.1 การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

3.4.1.1 ผอบ

ไม่ปรากฏอนุภาคผอบในสำนวนนี้

3.4.1.2 กรีดเลือดให้ดื่ม

ไม่ปรากฏอนุภาคกรีดเลือดให้ดื่มในสำนวนนี้

3.4.1.3 ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า

อนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าเป็นอนุภาคที่สำคัญที่สุดของเรื่องจันทโครพซึ่งมีปรากฏตั้งแต่สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา จากเรื่องจุลธนัคคหชาตกและอุฬธนัคคหบัณฑิต โดยในเรื่องจุลธนัคคหชาตกบรรยายเหตุการณ์ที่ภรรยาของธนัคคหบัณฑิตยื่นดาบให้โจรฆ่าสามีไว้ดังนี้

“...ทำให้หัวหน้าโจรล้มลง นั่งทับบนอกของหัวหน้าโจรนั้น คิดว่า จักตัดศีรษะของ นายโจรนั้น ดังนี้แล้วจึงให้นาดาบมาจากมือของภรรยา ภรรยานั้นกระทำความรัก ในหัวหน้าโจรขึ้นในทันใดนั้น จึงวางตัวดาบที่มีโจร วางฝักดาบที่มีมือของสามี นายโจรจับถูกด้ามของตัวดาบ จึงชักมีดออก ตัดศีรษะของธนัคคหบัณฑิต นายโจรนั้นครั้งฆ่าธนัคคหบัณฑิตแล้ว จึงพาเอาผู้หญิงไป”

(พระไตรปิฎก 2552: 638)

3.4.1.4 พระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี

อนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนีเป็นอนุภาคที่ปรากฏครั้งแรกในเรื่อง จันทโครพในปาจิติกุมารกลอนอำนวรรณคดีในสมัยธนบุรี โดยอนุภาคนี้ได้พัฒนามาจากเหตุการณ์ในสำนวนนิทานชาดก ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งเนื้อหาใน **จุลลธนุคคชาดก** นั้นกล่าวถึง ท้าวสักกะทรงกำลังตรวจดูโลกอยู่ ทรงเห็นนางผู้ถูกความอยากได้เกินไปครอบงำ ผู้เสื่อมจากสามี และโจร กำลังร้องไห้อยู่ ทรงดำริว่า จักข่มหญิงนี้ให้ได้แล้วจักกลับมา อนุภาคดังกล่าวจึงมีการพัฒนาต่อมาเมื่อสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ จาก ท้าวสักกะต้องการข่มนางให้อับอายสืบทอดและสร้างสรรค์มาเป็นอนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี ซึ่งอนุภาคดังกล่าวได้สืบทอดต่อมาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในทุกสำนวนจนถึงปัจจุบัน

เรื่อง **จุลลธนุคคชาดก** ท้าวสักกะได้ข่มให้นางอับอาย ดังเนื้อหาที่ปรากฏในชาดกดังนี้

“...ทรงดำริว่าจักข่มหญิงนี้ให้ได้แล้วจักทรงกลับมา ดังนี้แล้ว จึงทรงพาสารถีมาตลี และปัญจสิขเทพบุตร เสด็จลงมา ณ ที่นั้น ประทับยืนที่ฝั่งแม่น้ำและทรงรับสั่งว่า “มาตลี เธอจงเป็นปลา ปัญจสิขะ เธอจงเป็นนก ส่วนเราจักเป็นสุนัขจึงจอกคืบขึ้นเนื้อไปยังที่ตรงหน้าของนาง เมื่อเราไปที่นั้นเธอจงโดดขึ้นจากน้ำตกลงตรงหน้าเรา เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจักทิ้งชิ้นเนื้อที่คืบเสีย แล้ววิ่งไปจะจับปลา ขณะนั้น ตัวท่านปัญจสิขะ ที่แปลงเป็นนก จงโฉบเอาชิ้นเนื้อนั้นไปในอากาศ ตัวท่านมาตลี ที่แปลงเป็นปลาจงกระโดดลงน้ำ สุนัขจึงจอกไม่ได้ทั้งสองอย่าง มีหน้าหงายด้วย น้ำตา หมอบตูดตะไคร่น้ำอยู่ นางเห็นดังนั้นคิดว่า สุนัขจึงจอกนี้ถูกความอยากเกินไปครอบงำ ไม่ได้ทั้งเนื้อและปลา ดังนี้แล้วจึงหัวเราะลั่นประดุจทุบหม้อแตกฉะนั้น สุนัขจึงจอกได้ฟังเสียงหัวเราะนั้น จึงกล่าวว่า “ใครนี้มาทำการหัวเราะอยู่ที่กอดตะไคร่น้ำ ในที่นี้ก็ไม่มีการพ้อนรำขับร้อง หรือการดีดสีตีเป่า แะนางผู้มีตะโพกอันผึ่งผาย ทำไมเจ้าจึงมาหัวเราะอยู่ในเวลาที่ควรร้องไห้” นางได้ฟังจึงกล่าวว่า “แะสุนัขจอกพาลผู้โง่เขลาชาติข่มพุกะ เจ้าเป็นสัตว์มีปัญญาน้อย เสื่อมจากปลาและชิ้นเนื้อ ชบเซาอยู่เหมือนคนกำพร้า” สุนัขจึงจอกจึงกล่าวว่า “โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เจ้านั้นแหละเสื่อมจากผิวและชายชูแล้ว ชบเซาแม้ว่าเราเสียอีก” พระมหาสัตว์เมื่อจะให้นางละอายแล้วถึงประการอันผิดแผก จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “นางผู้ทุศีล มีกรรมอันลามก เราจักไม่ให้เหยื่อของเราก่อน แต่เจ้าถูกความอยากเกินไปครอบงำมีจิตปฏิพัทธ์ในโจรที่เห็นชั่วครู่ เสื่อมจากชายชูและผิวที่ตระกูลแต่งตั้งให้ ว่าโดยเปรียบเทียบกะเราแล้ว เจ้าเป็นผู้กำพร้ากว่า ร้อยเท่าพันเท่า ชบเซาร้องไห้รำไรอยู่” นางจึงกล่าวว่า “แะพระยาเนื้อชาติข่มพุกะ ท่านกล่าวอย่างใด ข้อนี้ก็เป็นอย่างนั้น ฉันไปจากที่นี่แล้ว จักเป็นหญิงอยู่ในอำนาจของผิวเน่นนอน”

(พระไตรปิฎก 2552: 640-642)

3.4.2 การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรอง

3.4.2.1 ผอบ

อนุภาค“ผอบ” ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพจัดเป็นอนุภาคของวิเศษ “ผอบ” ปรากฏครั้งแรกในนิทานปาจิตกุมารกลอนอ่าน ซึ่งมีความสำคัญในเรื่องจันทโครพใน 2 ประเด็นด้วยกัน คือ 1.เป็นของวิเศษที่พระฤๅษีเสกให้จันทโครพ (กำเนิดนางโมรา) 2. จันทโครพขัดคำสั่งเปิดผอบก่อนเดินทางถึงบ้านเมือง ทำให้ “ผอบ” ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเป็นของวิเศษที่ให้ทั้งคุณและโทษแก่จันทโครพ

3.4.2.1.1 ผอบจุดกำเนิดนางโมรา

ในอุพหุคหชาดกและจุลลหุคคหบัณฑิตนั้นตัวละครหญิงซึ่งเป็นภรรยาในเรื่อง เป็นตัวละครที่มีกำเนิดเป็นบุตรของอาจารย์ผู้สอนวิชายิงธนูและไม่ปรากฏชื่อเรียกโดยเฉพาะ ปรากฏเพียงคำเรียกขานโดยสามัญว่า “นาง” ซึ่งเมื่อมีการเรื่องจากสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้ง 2 เรื่องมาแต่งเป็นนิทานของไทย ผู้แต่งจึงให้ความสำคัญกับตัวละครนี้เพิ่มขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงชาติกำเนิดให้นาง โดยการเสกของพระฤๅษีและกำหนดชื่อเรียกให้กับนางว่า “โมรา” ตามวัตถุที่ใช้เป็นต้นกำเนิดในการเสกนางขึ้นมาใส่ในผอบ เพื่อมอบให้เป็นคู่ครองของจันทโครพ

จำจะชุบคู่ครองให้หลานแก้ว	พระทัยแผ้วชื่นชมเสนาหา
เข้าสู่ไพรหาได้ชนโมรา	ก็กลับมาสู่อาศรมศาลาลย์
พระนักสิทธิจึงนิมิตซึ่งผอบ	ครั้นได้ครบจึงเอาขนมมาเสกใส่
อำนาจบุญพระอาจารย์ผู้ชาญชัย	ขนนกยุงนั้นก็กลายเป็นนงคราญ
ผาผอบพระอาจารย์จารึกชื่อ	ย่นใส่มือมอบให้พระขวัญหลาน
ทั้งพระบรรพพร้อมกันให้ควรการ	สิทธิจารย์สอนสั่งไม่วางใจ
พระหลานชายเจ้าจะไปตาจะสั่ง	ไปกลางทางเจ้าอย่าเปิดอย่าเผยไซ
ผอบทองนั้นอดสำหรับรักษาไป	เถิงเวียงชัยแล้วจึงเปิดเถิดหลานอา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในยุคสมัยต่อมาล้วนสืบทอดอนุภาคผอบซึ่งเป็นจุดกำเนิดนางโมรา ซึ่งปรากฏในสำนวนต่างๆ ดังนี้

ดำริพลางทางนิมิตผอบแก้ว	อันพรายแพรวพริ้งเพริศดูเจิดจัน
ชนโมราเสกใส่ลงไปในนั้น	พระทรงธรรมบ่ป้องปิดผนิตดี
แล้วโอมอ่านคาถาจินดาเวท	ชนโมเรศกลายเป็นนารีศรี
ทรงโณมประโลมลักษณะนักคินี	กุมารอยู่ในผอบทอง
แล้วเขียนชื่อนางใส่ลงในผา	ชื่อโมราโณมศรีไม่มีสอง
จึงแยมโอบฐูปรดย่นผอบทอง	นี่แน่ของตาให้เอาไปเมือง
แม่นเดินทางกลางป่าเจ้าอย่าเปิด	เอาไปเถิดให้ระบือเขาลือเลื่อง
ถึงชนกชนนีบุรีเรือง	ได้ครองเมืองเป็นมหาวราชัย

(ประวัติคำกลอนสุนทรภู่ 2553 : 132)

ในจันทโครพคำฉันท์อนุภาคผอบซึ่งเป็นจุดกำเนิดนางโมราผู้แต่งได้บรรยายเหตุการณ์ตอนดังกล่าว ความว่า

นักสิทธิ์ฟังภูมิ	ชูปโซรมมยุรี
เป็นรูปยุวาลาวณย์	
เสกใส่ผอบสุพรรณ	อีกทั้งศรพรรค
คู่หัตถ์บารบาริป	
ประทานท้าวท้าวไทภู	-ธิเบศรคณ
แล้วสั่งนุสนธิ์สารา	
หากพ่อนาในพนา	อย่าเพื่อเผอผา
ประอบจะจุลาจล	
ต่อลุลวงบุรีดล	นิเวศอำพน
จึงเผยจิงโกฏกา	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516 : 1-2)

3.4.2.1.2 จันทโครพผีนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมือง

อนุภาคของผอบที่พระฤๅษีมอบให้จันทโครพเพื่อเดินทางกลับบ้านเมืองนั้น นอกจากเป็นจุดกำเนิดของนางโมราที่พระฤๅษีคิดว่าเหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองของจันทโครพ จึ่งนับเป็นของวิเศษที่ ให้คุณแก่จันทโครพหากปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระฤๅษีที่ห้ามเปิดระหว่างทางก่อนที่จะเดินทางถึงบ้านเมือง หากเปิดก่อนถึงบ้านเมืองจะเกิดอันตราย เพราะฉะนั้นการที่จันทโครพเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมืองจึงทำให้เกิดเป็นปัญหาของเรื่อง ผอบของวิเศษที่พระฤๅษีตั้งใจเสกคู่ครองที่เหมาะสมให้ เมื่อเปิดขึ้นกลางทางจึงเปลี่ยนจากของวิเศษให้คุณเป็นของวิเศษที่ให้โทษในภายหลังแก่จันทโครพ ซึ่งจันทโครพในเรื่อง **ปาจิตกุมารกลอนอ่าน** ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนดังกล่าวไว้ดังนี้

ประมาณมาครึ่งทางกลางวิถี	เป็นเวรกรรมมาตามผลาญ
ให้ชุ่มชุ่มลิ้มคำพระอาจารย์	พระกุมารเผยผาผอบทอง
เห็นองค์ทรงนั่งในผอบ	ดูงามลบนารีไม่มีสอง
แล้วชวนชมสมสู่เป็นคู่ครอง	จึงพาน้องลินลาจะมาเมือง

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา วรรณกรรมเรื่องจันทโครพได้สืบทอดอนุภาคการเปิดผอบดังกล่าว โดยให้เหตุผลการเปิดผอบของจันทโครพว่าเกิดขึ้นเพราะ “ผลกรรม” และ “ความอยากรู้อยากเห็น” ทำให้ลิ้มคำสั่งของพระฤๅษีจนหมดสิ้น จันทโครพจึงเปิดผอบระหว่างทางกลับบ้านเมืองความว่า

จึงหยุดหยิบผอบรัตนัชชาวล	พระกุมารตริกในอยู่ไปมา
จะเป็นของสิ่งไรในผอบ	ให้ปรรภตริกคิดแล้วกังขา
ผลกรรมลิ้มคำพระสิทธิา	จึงเผยผาผอบพลันด้วยทันใด

ยลอนงค์ทรงโฉมประโลมจิต ประไพพิศพริ้งเพริศดั่งไข
 นุชน้องต้องเนตรพระภูวไนย กายาใหญ่เกินที่ผอบทอง

(จันทโครพ 2505 : 10-11)

ในจันทโครพคำฉันท์ ได้สืบทอดอนุภาคนางกล่าว โดยกวีบรรยายถึงเหตุการณ์ตอน
 จันทโครพเปิดผอบพบนางโมราไว้ว่า เมื่อจันทโครพเปิดผอบได้พบหญิงสาวรูปร่างงามเมื่อโดนลมพัด
 ร่างกายก็โตขึ้นกลายเป็นนางโมรา ความว่า

ลิมพจนแห่งพระมุนี	มนคิดคำนึงฉน
หยาบจ้งโกฏกุสุวรรณ	และเปิดเผยนิธานยล
สบพัคตร์อัศเรศวรพิมล	ธ ก็จรีบิตคิน
ลมไชยพระโฉมพระนุชนาฏ	ก็เติบโต บ ทนหีน
ไปทันปิดพระอบคิน	ฉนยลฤดีตาล

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 3)

3.4.2.2 กรีดเลือดให้ดื่ม

อนุภาครีดเลือดให้ดื่มแทนน้ำเป็นอนุภาคที่ไม่ปรากฏในสำนวนชาดกใน
 พระไตรปิฎก โดยเริ่มปรากฏครั้งแรกในจันทโครพที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งอนุภาคนางกล่าว
 เกิดขึ้นในเหตุการณ์หลังจากที่จันทโครพเปิดผอบและได้นางโมราเป็นภรรยา จึงนำนางโมราเดินทาง
 กลับบ้านเมืองด้วย ระหว่างการเดินทางที่เต็มไปด้วยความยากลำบากและความรักที่จันทโครพมีต่อ
 นางโมราทำให้จันทโครพคอยดูแลช่วยเหลือนางโมราในการเดินทาง

แสนสงสารเยาวมาลัยมิ่งสมร	ทูลร้องบาทบงสุ์ทรงกรรแสง
ไม่เคยยากกรากกราระกำแรง	พระศอแห่งหืดหอบกระแสดล
เยาวมาลัยทอดกายสยายเกศ	น้ำพระเนตรไหลนองดังฟองฝน
ไอ้พระมิ่งทูลกระหม่อมจอมสกล	เห็นสุดทนจะประทังกำลังแล้ว
จงโปรดขอคงคาสูรามฤต	ให้น้องนิตเกิดพระทูลกระหม่อมแก้ว
น้องสุดแรงที่จะแข่งอารมณ์แล้ว	นางน้องแก้วทอดกายลงโคก
นรินทรซ่อนองค์ขึ้นใส่ตัก	กรรแสงรักเยาวยอดเสนหา
สุขลนองคลองเนตรพระจักรา	จะเหลียวหาชลธารกันดารนัก
เห็นสมรอ่อนระทระทวยองค์	พระโฉมยงทรงโคกเพียงอกหัก
แสนสงสารนิรมลเป็นพันนิก	อารมณ์รักพระมิได้เสียด้ายกาย
ชักพระขรรค์ฟันลงตรงเพลขา	พระมิ่งสาหล่อเลือดลงนองสาย
จึงรอรองโลหิตออกจากกาย	แล้วให้สายสุดสวาทเสวยพลัน

(จันทโครพ 2466: 35-37)

จันทโครพคำโคลงได้บรรยายถึงความยากลำบากในการเดินทางกลับบ้านเมือง
 ของจันทโครพและนางโมรา เมื่อเดินทางมาถึงถิ่นทุรกันดารนางโมรากระหายน้ำไม่สามารถที่จะ
 เดินทางได้ต่อจันทโครพจึงอุ้มนางโมราและพยายามเสาะหาน้ำมาให้นางโมราดื่มแต่พยายามหา
 เท่าไรก็ไม่สามารถหาน้ำมาให้นางโมราได้ จันทโครพจึงกรีดเลือดให้นางโมราดื่มดังโคลงต่อไปนี้

ทรงสพายนุชนาฏเกี่ยว	กาโย พระนอ
เกี่ยวเสาะหาอาโป	ไปได้
โมรารำไรโส-	กาสบ พักตร์นา
ร้องปวดสอปวดไส้	แสปร้อนรนเหลือ
เมื่อไรจะได้ดื่ม	อุทกั
พอฟ่อนชูกำลัง	เล็กน้อย
น้ำที่มีไฉน	ไสขุน ไฉนนา
หรือเลือดสลดหยดย้อย	อยากแล้วจำกิน
พระยีนพจนนึ่ง	นีกสง สารนอ
ค่อย ๆ วางอนงค์	มนะป้า
จับขรรค์ชิดแขนลง	รอเลือด
ให้มูรากลืนกล้ำ	กลับพื้นทรงเกษม

(จันทโครพคำโคลง 2473 : 20-21)

อนุภาคกริตเลือดให้ดื่มในจันทโครพคำฉันท์ ผู้แต่งบรรยายเหตุการณ์ตอน จันทโครพกริตเลือดให้นางโมราดื่มแทนน้ำไว้ ความว่า

ไอ้แม่จงฟังถ้อย	พจพือยาฉุกงน
จะหาให้เป็นไรชล	นุชเมื่อยาโคกา
นางทรงกันแสงสยบ	สะอื้นวอนพระภรรดา
ปลอบสีกเท่าใดอา-	ดุน้อง บ่ เหือดหาย
พระโอบโผนสะอื้น	ก็ บ่ อาจะกันสาย
เนตรสองนฤาย	ที่จะสร้างสุขลนา
พระชักพระแสงขรร	-คฟาดฟันพระพาหา
หวังโลหิตพา-	หปรทานพระนุชนาง

(จันทโครพคำฉันท์ 2516 : 7)

3.4.2.3 ยืนพระขรรค์ให้โจรป่า

เรื่องจันทโครพในปาจิตกุมารกลอนอ่าน ได้บรรยายอนุภาคยืนพระขรรค์ให้โจรป่าซึ่งเป็นต้นแบบให้กับเรื่องจันทโครพในยุคสมัยต่อมาซึ่งปรากฏสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ผู้แต่งได้บรรยายถึงการต่อสู้ระหว่างจันทโครพกับโจรป่าที่ต่อสู้กันอย่างสูสี จันทโครพให้นางโมราส่งพระขรรค์มาให้แต่นางโมราเกิดรู้สึกหลงรักโจรกลัวโจรจะได้รับอันตรายหากยืนพระขรรค์ให้จันทโครพจึงยืนไปตรงกลางระหว่างจันทโครพและโจรป่า โดยด้ามพระขรรค์ได้หันไปทางโจรป่า ทำให้โจรได้พระขรรค์และฆ่าจันทโครพตาย ความว่า

“ยังเหลือตายก็แต่นายไอ้โจรป่า	มันโกรธาไล่หลังมากกลางหน
แต่รบรับสู้กันประจัญประจัญ	พระสุริยนเย็นเยี่ยจะสนธยา
ไอ้โจรป่าคว้าจับเอาแขนซ้าย	พระโถมฉวยจับได้ซึ่งแขนขวา
พระขรรค์ชัยพระให้ไว้กับกลยา	พระราชาทรงธรรมจะฟันโจร
จึงตรัสบอกว่าเจ้าดอกมณฑาสวรรค์	ยืนพระขรรค์มาให้พี่แม่สวยสน
ขวัญอนงค์หลงรักสมักรโจร	มาห้อยไหนทำสงครามความอารี

จนเสียไพร่ตายมอดลงมอดม้วย	ถ้าไม่ช่วยก็เห็นชีพจะเป็นผี
ผัวก็รักราวกับทรวงดวงชีวี	เป็นสองจิตใจอารีเป็นท่ามกลาง
ยื่นพระขรรค์ผันตามไปให้โจร	พระจุมพลนวยคมพระขรรค์ขวาง
โจรกระซอกจากพระหัตถ์บาดเป็นทาง	มันฟันผางล้มพับลงกับดิน

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533:70)

ต่อมาเมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์อนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจร กวีผู้แต่งยังคงยึดแบบอย่างมาจากเรื่องจันทโครพในนิทานปาจิตกุมารและเพิ่มรายละเอียดในเหตุการณ์ให้ตื่นเต้นเร้าใจ มีเหตุมีผลดูสมจริงมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ยังเหลือแต่หน้ายโจรประจันมา	พอจันทราแจ่มแจ้งกระจ่างตง
มหาโจรโถมจับได้คันศร	ข้างมือหนึ่งกุมกรนวลหง
อุตุลุดดุขิงนางโฉมยง	ส่วนอนงค์นี้กรักอ้ายโจรไพร
มาสู่ทำสงครามด้วยความรัก	จนเสียพรรคพวกพลเป็นไหนไหน
ข้างฝ่ายองค์ภัสตาก็อาลัย	เป็นสองใจอยู่ในจิตวนิดา
พระทรงภุชชดุขิงพระแสงศร	พระหัตถ์หนึ่งกุมกรนขินฐา
พระชักไปโจรไพรกระซอกมา	ส่วนสุดอายุกลางไม่วางกัน
มหาโจรจับสมรข้างกรขวา	ภัสตาก็กุมกรข้างซ้ายมั้น
พระเรียกมิ่งโมราวิลาวัณย์	ยื่นพระขรรค์มาให้พี่ข้างนี้นาง
หญิงกาลิใจระทมรามกามราด	ละโมบมากจะใคร่ครองทั้งสองข้าง
จะให้ผัวกลัวโจรจะวายวาง	จะให้โจรกลัวจะล้างภัสตา
จึงยื่นให้เป็นกลางแล้ววางพลัน	ด้าพระขรรค์อยู่ข้างมืออ้ายโจรป่า
ข้างปลายคมอยู่หัตถ์กระษัตรา	อ้ายโจรคว่ำกระซอกไปจากกร
พระแย่งยุดหลุดลุ่ยออกจากหัตถ์	โจรกระหวัดฟันองค์พระทรงศร
พระเซอองค์ล้มลงกับดินตอน	พระหัตถ์หลุดจากกรนางกัลยา

(ประวัติคำกลอนสุนทรภู่ 2553: 143-144)

3.4.2.4 พระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี

ผู้แต่งเรื่องจันทโครพในปาจิตกุมารกลอนอ่านนำเนื้อหาตอนท้าวสักกะกระทำการข่มนางให้อับอายมาสร้างสรรคเป็นอนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี ซึ่งเนื้อหาของอนุภาคดังกล่าวได้กลายเป็นภาพจำที่สำคัญของเรื่องจันทโครพที่จะขาดไม่ได้ในทุกๆ ส่วน อีกทั้งยังเป็นการเน้นย้ำถึงแก่นของเรื่องและให้แง่คิดที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยเรื่องทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วตามผลกรรมที่ตัวละครได้ทำไว้ ซึ่งในเรื่องนางโมราได้รับผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของนางนางจึงโดนพระอินทร์สาปให้เป็นชะนี ปรากฏเนื้อหา ความว่า

ท้าวโกสินทร์อินทราพญาเหี้ยม	จึงแก้เกี้ยวแกมกลเข้าแอบแฝง
จะให้เหยื่อเนื้ออย่างประทั่งแรง	เป็นของแพงมีราคาแม่หนานวล
แต่ท้าวว่าถ้านงค์ประสงค์อยาก	ได้ออกปกก็ไม่ต้องงามสงวน
ถ้างต่างคนต่างให้เป็นไรควร	นิยมชวนตอบกันเกิดขวัญตา
เหมือนนิยายไว้อย่างเป็นทางเยื่อง	เป็นราวเรื่องพระสรรเพชญ์เทศนา
บุชะโกลาบทะถาบุชา	ให้ลาภเข้ามาราบให้ลาภเรา

ในฎีกาองค์สัมมาท่านเทศน์ไว้	ว่าให้ให้ตอบคืนเหมือนของเขา
ของเขาก็ให้ดูของเรา	จึงยืนยาวคบกันเกินไปเนิ่นครัน
บุชวันทนท์ท่านเทศน์ว่า	เขาวันทากันทาทอบแทนผัน
ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันแลกัน	จึงเป็นธรรมคุ้มโทษโนใน
ก็พี่น้องปองอยากออกปากขอ	ไม่ลงล่อเนื้อฉันจะปันให้
ที่ของขอมั่งบ้างเป็นไร	ยังจะได้ฤาไม่ได้แมดวงตา
ปางยุพินยืนเหยี่ยวจึงตอบสาร	ที่ของฉันนั้นฉันวานอย่าพักว่า
ไม่เห็นมีอันสตรีภิรมยา	ไปเที่ยวหาเพื่อนผู้ชายมาไว้นอน
เห็นฉันอยากออกปากขอเนืออย่าง	พูดกระด้างว่าให้เหมือนไม้ขอน
ถ้าไม่รักก็ให้น้องอย่าวิงวอน	ชาวนครจะเอาเยื้องรำเคื่องใจ
ท้าวโกสิตที่นิมิตมาเป็นเหยี่ยว	เห็นจริงเจียวมิได้แกลังแกลงไข
จึงตอบพลางว่าอีคำสำหรับไพร	กูแจ้งใจจริงจึงไม่คลั่งแคลง
พระอินทราคำทราบน่าบัดสี	ตัวกูนี้จะบอกมึงอย่ากินแค้น
คือเป็นเจ้าดาวดึงส์มึงอย่าแคลง	อีราคแรงร้อนรุ่มเหมือนสุ่มไฟ
มนุษย์สัตว์กับอึ่งมึงไม่เลือก	มึงคั่นเหงือกโลกเหลือน้ำลายไหล
กุสาปมึงเป็นชะนีอีผีไพร	เที่ยวห้อยไม่สมจรนอนกับลิง
นางบังอรต้องพรพระอินทร์สาป	ก็กลายกลับกายเป็นชะนีหญิง
ด้วยเวรามาผิวมัวประวิง	เข้าปนลึงฝูงค้างอยู่กลางไพร
ครั้นยามเย็นยอแสงแดงอากาศ	รำลึกชาติคิดถึงผัวที่ตักษัย
หมายว่าเลือดผัวรักประจักษ์ใจ	จึงโหยให้เรียกผัวอยู่มัวเมา

(วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 72-73)

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างจุลลธนูคหชาดกและจันทโครพในปาจิตกumar กลอนอ่าน ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งเรื่องจันทโครพในปาจิตกumar กลอนอ่าน ได้สืบทอดลักษณะบางประการมาจากจุลลธนูคหชาดก กล่าวคือ การทดสอบจากพระอินทร์ซึ่งปรากฏเหมือนกันทั้งสองสำนวนและเมื่อทดสอบแล้วก็ได้ว่ากล่าวให้นางอับอายถึงการกระทำถึงนาง ซึ่งในสำนวนจุลลธนูคหชาดกการกล่าวให้นางอับอายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของเหตุการณ์ในเรื่องแต่จันทโครพในปาจิตกumar การกล่าวให้นางอับอายไม่ใช่จุดมุ่งหมายสูงสุดของเหตุการณ์ ผู้แต่งจันทโครพในปาจิตกumar ได้เพิ่มบทลงโทษที่เป็นผลจากการทดสอบคือพระอินทร์สาปนางให้เป็นชะนี ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นถึงการสืบทอดอนุภาคกันระหว่างสำนวนและการสร้างสรรค์ที่เพิ่มขึ้นทำให้เรื่องจันทโครพในสำนวนปาจิตกumar แตกต่างจากเรื่องจุลลธนูคหชาดก

3.4.3 การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยแก้ว

3.4.3.1 ผอบ

3.4.3.1.1 ผอบจุดกำเนิดนางโมรา

เล่าเรื่องจันทโครพ ได้บรรยายเหตุการณ์พระฤๅษีเนรมิตผอบเพื่อมอบให้จันทโครพนำติดตัวกลับบ้านเมือง ความว่า “พระฤๅษีพูดแล้วพลางโอบกอดพินิจดูพระจันทโครพเมื่อเห็นว่ามีรูปงามดังเทพบุตร ยากที่จะหาหญิงใดในพื้นที่ที่เหมาะสมมาเคียงคู่ได้ อย่างกระนั้นเลยจำเราจะให้หญิงงามไปครองกัน ว่าแล้วพระฤๅษีก็เนรมิตผอบทองขึ้นนำขนนกยูงใส่ลงไป ปิดฝาผนึกไว้ แล้วโอบอานคาถา ขนนกยูงก็กลายเป็นสตรีรูปงามอยู่ในผอบนั้นทันที จารึกชื่อไว้ที่ฝาผอบว่า โมรา” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548:12)

เรื่องจันทโครพในนิทานวรรณคดีไทยได้บรรยายเหตุการณ์พระฤๅษีเนรมิตผอบเพื่อมอบให้จันทโครพนำติดตัวกลับบ้านเมืองความว่า “ในเมื่อเจ้าจะกลับบ้านเมืองของเจ้า ข้าก็มีของสิ่งหนึ่งมอบให้แก่เจ้า ว่าแล้วพระฤๅษีก็หยิบผอบเล็ก ๆ ส่งให้จันทโครพ” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 108)

3.4.3.1.2 จันทโครพผีนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมือง

เล่าเรื่องจันทโครพ ได้บรรยายเหตุการณ์จันทโครพผีนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมือง ทำให้จันทโครพพบนางโมราที่พระฤๅษีเสกใส่ไว้ในผอบ ความว่า “ให้รู้สึกเร่าร้อนพระทัยเป็นยิ่งนัก จึงหยุดนั่งพักเล่นบนแผ่นหิน พลันก็นึกถึงผอบทองที่พระเจ้าตามอบให้ขึ้นมาได้ จึงหยิบออกมาดู ทรงรำพึงว่า “ข้างในผอบมีอะไรอยู่หนอ” ด้วยผลกรรมทำให้ลืมคำที่พระเจ้าตาสั่งห้าม พระจันทโครพก็เปิดผอบออกดู” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548:15)

เรื่องจันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย ได้บรรยายเหตุการณ์จันทโครพผีนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมือง ทำให้จันทโครพพบนางโมราที่พระฤๅษีเสกใส่ไว้ในผอบ ความว่า “เราอดใจไม่ไหวแล้ว ขอเราดูให้เห็นกับตาหน่อยเถิด ว่ามีสิ่งใดอยู่ในผอบนี้ ว่าแล้วก็เปิดผอบออกและในทันทีที่ฝาผอบถูกเปิดออกก็มีหญิงสาวผู้เลอโฉมปรากฏออกมาจากผอบไปนั้น” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 111)

3.4.3.2 กรีดเลือดให้ดื่ม

เล่าเรื่องจันทโครพ ได้บรรยายเหตุการณ์ตอนจันทโครพกรีดเลือดให้นางโมราดื่มแทนน้ำเพื่อดับกระหาย ความว่า “พระจันทโครพยอมสละเลือดในกายของพระองค์เพื่อให้นางอันเป็นสคู่ที่รักยังมีชีวิตอยู่ต่อไป เมื่อนางได้เสวยโลหิตแทนน้ำแล้วก็ทำให้นางสดชื่นขึ้นมาทันที” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 21)

เรื่องจันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย ได้บรรยายเหตุการณ์ตอนจันทโครพกรีดเลือดให้นางโมราดื่ม ความว่า

“เวลานั้นโมรารู้สึกกระหายน้ำมาก คอของนางแห้งผากแต่ไม่มีน้ำสักหยดให้นาง ดื่มน้ำได้
โมรา “เจ้าพี่เพคะ หม่อมฉันกระหายน้ำเหลือเกินเพคะ”

เจ้าชายจันทโครพ “เจ้ากระหายน้ำหรือโมรา เตียวพี่จะไปหาน้ำให้เจ้าดื่มละ” ว่าแล้วเจ้าชายก็ออกไปหาน้ำให้โมรา ไปได้พักใหญ่ แต่ไม่พบแหล่งน้ำเลย
 โมรา “เจ้าพี่ กลับมาแล้วหรือเพคะ ไหนน้ำล่ะเพคะ หม่อมฉันกระหายน้ำจนทนไม่ไหวแล้วเพคะ”
 เจ้าชายจันทโครพ “เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน” สิ้นคำที่เจ้าชายตรัส พระองค์ทรงใช้พระขรรค์แทงที่แขน
 รินพระโลหิตให้โมราดื่มกินแก้กระหาย

(นิทานวรรณคดีไทย 2553: 113-115)

3.4.3.3 ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า

เล่าเรื่องจันทโครพ ได้สืบทอดอนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า ความว่า “นางโมราหญิงใจชั่วผู้ละโมภในกามคุณ อยากจะใคร่ได้ทั้งสองชาย จะยื่นพระขรรค์ให้แก่ภัสตาก็กลัวโจรจะถูกฆ่าตาย ครั้นจะยื่นให้แก่นายโจรก็เกรงว่าภัสตออาจจะถูกฆ่า ในที่สุดนางก็ยื่นพระขรรค์ไว้ระหว่างกลาง พอดีด้ามพระขรรค์อยู่ด้านนายโจร นายโจรจึงกระชากพระขรรค์ไว้ได้ก่อนแล้วใช้พระขรรค์นั้นฟันพระจันทโครพเต็มแรงจนเซถลาล้มลง” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 26-27)

จันทโครพในนิทานวรรณคดีไทย ได้สืบทอดอนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า ความว่า “โมราจับพระขรรค์ไว้แต่หลังเลที่จะส่งให้สามีตนเพราะไม่ต้องการให้เจ้าชายฆ่าโจรป่าผู้ซึ่งเป็นคนที่นางมีใจให้อยู่ด้วยเหมือนกันในตอนนี เมื่อไม่สามารถจะตัดสินใจในยามคับขันเช่นนี้ นางก็วางพระขรรค์ไว้ตรงกลางชายทั้งสอง แต่ทำให้ด้ามหันไปทางโจรป่า” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 116)

3.4.3.4 พระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี

เล่าเรื่องจันทโครพ ผู้แต่ง วิเชียร เกษประทุม ได้สืบทอดอนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนีไว้ ความว่า

“...ว่าแล้วองค์อมรินทร์ก็เสด็จจากสวรรค์แปลงเป็นเหยี่ยว ถลาร่อนลงมาที่ริมฝั่งน้ำ ทำเป็นกินเหยื่อเนืองนองโลดเต้นไต่ไม้แล้วไซ้ร่อน นางโมราเมื่อเห็นเช่นนั้นก็ชะงักแลดู ด้วยความหิวโหย เพราะอาหารไม่เคยตกถึงท้องเลย นางจึงออกปากวิงวอนพญาเหยี่ยวด้วยคำหวานว่า “พี่เหยี่ยวจะเป็นอย่างนี้พี่ได้มาจากไหน คงมีสร้อยเหลือเกิน น้องน้ออาหารมาหลายวันแล้ว ขอรบกวนอย่างให้น้องสักก้อนได้ไหม เพื่อช่วยประทังชีวิตน้องไว้ แล้วน้องจะไม่ลืมบุญคุณพี่เลย” พญาเหยี่ยวเมื่อได้ฟังนางเปิดทางให้เช่นนั้นก็แก้งกล่าวเกี้ยวไปว่า “พี่เห็นหน้าเจ้าแล้วก็ให้รักแต่พี่ก็ยังไม่รู้ในน้ำใจ ถ้าแม้ว่าพี่ให้เนื้ออย่างแก่เจ้า เจ้าจะให้อะไรแก่พี่เป็นสิ่งตอบแทนบ้างเล่า” นางโมราได้ฟังพญาเหยี่ยวกล่าวเกี้ยวพาราสีเช่นนั้น ก็ได้คิดว่าพญาเหยี่ยวเป็นสัตว์ นางจึงตอบไปด้วยมารยาว่า “ธรรมดาเมื่อพี่มีมิตรจิตน้องก็มีมิตรใจ ร่างกายของน้องนั้นไซ้ขอพลีให้เป็นการตอบแทน” พญาเหยี่ยวพระอินทร์เมื่อได้ยินนางตอบมาเช่นนั้นก็ตรัสประจานนางโมราว่า “นางโมราหญิงกาลกิณีได้ฝ่าเป็นมนุษย์ 2 คนแล้วยังไม่หน่ายใจซ้ำยังจะมาร่วมกับสัตว์เดรัจฉานอย่างเราอีก เราจะสาปให้เจ้าเป็นชะนีได้ค่างเป็นผัว ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ หมดยางอายุจำภาษาคณ ได้คลบล้างคลบล้าง ครั้นเห็นแสงพระอาทิตย์ทอแสงสีแดงในเวลาเย็น ให้คิดว่าเป็นเลือดผัว จึงส่งเสียงร้องเรียกผัวๆ และห้อยโหนไปตามกิ่งไม้ ณ บัดนี้”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 29-31)

นิทานวรรณคดีไทย ได้สืบทอดอนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนีไว้ ความว่า “แม้ว่าเจ้าจะมีสามีที่แสนดีก็ยังแบ่งใจให้ชายอื่นที่ตนไม่รู้จักมาก่อน เมื่อโจรป่าหนีไปจาก เจ้า ตอนนี้ก็ยกกายให้เป็นภรรยาของเหยี่ยวอีก เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งชิ้นเนื้อเท่านั้น เจ้าพร้อมที่จะ สมสู่กับสัตว์เดรัจฉานโดยปราศจากยางอาย ทันทีที่สิ้นคำประณามของพระอินทร์ร่างของโมราก็ กลายเป็นชะนี” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 119)

3.4.4 การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

3.4.4.1 ผอบ

3.4.4.1.1 ผอบจุดกำเนิดนางโมรา

สำนวนบทละครนอกจันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา เสรี หวังในธรรม ผู้ประพันธ์บทละครได้สืบทอดอนุภาคผอบในตอนดังกล่าวไว้ว่า พระฤๅษีได้เสกผอบและนำชนนิกยุง ใส่ลงไป แล้วเป่าคาถากลายเป็นสาวงามพร้อมทั้งจารึกชื่อไว้ว่า “โมรา” ความว่า

-ร้องเพลงตระนิมิต-

ดาร์แล้วหยิบเอาผอบทอง	งามละอองผ่องเพริศเจดจัน
ชนโมราเสกใส่ลงไปพลัน	แล้วนักธรรมเป่าไปดังใจปอง

-ร้องรำ-

แล้วจารึกเขียนไว้ในแผ่นฝา	ชื่อโมราโฉมศรีไม่มีสอง
บรรจุไว้ในผอบทอง	งามละอองกว่านางกลางอัมพร

(จันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา 2552: 2)

บทลิเกเรื่องจันทโครพ ได้สืบทอดอนุภาคผอบ ตอนพระฤๅษีมอบผอบให้ จันทโครพนำกลับบ้านเมือง ความว่า “พระฤๅษีจึงมอบผอบทองให้ศิษย์รักและกำชับว่าให้ถึง บ้านเมืองค่อยเปิดดู ถ้าเปิดก่อนถึงบ้านเมืองจะเกิดวิบัติ จันทโครพก็มารับผอบแล้วลาอาจารย์” (ลิเกเรื่องจันทโครพ 2549: 2)

3.4.4.1.2 จันทโครพผินข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมือง

บทละครนอกจันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา กล่าวถึงเหตุการณ์จันทโครพ ผินข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมืองทำให้พบกับนางโมรา ความว่า

เข้าหยุดนั่งยังหน้าคูหาลาด	รุกขชาติบังแสงสุริย์ฉาน
ค่อยหยิบเอาผอบรัตนัชชาล	พระกุมารตรีกไทรอยู่ไปมา
จะเป็นของสิ่งใดในผอบ	ยิ่งปรารถนียิ่งภวังค์ยิ่งกังขา
ผลกรรมลืมนำพระสิทธิรา	จึงเผยฝาผอบพลันทันใด

(จันทโครพ ตอนกำเนิดนางโมรา 2552: 4)

บทลิเกเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงเหตุการณ์จันทโครพผินข้อห้ามเปิดผอบ ก่อนถึงบ้านเมืองทำให้พบกับนางโมราที่พระฤๅษีเสกใส่ไว้ในผอบ ความว่า

มาถึงยังกลางป่าพนาศัช	พระหนอนาสุริยวงศ์ให้สงสัย
ในผอบใบนี้มีอะไร	คิดจะใคร่เปิดดูให้รู้ดี

แม้จะขัดคำครุผู้กำชับ
แล้วเปิดผอบพลันทันที

จะยอมรับเป็นศิษย์ผิวดิถี
ข้างในมีสิ่งไรจะได้รู้

(บทละครเรื่องจันทโครพ 2549: 2)

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ ตอนจันทโครพเกี่ยวนางโมรา กล่าวถึงเหตุการณ์จันทโครพฝืนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมืองทำให้จันทโครพพบกับนางโมราที่พระฤๅษีเสกใส่ไว้ในผอบ ความว่า

เข้าหยุดนั่งยังหน้าคูหาลาด
ค่อยหยิบเอาผอบรัตน์ชัชวาล
จะเป็นของสิ่งใดในผอบ
ผลกรรมลืมหืมคำพระสิทธิ์

รุกขชาติบังแสงสุริย์น่าน
พระกุมารตริโกไตรอยู่ไปมา
ยิ่งปรารถนากวักคึดกังขา
จึงเผยฝาผอบพลันทันใด

(บทละครนอก ตอนจันทโครพเกี่ยวนางโมรา 2551: 1)

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ กล่าวถึงการเปิดผอบของจันทโครพว่าเป็นเพราะ “ความอยากรู้อยากเห็น” จึงฝืนข้อห้ามของพระฤๅษีเปิดผอบออกดูว่ามีของสิ่งใดบรรจุอยู่ข้างใน ความว่า

องค์ทรงฤทธิ์สิทธิ์
ห้ามไม่ให้เปิดกลางไพรวัน
มันจะเป็นแก้วหรือเป็นทอง
พระมาหวลคึดพิศวง
ให้มันระทวยวงยอง
จำเราจะเปิดผอบทอง
ให้เห็นแก่หูรู้แก่ตา
คึดแล้วพระองค์ทรงภพ

ท่านให้เรามาเก็บไว้
เอะอ้ายของในนั้นมันจะมีสิ่งใด
อ้ายที่ใส่กล่องไว้ข้างใน
ยังไม่แนลงไปได้
คึดๆก็สงสัยใจ
จะดูอ้ายของข้างใน
มันจะมีราคาสักเพียงไร
ก็เปิดผอบทันใด

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 206-207)

3.4.4.2 กรีดเลือดให้ดื่ม

เพลงทรงเครื่องจันทโครพ ได้บรรยายเหตุการณ์ตอนจันทโครพกรีดเลือดให้นางโมราดื่มไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ไอ้ครั้งนี้มีกรรม
เชอลดเลี้ยวเที่ยวเดิน
ทุกโตรกตรอกชอกผา
อีแม่โมรารามขำ
เพราะความรักเมียเสียตัว
ว่าแล้วเอาพระขรรค์เข้าฟันเชือด
ครั้นเสร็จแล้วหน่อกระษัตรา
ขอเชิญงามปลื้มดื่มโลหิต

ไม่รู้จะทำอย่างไร
ในแนวนินพนาโดย
หาตักธาราก็ไม่ได้
ถ้าไม่ได้กินน้ำคงตาย
ครั้งนี้จะกลัวอะไร
เอาไปตองรองเลือดในกาย
ก็ส่งให้โมราใจร้าย
แต่พอให้ชื่นจิตร์สบาย

(ประชุมเพลงทรงเครื่อง 2555: 218-219)

3.4.4.3 ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า

สำนวนการแสดงอนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า ผู้แต่งได้สืบทอดอนุภาคดังกล่าวอย่างครบถ้วนแต่มีการลดทอนรายละเอียดที่ยึดเยื้อจากสำนวนร้อยกรองออก เพราะสำนวนที่ใช้ในการแสดงต้องการความกระชับฉับไวตามเนื้อหาที่ตื่นเต้นเร้าใจ จึงลดทอนรายละเอียดในส่วนความนึกคิดของตัวละครออกไปและแสดงออกทางภาษาร่างกายของการแสดงแทน เช่นตัวอย่างจาก บทลิเกเรื่องจันทโครพ ของกรมศิลปากร บรรยายอนุภาคดังกล่าวไว้ดังนี้

เชิด

“สู้กันในเชิด โจรตาบลุดจากมือ จันทโครพแทง โจรหลบจับข้อมือจันทโครพสะบัดจนพระขรรค์หลุดกระเด็นไปทางนางโมรา โมราหยิบพระขรรค์ถือไว้ พระจันทโครพกับโจรทอดรัดกัน ต่างคนก็ร้องขอให้นางโมราส่งพระขรรค์มาให้ โมราตกใจส่งพระขรรค์ทางคมไปทางพระจันทโครพทางดำมไปทางโจร โจรจับพระขรรค์ได้จึงแทงพระจันทโครพ”

(ลิเกเรื่องจันทโครพ 2549: 4)

อนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าเป็นอนุภาคที่สำคัญของเรื่องและเป็นที่ยึดจำของผู้เสพ เพราะอนุภาคดังกล่าวช่วยเน้นย้ำแก่นของเรื่องโทษและต้นหาของสตรี นางโมราที่ถูกตัดหาคบงำทำให้เกิดหลงรักโจร จนรู้สึกกลัวว่าหากยื่นพระขรรค์ให้จันทโครพโจรก็จะถูกฆ่าตาย จึงยื่นพระขรรค์ไปท่ามกลางระหว่างจันทโครพและโจร แต่ดำมพระขรรค์นั้นหันไปทางด้านโจรป่า ซึ่งเท่ากับว่านางโมราได้เลือกส่งพระขรรค์ให้โจรป่า เพราะจันทโครพไม่สามารถที่จะจับพระขรรค์ทางด้านคมและแย่งชิงกับโจรป่าได้ทำให้จันทโครพถูกฆ่าตาย ทั้งนี้อนุภาคดังกล่าวเป็นที่ยึดจำและแพร่หลายเนื่องจากนิยมนำไปใช้ในสำนวนการแสดงเพราะมีความตื่นเต้นเข้าทำนองศึกชิงนาง ซึ่งรักหักสวาทซึ่งเป็นที่ถูกใจของผู้คนที่ชมการแสดง

3.4.4.4 พระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี

บทละครนอก เรื่องจันทโครพ ตอน โมราต้องคำสาปสืบทอดอนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนีไว้ในบทละครนอกดังนี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

(เหยี่ยวปรากฏตัวยืนกินเนื้อบนต้นไม้ใหญ่)

พี่เหยี่ยวเหยื่อได้อย่างใดจากไหน	ขอแบ่งให้น้องนิตเกิดพี่จ๋า
น้องหิวโหยเพียงจะดิ้นสิ้นชีวา	เมตตาน้องนิตจะเป็นไร

-ร้องเพลงโลมนอก-

ปางนรินทร์อินทรพญาเหยี่ยว	ทำกล่าวเกี้ยวลวงล่อเฉลยไข
พี่เห็นพัทตร์ก็ให้รักเจ้าสุดใจ	เว้นแต่ไม่แจ้งในน้ำใจนาง
ถึงก่อนเนื้อเหยื่อเราจะเข้าปาก	เจ้าบอกอยากแล้วพี่ไม่ขัดขวาง
แต่ฝ่ายเราอารมณ์นิยมนาง	จะขอบ้างเกรงจะเบือนไม่เหมือนใจ

-ร้องเพลงพราหมณ์ตีดน้ำเต้า-

เยาวมาลย์ฟังสารพญาเหยี่ยว	ประโลมเกี้ยวก็แจ้งแฉ่งไข
ธรรมดามิตรจิตก็มีตรใจ	น้องนี้ไม่ข้องขัดหทัยา”

-ร้องเพลงทะเลบัว-

“อัมรินทร์พญานาคผู้สุดโกรธ จึงอุโฆษประจานร้องก้องป่า
น้อยหรือช่างกาลลีโลรา ช่างชั่วช้ากว่าสัตว์ในดงดอน

-ร้องเพลงสองไม้-

ขยับแถมก็เยื่อนไม้เป็นนพัตร์ พอบอกรักก็ไ้ร่วมสโมสร
มีทันจิตก็พอจางไม่ร้างรอน ในสมรมิได้เลือกสมาคม
ผิวแสนรักยังยักกระบวนบิด มาปลงจิตให้โจรภิรมย์สม
พอโจรจรรู้รักก็แรมชม ยังไม่สมสาใจหรือไรเจียว
สองมนุษย์แล้วมีหน้ามาซ้ำสัตว์ สารพัดจะชมอารมณ์เปลี่ยว
มึงฆ่าผิวเสียจนตัวต้องเดินเดี่ยว ท่องเที่ยวอยู่ในแดนแสนกันดาร
กูคือเจ้าดาวดึงส์พิมานมาศ อันสัญชาติหญิงร้ายไม่หมายสมาน
เพราะรู้เช่นอยู่่าเป็นกาลีพาล จะประจานรู้ทั่วโลก
ว่าหญิงกาลกิณีกาลีทวีป จนสิ้นชีพมิให้ใครปรารถนา
ใช้ฝูงค้างกลางดงเป็นภัสตา ชาวโลกาให้เขาเรียกชะเนาว

-ร้องทะเลบัว-

ให้สมจิตแพศยาที่ฆ่าผิว ให้กายตัวเป็นคล้ายกับกายค้าง
พอขาดคำอัมรินทร์ที่สาปนาง สารพวงคักกลับไปจับไว

(บทละครนอก ตอน โมราต้องคำสาป: 3-4)

3.4.5 การสืบทอดอนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนและเพลง

3.4.5.1 ผอบ

3.4.5.1.1 ผอบจุดกำเนิดนางโมรา

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิง กล่าวถึงอนุภาคผอบในส่วนกำเนิดนางโมราไว้ ความว่า “จันทโครพเป็นลูกกษัตริย์และมีรูปงามดั่งเทพบุตรจากสวรรค์ หากุครองที่เหมาะสมกันได้ยาก พระฤาษีจึงเสกขนนกยูงใส่ผอบทอง มอบให้จันทโครพ พร้อมทั้งกำชับว่า “เมื่อเจ้าถึงบ้านเมืองแล้วจึงค่อยเปิด มิฉะนั้นเจ้าจะเจอแต่เรื่องยุ่งยาก” จันทโครพรับปากอย่างมั่นใจ” (จันทโครพ 2547: 55)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงอนุภาคผอบในส่วนกำเนิดนางโมราไว้ ความว่า “พระฤาษีก็ค้ำนึ่งว่า จันทโครพมีเชื้อกษัตริย์รูปงามดั่งเทวาคงยากที่จะมีนารีในโลกมนุษย์ที่คู่ควรกัน คิดแล้วพระฤาษีจึงเสกกุมารี่ให้ไว้ครองคู่กัน” (จันทโครพ 2551: 47)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงอนุภาคผอบในส่วนกำเนิดนางโมราไว้ ความว่า “ก่อนออกเดินทางพระฤาษีได้มอบอาวุธและมอบให้จันทโครพและกำชับจันทโครพห้ามเปิดผอบก่อนถึงเมืองพาราณสี” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 12)

3.4.5.1.2 จันทโครพผืนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมือง

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพัลลขิง กล่าวถึงจันทโครพผืนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมืองทำให้พบกับนางโมราที่พระฤาษีเสกใส่ไว้ในผอบ ความว่า “จันทโครพบรรจงเปิดผอบของออกมา พบเพียงชนนกกยูงที่มีสีสันทวยงาม พร้อมคาถาสัน ๆ เขียนกำกับอยู่ยิ่งเพิ่มความอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น เจ้าชนนกกยูงแสนสวยนี้ ต้องไม่ธรรมดาแน่ ๆ พระอาจารย์จึงกำชับไม่ให้เราเปิดระหว่างทาง” (จันทโครพ 2547: 58)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงการเปิดผอบของจันทโครพว่าเป็นเพราะ “ความอยากรู้อยากเห็น” จึงผืนข้อห้ามของพระฤาษี เปิดผอบพบนางโมราความว่า

“...พลันคำนึงถึงคำกำชับของพระฤาษีเรื่องผอบของว่าห้ามเปิดจนกว่าจะถึงบ้านเมือง นั้น ก็ยิ่งเพิ่มความสงสัยอย่างยิ่งว่า ภายในผอบของนั้นจะมีสิ่งใดซ่อนอยู่ภายในกันแน่ ความอยากรู้อยากเห็นของเจ้าชายหนุ่ม เพิ่มขึ้นจนเกินจะหักห้ามใจ จึงลืมนำคำสัญญาที่ให้ไว้กับพระฤาษีหยิบผอบของออกจากยามมาค่อยๆ แยมเปิดดู...ปรากฏว่าภายในนั้นมีแววขนหางนกยูงสีสดสวยแต่เพียงอย่างเดียว จันทโครพแปลกใจอย่างมากว่า พระฤาษีให้ชนนกกยูงมาทำไม ขณะที่เปิดผอบคืบคั้นได้มีลมวูบหนึ่งโชยมาตอง แววขนนกยูง ทันใดนั้นชนนกกยูงได้กลายเป็นกลุ่มควันพวยพุ่งออกมา จันทโครพตกใจปล่อยผอบหลุดมือ แต่กลุ่มควันนั้นยังพวยพุ่งต่อเนื่องไม่ขาดสายและเริ่มเป็นรูปร่างชัดเจนขึ้นทุกทีๆ”

(จันทโครพ 2551: 50-52)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงจันทโครพผืนข้อห้ามเปิดผอบก่อนถึงบ้านเมือง ความว่า “จันทโครพเดินทางเรื่อยมาในคืนหนึ่งขณะกำลังนอนพักก็คิดถึงผอบที่ฤาษีมอบให้ด้วยความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งใดซ่อนอยู่ จึงได้เปิดผอบออกดู ทันใดนั้นเอง ปรากฏร่างหญิงสาวงามคนหนึ่งชื่อนางโมรา” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 13)

อนุภาคผอบในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เป็นอนุภาคสำคัญของเรื่องที่เริ่มปรากฏในนิทานปาจิตกุมารและสืบทอดต่อมาจนถึงในปัจจุบัน ในฐานะของจุดกำเนิดของนางโมรา เป็นของวิเศษที่พระฤาษีมอบให้และเป็นโทษเมื่อนำมาใช้ไม่ถูกต้องตามคำสั่ง เป็นเครื่องเตือนใจให้เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์หากขัดคำสั่งก็จะเกิดอันตราย เกิดโทษกับตนเอง

3.4.5.2 กริดเลือดให้ดื่ม

จันทโครพสำนวนการ์ตูนทั้ง 3 สำนวน ผู้วิจัยพบว่าปรากฏอนุภาคกริดเลือดให้ดื่มเพียง 2 สำนวน ส่วนสำนวนที่ไม่มีเหตุการณ์ดังกล่าวคือ วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ ซึ่งอาจสรุปได้ว่าเพราะ วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพผู้แต่งสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นนิทานสำหรับเด็กฟังก่อนนอนจึงตัดอนุภาคดังกล่าวซึ่งมีความรุนแรงและไม่เหมาะสมกับเด็กออกไป ทำให้อนุภาคดังกล่าวไม่ปรากฏในสำนวนวรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโซนพัลลิซซิ่ง บรรยายอนุภาคดังกล่าวไว้ว่า นางโมรากระหายน้ำเป็นอย่างมาก ทั้งยังไกลจากแหล่งน้ำจันทโครพกรีดเลือดตัวเองรองให้นางโมราดื่ม ความว่า

“...นางโมราจึงเอ่ยขึ้นมาว่า “ท่านพี่เจ้าคะ น้องกระหายน้ำเหลือเกิน” ด้วยความที่คุ้นเคยกับป่าเป็นอย่างดีจันทโครพจึงรู้ว่าบริเวณนี้อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำพอสมควร แต่นางโมราคงเดินไม่ไหวแล้วและไม่อยากที่จะทิ้งนางไว้กลางป่าคนเดียว จึงพูดว่า “ป่าแถวนี้คงจะไม่มีน้ำให้เจ้าแก่กระหายแต่เจ้าไม่ต้องห่วงพี่จะหาน้ำมาให้เจ้าดื่มให้ได้” จันทโครพจึงใช้พระขรรค์กรีดแขนตัวเองให้เลือดหยดลงบนใบไม้ แล้วส่งให้นางโมราดื่ม ถึงแม้นางโมราจะตกใจแต่ด้วยความกระหายน้ำจึงดื่มเลือดของจันทโครพแทนน้ำแล้วกลับไป”

(จันทโครพ 2547 : 66-67)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ได้บรรยายอนุภาคกรีดเลือดให้ดื่มไว้เช่นเดียวกัน โดยเนื้อหามีความใกล้เคียงกับเนื้อหาที่ปรากฏในการ์ตูนเรื่องจันทโครพดังนี้

“...ชั่วครู่นางโมราก็บ่นว่ากระหายน้ำเหลือเกินจนแทบทนไม่ไหวแล้ว จันทโครพรู้ดีว่าขณะนี้พวกตนได้อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำอย่างมาก จึงนั่งคิดหาทางหาน้ำมาให้นางโมราดื่มจันทโครพได้ตรงรอกแล้วจึงฉวยพระขรรค์ออกมากรีดขาตนเอง หลังเลือดลงบนใบไม้ที่รองไว้ให้นางโมราดื่ม นางโมราตกใจเป็นอย่างมาก แต่ด้วยความกระหายน้ำจึงดื่มเลือดของสวามีตนเองจนหมด”

(จันทโครพ 2551: 60-61)

อนุภาคกรีดเลือดให้ดื่มพบว่าเป็นอนุภาคที่เพิ่มเข้ามาในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ แทรกเข้ามาในเนื้อเรื่องขณะจันทโครพและนางโมราเดินทางกลับบ้านเมืองก่อนจะพบกับโจรป่า โดยอนุภาคดังกล่าวมีผลกับเนื้อเรื่องและผู้อ่านในการเพิ่มน้ำหนักให้เห็นถึงความรักที่จันทโครพมีต่อนางโมรา จันทโครพแสดงออกโดยการกรีดเลือดให้นางโมราดื่ม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรักอันยิ่งใหญ่แม้แต่เลือดของตัวเองก็สละให้นางโมราดื่มได้ ในขณะที่เดียวกันอนุภาคดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยและจิตใจของนางโมราที่แตกต่างจากคนธรรมดาโดยทั่วไป เพราะเลือดนั้นเป็นสิ่งที่คนทั่วไปกลัวและไม่ใช่อาหารโดยธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นการที่นางโมราดื่มเลือดของจันทโครพและในบางสำนวนนางโมราร้องขอที่จะดื่มเลือดของจันทโครพเอง ย่อมแสดงให้เห็นถึงจิตใจและความคิดที่ไม่เหมือนคนธรรมดาโดยทั่วไปของนางโมรา อนุภาคกรีดเลือดให้ดื่มจึงมีความสำคัญต่อวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในการชักจูงผู้อ่านรับรู้ถึงความรักระหว่างตัวละครและการกระทำอันผิดวิสัยของคนโดยทั่วไป

3.4.5.3 ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า

เรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนทั้ง 3 สำนวนมีการสืบทอดอนุภาคนยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าทั้ง 3 สำนวน โดยผู้แต่งจันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ได้บรรยายเหตุการณ์การสู้รบระหว่างจันทโครพและโจรป่า ตลอดจนให้รายละเอียดในอนุภาคดังกล่าวมากกว่าสำนวนอื่นๆ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการเห็นภาพได้อย่างชัดเจน

“...เหลือแต่หัวหน้ามหาโจรเพียงผู้เดียวเท่านั้น หัวหน้าโจรจึงกระโจนเข้าสู่จันทโครพ ทำให้ทั้งพระขรรค์และคันทนูหลุดออกจากมือ ทั้งสองจึงต่อสู้กันด้วยมือเปล่า ทั้งเตะต่อย ศอกเข้า ด้วย

พละกำลังที่มีอยู่ จนในที่สุดหัวหน้าโจรก็เป็นฝ่ายได้เปรียบ จันทโครพที่อ่อนเพลียจากการเดินทาง ทั้งยังเสียเลือดและหมดกำลังจากการรับมือเหล่าโจรกลุ่มแรก มหาโจรกดคอจันทโครพติดพื้นแล้ว ขึ้นนั่งทับบนอกไม่ให้ดิ้นหลุด ไปได้ จันทโครพเหลือบเห็นพระขรรค์อยู่แค่ปลายมือเอื้อมแต่ก็ไม่สามารถหยิบได้จึงตะโกนให้นางโมรารีบหยิบพระขรรค์ส่งให้ตน นางตมราวิ่งออกมาจากที่หลบซ่อน คว่าพระขรรค์ได้แต่ยังละล้าละลัง ไม่มีจังหวะส่งพระขรรค์ให้สวามี เพราะตกใจสติไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ฝ่ายโจรเห็นนางโมราไม่ส่งพระขรรค์ให้จันทโครพเสียที จึงคิดว่านางมีใจให้กับตนจึงพูดจาหวานล่อลวงความงามของนาง ตะล่อมให้ส่งพระขรรค์มาให้ ตนแทน ทำให้นางโมราสองจิตสองใจ คิดว่าโจรต่อสู้กับจันทโครพด้วยความรักที่มีต่อนางจริงๆจนยอมเสียไพร่พลไปเป็นร้อย แม้ว่าจันทโครพจะร้องเรียกให้นางส่งพระขรรค์มาเท่าไร นางก็ยังนิ่งอยู่ นางโมราตัดสินใจไม่ถูกจึงวางพระขรรค์ลงตรงกลางระหว่างจันทโครพกับโจรป่า แต่หันด้านมีคมไปทางจันทโครพ ส่วนด้ามหันไปทางโจรป่า ฝ่ายโจรเห็นดังนั้นจึงคิดว่าด้ามพระขรรค์ได้ถนัดและรีบจ้วงแทงเจ้าชาย”

(จันทโครพ 2551: 74-78)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพัลลขซึ่ง ได้บรรยายเหตุการณ์การสู้รบระหว่างจันทโครพกับโจรป่า ตลอดจนนางโมรายื่นพระขรรค์ให้โจรป่า ความว่า “นางโมราได้ยื่นจันทโครพบอกดังนั้นจึงได้สติและรีบไปหยิบพระขรรค์หมายจะส่งให้พระสวามี แต่การต่อสู้ที่ชุลมุนทำให้นางโมราละล้าละลัง เมื่อมีจังหวะเหมาะจึงรีบส่งพระขรรค์ไป แต่ด้วยความตกใจจึงหันด้านมีคมส่งให้กับจันทโครพ ขุนโจรได้โอกาสคว้าด้ามพระขรรค์แทงจันทโครพจนตาย” (จันทโครพ 2547: 82-83)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ ได้บรรยายเหตุการณ์การสู้รบระหว่างจันทโครพกับโจรป่า ตลอดจนนางโมรายื่นพระขรรค์ให้โจรป่า ความว่า “นางโมรากลับลั้งเลใจวางพระขรรค์หันด้านมีคมไปทางจันทโครพ ส่วนด้ามหันไปทางโจรป่า ทำให้โจรป่าฆ่าจันทโครพได้สำเร็จ” (วรรณคดีก่อนนอน 2553:16)

สำนวนบทเพลง 4 สำนวนที่ใช้ในการวิจัยพบว่ามี 2 สำนวน ที่สืบทอดอนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า คือ **เพลงแหล่จันทโครพ** ศิลปิน ยอดรัก สลักใจและ **เพลงจันทโครพ** ศิลปิน ชัย เบิกฟ้า ส่วนอีก 2 สำนวนกล่าวเพียงนางโมราฆ่าจันทโครพ

พระจันทร์ได้ฟังให้คงแค้น	สุดแสนจะโกรธา
แล้วทรงศรชัยไม่แซ่เชื่อน	โจรล้มตายเกลื่อนกลาดตา
เหลือนายโจรเข้าโรมรัน	จิตกระสันอยากได้โมรา
นางยื่นพระขรรค์ให้โจรไพร	โจรแทงผัวตายไ้อ้วยชีวา
จึงขอบอกท่านทั้งหลาย	ว่าอย่าไวใจหนอภรรยา
เพราะหลงรักเมียจึงเสียชีวา	ให้เป็นอุทาหรสอนใจชาย

(เพลงแหล่จันทโครพ: 2538)

“ด้ามดาบส่งให้เขา ปลายดาบส่งให้ฉัน ยืมมือโจรป่ามาฆ่าจันทโครพจบชีพไป
เรื่องจันทโครพกับผอบนางหลายใจ ดำนานเล่าขานผ่านไปแต่นางหลายใจไม่เคยตาย”

(เพลงจันทโครพ: 2555)

3.4.5.4 พระอินทร์สถาปนางโมราเป็นชะนี

จันทโครพสำนวนการ์ตูนได้สืบทอดอนุภากดังกล่าวทั้ง 3 สำนวน โดยวรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ ได้สืบทอดอนุภาคพระอินทร์สถาปนางโมราไว้ดังนี้

“พระอินทร์ได้แปลงร่างเป็นพญาเหี้ยวคาบขึ้นเหนือบินเข้ามาในป่า นางโมราเห็นจึงขวางกั้นหินใส่พญาเหี้ยวเพื่อให้ก้อนเนื้อหลุดออกจากปากของพญาเหี้ยว ฝ่ายพญาเหี้ยวต้องการลงใจนางโมรา จึงบอกนางโมราว่านางต้องยอมเป็นภรรยาของตน เพื่อแลกกับก้อนเนื้อชิ้นนี้ นางโมรา มีท่าทีอึดเอื้อน แต่ก็ตอบตกลง พญาเหี้ยวโกรธมาก จึงคืนร่างเป็นพระอินทร์และสถาปนางโมราให้กลายเป็นชะนีอยู่ในป่าโดยไม่มีคู่ครองตลอดไป”

(วรรณคดีก่อนนอน 2553: 18-19)

อนุภาคพระอินทร์สถาปนางโมราเป็นชะนีเป็นอนุภาคที่ปรากฏครั้งแรกในนิทานปาจิตกุมารและสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน อนุภากดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำแก่นเรื่องโทษและทัณฑ์ของสตรี อีกทั้งยังเป็นการลงโทษผู้ที่กระทำความผิด ตามความเชื่อเรื่องผลของการกระทำ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ซึ่งเป็นคติสอนใจผู้อ่านทั้งชายและหญิง

ตาราง 4 การสืบทอดอนุภาคในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนต่าง ๆ

สำนวน	อนุภาค	ผอบ	กริดเลือดให้ดื่ม	ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า	พระอินทร์สถาปนางโมราเป็นชะนี
สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา					
จุพชนุกคหบัณฑิต				✓	*ข่มให้อาย
จุลลชนุกคหชาดก				✓	*ข่มให้อาย
สำนวนร้อยกรอง					
จันทโครพ (ปาจิตกุมาร)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพ (ประวัติคำกลอน)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพ (พานิชสุผล)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพ (คุรุสภา)	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพคำโคลง	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพคำฉันท์	✓	✓	✓	✓	✓
สำนวนร้อยแก้ว					
เล่าเรื่องจันทโครพ	✓	✓	✓	✓	✓
นิทานวรรณคดีไทย	✓	✓	✓	✓	✓
สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ					
บทละครนอกจันทโครพ					
บทลิเกจันทโครพ	✓			✓	✓
จันทโครพเกี้ยวนางโมรา	✓				
กำเนิดนางโมรา	✓				
โมราต้องคำสาป					✓

ตาราง 4 (ต่อ)

สำนวน	อนุภาค	ผอบ	กริดเลือดให้ดื่ม	ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า	พระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี
เพลงทรงเครื่องจันทโครพ		✓	✓	✓	
น่อยทรงเครื่อง จันทโครพ		✓			
ลิเกทรงเครื่อง จันทโครพ		✓			
ละครพื้นบ้านจันทโครพ		✓			
จันทโครพ ชิงช้าสวรรค์		✓		✓	
จันทโครพปะทะจอมโจร		✓		✓	
หน้าหัก					
สำนวนการ์ตูนและเพลง					
จันทโครพการ์ตูน เคโชน		✓	✓	✓	✓
พัลลิกซิง					
จันทโครพการ์ตูนสกายบูค		✓	✓	✓	✓
วรรณคดีก่อนนอน		✓		✓	✓
จันทโครพ					
เพลงน้ำตาจำโท					
เพลงแหล่จันทโครพ		✓		✓	
เพลงโมรา				✓	
เพลงจันทโครพ		✓		✓	

การสืบทอดอนุภาคในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพผู้วิจัย พบว่า มีการสืบทอดอนุภาคที่สำคัญทั้งสิ้น 4 อนุภาค คือ อนุภาคผอบ อนุภาคกริดเลือดให้ดื่ม อนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าและอนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี โดยทั้งสี่อนุภาคนั้นผู้วิจัยพบว่าอนุภาคที่มีการสืบทอดและปรากฏในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพมากที่สุด คือ อนุภาคผอบพบทั้งสิ้น 22 สำนวน รองลงมาอันดับที่ 2 คือ อนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่า พบทั้งสิ้น 20 สำนวน อันดับที่ 3 อนุภาคสาปนางโมราให้เป็นชะนี พบทั้งสิ้น 13 สำนวน และอนุภาคที่มีการสืบทอดน้อยที่สุด คือ อนุภาคกริดเลือดให้ดื่มพบทั้งสิ้น 11 สำนวน จากตารางการสืบทอดอนุภาคข้างต้นทำให้เห็นว่าอนุภาคที่เด่นและมีความสำคัญกับวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เช่น อนุภาคผอบและยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าเป็นอนุภาคที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ในขณะเดียวกันอนุภาคกริดเลือดให้ดื่มที่ปรากฏน้อยที่สุดนั้นเพราะไม่ปรากฏในวรรณกรรมกลุ่มบทละคร การแสดงและเพลง เนื่องจากวรรณกรรมกลุ่มบทละครและการแสดงนั้นอนุภาคการกริดเลือดให้ดื่มมันแสดงให้เกิดความสมจริงเป็นเรื่องยากจึงถูกตัดทิ้ง ต่างจากอนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าซึ่งสามารถทำให้

สนุกสนานและสมจริงได้ดีกว่าจึงปรากฏการสืบทอดมากกว่า ทั้งนี้การสืบทอดอนุภาคนั้นมีเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความเหมาะสมของอนุภาคที่จะนำไปใช้ในวรรณกรรมแต่ละกลุ่มเป็นสำคัญ

การสืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ผู้วิจัยพบว่าการสืบทอดใน 4 ด้าน คือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่องและอนุภาค ซึ่งการสืบทอดทั้ง 4 ด้านดังกล่าวทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ยังคงสืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบันเป็นที่จดจำของผู้อ่านในทุกยุคทุกสมัย ทั้งแก่นเรื่องที่สอน ศีลธรรมเรื่องโทษและต้นหาของสตรี โครงเรื่องที่มีความเร้าใจจนมีผู้นำไปใช้ในการแสดง เพลง การ์ตูนตามวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ตัวละครในเรื่องจันทโครพมีความโดดเด่นต่างจากตัวละครในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ คือนางโมราทำให้เป็นที่จดจำและเป็นภาพแทนที่สืบทอดต่อมาและยังคงอ้างอิงถึงพฤติกรรมของนางโมราตลอดมา และอนุภาคในเรื่องจันทโครพก็มีความโดดเด่นเป็นที่จดจำเช่น อนุภาคผอบ ซึ่งเป็นอนุภาคของวิเศษที่พบได้ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น หรืออนุภาคเหตุการณ์พระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนีเป็นอนุภาคเหตุการณ์ที่โดดเด่นทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสามารถคงอยู่สืบทอดมาในสังคมไทยในทุกยุคทุกสมัย ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า เมื่อพิจารณาการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ทั้ง 4 ด้าน ทำให้ทราบว่า **เรื่องจันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผล จันทโครพสำนวนประวัติคำกลอนสุนทรภู่ และ จันทโครพสำนวนองค์การค้าคุรุสภา คือสำนวนเดียวกัน โดยเรื่องจันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผลเป็นสำนวนที่เก่าที่สุดใน 3 สำนวนนี้**

บทที่ 4

การสร้างสรรคัวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

การสร้างสรรคั ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การเพิ่มเติมเนื้อหาหรือเสริมรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างจากวรรณกรรมต้นแบบ เพื่อสร้างลักษณะใหม่ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของการสร้างสรรคัในแต่ละสำนวน โดยจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวน มีวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ 18 สำนวนที่มีขอบเขตเนื้อหาจบลงตรงบทบาทของพระอินทร์ตามวรรณกรรมต้นแบบจึงไม่นำมาศึกษาในบทนี้ จากการศึกษาพบว่า มีเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรคัทั้งสิ้น 10 สำนวนที่มีเนื้อหาเพิ่มเติม นอกเหนือจากวรรณกรรมต้นแบบประกอบด้วย สำนวนร้อยกรอง 4 สำนวน สำนวนร้อยแก้ว 2 สำนวน สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ 1 สำนวน สำนวนการ์ตูนและเพลง 3 สำนวน โดยแบ่งการสร้างสรรคัออกเป็น 4 ด้าน คือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง และอนุภาค เช่นเดียวกับการสืบทอด โดยวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

4.1 โครงเรื่อง

4.2 ตัวละคร

4.3 แก่นเรื่อง

4.4 อนุภาค

4.1 โครงเรื่อง

เรื่องจันทโครพนอกจากเหตุการณ์สำคัญตามโครงเรื่องหลักแล้ว กวีผู้แต่งเรื่องจันทโครพในสำนวนต่างๆ มีการสร้างสรรคัเพิ่มเนื้อเรื่องที่แตกต่างกันออกไปทำให้เรื่องจันทโครพมีเนื้อเรื่องที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีเหตุการณ์สำคัญและตัวละครเพิ่มมากขึ้น ปรากฏทั้งสิ้น 10 สำนวน ซึ่งเหตุการณ์ที่เพิ่มขึ้นเริ่มต้นจากจันทโครพออกเดินทางไปหานางมุกจินทร์ตามคำแนะนำของพระอินทร์และพานางมุกจินทร์เดินทางกลับบ้านเมือง ระหว่างทางนางมุกจินทร์ถูกนางยักษ์ทำร้ายทำให้จันทโครพปราบนางยักษ์และออกตามหานางมุกจินทร์ จันทโครพพบจันทวงศ์และนางมุกจินทร์ จันทโครพกับครอบครัวเดินทางกลับบ้านเมืองระหว่างทางจันทวงศ์ได้นางมัจฉาและหนีออกจากเมืองโรมัน นางมัจฉาตามหาจันทวงศ์ จันทวงศ์ฆ่าท้าวมหัทธรังสีเกิดเป็นเหตุการณ์สำคัญในโครงเรื่องจันทโครพที่สร้างสรรคัเพิ่มเติม รวมทั้งสิ้น 6 เหตุการณ์ที่สำคัญ

4.1.1 การสร้างสรรคัโครงเรื่องในสำนวนร้อยกรอง

4.1.1.1 จันทโครพพบนางมุกจินทร์

เหตุการณ์จันทโครพพบนางมุกจินทร์ เป็นเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์แรกที่มีการสร้างสรรคัโครงเรื่องเพิ่มเติมขึ้นจากเนื้อหาในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยหลังจากพระอินทร์ชุบชีวิตจันทโครพแล้วได้แนะนำให้จันทโครพเดินทางไปหานางมุกจินทร์ซึ่งเป็นคู่ครองที่แท้จริง

ของตน จันทโครพจึงออกเดินทางและต่อสู้กับพยนต์ยักษ์ที่เฝ้าปากถ้ำ เมื่อเข้าปากถ้ำได้แล้ว จันทโครพจึงพบกับนางมูจลินทร์และได้นางมูจลินทร์

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา กล่าวถึงจันทโครพพบนางมูจลินทร์ หลังจากที่ปราบพยนต์ยักษ์และสามารถเข้าถ้ำนางมูจลินทร์ได้แล้ว ความว่า

ภาพยนต์มนตราบิดาเจ้า	ที่ยืนเฝ้าถ้ำทองของนวลหงส์
พี่ลางรูปราพณ์ร้ายทำลายลง	พระบิดรงค์เจ้าก็เสี่ยงไว้ต่างใจ
มิใช่คู่หรือจะสู้พยนต์ยักษ์	นี่เคยรักได้ร่วมพิสมัย
ถึงบิดาवासกรที่อยู่อกล	ท่านแจ้งใจก็จะช่วยมาอวยพร

(จันทโครพ 2505: 47)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงโครงเรื่องจันทโครพพบนางมูจลินทร์หลังจากที่ปราบพยนต์ยักษ์และสามารถเข้าถ้ำนางมูจลินทร์เพื่อเกี่ยวพาราสีนาง ความว่า

เรียมนรอนอสุรรบ	ดุจชินบับาวง
แต่เหล่านกรปวง	ยักษ์ร้าย ณ กลางดง
ความพี่สวาทเจ้า	มิได้คิดเสียตายองค์
ชีพเรียมจะดับปลง	จิตพี่ บ อาทร
ทรวงเรียมผะผัวร้อน	อุระซ่อนคือไฟพอน
หากพี่นี้ผัวร้อน	อุระได้ก็คงยล
ตรัสพลางเสด็จโลม	วรพักตรวิมล
พึงพ้ออย่าทูล	กำเดาแดงดีเคลง

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 23)

4.1.1.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

เหตุการณ์จันทโครพปราบนางยักษ์ กล่าวถึงเนื้อเรื่องหลังจากจันทโครพได้นางมูจลินทร์แล้วอาศัยอยู่ด้วยกันในถ้ำนางมูจลินทร์ตั้งครครุ จันทโครพจึงพานางมูจลินทร์กลับบ้านเมืองของตน โดยระหว่างเดินทางมากลางป่า จันทโครพกับนางมูจลินทร์หยุดพักในระหว่างนั้นเอง มีนางยักษ์มาพบจันทโครพกับนางมูจลินทร์ที่หยุดพักอยู่จึงเกิดความรักในตัวจันทโครพจึงทำร้ายนางมูจลินทร์และเหวี่ยงโยนนางมูจลินทร์ทิ้ง จากนั้นจึงแปลงกายเป็นนางมูจลินทร์เดินทางเข้าเมืองกับจันทโครพ เมื่อเดินทางเข้าเมืองแล้ว จันทโครพจึงรู้ความจริงว่านางมูจลินทร์ที่ตนพาเข้าเมืองแท้จริงคือนางยักษ์แปลงกายมาทำให้เกิดการต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ขึ้น

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา มีเนื้อหาเหตุการณ์ตอนจันทโครพต่อสู้กับนางยักษ์ที่แอบแปลงกายเป็นนางมูจลินทร์เข้าเมืองจนสามารถปราบนางยักษ์และขับไล่ นางยักษ์ออกไปจากเมืองได้ ความว่า

พระทรงธรรมนำคันธนูตี	ยักษ์นี่เซชวนไม่ทานทน
พระหวดซำร่ารันด้วยคันศัลปี	อสุรินทร์เสียวชานทุกเส้นขน
ก็พริ้นตัวกลัวตายจะวายชนม์	จึงอ่านมนตร์เวทขลังกำบังตา
เป็นเมฆหมอกออกมิตปราสาทศรี	ระเห็จหนีเตริจไปไพรพฤษภา

(จันทโครพ 2505: 62)

เหตุการณ์จันทโครพปราบนางยักษ์เป็นการต่อสู้ที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความเก่งกล้าสามารถของตัวละครจันทโครพซึ่งเป็นตัวละครเอก นอกจากนี้การต่อสู้ดังกล่าวทำให้จันทโครพทราบความจริงว่านางยักษ์ได้แปลงกายเป็นนางมัจฉินทรติดตามตัวเองเข้ามาในเมืองและทำร้ายนางมัจฉินทรโยนเหวี่ยงทิ้งไปกลางป่า ทำให้จันทโครพต้องออกเดินทางผจญภัยอีกครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับแก่นเรื่องเนื้อหาที่สร้างสรรค์เพิ่มเติมขึ้นตามความต้องการของยุคสมัยที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมวัดเกาะทำให้ผู้ประพันธ์สร้างโครงเรื่องให้จันทโครพต้องออกเดินทางผจญภัยเพื่อตามหานางมัจฉินทรสนองตอบความนิยมของผู้เสพที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

4.1.1.3 จันทโครพตามหานางมัจฉินทร

เหตุการณ์จันทโครพตามหานางมัจฉินทรนั้นเกิดขึ้นหลังจากจันทโครพพานางมัจฉินทรซึ่งเป็นนางยักษ์แปลงกายเข้าเมือง เมื่อเดินทางเข้าสู่เมืองแล้วจันทโครพถึงรู้ความจริงจึงเกิดการต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ทำให้จันทโครพปราบนางยักษ์ได้สำเร็จ จันทโครพต้องการตามหานางมัจฉินทรจึงเดินทางออกจากบ้านเมืองของตนอีกครั้ง โดยการเดินทางครั้งนี้จันทโครพใช้เวลาในการเดินทางตามหานางมัจฉินทรเป็นเวลาถึง 7 ปีกว่าจะพบ ในการเดินทางครั้งนี้จันทโครพได้พระฤๅษีช่วยเหลือในการชี้ทางให้จันทโครพไปหานางมัจฉินทร ความว่า

พระตรัสพลางทางนึ่งสำรวมญาณ	เดชะฌานเห็นจบทั้งภพไตร
จึงเอื้อนอรรถตรัสบอกพระหลานรัก	อันองค์อรรคเรศเจ้าไม่ตัดไชย
ท้าวภูษงค์รับลงไปเลี้ยงไว้	นางมิได้ยากแค้นแสนส่ำราญ
ลูกในครรภ์นั้นก็รอดเจ้าคลอดแล้ว	นวลละอองผ่องแผ้วเหมือนรูปหลาน
เป็นชายชาญฤทธิ์ไกรดังไฟกาลปี	บุญกุमारมากล้าจะรำพรรณ
คงจะพบสบสมอารมณ์คิด	จงเร่งติดตามไปในไพรสณฑ์
ข้างทิศอาคเนย์เนินอารัญ	จะปะกันมันคงอย่าสงกา

(จันทโครพ 2466: 141)

จันทโครพจึงเดินทางตามทิศที่พระฤๅษีบอกจนมาถึงริมฝั่งทะเล จันทโครพจึงพบจันทวงศ์แล้วแสดงตนว่าตัวเองเป็นบิดา จันทวงศ์ไม่เชื่อจันทโครพและรู้สึกโกรธแค้นจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ความว่า

เมื่อพ่อพามาจดเจ้าจากถ้ำ	ผลกรรมพลัดไปในไพรระหง
พระราชนัดมีทันจะจบลง	จันทวงศ์โกรธหนักดังอัคคี
เจ้าผลักพลางทางว่าด้วยไวยาหาร	กูจะผลาญชีวิตให้เป็นผี
มายกตัวว่าเป็นผิวพระชนนี	เมื่อตาของเรามีอยู่เวียงชัย
พระตรัสพลางทางไถ่พระแสงศร	ฤทธิ์รอนเลื่อนล้นอยู่หวนไหว
ทั้งฝูงนาคบริษัทยักขัดใจ	สำแดงฤทธิ์ไกรเป็นโกลา
มนุษย์หายกลายเพศเป็นพวกนาค	ประมาณมากแอดัดพันสา
ฝ่ายพระจันทโครพจบโลกา	เห็นลูกยาไม่เชื่อพระทรงธรรม
พระทัยท้าวผ้าวรอนด้วยความรัก	สุดจะแจ้งให้ประจักษ์เจ้าจอมขวัญ

(จันทโครพ 2505: 86)

จันทโครพไม่อยากต่อสู้กับจันทวงศ์จึงตั้งจิตอธิษฐานหากจันทวงศ์เป็นบุตรของ
ตนจริงก็ขอให้อาวุธของตนไม่ทำอันตรายแก่จันทวงศ์ ความว่า

เป็นสวดจิตสวดปัญญาไม่จาบัลย์	จึงป้องกันภัยจากนาคี
แล้วจึงตั้งความสัตย์อธิษฐาน	แม้กุมารเป็นลูกนางโฉมศรี
สารพัดศาสตราอย่าร้าว	อย่าให้ต้องอินทรีย์เท่าโลมา
พระเสียงพลทางร้องว่าลูกเอ๋ย	กระไรเลยโกรธพ่อเป็นหนักหนา
แม่นแคลงใจว่ามีใช่พระบิดา	เจ้าแก้วตาจงไปถามนางเทวี

(จันทโครพ 2505: 86-88)

จันทวงศ์ได้ฟังจันทโครพแสดงตนว่าเป็นบิดาก็รู้สึกโกรธแค้นมาก จึงเข้าต่อสู้หมายจะ
ฆ่าจันทโครพแต่ศรที่แผลงออกไปไม่สามารถที่จะทำอันตรายจันทโครพได้ ศรกลายเป็นข้าวตอก
ดอกไม้เครื่องบูชา ความว่า

จันทวงศ์ทรงฟังให้คั่งแค้น	กระหึบแผ่นพระสุทธาสะเทือนไหว
อย่าพักว่าเลยจะฆ่าให้บรรลัย	เอาเคียวไปถวายเป็นพระเจ้านา
แล้วนำขวานสอยหมายประหาร	ศรบันดาลเป็นข้าวตอกดอกบุปผา
ทั้งรูปเทียนชัชวาลการบูชา	กุมารากวักโกรธพิโรธใจ
แล้วข้าแผลงแสงศรถึงสามครั้ง	เป็นอย่างนั้นสิ้นสิ่งสงสัย
ทั้งนาครีพลสกลไกร	เห็นศรชัยกลับกลายเป็นมาลา
ประหลาดจิตคิดเห็นว่าเป็นแน่	ชวนกันแลข้าวตอกดอกบุปผา
.....	แผลงเป็นเครื่องบูชามาเรียงราย
เห็นสมดังคำสัตย์อธิษฐาน	นฤบาลโก่งศรขึ้นพาดสาย
แล้ววางศรปิดพินเพียงทำลาย	ศรก็กลายเป็นขนมอันหนา

(จันทโครพ 2505: 88)

เมื่อจันทวงศ์เห็นว่าศรของตนไม่สามารถทำอันตรายจันทโครพและกลายเป็นข้าวตอก
ดอกไม้เครื่องบูชา จันทวงศ์จึงหนีกลับไปยังบาดาลเพื่อสืบถามหาความจริงทำวาทุรงค์จึงเล่า
ความจริงให้จันทวงศ์ฟังว่า บิดาที่แท้จริงของจันทวงศ์ชื่อว่าจันทโครพและชายที่จันทวงศ์พบคงเป็น
จันทโครพที่ออกเดินทางตามหาเป็นแน่ ทำวาทุรงค์ จันทวงศ์และนางมูจลินทร์จึงขึ้นจากบาดาลไปดู
ให้รู้ความจริง ความว่า

ทำวาทุรงค์ทรงฟังพระหลานรัก	แจ้งประจักษ์ว่าเป็นผัวนางโฉมฉาย
ไม่มรณาตามมาเหมือนโหรทาย	แต่ลูกชายไม่รู้จักว่าบิดา
จะบอกจริงกริ่งเกรงพระหลานโกรธ	จึงเอื้อนโอษฐ์ปลอบหลานเสนาหา
อย่าร้องให้ไปด้วยพระอัยกา	แล้วพามาปราสาทพระบุตรี
ทรงบอกความตามหลานไปพานพบ	ว่าชื่อจันทโครพอันเรืองศรี
มาพบจันทวงศ์ในพงพี	บอกว่าเป็นสามีนางกัลยา
ข้างลูกชายขัดใจให้สังหาร	ทั้งศรผลาญแผลงกลายเป็นบุปผา
พ่อตริกริ่งจริงแล้วนะแก้วตา	เราจะพากันไปดูให้การณ

(จันทโครพ 2505: 90)

นางมูจลินทร์เมื่อเจอจันทโครพก็รู้สึกยินดีเป็นอย่างมากจนสลบไป เมื่อฟื้นแล้วจึงเล่าความจริงทุกอย่างถึงเหตุการณ์ที่ถูกนางยักษ์ทำร้ายที่กลางป่าให้จันทโครพฟัง ความว่า

รีนรีนพื้นสมประดีสิน	มูจลินทร์เศร้าสร้อยละห้อยหา
บังคมองค์กษัตริย์ภัสดา	พระอุส่าห์ติดตามจนพบกัน
เมื่อวันไปไสยาสน์อยู่กลางป่า	อียักขาตีเมี่ยงแทบอาสัญ
เอาขวางลงคงคาในป่าวัน	เป็นบุญครั้นได้มาพบพระบิดา
เป็นบุตรปลอดตลอดองค์พระลูกรัก	เจริญศกดิ์ได้สืบสองพระชันษา
ไม่รู้ว่าทรงฤทธิ์เป็นบิดา	ด้วยพลัดมายังไม่คลอດออกจากครรภ์
มาชิงชัยไปทูลพระปิตุเรศ	เมี่ยงแฉ่งเหตุจึงได้พากันผายผัน
แสนระกำลำบากจนจากกัน	ดังชีวันจะไม่ติดกับกายา

(จันทโครพ 2505: 91-92)

เมื่อจันทโครพพบกับนางมูจลินทร์และจันทวงศ์แล้ว ความจริงทั้งหมดก็ถูกเปิดเผยและจันทโครพได้อยู่พร้อมหน้ากันทั้งครอบครัวอย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้ทำให้นื้อหาของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพฉบับการ์ตูนทั้ง 3 ส่วนจนถึงเดินทางมาถึงตอนจบของเรื่อง คือผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องจันทโครพฉบับการ์ตูนทั้ง 3 ส่วน สร้างสรรค์ตอนจบของเรื่องที่เหมาะสมเพื่อให้เรื่องจบลงอย่างมีความสุขและเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้อ่าน คือ เมื่อจันทโครพตามหานางมูจลินทร์จนพบแล้ว ทั้งจันทโครพ นางมูจลินทร์และจันทวงศ์จึงเดินทางกลับบ้านเมืองของตนและปกครองบ้านเมืองต่อมาอย่างมีความสุข

เมื่อจันทโครพตามหานางมูจลินทร์จนพบและอยู่ด้วยกันพร้อมหน้าทั้งครอบครัวแล้ว ผู้วิจัยพบว่า การสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1.กลุ่มวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูน ผู้แต่งสร้างสรรค์ตอนจบให้จันทโครพ นางมูจลินทร์และจันทวงศ์เดินทางกลับบ้านเมืองและปกครองบ้านเมืองอยู่กันอย่างมีความสุข 2.กลุ่มวรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่ผู้ประพันธ์ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมวัดเกาะทำให้มีการสร้างสรรค์เนื้อเรื่องเพิ่มเติม คือ จันทโครพ นางมูจลินทร์และจันทวงศ์เดินทางเพื่อจะกลับบ้านเมืองของตนแต่ระหว่างทางได้มีเทวดามาอุ้มสมจันทวงศ์ไปหานางมัจฉาธิดาท้าวสหสรั้ง ๖ เป็นผลให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพโดยเปลี่ยนตัวละครหลักจากจันทโครพเป็นจันทวงศ์ จากตัวละครรุ่นพ่อสู่รุ่นลูก เพื่อสนองความต้องการของผู้อ่านและกระแสนิยมของยุคสมัย

เนื่องจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทำให้โครงเรื่องจันทโครพในส่วนที่จันทวงศ์เป็นตัวละครเอกมีเนื้อเรื่องและโครงเรื่องเพิ่มขึ้น โดยโครงเรื่องแรกของเนื้อหาซึ่งจันทวงศ์เป็นตัวละครเอก คือเหตุการณ์จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมทัน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากจันทโครพ นางมูจลินทร์และจันทวงศ์เดินทางกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างการเดินทางทั้งหมดได้หยุดพักที่กลางป่า เทวดาที่รักษาต้นไม้ได้อุ้มสมจันทวงศ์ไปยังตำหนักของนางมัจฉาธิดาท้าวสหสรั้ง ๖ เจ้าเมืองโรมทัน ทำให้จันทวงศ์ได้นางมัจฉาเป็นคู่ครองแต่ท้าวสหสรั้งรู้สึกโกรธแค้นจันทวงศ์จึงให้ทหารจับจันทวงศ์ไปประหารชีวิต

4.1.1.4 จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน

จันทโครพฉบับโรงพิมพ์พานิชคุณผล กล่าวถึงเหตุการณ์จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน โดยหลังจากออกเดินทางจากเมืองบาดาลเพื่อกลับบ้านเมืองของจันทโครพระหว่างทางที่ทั้งหมดพักแรมในป่า เทวดาที่รักษาต้นไม้ได้อุ้มสมจันทวงศ์ไปยังตำหนักของนางมัจฉาทำวสหัสรังสีเจ้าเมืองโรมัน ทำให้จันทวงศ์ได้นางมัจฉาเป็นคู่ครอง ความว่า

ครั้งพระไทรอัมมฤทธภูษพงศ์	กับโฉมยงอุสายพาพาล
ได้อิงแอบแนบสนิทพิศวาส	เพราะเทวราชพฤษไทรในไพรสาณฑ์
นั้นพี่น้องกันหรือเปล่าเยาวมาลย์	จึงรับการธุระสองให้ครองกัน
พลางประโลมโฉมฉายเยาวลักษณ์	พระเชษฐภคย์จุมพิตแล้วรับขวัญ
ประคองนางขึ้นวางแท่นสุวรรณ	นางป้องกันปิดป้องสะบัดกร

(จันทโครพ 2466:197)

หลังจากจันทวงศ์ได้นางมัจฉาเป็นคู่ครองแล้วทั้งสองก็อาศัยอยู่ในตำหนักของนางมัจฉาไม่ยอมออกไปไหน จนนางมัจฉาไม่ไปเฝ้าท้าวสหัสรังสีเป็นเวลาหลายวัน ทำให้ท้าวสหัสรังสีเกิดความสงสัย เมื่อรู้ความจริงว่ามีชายหนุ่มคือจันทวงศ์แอบมาลักลอบอยู่ในตำหนักของนางมัจฉา จึงสั่งทหารให้มาจับจันทวงศ์ ท้าวสหัสรังสีเมื่อจับจันทวงศ์ได้แล้วก็รู้สึกคับแค้นใจเป็นอย่างมากจึงสั่งให้เพชฌฆาตนำจันทวงศ์ไปฆ่าและเสียบประจานไว้กลางเมือง เมื่อจะถูกประหารจันทวงศ์จึงหนีโดยใช้เวทมนต์ที่ท้าวภูษงค์สอนให้แทรกแผ่นดินหนีออกมาจากเมืองโรมัน ความว่า

เจ้ากรุงมารพิงสารสุนทรกล่าว	กะทืบท้าวตงสุนีคะนองสาย
อย่าพักทำเลยจะฆ่าให้วางวาย	จึงสั่งนายเพชฌฆาตไปทันที
มึงห้าพันฟันเสียให้สังหาร	เสียบประจานไว้กลางบุรีศรี
เพชฌฆาตกราบงามลงสามที	เอาภูมืออกมากลางพระพารา
แสนสงสารจันทวงศ์พงศ์ษัตริย์	โหม่นสเตร้าสร้อยละห้อยหา
แล้วรู้สึกสมประดีค่อยมีมา	ระลึกถึงอัยกาประธานมนต์
ว่าฆ่าแรกแทรกไปได้ได้สุธา	พระคาถาจำได้ไม่สับสน
ครั้นถึงกลางพาราที่ฆ่าคน	พระอ่านมนต์คลายคลี่ที่รัดกาย
ภาวนาพระสุธาภิเษมแยก	หนีฆ่าแรกไปได้เหมือนใจหมาย
พวยกษายืนชิงตะลึงกาย	แล้ววุ่นวายวิ่งพลันมา

(จันทโครพ 2466: 219-220)

จันทโครพ ฉบับองค์การคำครุสภา กล่าวถึงเนื้อหาตอนจันทวงศ์ถูกเพชฌฆาตนำไปประหารและเสียบประจานไว้กลางเมือง จึงแทรกแผ่นดินหนีจากเมืองโรมัน ความว่า

แสนสงสารจันทวงศ์พงศ์ษัตริย์	โหม่นสเตร้าสร้อยละห้อยหา
แล้วรู้สึกสมประดีค่อยมีมา	ระลึกถึงอัยกาประธานมนต์
ว่าฆ่าแรกแทรกไปได้ได้สุธา	พระคาถาจำได้ไม่ขัดสน
ครั้นถึงกลางพาราที่ฆ่าคน	พระอ่านมนต์คลายคลี่ที่รัดกาย

ภาวนาพระสุธาภิเษม
พวกยักษ์ยี่นซึ่งตะลึงกาย

หนีข้าแรกไปได้เหมือนใจหมาย
แล้ววุ่นวายวิ่งพลันมา

(ฉันทโครพ 2505: 123)

เหตุการณ์จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน ทำให้ตัวละครจันทวงศ์และนางมัจฉาพลัดพรากจากกันเพราะถูกท้าวสหสรั้งชีวิตขวางความรักของทั้งคู่ ทำให้ต่างฝ่ายต่างเดินทางออกตามหากันและกัน ซึ่งทำให้เรื่องจันทโครพในส่วนเนื้อหาจันทวงศ์เป็นตัวละครหลักเกิดอุปสรรคที่ตัวละครจะต้องฝ่าฟันไปได้ ที่สะท้อนแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร

4.1.1.5 จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา

นางมัจฉาเมื่อทราบว่าจันทวงศ์สามารถแทรกแผ่นดินหนีโทษประหารออกจากเมืองโรมันไปได้ ด้วยความรักที่นางมัจฉามีต่อจันทวงศ์ทำให้นางมัจฉาหนีท้าวสหสรั้งหนีออกจากเมืองโรมันเพื่อตามหาจันทวงศ์เช่นกันขณะเดินทางตามหาจันทวงศ์นางมัจฉาพบเทวดาที่แปลงกายเป็นพราหมณ์เฒ่า เทวดากล่าวว่านางมัจฉาซึ่งเป็นหญิงออกเดินทางกลางป่าจะได้รับอันตรายจึงช่วยแปลงกายนางมัจฉาให้กลายเป็นชาย จนกว่าจะได้นอนร่วมหมอนกับจันทวงศ์จึงจะกลายร่างเป็นสตรีอีกครั้ง ความว่า

นางนบมอบตอบความตาพราหมณ์เฒ่า	อันนี้เล่าสุดจิตจะคิดหมาย
เป็นนารีมีถิ่นสำคัญกาย	จะบิดเบือนเหมือนชายเห็นใจ
ตาพราหมณ์เฒ่าเล่าโลมนางโฉมศรี	เป็นไรมีพอจะช่วยกันแก้ไข
แล้วตั้งสัตย์อธิษฐานสรวมใจ	เทพไทเปาลงตรงทรงนาง
ถันแปลงเต่งตึงดั่งบัวหลวง	ก็ราบทรงสูญเสียทั้งสองข้าง
พระแยมยี่มอ้อมใจปราศรัยพลาง	จะสาปนางมิให้ใครสงสัยเลย
ถึงใครเห็นว่ายังเป็นทำนองหญิง	อย่าเกรงกริ่งเลยนะเจ้าจงทำเฉย
แม้พบตัวผู้รักของทราชมเชย	บรรทมหนุนขนยอนอันเดียวกัน
ถันเจ้าทั้งสองเต้าในอุรา	จึงมีมาเหมือนคำเราสาปสรรค
จึงแก้เครื่องประดับออกฉับพลัน	แล้วเทวัญจัดแจงให้แต่งกาย

(ฉันทโครพ 2466: 232-233)

หลังจากนางมัจฉาแปลงกายเป็นชายแล้วได้แต่งกายเป็นพราหมณ์น้อย ระหว่างตามหาจันทวงศ์ได้เจอกับยักษ์กาละสุร ยักษ์กาละสุรนี้เฝ้าดูจึงพาไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมวันหนึ่งระหว่างท้าวกาละสุรออกไปหาอาหาร พราหมณ์มัจฉาจึงหนีออกจากเมือง ยักษ์กาละสุรได้ออกติดตามแต่พราหมณ์มัจฉาไม่ยอมกลับ ท้าวกาละสุรเกลี้ยกล่อมโดยจะยกเมืองให้ พร้อมทั้งมอบมนต์วิเศษรักษาตัว ตำราและอาวุธให้ แต่พราหมณ์มัจฉาไม่ยอมกลับยักษ์กาละสุรจึงสิ้นใจตาย ความว่า

อสุราเห็นหน้าเจ้าพราหมณ์น้อย	ยิ่งละห้อยหวนจิตคิดสงสาร
ไฉ่ลูกเอ๋ยสุดใจอาลัยลาญ	เจ้าก็ปานชีวิตของบิดา
แม้เป็นผู้จิตใจออกจากร่าง	ก็ปลงวางชีพไปดาวดึงษา
พ่อเป็นยักษ์รักเจ้าดังดวงตา	เป็นเวลาถึงวันจะบรรลย์
เจ้าจงครองไกรกรูงบารุณ	ขอฝากศพอย่าให้ใครมอมบูป่าใหญ่

ให้ไพร่ฟ้าสามนต์เขาจุดไฟ	เจ้าจะได้แทนคุณของบิดา
ครั้นเสร็จสั่งหลั่งหล่อพระชลเนตร	ยกพระเวทออกจารึกเป็นอักษร
ทั้งศาสตราอาคมสำหรับกร	พระภูรขวางเคียงไว้ข้างกาย
ชี้พระหัตถ์ตรัสบอกให้ลูกแก้ว	พอม้วยแล้วจงเอาไว้มือในใจหมาย
ทิพยมนต์มหิมารักษากาย	สำหรับชายเขี้ยวชาญในการทัพ
พอขาดปากกรากษสก็ขาดจิต	ถอดชีวิตปลิดใจตั้งไฟดับ
ก็เอนกายฝ่ายพวกโยธาทัพ	วังเข้ารับยกพยุงเจ้ากรุงไกร

(จันทโครพ 2505: 154-156)

ฝ่ายจันทวงศ์เมื่อหนีออกจากเมืองโรมทันได้แล้วก็กลับบ้านเมืองของตนและออกจากเมืองมาตามหานางมัจฉาอีก โดยโหรบอกทิศที่จะตามหานางมัจฉาให้แก่จันทวงศ์ เมื่อเดินทางตามมาจันทวงศ์จึงพบพราหมณ์มัจฉาแต่ไม่แน่ใจเพราะนางมีร่างกายเป็นชาย จึงติดตามพราหมณ์ไปทำศพท้าวกาละสูร

จันทวงศ์ต้องการที่จะพิสูจน์ว่าพราหมณ์คือนางมัจฉาหรือไม่ จึงขออนอนร่วมห้อง แต่พราหมณ์มัจฉาระวังไม่นอนร่วมหมอนด้วย จันทวงศ์หมดปัญญาที่จะพิสูจน์จึงใช้พระขรรค์ฟันคอพราหมณ์ตอนหลับเพื่อให้เสียชีวิตและคืนร่างเดิม ความว่า

ไอ้เสียตายสายสวาทประหลาดโฉม	งามประโลมเลิศฟ้าในราศี
จะสรรทรวงกษัตราทุกธานี	ไม่เห็นมีเหมือนน้องทั้งสองทรวง
น่าเสียตายสายสวาทของเรียมเอ๋ย	กระไรเลยหลับสนิทพิศวง
พี่จะล้างเจ้าให้วางชีวลวง	เจ้าโฉมงามหลับนิ่งไม่ตึงกาย
เพราะความรักพี่จึงหักมาสังหาร	จะแก้การสงสัยนั้นให้หาย
พระชลนัยไหลหลั่งอยู่พรั่งพราย	ความเสียดายชนิดสูญพาพาล
จนไก่อ้นกระชั้นอยู่เจื้อยแจ้ว	ดูเหว่าแว่วส่งเสียงสำเนียงหวาน
กลัวโฉมตรูรู้สีกจะเสียการ	นฤบาลรั้งรักหักพระทัย
พระหัตถ์แกว่งแสงขรรค์จะฟันฟาด	แล้วมีอาจะฟันเจ้าลงได้
เป็นหลายครั้งยังหยุดระย่อใจ	จวนจะใกล้รุ่งแสงพระสุริยัน
แข็งอารมณ์ข่มใจไม่ดูพักตร์	พระทัยหักหวดด้วยพระแสงขรรค์
เสียงฉับฉาดเคียวขาดลงด้วยพลัน	พระทรวงธรรมล้มซบสลับไป

(จันทโครพ 2505: 172-173)

ฝ่ายพราหมณ์มัจฉาเมื่อรู้สึกตัวจึงใช้คาถาที่ได้รับจากท้าวกาละสูรทำให้คอที่ขาดกลับคืนดังเดิม ความว่า

เจ้าพราหมณ์แปลงต้องพระแสงอันคมกล้า	ด้วยเดชมนตราไม่ตักขยับ
ของท้าวไทรยกาประทานให้	ยังแต่ใจริกริกรู้สีกาย
ภาวนาอาคมอันเรืองฤทธิ์	พระเศียรติดต่อได้ตั้งใจหมาย
เห็นทรวงฤทธิ์สลับนิ่งไม่ตึงกาย	นางโฉมฉายคิดแครงไม่แจ้งใจ

(จันทโครพ 2505: 173)

พราหมณ์มีจรรย์รู้สึกเสียใจเป็นอย่างมากที่จันทวงศ์จะฆ่าตนเองจึงตัดพ้อจันทวงศ์

ความว่า

ไอ้พระร่มโพธิ์ทองของน้องเอ๋ย	ไม่รู้เลยว่าพระคุณทรงโทษา
เมื่อนี้แกล้งแปลงรูปเป็นพราหมณ์มา	เพราะเทวอนุกุลให้พันทัย
เมื่อปีตรึงคล้องโทษพระผ่านฟ้า	เมื่อยรู้ว่าทรงศักดิ์ไม่ตกษัย
จึงจากวังตั้งพักตร์มาเดินไพร	เพราะจะได้ตามหาพระสามี
พอพบองค์พระบิดาพระยายักษ์	เธอหลงรักมาบำรุงไว้กรุงศรี
ตัวเป็นสุขใจเป็นทุกข์ถึงสามี	ออกรับหนี้จนบิดามาตามตาย

(จันทโครพ 2505: 174-175)

นางมัจฉาหลังจากตัดพ้อจันทวงศ์แล้วจึงบอกวิธีที่จะทำให้นางกลับคือร่างเดิมให้กับจันทวงศ์ทราบว่าจะกลับคืนร่างเดิมเมื่อได้นอนร่วมหมอนเดียวกันกับจันทวงศ์ ความว่า

นางฟังถามเนื้อความจึงแจ้งเหตุ	ซึ่งเทเวศร์สาปมาแต่ป่าใหญ่
แม้พบองค์ทรงธรรมเมื่อวันใด	บรรทมในพระเชณอันเดียวกัน
รูปแปลงก็จะเป็นสตรีพร้อม	แล้วกราบจอมกษัตราณราสวรรค์
พระฟังสารนิษฐานวิลาวัณย์	พลางรับขวัญแนบน้องประคองเชย
ถนอมชิตพิศวาสเหนืออาสน์อ่อน	ประคองน้องร่วมหมอนแนบเชย
ตามทำนองทำนางเหมือนอย่างเคย	นางทราชมเชยเจ้าก็กลับเป็นสตรี

(จันทโครพ 2505: 175-177)

เหตุการณ์จันทวงศ์ตามหานางมัจฉานั้นมีการสร้างสรรค์โดยนำอนุภาคการแปลงกายเป็นชายของตัวละครหญิงเพื่อตามหาคู่ครองที่พลัดพรากของตนจากเรื่องลักษณวงศ์และอิเหนา มาใช้ทำให้เกิดความสนุกสนานและน่าติดตาม ทำให้เนื้อเรื่องมีความเข้มข้นช่วยให้แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ตามการแต่งเนื้อเรื่องที่เพิ่มเติมขึ้นจากวรรณกรรมต้นแบบมีความชัดเจนยิ่งขึ้นนอกจากนี้ใน เหตุการณ์ดังกล่าวยังมีการนำอนุภาคจากวรรณคดีอื่นมาใช้ในการสร้างสรรค์อีก 1 อนุภาค คือ อนุภาคการติดตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่องคือตอนท้าวกาละสูรตามพราหมณ์มัจฉาที่หนีออกมาเพื่อตามหาจันทวงศ์จนท้าวกาละสูรตรอมใจตาย ซึ่งตรงกับอนุภาคเหตุการณ์จากเรื่องสังข์ทอง ตอนนางพันธุรัตน์ตามพระสังข์ที่หนีออกมาจากเมืองของตน

4.1.1.6 จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหัสสร้างสี่

หลังจากจันทวงศ์และนางมัจฉาช่วยกันจัดการศพของท้าวกาละสูรแล้ว ฝ่ายท้าวสหัสสร้างสี่เมื่อรู้ว่านางมัจฉาหนีออกจากบ้านเมืองเพื่อไปตามหาจันทวงศ์ก็รู้สึกโกรธแค้นเป็นอย่างมาก จึงให้เร่งจัดทัพเพื่อออกตามหานางมัจฉา ท้าวสหัสสร้างสี่ติดตามมาจนถึงเมืองของท้าวกาละสูรที่จันทวงศ์กับนางมัจฉาอาศัยอยู่ จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้นจันทวงศ์ได้ให้ดิ้งษก้ามออกไปสู้รบกับทัพของท้าวสหัสสร้างสี่ ความว่า

ท้าวสหัสสร้างสี่ฟังคำให้เข้าโกรธ	แลพิโรธหมกหมุ่นอยู่หุนหัน
จึงว่าเหว่ยสุราใจอารมณ์	ให้เสื่อมเสียพงศ์พันธุ์ข้างพวงยักษ์

เอ็งอวดว่าฤทธิ์มีมากมาย	เอาบุญนายมาสาทิบดูปลั๊กษณ์
เหมือนตัวเราชาติชายดูอายนัก	ไม่ผันพักตร์พูดได้เหมือนกุมภภัณฑ์
กูเป็นจอมมอสุราอาณจักร	ประเสริฐศักดิ์พรหมเมศร์สังสรรค์
เอ็งเป็นข้าวาสนาไม่เคียงกัน	จะอดกลั้นคอยเจ้าเอ็งยกมา

(จันทโครพ 2505: 195)

จันทวงศ์กับนางมัจฉาจึงออกมายังสนามรบพร้อมกับขอมาท้าวสหสรั้งสีเพื่อให้
ท้าวสหสรั้งสีให้อภัย แต่ท้าวสหสรั้งสีไม่ยอมให้อภัยจึงทำจันทวงศ์สู้รบ ความว่า

ประทานโทษโปรดลูกอย่าผูกผิด	พระทรงฤทธิ์เลิกพลไปกรุงศรี
แล้วตัวของลูกยากับสามี	จะโปรงรุสสีพระบิตร
สหสรั้งสีฟังคำข้าพิโรธ	ดังศรศักดิ์ปักโสดสั๊กแสนศร
ชนะหรืออ้อมีฉาข้างว่าวอน	จะไครรอญให้ยับลงกับมือ
มีงว่าอื่นหมิ่นแสนไม่แค่นเท่า	เหมือนหนึ่งเอาจันทวงศ์มาออกชื่อ
กুমิฤทธิ์รุ่งเรืองกระเดื่องลือ	ไดยินชื่อกระยอทั้งจักรวาล
แต่ผิวมีองอาจประมาทพอ	กูไม่ขอรักสมครสมาน
ไม่ชื่นชมจะประจัญประจัญบาน	แม่นายปราบแล้วก็ตามแต่เรา

(จันทโครพ 2505: 199-200)

ท้าวสหสรั้งสีไม่ให้อภัยนางมัจฉาและจันทวงศ์ ท้าวสหสรั้งสีจึงต่อสู้กับจันทวงศ์
ระหว่างต่อสู้ท้าวสหสรั้งสีเสียเปรียบจึงหลบไปกำบังตัวในเมฆและเล็งธนูมายังจันทวงศ์ แต่ถึงง่าม
มองเห็นท้าวสหสรั้งสีจึงชี้ตำแหน่งให้แก่จันทวงศ์ จันทวงศ์จึงแผลงศรไปตัดแขนของท้าวสหสรั้งสีจน
ท้าวสหสรั้งสีตกลงสู่พื้น ความว่า

พระโณมงามถามถึงง่ามพลัน	ท้าวกุมภภัณฑ์แฝงตนไปหนไหน
อสุรินทร์ยินถามก็แลไป	ให้กริ่งใจด้วยไม่เห็นท้าวกุมภภัณฑ์
จับกระบองสองดูบนเวหา	เห็นยักษ์าแฝงเมฆอยู่บนสวรรค์
จึงชี้พลางทางทูลสนองพลัน	ท้าวกุมภภัณฑ์ขึ้นไปแอบบนอัมพร
มันโง่กลิปลนำสายหมายพิฆาต	ฝ่าพระบาทจงเร่งแผลงพระแสงศร
ข้าจะวงมือไว้ให้ภูธร	จงวางศรไปให้ตรงองค์กุมภภัณฑ์
จันทวงศ์ทรงฟังพระยายักษ์	จึงจับศรจุลจักรอันเข้มขัน
แล้วสั่งศรให้ตัดกรท้าวกุมภภัณฑ์	แต่ตัวนั้นอย่าเพ้อลางให้ว่างวาย
พระสั่งพลางทางโองพระแสงผลาญ	ฤทธิ์ราญดังสุนัขเคนองสาย
ถึงง่ามทำมือวงให้ตรงกาย	พระวางสายตามช่องนิ้วมือมาร
ไม่คลาดแคลงแสงศรเป็นเปลวปลาน	ก็วูวาบโพลพลามตามสังหาร
เข้าตัดกรรอนกายแทบวายปราณ	เจ้ากรุงมารตกลงในพงพี

(จันทโครพ 2505: 202-204)

นางมัจฉาเห็นท้าวสหสรั้งสีบิดาของตนบาดเจ็บจึงตรงเข้าไปหาแล้วร้องให้
คร่ำครวญ ท้าวสหสรั้งสีสงสารนางมัจฉาจึงหายโกรธแล้วสั่งสอนนางมัจฉาให้รับใช้จันทวงศ์และเป็น
ภรรยาที่ดีสั่งสอนเสร็จท้าวสหสรั้งสีก็สิ้นชีวิต ความว่า

พ่อจะสอนเนื้อความไว้ตามอย่าง	ทำนองนางมิ่งเมืองอันเรื่องศรี
สงวนงามให้เหมือนจามจุรี	อันสามีก็เหมือนหนึ่งว่าบิทร
ยามเสวยเคยเฝ้าอย่าขาดเฝ้า	เมื่อผิวเศร้าเจ้าอย่าสุขสมสร
ที่อันชอบอัชฌาสถาวร	ดวงสมรเจ้าอุส่าห์พยายาม
แม่นผิวเอาความลับดับแจ้ง	อย่าพรายแพร่่งพูดพร้องถึงสองสาม
จะนึกแห่งแกล้งใจในเรื่องความ	แม่โณมงามจงเจียมเสียมตัว
อันหญิงร้ายชายหนีราศสวาท	เขารู้ชาติว่าเช่นสตรีชั่ว
สงวนศักดิ์รักสัจประหยัดตัว	อย่าเกลือกกลั้วแกมกาน์สาธารณ
พ่อสอนเจ้าสาวภาคย์จงจำไว้	แต่นี้ไปมิได้พบทรมสงสาร
ให้กลัดกลุ้มในอุราพระยามาร	ด้วยอาการมาผลาญชีวา
ตั้งอารมณ์ข่มคิดอาลัยรัก	เจ้ากรุงยักษ์หลับเนตรทั้งซ้ายขวา
อกุศลผลกรรมที่ทำมา	อสุราชาติใจบรรลัษยา

(จันทโครพ 2505: 204-205)

การสร้างสรรคโครงเรื่องเรื่องจันทโครพในสำนวนร้อยกรอง ผู้วิจัยพบว่า การสร้างสรรคโครงเรื่อง 6 โครงเรื่อง เรียงตามลำดับเหตุการณ์ในเรื่องได้แก่ จันทโครพพบ นางมัจลินทร์ จันทโครพปราบนางยักษ์ จันทโครพตามหานางมัจลินทร์ จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมทัน จันทวงศ์ตามหานางมัจฉาและจันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสังศรี โดยผู้วิจัยพบว่า จากตัวอย่างสำนวน ร้อยกรอง 4 สำนวน จันทโครพนับโรงพิมพ์คุรุสภา เป็นสำนวนเดียวที่มีโครงเรื่องครบทั้ง 6 โครง เรื่อง รองลงมา คือ จันทโครพนับโรงพิมพ์พานิชชุมพลมีโครงเรื่อง 5 โครงเรื่องจบลงเพียงจันทวงศ์ ตามหานางมัจฉา ส่วนสำนวนจันทโครพคำฉันท์มีโครงเรื่องเพียง 2 โครงเรื่อง คือ จันทโครพ พบนางมัจลินทร์และจันทโครพปราบนางยักษ์จึงจบเรื่อง จันทโครพประวัติคำกลอนปรากฏ โครงเรื่องเพียงโครงเรื่องเดียว คือ จันทโครพพบนางมัจลินทร์

4.1.2 การสร้างสรรคโครงเรื่องในสำนวนร้อยแก้ว

4.1.2.1 จันทโครพพบนางมัจลินทร์

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงโครงเรื่องจันทโครพพบนางมัจลินทร์ หลังจากปราบ พยนต์ยักษ์และสามารถเข้าถ้ำนางมัจลินทร์เพื่อเกี้ยวพาราสีนาง ความว่า

“นางมัจลินทร์เห็นชายหนุ่มเข้ามาในห้องก็ตกใจ ทั้งพวงมาลัยลูกขี้จะวิ่งหนี แต่ถูกพระจันทโครพขุดข้อมือไว้ ปลอดภัยไม่ต้องกลัวพระองค์เพราะเราทั้งสองเคยทำบุญร่วมกันมาแต่ชาติปางก่อน พระอินทร์ท่านจึงช่วยบอกทางให้ และการที่พระองค์สามารถล้างรูปยักษ์พยนต์ลงได้ ตามที่พระบิดาของนางได้อธิษฐานไว้ก็เป็นเครื่องยืนยันว่าเราทั้งสองคือคู่ครองกันอย่างแท้จริง ในที่สุดนางมัจลินทร์ก็ใจอ่อน เห็นด้วยกับคำพูดของพระจันทโครพ พระจันทโครพจึงได้นางมัจลินทร์เป็นชายาและประทับอยู่ในถ้ำอย่างมีความสุข”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 37-38)

จันทโครพนิทานวรรณคดีไทย กล่าวถึงโครงเรื่องจันทโครพพบนางมัจฉินทร และเกี่ยวพาราสินางมัจฉินทร ความว่า

“และแล้วเจ้าชายจันทโครพก็ได้พบเนื้อคู่ของพระองค์ตามที่พระอินทร์ตรัส ซึ่งนางอาศัยอยู่ใน ถ้ำทอง บิดาของนางรักนางดุจดวงใจ จึงให้นางอยู่ในถ้ำท่ามกลางการอารักขาอย่างแน่นหนาแต่ ถึงอย่างไร เจ้าชายจันทโครพก็สามารถเล็ดลอดเข้าไปจนได้และเกี่ยวพาราสินางจนกระทั่งนาง หลงรัก”

(นิทานวรรณคดีไทย 2553: 120)

4.1.2.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

เล่าเรื่องจันทโครพ มีเนื้อหาเหตุการณ์ต่อสูระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ หลังจากจันทโครพรู้ความจริงว่านางมัจฉินทรที่ตนพากลับเข้าเมืองนั้นแท้จริงคือนางยักษ์แปลงกาย มาจึงเกิดการต่อสู้และจันทโครพสามารถปราบนางยักษ์ลงได้ ความว่า

“พระจันทโครพเห็นเช่นนั้นให้ขัดแค้นพระทัยยิ่งนักออกขวางกั้นนางยักษ์ไว้ นางยักษ์ก็ถา โถมเข้าโจมตีจับหมายจะอุ้มกลับไปในป่า แต่ถูกพระจันทโครพตีด้วยคันศรจนนางยักษ์ชวนเซไม่ อาจทนสู้ต่อไปได้ นางยักษ์จึงรำยมนต์บังตา เกิดเป็นเมฆหมอกมืดครึ้มไปทั่วบริเวณปราสาทแล้ว นางยักษ์ก็เหาะหนีไป”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 50)

4.1.2.3 จันทโครพตามหานางมัจฉินทร

เล่าเรื่องจันทโครพ มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์จันทโครพตามหานางมัจฉินทรที่ พลัดพรากกัน จันทโครพจึงเดินทางออกจากบ้านเมืองอีกครั้ง จึงได้พบจันทวงศ์บุตรของตนที่ ชายหาด เมื่อจันทโครพแสดงตนว่าเป็นพ่อ จันทวงศ์ไม่เชื่อจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ความว่า

“พระจันทวงศ์ได้ฟังพระจันทโครพตรัสเช่นนั้นแทนที่จะรับฟังกลับโกรธหนักขึ้นไปอีก พลง กระเทียมเท้าแล้วนำศรแผลงออกไป แต่ศรกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้และรูปเทียนบูชาพระ จันทโครพ พระจันทโครพเมื่อเห็นสมดังคำอธิษฐาน พระองค์ทรงแผลงศรออกไปบ้าง เกิดเสียงดัง สนั่นหวั่นไหวแล้วศรก็กลายเป็นขนมนมเนย”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 69)

4.1.2.4 จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน

เล่าเรื่องจันทโครพ มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน หลังจากถูกท้าวสหสรั้งสีจับกุมและให้เพชฌฆาตนำไปประหารเสียบประจานไว้กลางเมือง จันทวงศ์ จึงแทรกแผ่นดินหนีออกเมืองโรมัน ความว่า

“มึงจงนำตัวอำมาตย์จันทวงศ์ไปตัดหัว แล้วเสียบประจานไว้กลางเมืองเดี๋ยวนี้ เพชฌฆาตถวาย บังคมแล้วนำตัวพระจันทวงศ์ไปยังแดนประหารที่กลางเมือง พระจันทวงศ์รู้สึกเศร้าโศกเสียใจ อาลัยในตัวนางเป็นยิ่งนัก ครั้นพอระลึกถึงมนตราที่พระอัยกาประทานให้ก็คลายความวิตก พอถึง แดนประหาร พระจันทวงศ์ก็สาธยายมนต์ ทันใดนั้นเชือกที่รัดมัดพระองค์ไว้ก็คลายหลุดร่วงลง แผ่นพสุธาแยกออกจากกัน พระจันทวงศ์เห็นดังนั้นจึงกระโดดชำแรกแทรกพื้นดินหนีไปได้อย่าง ง่ายดาย ทิ้งให้บรรดาเพชฌฆาตยืนตกตะลึงทำอะไรไม่ถูกอยู่ชั่วครู่”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 92-93)

4.1.2.5 จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงเหตุการณ์จันทวงศ์ตามหานางมัจฉาเมื่อจันทวงศ์ตามหานางมัจฉาจนเจอแต่ปรากฏว่านางมัจฉานั้นได้เทวดาช่วยแปลงร่างเป็นพราหมณ์หนุ่ม ทำให้จันทวงศ์เกิดความสงสัยไม่แน่ใจ จึงคิดที่จะพิสูจน์ด้วยการฆ่าเมื่อตายแล้วจะได้กลับคืนร่างเดิม ความว่า

“พระจันทวงศ์รอนพราหมณ์หลับสนิทจึงทรงเงื้อพระขรรค์ขึ้นหมายจะฟันพราหมณ์แต่ทรงเงื้อค้างอยู่อย่างนั้น ครั้นเมื่อคิดกลับไปกลับมาว่าเป็นหนทางเดียวที่จะพิสูจน์ได้ อย่างไรก็ตามก็ขอตายตามกันไป ทรงข่มพระทัยไม่มองหน้าพราหมณ์น้อย ทรงเงื้อพระขรรค์ฟันฉับลงไปทันที หัวของพราหมณ์ก็ขาดกระเด็นและพร้อมกันนั้นพระองค์ก็หมดสติไป”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 119)

หลังจากนั้นพราหมณ์มัจฉารู้สึกตัวจึงใช้มนต์วิเศษที่ท้าวกาละสูรมอบให้รักษาดูตนเอง พร้อมทั้งบอกวิธีทำให้กลับคืนร่างเดิม ความว่า

“พระจันทวงศ์ฟื้นคืนสติขึ้น ต่างฝ่ายต่างเฝ้าเฝ้าอดทนแน่นด้วยความดีพระทัยที่ยังไม่ตายจากกัน เจ้าพราหมณ์จึงทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้พระสวามีฟัง พร้อมทั้งแนะวิธีที่จะทำให้ตนกลายเป็นสตรีตามเดิม พระจันทวงศ์จึงทรงประคองชายาให้บรรทมร่วมแขนงกับพระองค์ ทันใดนั้นร่างของพราหมณ์ก็กลับเป็นสตรีเพศเหมือนเดิม”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548:120)

4.1.2.6 จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหัสสร้างสี

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงเหตุการณ์จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหัสสร้างสี โดยฝ่ายท้าวสหัสสร้างสีเมื่อทราบว่านางมัจฉาหนีออกจากเมืองเพื่อตามหาจันทวงศ์จึงรู้สึกโกรธแค้นจึงสั่งให้กองทัพเพื่อออกตามหานางมัจฉา ท้าวสหัสสร้างสีติดตามนางมัจฉามาจนถึงเมืองของท้าวกาละสูร จันทวงศ์และนางมัจฉาจึงออกมาที่สนามรบซึ่งท้าวสหัสสร้างสีและดิงษก้ามสู้รบกันอยู่ จันทวงศ์และนางมัจฉาขอขมาท้าวสหัสสร้างสีแต่ท้าวสหัสสร้างสีไม่ยอมให้อภัยจึงเกิดการสู้รบกันขึ้นกับจันทวงศ์ ความว่า

“นางมัจฉาก็มลกราบพระบิดาแล้วร้องให้ท้าวสหัสสร้างสีพ้อเห็นพระธิดาก็ไม่ฟังเสียง ร้องทวาดคำตัดลูกตัดพ่อทันที ส่วนนางมัจฉาก็ทูลขออภัยโทษในความผิดและขอให้พระบิดายกทัพกลับไปเสียเถิด แล้วตนจะพาพระสวามีไปรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท ทำให้ท้าวสหัสสร้างสีพิโรธหนักขึ้นไสช้างเข้ามาหมายจะฆ่าบุตรเขย”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548:128)

เมื่อเกิดการสู้รบกันระหว่างท้าวสหัสสร้างสีและจันทวงศ์ ท้าวสหัสสร้างสีเสียเปรียบจันทวงศ์จึงหลบไปกำบังตัวในเมฆและเล็งธนูมายังจันทวงศ์ แต่ดิงษก้ามมองเห็นจึงชี้ตำแหน่งให้จันทวงศ์แผลงศรใส่ท้าวสหัสสร้างสี ทำให้ท้าวสหัสสร้างสีตกลงสู่พื้น ความว่า

“ท้าวสหัสสร้างสีเห็นท่าจะสู้ไม่ได้จึงร่ายมนต์กำบังตนหนีไปหลบซ่อนอยู่บนก้อนเมฆ ฝ่ายพระจันทวงศ์เห็นท้าวสหัสสร้างสีหายไป ก็ตรัสถามดิงษก้ามว่าท้าวสหัสสร้างสีหายไปไหน ดิงษก้ามจึงจับกระบองขึ้นส่องดู ก็รู้ได้ทันทีว่าหนีไปแอบอยู่บนก้อนเมฆและกำลังเล็งศรมายังพระองค์ ดิงษก้าม

จึงทูลให้พระจันทวงศ์วางศรลงในช่องนิ้วมือของตน ซึ่งตรงตัวพญายักษ์แล้วแผลงออกไปทันที ศรก็วิ่งไปตัดแขนทั้งสองข้างของท้าวสหสรั้งสีขาว ท้าวสหสรั้งสีตกลงมายังพื้นดิน”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 130-131)

นางมัจฉาเห็นพ่อของตนบาดเจ็บจึงตรงเข้าไปหาแล้วร้องไห้คร่ำครวญ ท้าวสหสรั้งสีสงสารลูกจึงหายโกรธแล้วสั่งสอนนางมัจฉาก่อนที่จะสิ้นใจ ความว่า “ท้าวสหสรั้งสีเห็นลูกมาโศกาอาลัยก็หายโกรธ ตรัสว่าพ่อไม่โทษใคร เนื่องจากใจพ่อนั้นหลงผิดไป มันเป็นกรรมของพ่อเอง แล้วท้าวสหสรั้งสีก็สั่งสอนลูกสาวเมื่อสั่งสอนแล้วท้าวสหสรั้งสีก็ล้มลงขาดใจตาย” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 131-132)

การสร้างสรรค์โครงเรื่องเรื่องจันทโครพในสำนวนร้อยแก้ว ผู้วิจัยพบว่า เล่าเรื่องจันทโครพปรากฏโครงเรื่องครบทั้ง 6 โครงเรื่อง ส่วนจันทโครพนิทานวรรณคดีไทยปรากฏเพียงโครงเรื่องจันทโครพพบนางมัจฉินทรเพียงโครงเรื่องเดียว

4.1.3 การสร้างสรรค์โครงเรื่องในสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

4.1.3.1 จันทโครพพบนางมัจฉินทร

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงโครงเรื่องจันทโครพพบนางมัจฉินทร หลังจากปราบพยนต์ยักษ์และสามารถเข้าถ้ำนางมัจฉินทรเพื่อเกี่ยวพาราสีนาง ความว่า

ชื่นจิต	จะให้ปลิดเปลื้องรักเงี้ยวหรือนั้น
เมื่อปีดดวงใจอยู่ไกลกัน	สุดจะตันตำตึงถึงบาดาล
ได้อิงแอบแนบนางอย่างนี้แล้ว	น้องแก้วช่างกระไรไม่สงสาร
พี่แสนรักสุดรักเยาวมาลย์	อย่าหักรานความสวาทให้เสื่อมคลาย
ขอสัญญาว่าไว้กับนวลน้อง	จะครองครองไม่ตรีไม่หนีหาย
แม่นลวงน้องหมองไหม้มิใช่ชาย	จนวันตายพี่ไม่ลืมปลื้มฤดี

(บทละครนอกเรื่องจันทโครพ 2548: 4)

4.1.3.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ มีเนื้อหากการต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ที่แปลงกายเป็นนางมัจฉินทร จันทโครพจึงต่อสู้และสามารถปราบนางยักษ์ลงได้ความว่า

บัดนั้น	ยักษ์นี้แค้นขัดสะบัดหน้า
ทะลึ่งโลดโกรธชิงถลึงตา	ชี้หน้าเกรี้ยวกราดตวาดไป
เหม่โอโหราพฤพาจารย์	มาว่าขานดูหมิ่นกันได้
กูจะกินมึงเล่นก่อนใครใคร	แล้วลูกไล่กลายร่างเป็นนางมาร
เมื่อนั้น	พระจันทโครพกล้าหาญ
จับศรสิทธิ์ฤทธิ์ไกรชัยชาญ	เข้รอนราญอุสุริจนหนีไป

(บทละครนอกจันทโครพ 2548: 10)

4.1.3.3 จันทโครพตามหานางมัจฉินทร

ไม่ปรากฏเหตุการณ์ในสำนวนนี้

4.1.3.4 จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน

ไม่ปรากฏเหตุการณ์ในสำนวนนี้

4.1.3.5 จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา

ไม่ปรากฏเหตุการณ์ในสำนวนนี้

4.1.3.6 จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสังสี

ไม่ปรากฏเหตุการณ์ในสำนวนนี้

การสร้างสรรคโครงเรื่องเรื่องจันทโครพในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ ผู้วิจัยพบว่า บทละครนอกเรื่องจันทโครพปรากฏโครงเรื่อง 3 โครงเรื่อง โดยจบลงตรงโครงเรื่องจันทโครพตามหานางมัจฉา ไม่ปรากฏโครงเรื่องในส่วนของจันทวงศ์ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่า บทละครนอกเป็นการแสดงที่มีความกระชับในการดำเนินเรื่องที่รวดเร็วและมีระยะเวลาการแสดงที่ไม่นานนัก ทำให้ผู้แต่งสร้างสรรค์โครงเรื่องจบลงเพียงเนื้อหาของตัวละครจันทโครพจบลงได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ได้ขยายโครงเรื่องในส่วนจันทวงศ์ต่อดังเช่นสำนวนร้อยกรอง

4.1.4 การสร้างสรรค์โครงเรื่องในสำนวนการดูนและเพลง

4.1.4.1 จันทโครพพบนางมัจฉา

จันทโครพสำนวนสำนักพิมพ์เคixonพัลลภซึ่ง กล่าวถึงโครงเรื่องจันทโครพพบนางมัจฉาหลังจากที่ปราบพยนต์ยักษ์และสามารถเข้าถ้ำนางมัจฉาเพื่อเกี่ยวพาราสีนางมัจฉา ความว่า

“จันทโครพเดินเข้าไปในถ้ำพบกับเจ้าหญิงมัจฉาที่นางตกใจที่เห็นชายแปลกหน้าเข้ามาในบริเวณถ้ำของตนได้ แต่เมื่อจันทโครพยั้งเข้ามาใกล้ นางกลับรู้สึกถูกตาต้องใจขึ้นมาทันที ฝ่ายจันทโครพนั้นเมื่อเห็นความงามของนางมัจฉาก็ตกหลุมรักนางอย่างถอนตัวไม่ขึ้นเช่นกัน จันทโครพขอนางเป็นภรรยา เจ้าหญิงมัจฉาหลงรัก จันทโครพอยู่แล้วจึงยอมตามที่จันทโครพขอร้อง”

(จันทโครพ 2547: 107-108)

จันทโครพสำนวนสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงโครงเรื่องจันทโครพพบนางมัจฉาหลังจากที่ปราบพยนต์ยักษ์และสามารถเข้าถ้ำนางมัจฉาเพื่อเกี่ยวพาราสีนางมัจฉา ความว่า“จันทโครพขอทำหน้าที่ปกป้องนางแทนเหล่าผู้รักษาที่พ่ายแพ้ไป ฝ่าย นางมัจฉาเห็นว่าชายผู้นี้ฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการมาได้ แสดงว่าต้องเป็นคู่บุพเพสันนิวาสดังที่พระอินทร์บอกมาแน่นอน เมื่อต่างพึงพอใจกันและกันทั้งสองจึงครองรักกัน ณ ถ้ำทองแห่งนั้นเอง (จันทโครพ 2551: 112)

จันทโครพวรรณคดีก่อนนอน กล่าวถึงโครงเรื่องจันทโครพพบ นางมัจฉาหลังจากที่ปราบพยนต์ยักษ์และสามารถเข้าถ้ำนางมัจฉาเพื่อเกี่ยวพาราสีนางมัจฉา ความว่า “เมื่อจันทโครพเดินเข้าไปในถ้ำทอง ได้พบกับนางมัจฉา ซึ่งรูปร่างหน้าตาของนางสวยกว่านางโมราหลายเท่าทำให้จันทโครพนี้รักนางตั้งแต่แรกเห็น” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 26)

4.1.4.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

จันทโครพ สำนวนการตูนสำนักพิมพ์เคโชนพัลลขซิ่ง มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์จันทโครพต่อสู้กับนางยักษ์ที่แอบแปลงกายเป็นนางมูจลินทร์เข้าเมืองจนสามารถปราบนางยักษ์และขับไล่นางยักษ์ออกไปจากเมือง ความว่า

“นางมูจลินทร์แปลงโกรธจนตัวสั่นคุมสติไม่อยู่ ร่างของนางจึงค่อยๆเปลี่ยนเป็นนางยักษ์ อาละวาดทำลายข้าวของ ทุกคนวิ่งหาที่หลบภัยกันจ้าละหวั่น จันทโครพตั้งสติแล้วร้องบอกนางยักษ์ไปว่า “เจ้าอย่าทำร้ายคนบริสุทธิ์อีกเลย จะเป็นบาปติดตัวเจ้าไปในชาติหน้า” นางยักษ์รำพันว่า จันทโครพหมดรักตนแล้ว “ข้าไม่เคยรักเจ้า ข้ารักเมียข้า มูจลินทร์ธิดาแห่งพญานาคราชเพียงผู้เดียว” นางยักษ์ได้ยืนกลับหัวเราะลั่น “ฮา ฮา ฮา โธนางเมียหน้าโง่ของท่านตายไปได้ก็ดี นางยักษ์ผู้ยิ่งใหญ่อย่างข้าถึงจะเหมาะสมกับเจ้าผู้ปกครองเมืองที่เก่งกล้าอย่างท่าน” นางยักษ์เอื้อมมือไป หมายถึงถึงจันทโครพขึ้นมากอดด้วยความเสนหา แต่จันทโครพหยิบธนูขึ้นมาแผลงศรออกไป ปักเข้าที่กลางอกของนางยักษ์ นางยักษ์กรี๊ดร้องด้วยความเจ็บปวดจนสิ้นใจตาย”

(จันทโครพ 2547: 145-147)

จันทโครพ สำนวนการตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ มีเนื้อหาเหตุการณ์ต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์หลังจากทราบความจริงว่านางมูจลินทร์ที่ตนพาเข้าเมืองนั้นแท้จริงคือนางยักษ์แปลงจันทโครพต่อสู้กับนางยักษ์และสามารถปราบนางยักษ์ลงได้สำเร็จ ความว่า

“จันทโครพให้พระเจ้าพรหมทัตและพระมเหสีหลบในที่ปลอดภัย แล้วทำใจดีสู้เสือตะโกนไปว่า “นางยักษ์ เจ้าจะอาละวาดไปทำไม ค่อยพูดค่อยจากันก็ได้ อย่าทำร้ายใครให้เป็นเวรกรรมต่อกันเลย บาปกรรมจะตกอยู่กับเจ้าเอง” แต่นางยักษ์ไม่ฟัง รำพันว่า “ท่านพี่หมดรักในตัวหม่อมฉันแล้วหรือเพคะ “เจ้าเข้าใจผิดแล้ว ที่เรารักกันนั้นเพราะเรานึกว่าเป็นมูจลินทร์เมียรักของเราแต่เนี่ย เจ้ากลับพานาง ปลอมตัวมาแทนที่แล้วยังทำให้ชาวเมืองเดือดร้อนอีก เราขอให้เจ้าจงไปเสียจากบ้านเมืองเรา กลับตัวเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม อย่าฆ่าแกงใครอีกเลย” จันทโครพพยายามเกลี้ยกล่อมนางยักษ์ นางยักษ์สุดท้ายก็กลับความโศกเศร้าได้อีกต่อไป ร่ำไห้ตอกชกหัวเสียงดังสนั่น จากความรักเปลี่ยนเป็นความคับแค้น จึงเอื้อมมือจะมาจับจันทโครพขยี้เสียให้ตายคามือ แต่จันทโครพว่องไวกว่ากระโดดหลบได้ คว่ำธนูวิเศษแผลงศรออกไปถูกกลางหัวใจนางยักษ์พอดี”

(จันทโครพ 2551: 161-163)

จันทโครพ วรรณคดีก่อนนอน มีเนื้อหาเหตุการณ์ต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ หลังจากทราบความจริงว่านางมูจลินทร์ที่ตนพาเข้าเมืองนั้นแท้จริงคือนางยักษ์แปลงกายมาและสามารถปราบนางยักษ์ลงได้สำเร็จ ความว่า

“จันทโครพรู้ความจริงก็โกรธมาก สั่งทหารให้จับนางมูจลินทร์มัดไว้ จันทโครพจะพานางยักษ์เพื่อแก้แค้นให้นางมูจลินทร์ แต่นางมูจลินทร์ตัวปลอมได้คืนร่างกลายเป็นนางยักษ์และอาละวาดทำลายข้าวของแตกกระจาย จันทโครพให้พระบิดาและพระมารดาหลบอยู่ในที่ปลอดภัย จันทโครพพยายามหว่านล้อมให้นางยักษ์กลับตัวเป็นคนดี เลิกฆ่าคนแต่นางยักษ์ไม่ฟัง เอื้อมมือจะจับจันทโครพขยี้ให้ตายแต่จันทโครพหลบได้และยิงธนูวิเศษออกไปถูกกลางหัวใจของนางยักษ์ตายทันที”

(วรรณคดีก่อนนอน 2553: 46-47)

4.1.4.3 จันทโครพตามหานางมูจลินทร์

จันทโครพสำนวนการ์ตูนสำนักพิมพ์เคixonพัลลภซึ่ง กล่าวถึงตอนจบของเรื่องหลังจากจันทโครพตามหานางมูจลินทร์จนพบ จันทโครพ นางมูจลินทร์และจันทวงศ์จึงเดินทางกลับมายังบ้านเมืองของจันทโครพและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ความว่า

“พระเจ้าพรหมทัต พระมเหสีและเหล่าข้าราชการบริพารทุกคนล้วนยินดีที่เจ้าชายจันทโครพ พร้อมพระชายาและเจ้าชายน้อยจันทวงศ์ได้เดินทางกลับมาถึงเมืองแล้วต่างมารอรับ เผ้าแห่แหนชมบารมีกันเนืองแน่น พระเจ้าพรหมทัตทรงจัดพิธีต้อนรับและงานเฉลิมฉลองสถาปนาจันทโครพเป็นเจ้าเมืองมีงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ “เราขอประกาศว่านับแต่บัดนี้ จันทโครพคือเจ้าเมืองพาราณสี” เหล่าข้าราชการบริพารต่างแซ่ซ้องสรรเสริญ ถวายพระพรแด่เจ้าเมืององค์ใหม่อย่างกึกก้อง จันทโครพพานางมูจลินทร์และเจ้าชายจันทวงศ์ออกไปเยี่ยมชมเมือง ดูชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเมืองพาราณสีพร้อมบอกว่า “พี่จะทำให้เจ้าและลูกมีความสุขที่สุด จะเป็นผู้ครองเมืองที่ดี ประชาชนก็จะมีความสุขเช่นกัน ขอให้เราทั้งสามอยู่เคียงข้างเป็นกำลังใจให้กันตลอดไป”

(จันทโครพ 2547: 186-188)

จันทโครพสำนวนการ์ตูนสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงตอนจบของเรื่องหลังจากจันทโครพตามหานางมูจลินทร์จนพบและได้อยู่พร้อมหน้ากันทั้งครอบครัว จันทโครพ นางมูจลินทร์และจันทวงศ์จึงเดินทางกลับมายังบ้านเมืองของจันทโครพและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ความว่า

“เมื่อจันทโครพพานางมูจลินทร์และจันทวงศ์เข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตและพระมเหสีกษัตริย์ทั้งสองก็ยินดีเป็นอย่างมาก เผ้าทอดจูบหลานชายและกอดรับขวัญลูกสะใภ้อยู่ไม่ห่างกาย จันทวงศ์นั้นพูดคุยนานและน่ารัก ยิ่งเพิ่มความเอ็นดูแก่หลานคนนี้อย่างเหลือล้น นางมูจลินทร์และจันทโครพจึงเป็นสุขยิ่งนัก วันรุ่งขึ้นพระเจ้าพรหมทัตจึงประกาศให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จันทโครพขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองนครพาราณสี มีมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน ชาวเมืองต่างรื่นเริงเป็นสุขที่เจ้าชายของพวกตนกลับมาโดยปลอดภัยพร้อมพระชายาและพระราชบุตรที่น่ารักน่าเอ็นดู ทุกคนจึงสนุกสนานกับมหรสพกันอย่างครื้นเครง”

(จันทโครพ 2551: 192-193)

จันทโครพ วรรณคดีก่อนนอน กล่าวถึงตอนจบของเรื่องหลังจากจันทโครพตามหานางมูจลินทร์จนพบและเดินทางกลับบ้านเมืองพร้อมครอบครัว ความว่า

“พระเจ้าพรหมทัตและพระมเหสีดีพระทัยเป็นอย่างมาก เมื่อทราบว่าทั้งสามเดินทางกลับมาอย่างปลอดภัยพระเจ้าพรหมทัตได้ประกาศแต่งตั้งให้จันทโครพเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองพาราณสีและจัดให้มีงานเลี้ยงรื่นเริงเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน พระเจ้า จันทโครพทรงปกครองบ้านเมืองด้วยหลักธรรมและความดีงามทำให้ชาวเมือง พาราณสีอยู่อย่างสงบสุขเรื่อยมา เมื่อจันทวงศ์เติบโตขึ้น จันทโครพแต่งตั้งให้เป็นอุปราชเมืองพาราณสีเพื่อสืบราชสมบัติต่อจากตนต่อไป”

(วรรณคดีก่อนนอน 2553: 62-63)

4.1.4.4 จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน

ไม่ปรากฏเหตุการณ์ในสำนวนนี้

4.1.4.5 จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา

ไม่ปรากฏเหตุการณ์ในส่วนนี้

4.1.4.6 จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสร้างสี่

ไม่ปรากฏเหตุการณ์ในส่วนนี้

การสร้างสรรค์โครงเรื่องเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนและบทเพลง ผู้วิจัยพบว่าเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนทั้ง 3 สำนวนปรากฏโครงเรื่อง 3 โครงเรื่องเหมือนกันโดยไม่ปรากฏโครงเรื่องในส่วนของจันทวงศ์โดยจบลงที่โครงเรื่องจันทโครพตามหานางมัจฉา โดยผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ต้องการให้เรื่องจบลงแบบมีความสุข เหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน เรื่องจึงจบลงโดยจันทโครพตามหานางมัจฉาจนเจอ จันทโครพ นางมัจฉาและจันทวงศ์ ทั้งหมดจึงเดินทางกลับบ้านเมืองและอยู่กันอย่างมีความสุข

ตาราง 5 การสร้างสรรค์โครงเรื่องเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมสำนวนต่าง ๆ

โครงเรื่อง สำนวน	จันทโครพ พบนาง มัจฉา	จันทโครพ ปราบนางยักษ์	จันทโครพ ตามหา นางมัจฉา	จันทวงศ์หนี จากเมือง โรมัน	จันทวงศ์ ตามหานาง มัจฉา	จันทวงศ์ฆ่า ท้าวสหสร้างสี่
สำนวนร้อยกรอง						
จันทโครพ ประวัติคำกลอน	✓					
จันทโครพฉบับ โรงพิมพ์พานิช ศุภผล	✓	✓	✓	✓	✓	
จันทโครพฉบับ โรงพิมพ์คุรุสภา	✓	✓	✓	✓	✓	✓
จันทโครพ คำฉันท์	✓	✓				
สำนวนร้อยแก้ว						
เล่าเรื่อง จันทโครพ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
นิทาน	✓					
วรรณคดีไทย						

ตาราง 5 (ต่อ)

โครงเรื่อง	จันทโครพ พบนาง มุจลินทร์	จันทโครพ ปราบนางยักษ์	จันทโครพ ตามหา นางมุจลินทร์	จันทวงศ์หนี จากเมือง โรมัน	จันทวงศ์ ตามหานาง มัจฉา	จันทวงศ์มา ท้าวสหสร้างสี่
สำนวน	สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ					
บทละครนอก เรื่องจันทโครพ	✓	✓	✓			
สำนวน	สำนวนการ์ตูนและบทเพลง					
จันทโครพฉบับเค โซนพับลิชชิง	✓	✓	✓			
จันทโครพฉบับ สกายบุ๊กส์	✓	✓	✓			
วรรณคดีก่อน นอนจันทโครพ	✓	✓	✓			

หลังจากท้าวสหสร้างสี่ตายแล้ว เรื่องจันทโครพก็จบลงแต่เพียงเท่านี้ เนื่องจากต้นฉบับสูญหายและไม่ต่อเนื่องทำให้จันทโครพฉบับองค์การคำครุสภา (2505: คำนำ) ที่มีการรวบรวมเพื่อพิมพ์เผยแพร่ในภายหลังจัดพิมพ์เรื่องจันทโครพถึงตอนท้าวสหสร้างสี่ตายเช่นกัน ดังคำอธิบายที่ปรากฏในคำนำ ความว่า “อันเรื่องนิทานคำกลอนที่แต่งกันนั้น โดยมากมักไม่จบ ผู้แต่งชอบแต่งกันยาวๆ เป็นร้อยเล่มสมุดไทยก็มี เนื้อเรื่องโดยมากก็ซ้ำๆ กัน และในที่สุดก็แต่งไม่จบโดยมาก จะเป็นเพราะคนแต่งเบื่อหรือคนอ่านเบื่อหรือด้วยเหตุใดยังไม่ทราบ ในการนำเอามาพิมพ์ใหม่จึงตัดตอนเอามา เมื่อเห็นว่าพอจะจบได้ก็จบเพียงเท่านั้น ไม่ได้เอามาพิมพ์ใหม่ทั้งหมด เรื่องจันทโครพนี้ก็ตัดเอามาเพียงถึงตอนทำศพบิดานางมัจฉาเท่านั้น”

โครงเรื่องจันทโครพ ที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจึงปรากฏโครงเรื่องทั้งสิ้น 6 โครงเรื่องโดยแบ่งเป็นโครงเรื่องในส่วนจันทโครพเป็นตัวละครเอก 3 โครงเรื่อง คือ จันทโครพพบนางมุจลินทร์ จันทโครพปราบนางยักษ์และจันทโครพตามหานางมุจลินทร์ โครงเรื่องส่วนจันทวงศ์เป็นตัวละครเอกประกอบด้วย 3 โครงเรื่อง คือ จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน นางมัจฉาตามหาจันทวงศ์และจันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสร้างสี่ ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า โครงเรื่องทั้ง 6 โครงเรื่องแบ่งเนื้อหาตามตัวละครเอกที่ดำเนินเรื่องได้เป็น 2 ส่วนแต่โครงเรื่องที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ทำให้เนื้อหาสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างไม่ขาดตอนจากรุ่นพ่อสู่รุ่นลูก

จากการศึกษาการสร้างสรรค์โครงเรื่องเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมพบว่าโครงเรื่องจันทโครพจำนวน 10 สำนวนที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติม มีเหตุการณ์สำคัญใน

โครงเรื่องทั้งสิ้น 6 เหตุการณ์ เหตุการณ์ที่ปรากฏเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้แก่ 1. จันทโครพพบนางมัจฉา 10 สำนวน 2. จันทโครพปราบนางยักษ์ 8 สำนวน 3. จันทโครพตามหานางมัจฉา 7 สำนวน 4. จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมัน 3 สำนวน 5. จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา 3 สำนวน 6. จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหังศรี 3 สำนวน

โดยเนื้อหาที่เพิ่มเติมนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วงเหตุการณ์คือ ช่วงที่หนึ่งตั้งแต่จันทโครพพบนางมัจฉาจนถึงจันทโครพ นางมัจฉาและจันทวงศ์เดินทางกลับบ้านเมือง จันทโครพสำนวนการ์ตูน 3 สำนวนใช้เหตุการณ์ช่วงดังกล่าวเป็นตอนจบของเรื่องที่จบแบบมีความสุข ช่วงที่สองตั้งแต่จันทวงศ์ได้นางมัจฉา จนถึงจันทวงศ์ฆ่าท้าวสหังศรีซึ่งเป็นบิดานางมัจฉาตาย โดยในเหตุการณ์ช่วงที่สองตัวละครจันทวงศ์กลายเป็นตัวละครเอก เป็นการสร้างสรรค์เพิ่มเติมและเปลี่ยนบทบาทของตัวละครหลักจากรุ่นพ่อ คือจันทโครพ มาสู่รุ่นลูก คือจันทวงศ์ได้อย่างต่อเนื่อง

4.2 ตัวละคร

เมื่อเรื่องจันทโครพมีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น ผู้ประพันธ์จึงสร้างสรรค์ตัวละครเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ตัวละครที่สร้างสรรค์เพิ่มขึ้นมานั้นมีทั้งตัวละครหลักของเรื่อง ตัวละครที่ทำหน้าที่สนับสนุนตัวละครหลัก และตัวละครปฏิบัติกรวมทั้งสิ้น 8 ตัว ได้แก่ นางมัจฉา จันทวงศ์ ท้าวภุชงค์ นางยักษ์ ดิงษกัมภ์ นางมัจฉา ท้าวสหังศรี และยักษ์กาละสูร

4.2.1 นางมัจฉา

นางมัจฉาเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิง ปรากฏในเนื้อหาที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นจากสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เป็นคู่ครองที่แท้จริงของจันทโครพตามคำชี้แนะของพระอินทร์ ตัวละครนางมัจฉานั้นเป็นบุตรของท้าวภุชงค์กับนางกนิรี ท้าวภุชงค์ให้นางมัจฉาอาศัยอยู่ในถ้ำโดยให้บริวารนาคและหุ่นยนต์ยักษ์คอยเฝ้าดูแลนางมัจฉา

4.2.1.1 รูปลักษณ์

รูปร่าง

สำนวนร้อยกรอง

นางมัจฉามีฐานะเป็นนางเอกของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติม เป็นธิดาท้าวภุชงค์กับนางกนิรี ท้าวภุชงค์ผู้เป็นบิดาให้นางอาศัยอยู่ในถ้ำ โดยมีบริวารนาคและหุ่นยนต์ยักษ์คอยเฝ้าปากถ้ำเพื่อป้องกันนางมัจฉาจากอันตรายนางมัจฉาเป็นตัวละครที่มีลักษณะรูปร่างงดงามตามขนบนางในวรรณคดีดังปรากฏลักษณะความงดงามของนางมัจฉาในบทชมโฉม ตอนจันทโครพเข้าถ้ำไปหานางมัจฉา ความว่า

พระแสงองค์ทรงทศนาโถม

งามประโลมเลศนารีไม่มีสอง

เกศาคล้าคลับแสงเมฆทับทอง

เจ้าทรงช้องกวาดเกล้าดูสมทรง

สองโขงโข่งค้อมตั้งนางเขียน	พระศอเศียรแสนสะอาดตั้งราชหงส์
พระพาหาหัตถ์ที่ตั้งวงคเชนทร์ทรง	เนตรอนงค์ดูดำตั่งน้ำนิล
ปทุมถันเต่งตั่งทั้งสองเต้า	นำใคร่เกล้าเกล้าชื่นชมสมถวิล
ทั้งสองแก้มเจ้าแฉล้มตั้งลูกอิน	พระนรินทร์พิศเพลินเจริญตา

(จันทโครพ 2505: 44)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงความงามของนางมุกจินทร์ว่างามเหมือนนางอัปสรสวรรค์ตามขนบการชมความงามของนางในวรรณคดีความว่า

เกศาทระนัยนง	ดุจนิลก็เปรียบควร
วงศิลปีและอินทรประมวล	ประมาณเปรียบขงนาง
นาสิกก็เจดอังกุศแก้ว	อรแม่ทั้งสองปราง
คือจันทร์แจ่มพระถันนาง	ดุจทิพย์โกล
สมทรงพระองค์อรสมร	เสมอเทพ ณ เมืองบน
หากใครและพิศสมรยล	ดุจสบออัปสรสวรรค์

(จันทโครพคำฉันท์ 2516 :21)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางมุกจินทร์ โดยการกล่าวแยกชมความงามเป็นส่วนๆตามขนบการชมความงามของตัวละครหญิง ความว่า “งามประโลมเลิศนารีไม่มีสอง เกศาคล้ำลับแสงแมลงทับทอง เจ้าทรงช้องกวดเกล้าดูสมทรง สองขนงโข่งค้อมตั้งนางเขียน พระศอเศียรแสนสะอาดตั้งราชหงส์ พาหาหัตถ์ที่ตั้งวงคเชนทร์ทรง เนตรอนงค์ดูดำตั่งน้ำนิล” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 37)

นิทานวรรณคดีไทย ปรากฏตัวละครนางมุกจินทร์แต่ผู้ประพันธ์ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับรูปลักษณ์ความงามของนางมุกจินทร์เหมือนกับเรื่องจันทโครพสำนวนอื่นๆ

สำนวนบทละคร

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงรูปลักษณ์ความงามของนางมุกจินทร์ โดยกล่าวชมความงามของนางมุกจินทร์เป็นส่วนๆ ตามขนบการชมความงามนางในวรรณคดี ความว่า

ตะลึงเล็งเพ่งโฉมประโลมสวาท	งามวิลาสเลิศดีไม่มีสอง
เกศาคล้ำลับแสงแมลงทับทอง	เจ้าทรงช้องกวดเกล้าอยู่สมทรง
สองขนงก่งค้อมตั้งแสรงเขียน	พระศอเศียรสง่ามั่นพระยาหงส์
พาหาหัตถ์ที่ตั้งวงคเชนทร์ทรง	เนตรอนงค์คือนิลรัตน์พราย

(บทละครนอกเรื่องจันทโครพ 2548:3)

สำนวนการดูและเพลง

จันทโครพสำนวนการดู สำนักพิมพ์เคโชนพัลลขซึ่ง กล่าวถึงความงามของนางมัจฉลินทร์ โดยกล่าวเพียงว่านางมัจฉลินทร์มีความงาม แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดว่างามอย่างไร หรือมีความงามเปรียบเทียบกับสิ่งใด ความว่า “ฝ่ายจันทโครพนั้น เมื่อเห็นความงามของเจ้าหญิงมัจฉลินทร์ก็ตกหลุมรักนาง” (จันทโครพ 2547: 107)

จันทโครพสำนวนการดู สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงความงามของนางมัจฉลินทร์ โดยกล่าวว่านางมัจฉลินทร์มีความงามยิ่งกว่านางโมรา ความว่า “ชั่วครู่มานกลางห้องค่อยๆ แยมออก เผยให้เห็นร่างของสตรีผู้งามผุดผ่องโสภาสวยยิ่งกว่าหญิงเณรมิตอย่างโมราหลายเท่าตัว” (จันทโครพ 2551: 110)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงความงามของนางมัจฉลินทร์ โดยกล่าวว่านางมัจฉลินทร์มีความงามยิ่งกว่านางโมรา ความว่า “เมื่อจันทโครพเดินเข้าไปในถ้ำทอง ได้พบกับนางมัจฉลินทร์ ซึ่งรูปร่างหน้าตาของนางสวยกว่านางโมราหลายเท่าตัว ทำให้จันทโครพนี้รักนางตั้งแต่แรกเห็น” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 26)

รูปลักษณะความงามของตัวละครนางมัจฉลินทร์เป็นความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงตามขนบการชมความงามของนางในวรรณคดีไทย ซึ่งมีการกล่าวชมความงามของนางมัจฉลินทร์ ทั้งชมความงามนางมัจฉลินทร์โดยรวมและการชมความงามของนางมัจฉลินทร์แบบแยกชมความงามเป็นส่วนๆ ทั้ง ผม คิ้ว คอ มือ แขนและดวงตา

4.2.1.2 ลักษณะนิสัย

เชื่อฟังสามี

สำนวนร้อยกรอง

นางมัจฉลินทร์เป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีพฤติกรรมแสดงถึงลักษณะของภรรยาที่ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับนางโมราเช่น การอยู่ในโอวาทและการเชื่อฟังสามี ความว่า

เยาวมาลย์ฟังสารพระทรงศร	ประนมกราบบาทพระโณมศรี
ให้อาลัยด้วยบิดาวาสกรี	ทั้งชนนีบิดุเรศไม่รู้ความ
ครั้นจะขัดจวนาพระสามิศรี	ด้วยทรงฤทธิ์วันครบคำรบสาม
จะขัดเคืองเบื่องบาทพระโณมงาม	จะคิดความโทมนสน้อยพระทัย
จึงบัญญัติกลางทูลพระทรงฤทธิ์	น้องสุดคิดที่จะขัดอัมมาสัย
อันบิดามารดาก็อาลัย	อยากจะใคร่พบองค์วาสกรี

(จันทโครพ 2505: 49-50)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงพฤติกรรมของนางมัจฉลินทร์ที่แสดงถึงลักษณะนิสัยของภรรยาที่ดี คือการอยู่ในโอวาทของสามี ความว่า

เสร็จจ้องชวนอง-	คองนคสุนทร
แก้วเชษฐจูงจร	นคเรศกะเรียมรา
อ้าแม่ บ ครอบหวัง	จิตห่วง ณ คูหา
อีกบรรจถรณ์อา-	ดุน้องจูงหน่ายคลาย

ถ้าแทนอันไพจิตร	รุจิเรขหลากหลาย
อีกหม่อมณีพราย	นุชเมื่อยาหวังปอง
อ้าเจ้าอย่าหวังชม	บุปผชาติลาลอง
เชิญชมบุปผาทอง	ณ บุเรศอันเรืองศรี
ไอ้פקตร์เสมอแข	นุชเมื่อยาโคก
เชิญเจ้าไปเป็นศรี	สิริแห่งบุรินทร์เรือง
ตรัสพลางก็กุมกร	วรรณางเมือง
จากเหม่คูหาเรื่อง	จรโดยผลูไพร

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 26-27)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยการเชื่อฟังสามีของนางมัจฉินทรที่ยอมทำตามความต้องการของจันทโครพในการละทิ้งถ้าที่อยู่ของตนและบิดามารดาเดินทางกลับบ้านเมืองของจันทโครพ ความว่า “เสด็จพี่เพคะ เรื่องกลับไปยังบ้านเมืองของเสด็จพี่นั้น หม่อมฉันไม่ขัดข้อง แต่หม่อมฉันรู้สึกอาลัยในตัวเสด็จพ่อและเสด็จแม่และไม่รู้ว่าท่านไปอยู่ที่แห่งหนตำบลใด ถ้าเสด็จพ่ออยู่ก็คงจะได้ฝากหม่อมฉันให้เสด็จพี่ช่วยดูแลหากขัดเคืองขึ้นมา เสด็จพี่จะได้คิดถึงคำที่เสด็จพ่อได้ฝากฝังไว้เพคะ” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 41)

สำนวนบทละคร

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงลักษณะนิสัยของภรรยาที่ดีของนางมัจฉินทร คือ การอยู่ในโอวาทและการเชื่อฟังสามี ความว่า

มัจฉินทร : ทูลกระหม่อม ทรงขุนช่องพระทัยอย่างไร้เพคะ เห็นสีพระพักตร์ไม่สู้ดี รับสั่งให้หม่อมฉันทราบบ้างจะได้ไหมเพคะ

จันทโครพ : ได้ซิน้อง พี่คิดจะพาน้องกลับบ้านเมืองของพี่เสียที เพราะพี่จากมานานแล้ว ปานนี้พระชนกชนนี คงจะคอยหาไม่เว้นแต่ละวัน อีกประการหนึ่งบัดนี้น้องกำลังตั้งครรภ์และที่นี้ก็ไม่มีความใคร่ ถ้าถึงคราวประสูติก็น่าลำบาก พี่จึงอยากจะพาน้องไปเฝ้าพระชนกชนนีเสียที น้องมีความเห็นอย่างไรบ้าง

มัจฉินทร : หม่อมฉันไม่มีอะไรขัดข้อง แต่อยากจะรอฟบพระบิดา ของหม่อมฉันเสียก่อนเพคะ

จันทโครพ : พี่ก็เคยคิดอย่างน้องเหมือนกัน แต่ก็รอมาเป็นเวลานานแล้ว พระองค์ก็ยังไม่เสด็จมาเสียที ขึ้นรถต่อไปอีกน้องนั้นแหละที่จะลำบาก พี่คิดจะพาน้องกลับบ้านเมืองของพี่เสียก่อน เมื่อประสูติโอรสและพักผ่อนจนแข็งแรงดีแล้ว เราค่อยพากันไปเฝ้าที่เมืองบาดาลที่หลัง เอาพระนัดดาไปให้ทอดพระเนตรด้วย ชักร้านจะดีพระทัยเสียอีก ดีไหมน้อง

มัจฉินทร : ตามพระทัยทูลกระหม่อมเถิดเพคะ หม่อมฉันยินดีติดตามพระยุคลบาทไปทุกหนแห่งแหละเพคะ

(บทละครนอกเรื่องจันทโครพ 2548 :4)

นางมูจลินทร์เป็นตัวละครที่มีรูปลักษณ์รูปร่างตามลักษณะนางในวรรณคดี ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้ถูกบรรยายไว้ในบทชมความงามของนางมูจลินทร์ที่จันทโครพกล่าวชมความงามของนางมูจลินทร์ทั้งในลักษณะชมความงามโดยรวมว่านางมูจลินทร์มีความสวยงามและการชมความงามของนางมูจลินทร์ในลักษณะการชมความงามแยกเป็นส่วนๆ เช่น ชมความงามของผผ คอ และแขน นอกจากความงามตามลักษณะนางในวรรณคดีแล้ว นางมูจลินทร์มีลักษณะนิสัยของการเป็นภรรยาที่ดี คือการอยู่ในโอวาทและเชื่อฟังสามี โดยยอมที่จะละทิ้งถ้าที่ตนอยู่ ละทิ้งบิดามารดาเพื่อเดินทางกลับบ้านเมืองของจันทโครพตามความต้องการของจันทโครพผู้เป็นสามี

4.2.2 จันทวงศ์

จันทวงศ์เป็นตัวละครเอกฝ่ายชายอีกตัวหนึ่งนอกเหนือจากจันทโครพ จันทวงศ์เป็นบุตรของจันทโครพกับนางมูจลินทร์ โดยจันทวงศ์มีบทบาทเป็นตัวละครเอกที่ดำเนินเรื่องตามเนื้อหาที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นตามความต้องการของผู้เสพ ที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีการเพิ่มเติมเนื้อหาและตัวละครจากรุ่นพ่อไปสู่รุ่นลูกจันทวงศ์เกิดมาโดยไม่รู้จักบิดาของตนเอง เนื่องจากนางมูจลินทร์ได้คลอดจันทวงศ์ที่เมืองบาดาลในขณะที่พลัดพรากกับจันทโครพ จันทวงศ์มีอาวุธและความสามารถทางด้านการใช้ธนูเช่นเดียวกันกับจันทโครพ

4.2.2.1 รูปลักษณ์

รูปร่าง

สำนวนร้อยกรอง

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา กล่าวถึงรูปลักษณ์ของจันทวงศ์ว่ามีรูปร่างเหมือนกับจันทโครพผู้เป็นบิดา ความว่า

สงสารมูจลินทร์วิไลลักษณ์	พิศวาสลกรักให้โหยหา
ไอ้พ่อเอ๋ยช่างไม่ผิดกับบิดา	เหมือนแบ่งมาจากองค์พระทรงฤทธิ์

(จันทโครพ 2505: 71)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงรูปลักษณ์ของจันทวงศ์ว่ามีรูปร่างเหมือนจันทโครพผู้เป็นบิดา ความว่า “นางมูจลินทร์ทรงครรภ์มาได้ 10 เดือนก็ประสูติพระโอรสมีหน้าตาไม่ผิดเพี้ยนจากพระจันทโครพเลยแม้แต่น้อย” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 56)

สำนวนการ์ตูนและเพลง

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง กล่าวถึงรูปลักษณ์ของจันทวงศ์ว่ามีรูปร่างเหมือนจันทโครพผู้เป็นบิดา ความว่า “เวลาผ่านไปนางมูจลินทร์คลอดลูกชายหน้าตาละม้ายจันทโครพมาก” (จันทโครพ 2547: 150)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงรูปลักษณ์ของจันทวงศ์ว่ามีรูปร่างเหมือนจันทโครพผู้เป็นบิดา ความว่า “เมื่อนางมูจลินทร์บอกว่าทารกน้อย

หน้าตาเหมือนจันทโครพอย่างมาก ท้าวภูษงค์จึงตั้งชื่อหลานชายว่าจันทวงศ์” (จันทโครพ 2551: 172)

จันทวงศ์เป็นตัวละครที่มีรูปลักษณ์รูปร่างเหมือนตัวละครจันทโครพผู้เป็นบิดา ท้าวภูษงค์จึงตั้งชื่อให้ว่าจันทวงศ์ วรรณคดีก่อนหน้าจันทโครพและนิทานวรรณคดีไทย ไม่ได้กล่าวถึงรูปลักษณ์ของจันทวงศ์ไว้เหมือนกับสำนวนอื่นๆ

4.2.2.2 ลักษณะนิสัย

กล่าวหาญ

สำนวนร้อยกรอง

จันทวงศ์เป็นตัวละครที่มีความกล้าหาญไม่เกรงกลัวอันตรายใดๆ ในเหตุการณ์ที่จันทวงศ์และจันทโครพเจอกันเป็นครั้งแรกต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันมาก่อน ตอนจันทวงศ์และจันทโครพต่อสู้กันที่ชายหาดเพราะไม่ทราบว่าเป็นพ่อลูกกัน โดยจันทวงศ์มีความกล้าหาญไม่เกรงกลัวว่าอีกฝ่ายเป็นผู้ใหญ่ส่วนตนนั้นเป็นเด็ก ดังปรากฏใน **จันทโครพสำนวนองค์การคำครูสภา** ความว่า

จันทวงศ์ทรงพึงให้คังแค้น	กระทืบแผ่นพระสุทธาสะเทือนไหว
อย่าพักเลยจะฆ่าให้บรรลัย	เอาเคียวไปถวายเป็นเจ้าตา
แล้วนำศรวางสายหมายประหาร	ศรบันดาลเป็นข้าวตอกดอกบุปผา
ทั้งรูปเทียนชัชวาลการบูชา	กุมารากวีโรธพิโรธใจ

(จันทโครพ 2505: 88)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยกล้าหาญของจันทวงศ์ ที่กล้าสู้รบกับจันทโครพ โดยไม่รู้สึกรู้สีกเกรงกลัวทั้งที่ตนเองเป็นเด็กส่วนจันทโครพนั้นเป็นผู้ใหญ่ ความว่า “จันทโครพรำพึงรำพันยังไม่ทันจบ พระจันทวงศ์โกรธผลักจันทโครพให้ออกไปพร้อมร้องว่า “เราจะฆ่าท่านเสียให้ตาย มาอวดดีอย่างไรว่าเป็นสามีของแม่เรา” ว่าพลางยกศรขึ้นพาดสายเกิดเสียงดังเลื่อนลั่นหวั่นไหว” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 68)

สำนวนการ์ตูนและเพลง

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโซเนพับลิชชิง กล่าวถึงลักษณะนิสัยกล้าหาญของจันทวงศ์ ที่กล้าสู้รบกับจันทโครพ โดยไม่รู้สึกรู้สีกเกรงกลัวทั้งที่ตนเองเป็นเพียงเด็กส่วนจันทโครพนั้นเป็นผู้ใหญ่ ความว่า “จันทโครพเสียดายที่ยังไม่รู้จักความจริง จึงรีบเดินเข้าไปหา จันทวงศ์คิดว่าจันทโครพจะเข้ามาทำร้าย จึงยิงธนูไปยังจันทโครพทันที จันทโครพตกใจจึงยิงธนูของตนออกไป หมายถึงป้องกันธนูของจันทวงศ์” (จันทโครพ 2547: 171)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงลักษณะนิสัยกล้าหาญของจันทวงศ์ ที่กล้าสู้รบกับจันทโครพ โดยไม่รู้สึกรู้สีกเกรงกลัวทั้งที่ตนเองเป็นเพียงเด็กส่วนจันทโครพนั้นเป็นผู้ใหญ่ ความว่า “จันทวงศ์ตกใจ คิดว่าชายแปลกหน้าจะมาทำร้ายจึงคว้าธนูแผลงศรออกไป ลูกธนูพุ่งตรงเข้าหาจันทโครพ” (จันทโครพ 2551: 183)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยกล้าหาญของ จันทวงศ์ ที่กล้าสู้รบกับจันทโครพ โดยไม่รู้สึกรังเกียจกลัวทั้งที่ตนเองเป็นเพียงเด็กส่วนจันทโครพนั้น เป็นผู้ใหญ่ ความว่า “จันทโครพเห็นจันทวงศ์จึงรีบเดินเข้าไปหา แต่จันทวงศ์ตกใจนึกกว่าจะมา ทำร้ายตน จึงคว่ำธนูเพลงศรออกไป แต่ธนูกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้บูชาจันทโครพ” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 57)

จันทวงศ์เป็นตัวละครที่มีลักษณะตามขนบตัวเอกในวรรณคดี กล่าวคือ จันทวงศ์มี ลักษณะรูปร่าง ซึ่งในเรื่องจันทโครพทุกสำนวนกล่าวว่าจันทวงศ์มีรูปลักษณะรูปร่างคล้ายจันทโครพผู้ เป็นบิดา ลักษณะนิสัยกล้าหาญของจันทวงศ์เป็นลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของตัวละคร เอกในวรรณคดี คือ ตัวละครเอกฝ่ายชายจะต้องมีความกล้าหาญ มีฝีมือในการสู้รบ ซึ่งจันทวงศ์มี ความกล้าหาญในการสู้รบ โดยไม่เกรงกลัวต่อจันทโครพบิดาของตนที่เจอกันเป็นครั้งแรก ทำให้เกิด การสู้รบเพลงศรระหว่างจันทโครพและจันทวงศ์ ทั้งรูปลักษณะและลักษณะนิสัยของจันทวงศ์ตรงตาม ขนบตัวเอกในวรรณคดี

4.2.3 ท้าวภุชงค์

ท้าวภุชงค์ คือพญานาคผู้ครองเมืองบาดาลเป็นบิดาของนางมัจฉลีนทร์เป็นตัวละคร สนับสนุนที่คอยดูแลนางมัจฉลีนทร์หลังจากที่โดนนางยักษ์ทำร้าย และเลี้ยงดูจันทวงศ์คอยสอนวิชา ความรู้และการต่อสู้ให้กับจันทวงศ์ผู้เป็นหลาน

4.2.3.1 รูปลักษณะ

ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพไม่มีสำนวนใดที่บอกถึงลักษณะรูปลักษณะของท้าว ภุชงค์ โดยในเรื่องบอกรายละเอียดเพียงว่าท้าวภุชงค์เป็นพญานาคผู้ครองเมืองบาดาล ซึ่งผู้อ่าน จะต้องอาศัยภาพจำของพญานาคจากวรรณคดีและวรรณกรรมที่เคยรับรู้พญานาคสามารถแปลง กายให้เหมือนมนุษย์ได้ช่วยในการจินตนาการถึงรูปลักษณะของท้าวภุชงค์

4.2.3.2 ลักษณะนิสัย

ท้าวภุชงค์เป็นตัวละครสนับสนุนที่คอยดูแลนางมัจฉลีนทร์ที่พลัดพรากจาก จันทโครพผู้ครองของตนซึ่งในขณะนั้นนางมัจฉลีนทร์ก็กำลังตั้งครรรภ์ เมื่อนางมัจฉลีนทร์โดนนางยักษ์ ทำร้ายและกลับมาอยู่กับท้าวภุชงค์อีกครั้ง ท้าวภุชงค์ก็ไม่ตำหนินางมัจฉลีนทร์ที่ตั้งท้องกลับดูแลนาง มัจฉลีนทร์จนคลอดจันทวงศ์และเลี้ยงดูจันทวงศ์ผู้เป็นหลานอย่างดี แสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยโอบ อ้อมอารีและให้อภัย

โอบอ้อมอารี

สำนวนร้อยกรอง

จันทโครพสำนวนองค์การคำคุณุสภา กล่าวถึงลักษณะนิสัย โอบอ้อมอารีของท้าวภุชงค์ ในตอนที่ช่วยเหลือนางมัจฉลีนทร์และทราบว่านางมัจฉลีนทร์ตั้งครรรภ์โดย ไม่โกรธเคืองนางมัจฉลีนทร์ที่นางตั้งครรรภ์กับจันทโครพโดยที่ตนเองไม่รู้มาก่อน และดูแลเลี้ยงดู จันทวงศ์อย่างดี ความว่า

ท้าวภูษงค์อุ้มองค์พระหลานรัก	ประไพพัศตร์ผ่องศรีไม่มีสอง
จัดสนมพี่เลี้ยงเคียงประคอง	มิให้ร้องวุ่นวายขึ้นได้เลย
จัดนางนมสมศรีที่มีศักดิ์	ให้หลานรักพิทวารไม่ขาดเสวย
มาเยี่ยมเฝ้าเข้าเย็นไม่เว้นเลย	จนทราชมเขยเจ้าได้หลายเดือนมา

(จันทโครพ 2505: 71)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยโอบอ้อมอารีของท้าวภูษงค์ ในตอนที่ช่วยเหลือนางมูจลินทร์และทราบว่านางมูจลินทร์ตั้งครรภ์โดยไม่โกรธเคืองนางมูจลินทร์ที่นางตั้งครรภ์กับจันทโครพโดยที่ตนเองไม่รู้มาก่อน และดูแลเลี้ยงดูจนทงศ์ อย่างดี ความว่า “นางมูจลินทร์พอเห็นบิดาก็ล้มกราบท้าวภูษงค์ทรงเข้ากอดประคองลูกสาวไว้ พร้อมทั้งซักถามถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น ซึ่งนางมูจลินทร์ก็ได้ทูลเล่าเรื่องที่เกิดขึ้น ทั้งหมดให้พระบิดาทราบ ท้าวภูษงค์ทรงเศร้าพระทัยตรัสปลอบประโลมพระธิดาถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 55)

สำนวนการตุนและเพลง

จันทโครพสำนวนการตุน สำนักพิมพ์เคโชนพัลลขิง กล่าวถึงลักษณะนิสัยโอบอ้อมอารีของท้าวภูษงค์ ในตอนที่ช่วยเหลือนางมูจลินทร์และทราบว่านางมูจลินทร์ตั้งครรภ์โดยไม่โกรธเคืองนางมูจลินทร์ที่นางตั้งครรภ์กับจันทโครพโดยที่ตนเองไม่รู้มาก่อน ความว่า “นางมูจลินทร์ล้มกราบขอโทษบิดาที่หนีไปกับจันทโครพ แต่พญาภูษงค์นาคราชดีใจที่ลูกกลับมา มากกว่า จึงไม่ถือโกรธ “ขอบพระทัยท่านพ่อที่ให้ภัยลูก ลูกดีใจที่สุดที่ได้กลับมาหาท่านพ่ออีก นับว่าลูกยังมีบุญอยู่บ้าง” แมื่อก่อนหน้านั้นพญาภูษงค์นาคราชจะทรงกริ้วบุตรสาวเป็นอย่างมาก แต่บัดนี้พระองค์ทรงลืมนความขัดเคืองใจในอดีตจนหมดสิ้น” (จันทโครพ 2547: 129-130)

จันทโครพสำนวนการตุน สำนักพิมพ์สกายบุ๊คส์ กล่าวถึงลักษณะนิสัยโอบอ้อมอารีของท้าวภูษงค์ ในตอนที่ช่วยเหลือนางมูจลินทร์และทราบว่านางมูจลินทร์ตั้งครรภ์โดยไม่โกรธเคืองนางมูจลินทร์ที่นางตั้งครรภ์กับจันทโครพโดยที่ตนเองไม่รู้มาก่อน ความว่า “ท้าวภูษงค์ได้ฟังจึงคลายความโกรธลงกล่าวให้ภัยบุตรสาวว่า “พ่อไม่โกรธลูกหรอกเจ้าต้องเจ็บปวดใจมากพอแล้วเพราะพรากจากสามี บัดนี้พ่อจะเป็นฝ่ายดูแลเจ้าและลูกน้อยเองอย่าเสียใจไปเลยลูกเอ๋ย” แล้วสองพ่อลูกก็กอดกันร้องไห้” (จันทโครพ 2551: 133)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยโอบอ้อมอารีของท้าวภูษงค์ ในตอนที่ช่วยเหลือนางมูจลินทร์และทราบว่านางมูจลินทร์ตั้งครรภ์โดยไม่โกรธเคืองนางมูจลินทร์ที่นางตั้งครรภ์กับจันทโครพโดยที่ตนเองไม่รู้มาก่อน ความว่า “นางฟื้นขึ้นมาและเล่าเรื่องราวต่างๆให้ฟัง ท้าวภูษงค์โกรธนางยักษ์มาก แต่นางมูจลินทร์ได้ขอร้องพระบิดาอย่าทำอะไรนางยักษ์เลย แล้วสองพ่อลูกก็กอดกันร้องไห้” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 35)

ท้าวภูษงค์เป็นตัวละครสนับสนุนที่ทำหน้าที่ดูแลนางมูจลินทร์ในขณะที่พลัดพรากจากจันทโครพและเลี้ยงดูจนทงศ์ ให้การอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ให้ ตัวละครท้าวภูษงค์เป็นตัวละครที่มี

ลักษณะนิสัยโอบอ้อมอารี โดยท้าวภูษงค์ให้อภัยนางมัจฉินทรที่ตั้งครรภ์กับจันทโครพโดยที่ตนเองไม่รับรู้อีกก่อน ไม่โกรธเคืองนางมัจฉินทรให้อภัยและดูแลนางมัจฉินทรจนคลอดจันทวงศ์

4.2.4 นางยักษ์

นางยักษ์เป็นตัวละครฝ่ายปักษี โดยนางยักษ์เป็นสาเหตุที่ทำให้จันทโครพและนางมัจฉินทรพลัดพรากจากกัน เนื่องจากนางยักษ์เกิดหลงรักจันทโครพจึงทำร้ายนางมัจฉินทรและขว้างนางมัจฉินทรทิ้งไปในอากาศและแปลงกายเป็นนางมัจฉินทรติดตามจันทโครพกลับบ้านเมือง

4.2.4.1 รูปลักษณะ

รูปลักษณะของนางยักษ์ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ไม่มีสำนวนใดกล่าวถึงรูปลักษณะของนางยักษ์ไว้ หากแต่ผู้อ่านวรรณกรรมรับรู้รูปลักษณะของนางยักษ์โดยอาศัยพื้นฐานความรู้เดิมว่านางยักษ์มีรูปร่างใหญ่โต หน้าตาอัปลักษณ์ กลิ่นตัวเหม็นสาบและกินสัตว์หรือมนุษย์เป็นอาหาร

4.2.4.2 ลักษณะนิสัย

โหดร้าย

สำนวนร้อยกรอง

นางยักษ์เป็นตัวละครปักษีมีลักษณะนิสัยโหดร้ายเป็นสาเหตุให้จันทโครพและนางมัจฉินทรพลัดพรากจากกัน เนื่องจากในขณะเดินทางกลับบ้านเมืองนางยักษ์ได้มาเจอจันทโครพและนางมัจฉินทร จึงคิดที่จะแย่งชิงจันทโครพมาเป็นของตน จึงวางแผนกำจัดนางมัจฉินทรและแปลงกายเป็นนางมัจฉินทรตามจันทโครพกลับบ้านเมือง

จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของนางยักษ์ที่ต้องการครอบครองจันทโครพ โดยวางแผนแปลงกายเป็นนางมัจฉินทร ความว่า

แล้วพลกนางห่างองค์พระทรงฤทธิ์	เข้าเซยชิดเล้าโลมพระโฉมศรี
เข้ากอดจูบลูบชมไม่สมประดี	อสุรีนิกในพระทัยพลาง
ถ้าแม้ว่าพี่น้องพระทรงศักดิ์	กูเป็นยักษ์สารพัดจะขัดขวาง
จะนิมิตบิตเบียนให้เหมือนนาง	เห็นท่าทางจะไปชมให้สมใจ

(จันทโครพ 2505: 53)

จันทโครพคำฉันท์ กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของนางยักษ์ที่ต้องการครอบครองจันทโครพ โดยวางแผนแปลงกายเป็นนางมัจฉินทร ความว่า

วันหนึ่งนางยักษ์อายุร-	ยาตรยลนเรสูร
แนบนุชสนิทินิทร	
นางมารเหิมเหินกายา	เป่าเวทวิทยา
ต้องสอง บ สมปฤดี	
ฉวยจุดธิดานาคี	ทำโทษ บ มี
เมตตาในองค์นางพาล	
แล้วขว้างวรนุชดวงมาน	ยังนทีธาร
ก็ตก ณ กลางสาคร	

นางมารมีจิตสุนทร แปลงกายคืออร
องค์เอกอัครเสนาบดี
รูปร่างล่อโทงเทง เหวองค์โง่งง
ก็เนยงที่ราชา"

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 28)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของนางยักษ์ที่ต้องการครอบครองจันทโครพ โดยวางแผนแปลงกายเป็นนางมุกจินทร์เพื่อติดตามจันทโครพกลับบ้านเมือง ความว่า

“นางยักษ์เกิดอารมณ์รักขึ้นมาทันที พลังพลักนางมุกจินทร์ออกไปห่างๆ แล้วลงนอนสอดรัดพระจันทโครพด้วยความเสียวกระสันอย่างที่สุด นางยักษ์คิดที่จะกำจัดนางมุกจินทร์เสีย แล้วแปลงกายให้เหมือนนางมุกจินทร์ เมื่อพระจันทโครพฟื้นขึ้นมาคงไม่รังเกียจจนอย่างแน่นอน”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 42)

สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของนางยักษ์ โดยนางยักษ์จับนางมุกจินทร์แล้วโยนนางมุกจินทร์ลงไปในแม่น้ำและแปลงร่างเป็นนางมุกจินทร์ติดตามจันทโครพกลับบ้านเมือง ความว่า

“แสนยินดี	อสุรียิ้มย่องผ่องใส
สำคัญผิดคิดว่านางบรรลัย	รีบมาใกล้เพ่งพิศพิณิกาย
พลังแปลงร่างเหมือนนางอนงค์นาฏ	ประดับเครื่องวิลาศเจิดฉาย
แล้วยักษ์แผลงอิทธิฤทธิ์ไกร	โยนนางลงไปในสาคร”

(บทละครนอกเรื่องจันทโครพ 2548: 6-7)

สำนวนการตูนและเพลง

จันทโครพสำนวนการตูน สำนักพิมพ์เคโซนพัลลขซึ่ง กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของนางยักษ์ที่ต้องการครอบครองจันทโครพ โดยวางแผนแปลงกายเป็นนางมุกจินทร์เพื่อติดตามจันทโครพกลับบ้านเมือง ความว่า “เชิงเขาอีกด้าน นางยักษ์ตนหนึ่งกำลังจ้องมองจันทโครพอย่างหลงใหล แล้วรำพึงว่า มนุษย์ผู้ชายคนนี้ช่างรูปงามเหลือเกิน อุตตายเราตกหลุมรักเสียแล้วหรือนี่ต้องแย่งมาเป็นของเราให้ได้” (จันทโครพ 2547: 113)

จันทโครพสำนวนการตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของนางยักษ์ที่ต้องการครอบครองจันทโครพ โดยวางแผนแปลงกายเป็นนางมุกจินทร์เพื่อติดตามจันทโครพกลับบ้านเมือง ความว่า “เมื่อสบโอกาสนางยักษ์จึงคืนร่างเดิม หัวเราะเยาะใส่

นางมุจลินทร์ที่กรีดร้องสุดเสียง อย่างหวาดหวั่นพรันพรึง นางยักษ์ผู้ร้ายกาจจับนางมุจลินทร์ฟาดกับตันไม้จนบาดเจ็บสาหัสแล้วขว้างนางไปจนสุดแรงจนร่างนางมุจลินทร์หายลับไป” (จันทโครพ 2551: 120)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่โหดร้ายของนางยักษ์ที่ต้องการครอบครองจันทโครพ โดยวางแผนแปลงกายเป็นนางมุจลินทร์เพื่อติดตามจันทโครพกลับบ้านเมือง ความว่า “นางยักษ์แปลงแก้งหล่อถามเรื่องของนางมุจลินท์กับจันทโครพ เมื่อรู้เรื่องของทั้งสองแล้ว นางยักษ์แปลงจึงคืนร่างเดิมและจับนางมุจลินทร์ฟาดกับตันไม้แล้วขว้างนางมุจลินทร์ไปไกลจนลืบทา” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 31)

นางยักษ์ตัวละครปฏิบัติที่เป็นสาเหตุให้จันทโครพและนางมุจลินทร์พลัดพรากจากกัน โดยนางยักษ์ผู้มีนิสัยโหดร้ายวางแผนแย่งชิงตัวจันทโครพมาจากนางมุจลินทร์และเดินทางติดตามจันทโครพกลับบ้านเมือง การกระทำของนางยักษ์ส่งผลให้จันทโครพต้องออกเดินทางจากบ้านเมืองอีกครั้งเพื่อตามหานางมุจลินทร์คู่ครองของตน ทำให้มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มขึ้นและตัวละครปฏิบัติยังมีหน้าทำให้ตัวละครเอกแสดงความสามารถในการต่อสู้กับตัวละครปฏิบัติเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเก่งกล้าของตัวละคร

4.2.5 ดึงขำกัม

ดึงขำกัมเป็นตัวละครสนับสนุนทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยจันทวงศ์ ดึงขำกัมเป็นยักษ์ที่คอยช่วยเหลือจันทวงศ์เมื่อได้รับความเดือดร้อน เป็นตัวละครสำคัญที่ช่วยให้จันทวงศ์สามารถเอาชนะท้าวสหสร้างศรีได้

4.2.5.1 รูปลักษณ์

เรื่องจันทโครพไม่มีสำนวนใดบอกรายละเอียดรูปลักษณ์ของดึงขำกัม โดยกล่าวเพียงว่า ดึงขำกัมมีชาติกำเนิดเป็นยักษ์

4.2.5.2 ลักษณะนิสัย

จงรักภักดี

สำนวนร้อยกรอง

ดึงขำกัมเป็นตัวละครสนับสนุนที่แสดงความจงรักภักดีที่มีต่อจันทวงศ์ในการต่อสู้ระหว่างจันทวงศ์และท้าวสหสร้างศรี โดยดึงขำกัมทำหน้าที่เป็นทัพหน้าเข้าสู้รบกับกองทัพของท้าวสหสร้างศรี โดยไม่หวั่นเกรงอันตราย ความว่า

จันทวงศ์ทรงฟังก็ยินดี
ท่านจงเป็นนายทัพไปรบ
เราจะพาโฉมงามไปตามกัน
พระยามารฟังสาส์นแล้วรับสั่ง
มาตรวจพวกพลไกรดั่งใจปอง

สุนทรมีสั่งดึงขำกัมพลัน
ให้สงบอยู่แต่นอกมไหศวรรย์
แต่ตัวท่านเร่งทัพไปรบ
ถวายบังคมพลันผันผยอง
แล้วให้เลิกกองทัพขึ้นเมฆา

(จันทโครพ 2505:192)

เมื่อศึกสงครามใกล้จะสิ้นสุด ดิงษกัมช่วยจันทวงศ์ให้สามารถแปลงศรไปยังท้าวสหสร้างสีที่หนีขึ้นไปซ่อนตัวอยู่บนท้องฟ้าทำให้จันทวงศ์ได้รับชัยชนะและสามารถฆ่าท้าวสหสร้างสีได้ในที่สุด ความว่า

พระโณมงามถามดิงษกัมพลัน	ท้าวกุมภกันท์แฝงตนไปหนไหน
อสุรินทร์ยืนถามก็แลไป	ให้กริ่งใจด้วยไม่เห็นท้าวกุมภกันท์
จับกระบองสองดูบนเวหา	เห็นยักษาแฝงเมฆอยู่บนสวรรค์
จึงชี้พลางทางทูลสนองพลัน	ท้าวกุมภกันท์ขึ้นไปแอบบนอัมพร
มันโก่งคิลปนาวสายหมายพิฆาต	ฝ่าพระบาทจงเร่งแผลงพระแสงศร
ขว้างมือไว้ให้ภูธร	จงวางศรไว้ให้ตรงองค์กุมภกันท์
จันทวงศ์ทรงฟังพระยายักษ์	จึงจับศรจุลจักรอันเข้มขื่น
แล้วสั่งศรให้ตัดกรท้าวกุมภกันท์	แต่ตัวนั้นอย่าเพ้อลางให้วางวาย

(จันทโครพ 2505: 202)

ดิงษกัมเป็นตัวละครสนับสนุน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยจันทวงศ์เมื่อจันทวงศ์ได้รับความเดือดร้อน ในศึกระหว่างจันทวงศ์กับท้าวสหสร้างสี ดิงษกัมทำหน้าที่เป็นทัพหน้าที่จะต่อสู้กับทัพของท้าวสหสร้างสีแสดงถึงลักษณะนิสัยความจงรักภักดีที่ดิงษกัมมีต่อจันทวงศ์ เมื่อสงครามใกล้สิ้นสุดลง ท้าวสหสร้างสีคิดอุบายจึงหนีไปซ่อนตัวในก้อนเมฆ ดิงษกัมจึงเป็นผู้ชี้เป้าหมายทำให้จันทวงศ์สามารถรบชนะและฆ่าท้าวสหสร้างสี ได้สำเร็จ ดิงษกัมจึงมีส่วนช่วยให้ตัวละครจันทวงศ์แสดงความสามารถและการต่อสู้ทำให้จันทวงศ์มีชัยชนะเหนือตัวละครปฏิปักษ์

2.4.6 นางมัจฉา

นางมัจฉาเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงอีกตัวหนึ่งนอกเหนือจากนางมุลินทร์มารดาของจันทวงศ์ นางมัจฉาเป็นคู่ครองของจันทวงศ์ที่เทวดาช่วยอุ้มสม นางมัจฉามีฐานะเป็นธิดาของท้าวสหสร้างสีเจ้าเมืองโรมัน

2.4.6.1 รูปลักษณะ

รูปร่าง

สำนวนร้อยกรอง

นางมัจฉาเป็นตัวละครที่มีรูปลักษณะความงามตามแบบนางในวรรณคดี โดย จันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา กล่าวถึงรูปลักษณะความงามของนางมัจฉาวางดงามดังนางฟ้า ความว่า

พระชมโฉมประโลมปลื้มลื้มวิตก	ลืมนกขณนี้ที่สิงขร
มุงพระเนตรทัศนาศพะงามอน	ดั่งนางเทพอัปสรในตรึงษ์ไตร
โอษฐ์สะอาดดั่งเอาชาติประจิม	เหมือนจะแย้มยิ้มรับทั้งหลับไหล
ศอระหงดังบุหร่งไพร	งามวิไลพระนลาตชาติวิเชียร

(จันทโครพ 2505: 107-108)

2.4.6.2 ลักษณะนิสัย

มั่นคงในความรัก

สำนวนร้อยกรอง

เมื่อนางมัจฉาได้ครองคู่กับจันทวงศ์แล้วท้าวสหสรั้งสืรู้ความจริงจึงโกรธแค้นสั่งให้ทหารนำจันทวงศ์ไปประหาร จันทวงศ์สามารถหนีออกจากเมืองโรมันทันได้นางมัจฉาจึงออกตามหาจันทวงศ์แสดงถึงลักษณะนิสัยมั่นคงในความรัก ระหว่างทางนางมัจฉาได้รับความช่วยเหลือจากเทวดาที่รับรู้ถึงความมั่นคงในความรักของนางมัจฉาที่มีต่อจันทวงศ์จึงช่วยแปลงกายจากหญิงเป็นชาย เพื่อให้นางมัจฉาเดินทางตามหาจันทวงศ์ได้อย่างปลอดภัย ความว่า

แต่เป็นหญิงเดินป่าด่าราหัม	มักมีความอันตรายในกายสมร
แม้แปลงกายให้เป็นชายพเนจร	เห็นความร้อนจะมีมีราศีกาย
นางนบมอบตอบความตาพราหมณ์เฒ่า	อันนี้เล่าสุดจิตจะคิดหมาย
เป็นนารีมีถันสำคัญกาย	จะบิดเบือนเหมือนชายเห็นจนใจ
ตาพราหมณ์เฒ่าเล่าโลมนางโฉมศรี	เป็นไรมีพอจะช่วยกันแก้ไข
แล้วตั้งสัตย์อธิษฐานสำราญใจ	เทพไทเปาลงตรงทรงนาง
ถันเปล่าเต้าต้งดั่งบัวหลวง	ก็ราบทรวงสูญเสียทั้งสองข้าง
พระแยมย้อมอ้อมใจปราศรัยพลาง	จะสาปนางมิให้ใครสงสัยเลย

(จันทโครพ 2505: 131-132)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยมั่นคงในความรัก ของนางมัจฉาที่มีต่อจันทวงศ์ระหว่างทางนางมัจฉาได้รับความช่วยเหลือจากเทวดาที่รับรู้ถึงความมั่นคงในความรักของนางมัจฉาที่มีต่อจันทวงศ์จึงช่วยแปลงกายจากหญิงเป็นชาย เพื่อให้นางมัจฉาเดินทางตามหาจันทวงศ์ได้อย่างปลอดภัย ความว่า “ฝ่ายเทวดาที่สถิตอยู่บนภูเขาดูเห็นนางมัจฉาอนสลับไสล้อยู่เช่นนั้นก็ใจหาย เพราะรู้ว่านางเป็นหญิงที่มีความจงรักภักดีต่อสามี หญิงเช่นนี้หาได้ง่ายๆเสียเมื่อไร สู้อุตส่าห์ติดตามสามีมาอย่างไม่คิดชีวิต ว่าแล้วก็สาแดงแผลงฤทธิ์มีดตนเป็นพราหมณ์ชรา นำน้ำอมฤตมาชโลมตัวนาง” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 101)

นางมัจฉาเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีรูปลักษณ์รูปร่างงดงามตามแบบนางในวรรณคดี นอกจากรูปลักษณ์ความงามแล้ว นางมุจลินทร์มีลักษณะนิสัยมั่นคงในความรักซึ่งเป็นลักษณะนิสัยตามแบบชนวรรณคดีที่ตัวละครหญิงจะต้องมั่นคงในความรักที่มีต่อสามีตามแบบอย่างภรรยาที่ดี นอกจากนี้นางมัจฉายังเป็นตัวละครที่มีบทบาทเกี่ยวเนื่องกับอนุภาคเหตุการณ์ที่สำคัญของเรื่องที่ทำเรื่องมีความสนุกสนานน่าติดตามและทำให้มีการสร้างสรรค์เนื้อเรื่องเพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น เช่น อนุภาคอุ้มสม อนุภาคแปลงกาย และอนุภาคการติดตาม นางมัจฉาจึงเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการเดินเรื่องของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

2.4.7 ท้าวสหสร้างสี

ท้าวสหสร้างสียกย่องผู้ครองเมืองโรมทัน เป็นยักษ์ที่มีอำนาจมากมีความแค้นกับจันทวงศ์ที่เทวดาช่วยอุ้มสมกับนางมัจฉา จนนำไปสู่การยกทัพเพื่อต่อสู้กันระหว่างทัพของท้าวสหสร้างสีและทัพของจันทวงศ์ในตอนจบของเรื่องท้าวสหสร้างสีจึงเป็นตัวละครปฏิกษที่ขัดขวางการครองคู่ของจันทวงศ์และนางมัจฉา

2.4.7.1 รูปลักษณะ

ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพไม่ปรากฏการให้รายละเอียดรูปลักษณะของท้าวสหสร้างสี โดยเนื้อเรื่องระบุว่าท้าวสหสร้างสีมีชาติกำเนิดเป็นยักษ์

2.4.7.2 ลักษณะนิสัย

เจ้าคิดเจ้าแค้น

สำนวนร้อยกรอง

ท้าวสหสร้างสีมีลักษณะนิสัยเจ้าคิดเจ้าแค้น โกรธแค้นจันทวงศ์ที่ลักลอบได้เสียกับนางมัจฉา เมื่อท้าวสหสร้างสีรู้ความจริงจึงสั่งให้ทหารจับจันทวงศ์ไปประหาร ความว่า

เจ้ากรุงมารพิงสารสุนทรกล่าว	กะทืบท้าวตั้งสู้นะนองสาย
อย่าพักทำเลยจะฆ่าให้วางวาย	จึงสั่งนายเพชรฆาตไปทันที
มึงห้าพันเสียให้สังหาร	เสียบประจานไว้กลางบุรีศรี
เพชรฆาตกราบงามลงสามที่	เอาภูมิออกมากลางพระพารา
แสนสงสารจันทวงศ์พงศ์ษัตริย์	โหม่นสเตร้าสร้อยละห้อยหา
แล้วรู้สึสมประดีค่อยมีมา	ระลึกถึงอภัยประทานมนต์
ว่าข้าแรกแทรกไปได้ได้สุธา	พระคาถาจำได้ไม่สับสน
ครั้นถึงกลางพาราที่ฆ่าคน	พระอานมณฑ์คลายคลี่ที่รัดกาย"

(จันทโครพ 2505: 123)

เมื่อจันทวงศ์หนีออกมาจากเมืองโรมทันประกอบกับนางมัจฉาก็หนีออกมาจากเมืองเพื่อตามหาจันทวงศ์ทำให้ท้าวสหสร้างสียิ่งมีความโกรธแค้นต่อจันทวงศ์มากยิ่งขึ้น จึงสั่งให้ยกทัพเพื่อออกตามล่าตัวจันทวงศ์ ในตอนท้ายของเรื่องจึงเกิดการต่อสู้ระหว่างท้าวสหสร้างสีและจันทวงศ์ ซึ่งจันทวงศ์สามารถฆ่าท้าวสหสร้างสีได้ในตอนจบของเรื่อง ความว่า

จันทวงศ์ทรงพิงพระยายักษ์	จึงจับศรจุลจักรอันเข้มขัน
แล้วสั่งศรให้ตัดกร้าวกุมภันท์	แต่ตัวนั้นอย่าเพ้อลางให้วางวาย
พระสังพลางทางโก่งพระแสงผลาญ	ฤทธิ์ราญดังสู้นะนองสาย
ดิงษก้ามทำมีอวให้ตรงกาย	พระวางสายตามช่องนิ้วมือมาร
ไม่เคลดแคลงแสงศรเป็นเปลวปลาย	ก็วูวาบโพลพลามตามสังหาร
เข้าตัดกรอนกายแทบวายปราณ	เจ้ากรุงมารตกลงในพงพี

(จันทโครพ 2505: 202-204)

ท้าวสหสร้างสีมีบทบาทสำคัญในเรื่องในฐานะตัวละครปฏิกษที่ขัดขวางการครองคู่ของจันทวงศ์และนางมัจฉา ท้าวสหสร้างสีเป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยเจ้าคิดเจ้าแค้นเป็นตัวละครที่

จันทวงศ์จะต้องเอาชนะในการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ถึงความสามารถของตัวละครเอก ทำให้เนื้อเรื่องมีความสนุกสนานเข้มข้นน่าติดตาม

2.4.8 ยักษ์กาละสุร

ยักษ์กาละสุรเป็นตัวละครสนับสนุนที่มีฐานะเป็นพ่อบุญธรรมของนางมัจฉา เพราะรู้สึกรักใคร่ นางมัจฉาที่แปลงร่างเป็นชายในฐานะพราหมณ์มัจฉา จึงนำนางมัจฉาไปเลี้ยงดูในฐานะบุตรบุญธรรม

2.4.8.1 รูปลักษณ์

เรื่องจันทโครพไม่ปรากฏสำนวนที่บรรยายละเอียดเกี่ยวกับรูปลักษณ์ของยักษ์กาละสุร กล่าวรายละเอียดแค่เพียงกาละสุรมีชาติกำเนิดเป็นยักษ์

2.4.8.2 ลักษณะนิสัย

มีเมตตา

สำนวนร้อยกรอง

ยักษ์กาละสุรเป็นตัวละครสนับสนุนที่ช่วยเหลือนางมัจฉาขณะเดินทางออกตามหาจันทวงศ์ เมื่อยักษ์กาละสุรเจอนางมัจฉาที่เทวดาช่วยแปลงกายเป็นพราหมณ์หนุ่มจึงเกิดความรู้สึกเมตตา นำพราหมณ์มัจฉาไปเลี้ยงดูในฐานะบุตรบุญธรรม

จันทโครพสำนวนองค์การคำคุณสุภา กล่าวถึงลักษณะนิสัยมีเมตตาของยักษ์กาละสุรที่มีต่อพราหมณ์มัจฉาจึงนำไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม ความว่า

ลงลาพาพราหมณ์เข้าปรางค์มาศ	เตียรดาด้วยสุรางค์นางสาวศรี
เจ้ากรุงมารกาละสุรยิ่งเปรมปรีดิ์	ให้แต่งที่ไสยาสถาวร
นางสำหรับขับกล่อมบำเรอสาวท	งามสะอาดเอวองค์ดังอัปสร
ที่เชิญเครื่องสำอองอย่างกนิษฐ	พระภุชเรอประทานให้ลูกรัก

(จันทโครพ 2505: 145)

สำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงลักษณะนิสัยมีความเมตตาของยักษ์กาละสุรที่มีต่อพราหมณ์มัจฉาจึงนำไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม ความว่า “เมื่อได้ฟังเช่นนั้น ยักษ์กาละสุรให้มีใจรักใคร่เจ้าพราหมณ์มากยิ่งขึ้นแล้วตรัสว่า เราเป็นผู้ครองนครสามัญบุรี ยังไม่มีโอรสที่จะสืบราชสมบัติต่อไป ได้มาพบลูกในครั้งนี้นับว่าเป็นบุญของพ่อจริงๆ พ่อจะรักเจ้าเหมือนลูกแท้ๆ” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 104)

ยักษ์กาละสุรเป็นตัวละครสนับสนุนที่คอยช่วยเหลือนางมัจฉาที่แปลงกายเป็นพราหมณ์หนุ่มเพื่อตามหาจันทวงศ์ ยักษ์กาละสุรเป็นยักษ์ที่มีเมตตาต่อพราหมณ์มัจฉา จึงพานางมาเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม โดยหวังจะให้ครองเมืองต่อจากตนและมอบมนต์วิเศษรักษากายให้ จึงมีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้จันทวงศ์ได้พบนางมัจฉาอีกครั้ง นอกจากนี้มนต์ดังกล่าวยังช่วยให้จันทวงศ์ทราบความจริงเกี่ยวกับพราหมณ์มัจฉาว่าคือ นางมัจฉาคู่ครองของตน ยักษ์กาละสุรจึงเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่ช่วยตัวละครทั้งสองได้กลับมาครองคู่กันอีกครั้ง

ตาราง 6 การสร้างสรรค์รูปลักษณ์และลักษณะนิสัยของตัวละคร

ตัวละคร	นางมุจลินทร์	จันทวงศ์	ท้าวภูษงค์	นางยักษิ	ดิงษกัม	นางมัจฉา	ท้าวสหสังข์	ยักษกาลสุร
ส่วน	รูปลักษณ์ นิสัย	รูปลักษณ์ นิสัย	รูปลักษณ์ นิสัย	รูปลักษณ์ นิสัย	รูปลักษณ์ นิสัย	รูปลักษณ์ นิสัย	รูปลักษณ์ นิสัย	รูปลักษณ์ นิสัย
ส่วนร้อยกรอง	รูปงาม เชื้อฟ้าผู้มี	รูปงาม กล้าหาญ	โอบ่อ้อมเอว	โหดร้าย	จงรักภักดี	รูปงาม มั่นคงใน	ความรัก	เจ้าคิดเจ้า แค้น
จันทโครพ	✓	✓						
ประวัติคำกลอน								
จันทโครพโรงพิมพ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พานิชศุภผล								
จันทโครพโรงพิมพ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
คุรุสภา								
จันทโครพ	✓	✓		✓				
คำฉันท์								
ส่วนร้อยแก้ว								
เล่าเรื่องจันทโครพ	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
นิทานวรรณคดีไทย	✓	✓						
ส่วนบทละครและการแสดงอื่น ๆ								
บทละครนอกจันทโครพ	✓				✓			
ส่วนการ์ตูนและเพลง								
จันทโครพเคโชนพัลลข	✓	✓	✓	✓	✓			
ซึ่ง								
จันทโครพสกายบุ๊กส์	✓	✓	✓	✓	✓			
วรรณคดีก่อนนอน	✓	✓	✓	✓	✓			

การสร้างสรรค์ตัวละครทั้ง 8 ตัวในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ผู้ประพันธ์สร้างสรรค์ให้ตัวละครทั้ง 8 ตัวมีลักษณะนิสัยที่โดดเด่นมากกว่ารูปลักษณ์ เนื่องจากผู้อ่านวรรณกรรมสามารถจดจำลักษณะนิสัยของตัวละครได้ดีกว่ารูปลักษณ์ ทั้งนี้ลักษณะนิสัยของตัวละครส่งผลต่อการดำเนินของเรื่องมากกว่ารูปลักษณ์ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือผู้ประพันธ์จะให้รายละเอียดรูปลักษณ์ของตัวละครเฉพาะตัวละครที่เป็นตัวละครเอกเท่านั้น เนื่องจากตัวละครเอกตามขนบ

วรรณกรรมจะต้องมีการกล่าวชมโณม ทำให้ตัวละครเอกมีการสร้างสรรค์ทั้งรูปลักษณ์และลักษณะนิสัย ส่วนตัวละครสนับสนุนและตัวละครปฏิปักษ์จะสร้างสรรค์เฉพาะลักษณะนิสัยส่วนรูปลักษณ์นั้นจะไม่มีมีการกล่าวถึงแต่จะบอกถึงชาติกำเนิดที่ทำให้ผู้อ่านสามารถอาศัยประสบการณ์และการรับรู้เดิมช่วยในการจินตนาการถึงรูปลักษณ์ของตัวละคร

4.3 แก่นเรื่อง

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีแก่นเรื่องหลักคือแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี เมื่อวรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีการสร้างสรรค์เนื้อเรื่องเพิ่มเติมขึ้นจากเนื้อเรื่องเดิม ผู้วิจัยพบว่าเมื่อพิจารณาจาก โครงเรื่อง พบว่ามีแก่นเรื่องที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่นอกเหนือจากแก่นเรื่องเดิม คือ โทษและต้นหาของสตรี โดยแก่นเรื่องใหม่ที่พบนี้ คือ แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครที่ต้องออกเดินทางฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ เพื่อตามหาคู่ครองของตน ซึ่งแก่นเรื่องใหม่นี้ครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องตั้งแต่หลังจากพระอินทร์ได้ชุบชีวิตจันทโครพจนถึงจันทวงศ์จัดการพิธีศพท้าวสหสรั้งสี่

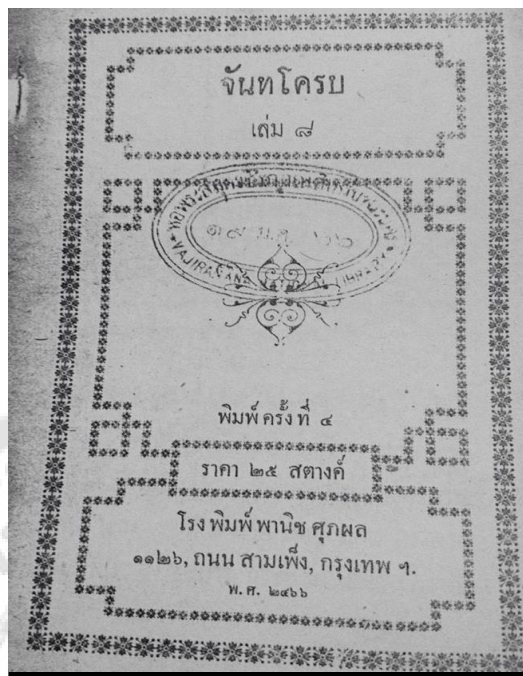
แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร

แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครเป็นแก่นเรื่องที่สร้างสรรค์ขึ้นพร้อมกับเนื้อหาเรื่องจันทโครพที่มีเนื้อหาเพิ่มขึ้นมากกว่าชาติก่อนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพราะจากอุพพหุคคหัตถิตและจุลลนุคคหชาดกนั้น เนื้อเรื่องจบลงตรงบทบาทของพระอินทร์คือพระอินทร์ชมให้นางได้รับความอับอาย ผู้วิจัยพบว่าจากตัวอย่างวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวนนั้น มีเนื้อหาที่เพิ่มขึ้นหลังจากสิ้นสุดบทบาทของพระอินทร์ทั้งสิ้น 10 สำนวน

แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครนั้นเป็นแก่นเรื่องที่สร้างขึ้น เนื่องจากมีการแต่งเรื่องจันทโครพให้มีเนื้อหาเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมในสมัยวรรณกรรมวัดเกาะมีความเจริญรุ่งเรือง ทำให้มีการนำวรรณกรรมหรือนิทานพื้นบ้านมาแต่งและพิมพ์จำหน่าย ผู้วิจัยพบว่า หนึ่งในสำนวนที่ผู้วิจัยศึกษา คือจันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชคุณผลนั้น สร้างขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวและมีความยาวของเนื้อหามากที่สุด คือ ตั้งแต่จันทโครพพบนางมูจลินทร์ จนถึงจันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสรั้งสี่ ซึ่งเมื่อพิจารณาพบว่าแก่นเรื่องที่เพิ่มขึ้นนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ 1.การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของจันทโครพ 2.การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของจันทวงศ์

แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร เป็นแก่นเรื่องที่ตัวละครเอกฝ่ายชาย ทั้งจันทโครพและจันทวงศ์เดินทางผจญภัยฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ เพื่อตามหาคู่ครองของตนที่ได้พลัดพรากจากกัน ในเรื่องจันทโครพได้เดินทางเพื่อตามหานางมูจลินทร์คู่ครองของตน ส่วนจันทวงศ์ได้เดินทางเพื่อตามหานางมัจฉาคู่ครองของตนเช่นกัน แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครทำให้เรื่องจันทโครพมีความสนุกสนานและน่าติดตาม จึงเป็นที่นิยมของผู้อ่านในยุคสมัยนั้นสังเกตได้จากปกหนังสือของจันทโครพฉบับโรงพิมพ์พานิชคุณผลที่พิมพ์

ออกจำหน่ายเป็นครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ.2466 เป็นหลักฐานที่แสดงถึงความนิยมและความชื่นชอบของผู้อ่านวรรณกรรมเรื่องจันทโครพได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 11 หน้าปกหนังสือจันทโครบ สำนักพิมพ์พานิชสุขผล เล่ม 8

4.3.1 การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ในสำนวนร้อยกรอง

4.3.1.1 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทโครพ

จันทโครพหลังจากฟื้นคืนชีพแล้วได้เดินทางออกตามหานางมูจลินท์คู่ครองที่แท้จริงของตนตามคำแนะนำของพระอินทร์ จันทโครพจึงออกเดินทางไปหานางมูจลินท์ผจญภัยฝ่าด่านหุ่นผยন্দ์ก่อนที่จะเข้าถ้ำนางมูจลินท์ หลังจากจันทโครพได้นางมูจลินท์แล้ว นางมูจลินท์ตั้งครุฑจันทโครพจึงพานางมูจลินท์เดินทางกลับบ้านเมืองระหว่างทางเจอนางยักษ์ นางยักษ์จึงทำร้ายนางมูจลินท์และแปลงกายเป็นนางมูจลินท์เดินทางเข้าเมืองไปกับจันทโครพแทน เมื่อถึงเมืองจันทโครพรู้ความจริงจึงเดินทางออกจากบ้านเมืองเพื่อตามหานางมูจลินท์ ต้องผจญภัยและอุปสรรคที่ขัดขวางการผจญภัยของจันทโครพล้วนเป็นเครื่องยืนยันที่พิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของจันทโครพตลอดจนความรักที่จันทโครพมีต่อนางมูจลินท์

4.3.1.1.1 จันทโครพต่อสู้หุ่นผยন্দ์

จันทโครพออกเดินทางตามหานางมูจลินท์ตามคำแนะนำของพระอินทร์ โดยพระอินทร์บอกว่าคู่ครองที่แท้จริงของจันทโครพนั้นเป็นบุตรของท้าวภุชงค์กับนางกินนรี ชื่อว่า “มูจลินท์” โดย ท้าวภุชงค์ให้นางอาศัยอยู่ในถ้ำและผูกหุ่นผยন্দ์ไว้คอยคุ้มครองนางหากใครเป็นคู่ครองที่แท้จริงของนางก็จะสามารถฆ่าหุ่นผยন্দ์แล้วเข้าไปหานางมูจลินท์ที่ในถ้ำได้

จันทโครพ ส่วนของค์การคำครุสภา จันทโครพต่อสู้กับหุ่นยนต์ที่เฝ้าปากถ้ำนางมัจฉินทร์ ระหว่างการต่อสู้จันทโครพไม่สามารถฆ่าหุ่นยนต์ยักษ์ได้จึงอธิษฐานเสี่ยงทายว่าหากตนเป็นคู่ครองกับนางมัจฉินทร์ขอให้สามารถปราบหุ่นยนต์ได้ ความว่า

พระทรงศรแผลงข้าออกพรอนพรุน	แหลกเป็นจุนแล้วยังลุกขึ้นโลดไล่
พระทรงฤทธิ์ดื้ออ้อนระอาใจ	ระลึกได้ถึงคำอำมรินทร์
จึงเสี่ยงศรยอกรขึ้นเหนือเกศ	ขอตรีเนตรนักสิทธิ์เจ้าของศิลป์
แม้จะได้เซยชิดมัจฉินทร์	ให้ศรศิลป์ล้างรูปภาพพยนต์มนต์
พระจับศรพาดสายหมายจะแผลง	เป็นเพลิงแดงดาดฟ้าเวหาหน
เข้าล้อมไล่أيักษ์พยนต์มนต์	กลับสแกนธอสุราเป็นหญ้าไป

(จันทโครพ 2505:43-44)

จันทโครพคำฉันท์ ผู้ประพันธ์ได้สร้างสรรค์เนื้อหาการต่อสู้ที่แสดงถึงการพิชิตบุญบารมีและความสามารถของจันทโครพ ผ่านการต่อสู้ที่น่าตื่นเต้นเร้าใจระหว่างจันทโครพและหุ่นยนต์ยักษ์ที่เฝ้าปากถ้ำนางมัจฉินทร์ ความว่า

พระทรงแผลงศรศิลป์ปา-	วุธล้างมรณา
แล้วกลับเป็นมามากมูล	
พระยลแปลงจิตอสูร	มากมายหน้าหนู
และ ๕ คำนิ่งเนิ่นนาน	
แล้วตั้งสัตยาธิษฐาน	เงื่อนคำมัมพาน
ประสิทธิ์ประสาทรังสรรค์	
หากยักษ์นี้เฝ้าอกรัล-	ยาอยู่ ณ บรร-
พตถ้ำอันนี้โดยจง	
บุญเพลงข้าเคยสร้างทรง	ร่วมล่าเพาพง-
ศปวิพัทธ์ครองนวล	
ขอให้รูปนี้แปรปรวน	กลายกลับสมควร
แก่ชาติที่เกิดยาวนาน	
หากดูใช้ค้อนคราญ	รูปนี้เร่งผลาญ
ชีพข้าให้สิ้นชีวัน	
บัดพระเสี่ยงสัตย์เสร็จพลัน	แผลงศรอรณัญ
และยักษ์ก็กลายกลับตน	
รูปยักษ์เป็นผาบาดดล	ต่างต่างสกนธ์
ก็สูญก็เสื่อมสิ้นปราน	

(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 19)

4.3.1.1.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

หลังจากจันทโครพเข้าถ้ำนางมัจฉินทร์ได้แล้ว จันทโครพได้นางมัจฉินทร์จนนางมัจฉินทร์ตั้งครรภ์จันทโครพจึงพานางมัจฉินทร์เพื่อกลับบ้านเมืองของตน ระหว่างเดินทางกลับมีนางยักษ์ตนหนึ่งพบจันทโครพและนางมัจฉินทร์ นางยักษ์เกิดความรักในตัวจันทโครพจึงทำร้ายนางมัจฉินทร์และเหวี่ยงโยนนางมัจฉินทร์ทิ้ง แล้วแปลงร่างเป็นนางมัจฉินทร์เดินทางเข้าเมืองกับ

จันทโครพ เมื่อเดินทางมาถึงเมืองแล้ว จันทโครพจึงรู้ความจริงว่านางมัจฉินทรที่ตนพาเข้าเมืองนั้น แท้จริงคือนางยักษ์แปลงกายมาจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น

จันทโครพ สำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผลเป็นสำนวนแรกที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาจันทโครพปราบนางยักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครหลังจากจันทโครพพานางยักษ์แปลงเข้าเมืองแล้ว โหรงจึงทำนายว่าดวงชะตาของทั้งคู่พบว่า นางที่จันทโครพพาเข้าเมืองนั้นคือนางยักษ์แปลงกายมา เมื่อจันทโครพรู้ความจริงจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น จันทโครพสามารถปราบนางยักษ์และไล่ออกไปจากบ้านเมืองได้ ความว่า

โหรงคำนิบอภิวาทจอมนิเวศน์ พระปิ่นเกศสุริวงค์อย่าสงสัย	
จงดูแววแก้วตาของทราวม้วย	หามีไม่เหมือนหนึ่งเราชาวบุรีนทร์
อียักษ์พังดังหอกมารอกหู	ด้วยเขารู้แบบยนต์ทุกคนสิ้น
ที่ไหนนางจะอยู่ด้วยภูมินทร์	อสุรินทร์เดือดดาลทะยานยืน
เป็นยักษ์ใหญ่ฉวยได้ตะบองแกว่ง	สองตาแดงโตดำทะมึนทึน
สำรากร้องก้องก็อยู่ครึกครื้น	สูงเพียงพื้นปรางค์มาสปราสาทไชย
พวกพระโหนโดนปะปะทะหญิง	เสียงหวีดร้องหนียักษ์อยู่ชวักไขว่
สองชนกชนนีไม่มีใจ	กระโดดไปวิ่งปนนางกำนัล
หวีดหวาดร้องตะโกนโดนกันล้ม	เป็นเกลียวกลมยื้อแย่งกันป่วนปั่น
หน่อกษัตริย์ขัดแค้นพระทัยครัน	ออกกางกันรับหน้าเข้าราวี
อียักษ์อาถาโถมเข้าโจมตีจับ	จะอุ้มกลับคืนไปในไพรศรี
พระทรงธรรมนำคันธนูตี	ยักษ์หนีเซชวนไม่ทานทน
พระหวดซำร่ำรันด้วยคันศัลปี	อสุรินทร์เสียวซ่านทุกเส้นขน
ก็พริ้นตัวกลัวตายจะวายชนม์	จึงอ่านมนตร์เวทขลังกำบังตา
เป็นเมฆหมอกออกมิตปราสาทศรี	ระเห็จหนีเตร็จไปไพรพฤกษา

(จันทโครพ 2466: 107-108)

จันทโครพสำนวนองค์การค้าคุรุสภา มีเนื้อหาที่สะท้อนแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร จันทโครพต่อสู้กับนางยักษ์ที่แอบแปลงกายเป็นนางมัจฉินทรเข้าเมือง จนสามารถปราบนางยักษ์และขับไล่นางยักษ์ออกไปจากเมืองได้ ความว่า

หน่อกษัตริย์ขัดแค้นพระทัยครัน	ออกกางกันรับหน้าเข้าราวี
อียักษ์อาถาโถมเข้าโจมตีจับ	จะอุ้มกลับคืนไปในไพรศรี
พระทรงธรรมนำคันธนูตี	ยักษ์หนีเซชวนไม่ทานทน
พระหวดซำร่ำรันด้วยคันศัลปี	อสุรินทร์เสียวซ่านทุกเส้นขน
ก็พริ้นตัวกลัวตายจะวายชนม์	จึงอ่านมนตร์เวทขลังกำบังตา
เป็นเมฆหมอกออกมิตปราสาทศรี	ระเห็จหนีเตร็จไปไพรพฤกษา

(จันทโครพ 2505: 62)

4.3.1.1.3 จันทโครพตามหานางมัจฉินทร

หลังจากจันทโครพรู้ความจริงว่านางมัจฉินทรที่ตนพาลับบ้านเมืองนั้นคือนางยักษ์ที่แปลงกายเป็นนางมัจฉินทรและได้ทำร้ายนางมัจฉินทรที่กลางป่า จันทโครพจึงเดินทาง

ออกจากบ้านเมืองอีกครั้งเพื่อผจญภัยและออกตามหานางมัจฉินทร์ โดยในครั้งนี้จันทโครพต้องเดินทางตามหานางมัจฉินทร์เป็นเวลาถึง 7 ปีกว่าจะพบนางมัจฉินทร์ ซึ่งในระหว่างเวลา 7 ปีที่จันทโครพตามหานางมัจฉินทร์นั้นหาเท่าไรก็หานางมัจฉินทร์ไม่พบ จันทโครพจึงเดินทางกลับไปหาพระฤๅษีอาจารย์ของตนเพื่อขอความช่วยเหลือให้คอยชี้แนะหนทางที่จะตามหานางมัจฉินทร์ พระฤๅษีจึงช่วยชี้ทางให้จันทโครพไปหานางมัจฉินทร์ ความว่า

พระตรัสพลางทางนึ่งสำรวมญาณ	เดชะฌานเห็นจบทั้งภพไตร
จึงเอื้อนอรรถตรัสบอกพระหลานรัก	อันองค์อรรครศเจ้าไม่ตัดไผ่
ท้าวภูษงค์รับลงไปเลี้ยงไว้	นางมิได้ยากแค้นแสนส่ำราญ
ลูกในครรภ์นั้นก็รอดเจ้าคลอดแล้ว	นวลละอองผ่องแผ้วเหมือนรูปหลาน
เป็นชายชาญฤทธิ์ไกรดังไฟกาลปี	บุญกุमारมากล้าจะรำพรรณ
คงจะพบสบสมอารมณ์คิด	จงเร่งติดตามไปในไพรสณฑ์
ข้างทิศอาคเนย์เนินอารัญ	จะปะกันมันคงอย่าสงกา

(จันทโครพ 2466: 141)

จันทโครพจึงเดินทางตามทิศที่พระฤๅษีบอกจนมาถึงริมฝั่งทะเล ทหารที่ติดตามจันทโครพมาจากบ้านเมืองได้พบจันทวงศ์ที่รูปร่างท่าทางเหมือนจันทโครพ จันทโครพจึงไปพบจันทวงศ์แล้วแสดงตนว่าตัวเองเป็นบิดา จันทวงศ์ไม่เชื่อรู้สึกโกรธแค้นจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ความว่า

เมื่อพ่อพามาตาเจ้าจากถ้ำ	ผลกรรมพลัดไปในไพรพระหง
พระรำพันมีทันจะจบลง	จันทวงศ์โกรธนักดังอัคคี
เจ้าผลักพลางทางว่าด้วยไวยาหาร	ภูจะผลาญชีวิตให้เป็นผี
มายกตัวว่าเป็นผัวพระชนนี	เมื่อตาของเรามีอยู่เวียงชัย
พระตรัสพลางทางโก่งพระแสงศร	ฤทธิ์รอนเลื่อนลั่นอยู่หวนไหว
ทั้งฝูงนาคบริษัทยักขี้ใจ	สำแดงฤทธิ์ไกรเป็นโกไล
มนุษย์หายกลายเพศเป็นพวกนาค	ประมาณมากแออัดพนัส
ฝ่ายพระจันทโครพจบโลกา	เห็นลูกยาไม่เชื่อพระทรงธรรม
พระทัยท้าวผัวร้อนด้วยความรัก	สุดจะแจ้งให้ประจักษ์เจ้าจอมขวัญ

(จันทโครพ 2505: 86)

จันทโครพไม่ยอมต่อสู้กับจันทวงศ์จึงตั้งจิตอธิษฐานหากจันทวงศ์เป็นบุตรของตนจริงก็ขอให้อาวุธของตนไม่ทำอันตรายแก่จันทวงศ์ ความว่า

เป็นสฤตคิตสุดปัญญาไม่จาบัลย์	จึงป้องกันภัยจากนาคี
แล้วจึงตั้งความสัตย์อธิษฐาน	แม้นกุมารเป็นลูกนางโฉมศรี
สารพัดศาสตราอย่าร้าว	อย่าให้ต้องอินทรีย์เท่าโลมา
พระเสียงพลางทางร้องว่าลูกเอ๋ย	กระไรเลยโกรธพ่อเป็นหนักหนา
แม้นแคลงใจว่ามีใช้พระบิดา	เจ้าแก้วตาจงไปถามนางเทวี

(จันทโครพ 2505: 86-88)

จันทวงศ์ได้ฟังรู้สึกโกรธแค้นมาก จึงเข้าต่อสู้หมายจะฆ่าจันทโครพแต่ศรที่
แผลงออกไปไม่สามารถที่จะทำอันตรายจันทโครพได้ ศรกลายข้าวตอกดอกไม้เครื่องบูชา ความว่า

จันทวงศ์ทรงฟังให้คั่งแค้น	กระเทียมแผ่นพระสุทธาสะเทือนไหว
อย่าพักว่าเลยจะฆ่าให้บรรลัย	เอาเคียวไปถวายเป็นพระเจ้าตา
แล้วนำขวานสอยหมายประหาร	ศรบันดาลเป็นข้าวตอกดอกนุพผา
ทั้งรูปเทียนชัชวาลการบูชา	กุมารกริ้วโกรธพิโรธใจ
แล้วซ้ำแผลงแสงศรถึงสามครั้ง	เป็นอย่างนั้นสิ้นสิ่งสงสัย
ทั้งนาคีร์พลสกลไกร	เห็นศรชัฏกลับกลายเป็นมาลา
ประหลาดจิตคิดเห็นว่าเป็นแน่	ชวนกันแล้วข้าวตอกดอกนุพผา
.....	แผลงเป็นเครื่องบูชามาเรียงราย
เห็นสมดังคำสัตย์อธิษฐาน	นฤบาลโค้งศรขึ้นพาดสาย
แล้ววางศิลปปักฟันเพียงทำลาย	ศรก็กลายเป็นขนมอันนานา

(จันทโครพ 2505: 88)

จันทวงศ์จึงหนีกลับไปยังบาดาลเพื่อสืบถามหาความจริง ท้าวภุชงค์จึงเล่า
ความจริงให้จันทวงศ์ฟังว่า บิดาที่แท้จริงของจันทวงศ์ชื่อว่าจันทโครพและชายที่จันทวงศ์พบเป็น
จันทโครพ ท้าวภุชงค์ จันทวงศ์และนางมูจลินทร์จึงขึ้นจากบาดาลไปดูให้รู้ความจริง ความว่า

ท้าวภุชงค์ทรงฟังพระหลานรัก	แจ้งประจักษ์ว่าเป็นผัวนางโฉมฉาย
ไม่มรณตามมาเหมือนโหรทาย	แต่ลูกชายไม่รู้จึกว่าบิดา
จะบอกจริงกริ่งเกรงพระหลานโกรธ	จึงเอื้อนโอษฐ์ปลอบหลานเสนาหา
อย่าร้องให้ไปด้วยพระอัยกา	แล้วพามาปราสาทพระบุตรี
ทรงบอกความตามหลานไปพานพบ	ว่าชื่อจันทโครพอันเรื่องศรี
มาพบจันทวงศ์ในพงพี	บอกว่าเป็นสามีนางกัลยา
ข้างลูกชายขัดใจให้สังหาร	ทั้งศรผลาญแผลงกลายเป็นนุพผา
พอตรึกกริ่งจริงแล้วนะแก้วตา	เราจะพากันไปดูให้รู้การณ

(จันทโครพ 2505: 90)

นางมูจลินทร์เมื่อเจอจันทโครพก็รู้สึกยินดีเป็นอย่างมากที่ได้พบจันทโครพจน
สลบไป เมื่อฟื้นแล้วจึงเล่าความจริงทุกอย่างให้จันทโครพฟัง ความว่า

รีนรีนพื้นสมประดีสิ้น	มูจลินทร์เศร้าสร้อยละห้อยหา
บังคมองค์กษัตริย์ภักดา	พระอุสาคัถิตตามจนพบกัน
เมื่อวันไปไสยาสน์อยู่กลางป่า	อียักษาคีเมียวแทบอาสัญ
เอาขวานลงคงคาในป่าวัน	เป็นบุญครันได้มาพบพระบิดา
เป็นบุตรพลอดคลอต่อองค์พระลูกรัก	เจริญศกดีได้สืบสองพระชันษา
ไม่รู้วาทรงฤทธิ์เป็นบิดา	ด้วยพลัดมายังไม่คลอออกจากครรภ์
มาชิงชัยไปทูลพระปิตุเรศ	เมียวแจ้งเหตุจึงได้พากันผายผัน
แสนระกำลำบากจนจากกัน	ดังชีวันจะไม่ติดกับกายา

(จันทโครพ 2505: 91-92)

ตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร สังเกตได้จากเนื้อหาตอนจันทโครพสู้รบกับจันทวงศ์นั้นอาวุธของทั้งสองฝ่ายไม่สามารถที่จะทำอันตรายกันได้ จันทโครพจึงตั้งจิตอธิษฐานว่าหากจันทวงศ์เป็นบุตรของตนจริง ขอให้ศรของตนไม่ทำอันตรายแก่จันทวงศ์ ศรของจันทโครพจึงกลายเป็นขนมมากมาย ฝ่ายจันทวงศ์ก็แผลงศรเข้าใส่จันทโครพศรกลายเป็นข้าวตอดดอกไม้ของบูชา แสดงให้เห็นถึงการพิสูจน์บุญบารมีความเป็นพ่อลูกของตัวละครและแสดงถึงความสามารถทางด้านการต่อสู้ของตัวละคร

4.3.1.2 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทวงศ์

หลังจากจันทโครพได้พบกับนางมัจฉาจันทร์และจันทวงศ์แล้ว ทั้งหมดจึงตกลงกันว่า จะเดินทางกลับบ้านเมืองของจันทโครพ จึงลาท้าวภูษงค์เพื่อเดินทางกลับระหว่างทางเทวดาได้ “อุ้มสม”จันทวงศ์ไปยังตำหนักของนางมัจฉาจันทร์ท้าวสหสรังสีเจ้าเมืองโรมันซึ่งเป็นยักษ์ จันทวงศ์จึงได้นางมัจฉามาเป็นชายา เหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นเหตุการณ์ที่สนับสนุนแก่นเรื่อง การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครในเนื้อหาส่วนที่จันทวงศ์เป็นตัวละครเอก เรื่อง จันทโครพจึงเปลี่ยนตัวละครเอกจากจันทโครพเป็นจันทวงศ์ตัวละครรุ่นลูก เป็นตัวละครเอกในการดำเนินเรื่องต่อจากจันทโครพ

เมื่อเดินทางออกจากเมืองบาดาลเพื่อกลับบ้านเมืองของจันทโครพ ทั้งหมดหยุดพักที่กลางป่า ในคืนนั้นเองมีเทวดามาชู่มสมจันทวงศ์ไปยังตำหนักของนางมัจฉาจันทร์ท้าวสหสรังสีเจ้าเมืองโรมันซึ่งเป็นยักษ์ ความว่า

ศรีสวัสดิ์มัจฉาผวาหวาด	กัมปนาทลืมนेत्रนางนวลหงส์
พอนेत्रน้องต้องเนตรพระจันทวงศ์	ดังศรทรงแผลงผลาญประหารกัน
นางถอยถดลงองค์ลงจากอาสน์	ภูวนาทกุมกรแล้วรับขวัญ
เจ้างามเลิศลักษณ์ในสามัญ	มาผืนผ่นพักตราไม้พาที

(จันทโครพ 2466: 193-194)

จันทวงศ์เมื่อพบนางมัจฉาก็นิกรักจึงเกี่ยวพาราสี โดยอ้างถึงเรื่องพระไตรอุ้มอุณรุทไปหานางอุสา จันทวงศ์จึงได้นางมัจฉาเป็นคู่ครอง ความว่า

ครั้งพระไตรอุ้มอุณรุทภูษงค์	กับโฉมยงอุสายุพาพาล
ได้อิงแอบแนบสนิทพิศวาส	เพราะเทวราชพฤกษ์ไทรในไพรสาณฑ์
นั่นพี่น้องกันหรือเปล่าเยาวมาลย์	จึงรับการรู่สองให้ครองกัน
พลางประโลมโฉมเฉลาเยาวลักษณ์	พระเชษฐภคย์จุมพิตแล้วรับขวัญ
ประคองนางขึ้นวางแท่นสุวรรณ	นางป้องกันปิดบัดสะบัดกร

(จันทโครพ 2466: 197)

จันทโครพ สำนวนองค์การคำครุสภา มีเนื้อหากล่าวถึงจันทโครพ นางมัจฉาจันทร์ และจันทวงศ์เดินทางกลับบ้านเมืองของจันทโครพระหว่างทางจึงหยุดพักที่กลางป่าคืนหนึ่งมีเทวดาเห็นจันทวงศ์มีรูปงามจึงคิดที่จะหาคู่ครองที่เหมาะสมให้ เทวดามาชู่มสมจันทวงศ์ไปยังตำหนักของนางมัจฉาจันทร์ท้าวสหสรังสีเจ้าเมืองโรมัน ความว่า

กล่าวถึงเทพเจ้าบนเขาเขิน
ดุริยางค์เสนาะเพราะสำเนียง

ได้ฟังเพลินขับขานประสานเสียง
เทพเจ้าเมียงชมเจริญตา

เห็นจันทวงศ์องค์มุจลินทร์ลบ
ฝูงนาคีมีฤทธิ์มานิทร
อันโฉมงามมุจลินทร์พระจันทโครพ
ดั่งเพชรรัตน์จัดเสียงอุไรรอง
แต่เจ้าจันทโครพทรงสวัสดิ์
ไอ้เสียดายที่จะไรนาริชม
อันโฉมงามมัจฉาธิดายักษ์
ถ้าสมสู่คู่เคียงกับจันทวงศ์
จำเราจะต้องเอาธุระด้วย
เทวฤทธิ์คิดการแล้วอ่านมนตร์
ออกจากกรูขพิมานพระไทรพุ่ม
ข้ามเขาเขินเนินพนมยมนา

กับพระจันทโครพริมเพิงผา
ท้าวเทวาเพ่งพิศแล้วคิดปอง
เลิศลบลวรคู่อยู่เป็นสอง
เป็นที่ต้องตาโลกประโลมชม
สุดจะจัดอัครไถ้งามสม
คู่อารมณ์คิดได้ตั้งใจ
นรลักษณ์งามล้วนนวลหง
จะงามยงหยาดฟ้าทั้งสากล
บำรุงช่วยสองกษัตริย์ให้เป็นผล
สะกดพลวาศูกริให้นิทร
ประคองอุ้มจันทวงศ์ขึ้นเวหา
ถึงพาราโมทันเข้าทันที

(จันทโครพ 2505:105-107)

เมื่อจันทวงศ์พบนางมัจฉาจึงเกิดความรักเกี่ยวพาราสีนางมัจฉาโดยอ้างถึงเรื่อง
พระไทรอุ้มอุณรุทไปหานางอุสา เหมือนตนเองที่มาเจอนางมัจฉา จันทวงศ์จึงได้นางมัจฉาเป็นคู่ครอง
ความว่า

ครั้นพระไทรอุ้มอุณรุทพุทธพงศ์
ได้อิงแอบแนบสนิทพิศวาส
นั้นพี่น้องกันเถาเปล้าเยาวมาลย์
พลางประดลโฉมเฉลาเยาวลักษณ์
ประคองนางขึ้นวางแท่นสุวรรณ

กับโฉมงามอุสาพาพาล
เพราะเทวราชพฤษไทรในไพรสาณฑ์
จึงรับภารธุระทั้งสองให้ครองกัน
พระเชษฐพัศตร์จุมพิตแล้วรับขวัญ
นางป้องกันปิดบัตสะบัดกร

(จันทโครพ 2505: 110)

จากตัวอย่างข้างต้น การอุ้มสม เป็นการพิสูจน์บุญบารมีของตัวละครจันทวงศ์และ
นางมัจฉาที่มีบุญบารมีเหมาะสมกัน เทวดาจึงช่วยอุ้มสมให้ทั้งสองคนได้ครองคู่กัน การอุ้มสมจึง
เป็นการพิสูจน์ถึงบุญบารมีของตัวละครได้เป็นอย่างดี

4.3.1.2.1 จันทวงศ์หนีออกจากเมืองโรมทัน

หลังจากจันทวงศ์ได้นางมัจฉาแล้วทั้งสองก็อาศัยอยู่ในตำหนักของนางมัจฉา
นางมัจฉารักจันทวงศ์จนไม่ยอมออกไปเฝ้าท้าวสหสรั้งสี่เป็นเวลาหลายวัน ท้าวสหสรั้งสี่จึงสงสัย
เมื่อท้าวสหสรั้งสี่รู้ว่าจริงว่ามีชายหนุ่มคือจันทวงศ์มาอยู่ในตำหนักนางมัจฉาจึงสั่งทหารมาจับจัน
ทวงศ์ ความว่า

พระบิดาอย่าเพ่อมาให้วายปราณ
ไซ้ทะนงองอาจไม่เกรงกลัว
เทพารักษ์ลักอุ้มมาสมกัน
พณสุรพิงทูลกระที่บาท

ขอประทานโทษลูกไปตามทัณฑ์
ไม่รู้ตัวหลบอยู่ในไพรสณฑ์
จึงไม่ทันที่จะคิดถึงบิดา
แผดตวาดว่าทูลอ้ายมุสา

อหังการพาลใส่เอาเทวา	ยังมีหน้าว่าไฉ่ช่างไม่อาย
กู่จะสับมิให้คับซึ่งคอกกา	อุระภาณุที่แค้นยังไม่หาย
อ้ายเจ้ากรรมทำให้ชื่อลือกระจ่าย	มารทั้งหลายไปจับมานับพลัน
พลมารพึงสารสั่งประกาศ	ขึ้นปราสาทจับมัดตรึงกระสัน
แล้วพามาหน้าที่นั่งท้าวกุมภกันท์	สงสารขวัญเนตรนุชพระบุตรี

(จันทโครพ 2466: 215-216)

ท้าวสหสร้างสี่เมื่อจับจันทวงศ์ได้แล้วก็รู้สึกคับแค้นใจเป็นอย่างมากจึงสั่งให้เพชฌฆาตนำจันทวงศ์ไปฆ่าและเสียบประจานไว้กลางเมือง เมื่อจะถูกประหารจันทวงศ์จึงหนีโดยใช้เวทมนต์ที่ท้าวภูษงค์สอนให้แทรกแผ่นดินหนีออกมา ความว่า

มึงห้าพันเสียให้สังหาร	เสียบประจานไว้กลางบุรีศรี
เพชฌฆาตกราบงามลงสามที	เอาภูมิออกมากลางพระพารา
แสนสงสารจันทวงศ์พงศ์ษัตริย์	โหม่นสเตร้าสร้อยละห้อยหา
แล้วรู้สึกสมประดีค่อยมีมา	ระลึกถึงอัยกาประธานมนต์
ว่าข้าแรกแทรกไปได้ได้สุธา	พระคาถาจำได้ไม่สับสน
ครั้นถึงกลางพาราที่ฆ่าคน	พระอานมนต์คล้ายคลี่ที่รัดกาย
ภาวนาพระสุธาที่แย้มแยก	หนีข้าแรกไปได้เหมือนใจหมาย
พวกยักษ์ยีนชิงตะลึงกาย	แล้ววุ่นวายวิ่งพลันมา

(จันทโครพ 2466: 219-220)

จันทโครพ ฉบับองค์การคำครุสภาปรากฏเนื้อหาตอนจันทวงศ์หนีโทษประหารแทรกแผ่นดินหนีออกจากเมืองโรมทัน ความว่า

แสนสงสารจันทวงศ์พงศ์ษัตริย์	โหม่นสเตร้าสร้อยละห้อยหา
แล้วรู้สึกสมประดีค่อยมีมา	ระลึกถึงอัยกาประธานมนต์
ว่าข้าแรกแทรกไปได้ได้สุธา	พระคาถาจำได้ไม่ขัดสน
ครั้นถึงกลางพาราที่ฆ่าคน	พระอานมนต์คล้ายคลี่ที่รัดกาย
ภาวนาพระสุธาที่แย้มแยก	หนีข้าแรกไปได้เหมือนใจหมาย
พวกยักษ์ยีนชิงตะลึงกาย	แล้ววุ่นวายวิ่งพลันมา

(จันทโครพ 2505: 123)

จันทวงศ์สามารถที่จะหนีออกจากเมืองโรมทันได้ โดยการแทรกแผ่นดินแสดงให้เห็นถึงความสามารถของตัวละคร ที่มีวิชาความรู้และเวทย์มนต์คาถาในการป้องกันตัวให้รอดพ้นจากอันตรายต่าง ๆ ได้

4.3.1.2.2 จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา

เมื่อจันทวงศ์หนีออกจากเมืองโรมทันได้แล้ว นางมัจฉาถึงหนีท้าวสหสร้างสี่ออกจากเมืองโรมทันเช่นกัน ระหว่างทางนางมัจฉาพบเทวดาที่ในป่า โดยเทวดาแปลงกายเป็นพราหมณ์เฒ่าเทวดาจึงช่วยแปลงกายนางมัจฉาให้กลายเป็นชายจนกว่าจะได้นอนร่วมหมอนกับจันทวงศ์จึงจะกลับกลายเป็นสตรีอีกครั้งความว่า

นางนบตอบความตาพราหมณ์เฒ่า อันนี้เล่าสุดจิตต์จะคิดหมาย

เป็นนารีมีถันสำคัญกาย	จะบิดเบือนเหมือนชายเห็นจนใจ
ตาพราหมณ์เฝ้าโลมนางโฉมศรี	เป็นไรมีพอจะช่วยกันแก้ไข
แล้วตั้งสัตย์อธิษฐานสรวมใจ	เทพไทเปาลงตรงทรงนาง
ถันเปล่งเต่งตึงดั่งบัวหลวง	ก็ราบทรงสูญสิ้นทั้งสองข้าง
พระแยมยิ้มอ้มใจปราศรัยพลาง	จะสาปนางมีให้ใครสงสัยเลย
ถึงใครเห็นว่าเป็นทำนองหญิง	อย่าเกรงกริ่งเลยนะเจ้าจงทำเฉย
แม้พบตัวผู้รักของทราชมเชย	บรรทมหนุนขนยอนอันเดียวกัน
ถันเจ้าทั้งสองเต้าในอุรา	จึงมีมาเหมือนคำเราสาปสรรค
จึงแก้เครื่องประดับออกฉับพลัน	แล้วเทวัญจัดแจงให้แต่งกาย

(จันทโครพ 2466: 232-233)

การแปลงกายจากหญิงเป็นชายของนางมัจฉาได้รับการช่วยเหลือจากเทวดา ย่อมแสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องที่สะท้อนบุญบารมีของตัวละคร ที่ได้รับความช่วยเหลือจากเทวดาช่วย แปลงกายจากหญิงเป็นชายเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับตัวละครระหว่างการเดินทางตาม หาคู่ครองของตน ทั้งยังช่วยยืนยันถึงบุญบารมีที่จันทวงศ์และนางมัจฉาเป็นคู่สร้างคู่สมกัน เพราะ นางจะคืนร่างเดิมได้ก็ต่อเมื่อได้นอนร่วมหมอนกับจันทวงศ์เท่านั้น

หลังจากนางมัจฉาแปลงกายเป็นชายแล้วได้แต่งกายเป็นพราหมณ์น้อย ระหว่างตามหาจันทวงศ์ได้เจอกับยักษ์กาละสุร ยักษ์กาละสุรนึกเอ็นดูจึงพาไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญ ธรรม วันหนึ่งท้าวกาละสุรออกไปหาอาหาร พราหมณ์มัจฉาจึงหนีออกจากเมือง ยักษ์กาละสุรจึงออก ติดตาม แต่พราหมณ์มัจฉาไม่ยอมกลับ ท้าวกาละสุรเกลี้ยกล่อมโดยจะยกเมืองให้ พร้อมทั้งมอบมนต์ วิเศษรักษาตัว ตำราและอาวุธให้ แต่พราหมณ์มัจฉาไม่ยอมกลับยักษ์กาละสุรจึงสิ้นใจตาย ความว่า

อสุราเห็นหน้าเจ้าพราหมณ์น้อย	ยิ่งละห้อยหวนจิตคิดสงสาร
ไอ้ลูกเอ๋ยสุดใจอาลัยลาญ	เจ้าก็ปานชีวิตของบิดา
แม้ผู้ใดจิตใจออกจากร่าง	ก็ปลงวางชีพไปดาวดึงษา
พ่อเป็นยักษ์รักเจ้าดังดวงตา	เป็นเวลาถึงวันจะบรรลย์
เจ้าจงครองไกรกรูงบารุภพ	ขอฝากศพออย่าให้ใครมอยู่ป่าใหญ่
ให้ไพร่ฟ้าสามนต์เขาจุดไฟ	เจ้าจะได้แทนคุณของบิดา
ครั้นเสร็จสิ่งหลังหล่อพระชลเนตร	ยกพระเวทออกจารึกเป็นอักษร
ทั้งศาสตราอาคมสำหรับกร	พระภูธรวางเคียงไว้ข้างกาย
ชี้พระหัตถ์ตรัสบอกให้ลูกแก้ว	พอม้วยแล้วจงเอาไว้มือเหมือนใจหมาย
ทิพยมนต์มีมารักษากาย	สำหรับชายเขี้ยวชาญในการทัพ
พอขาดปากรากลักษีขาดจิต	ถอดชีวิตปลิดใจตั้งไฟดับ
ก็เอนกายฝ่ายพวกโยธาทัพ	จึงเข้ารับยกพยุงเจ้ากรุงไกร

(จันทโครพ 2505: 154-156)

ฝ่ายจันทวงศ์เมื่อหนีออกจากเมืองโรมันทันได้แล้วก็กลับบ้านเมืองของตนและ ออกจากเมืองมาตามหานางมัจฉาอีก โดยโหรบอกทิศที่จะตามนางมัจฉาให้แก่จันทวงศ์ เมื่อเดินทาง

ตามมาจันทวงศ์จึงพบพราหมณ์มัจฉาแต่ไม่แน่ใจเพราะนางมีร่างเป็นชาย จึงติดตามพราหมณ์ไป
ทำศพท้าวกาละสูร

จันทวงศ์ต้องการที่จะพิสูจน์ว่าพราหมณ์คือนางมัจฉาหรือไม่ จึงขออนร่วมน
ห้อง แต่พราหมณ์มัจฉาระวังไม่นอนร่วมหมอนด้วย จันทวงศ์ห่มดบังปัญญาที่จะพิสูจน์จึงใช้พระขรรค์
ฟันคอพราหมณ์ตอนหลับเพื่อให้เสียชีวิตและคืนร่างเดิม ความว่า

ไอ้เสียตายสายสวาทประหลาดโฉม	งามประโลมเลิศฟ้าในราศี
จะสรรทรวงกษัตราทุกธานี	ไม่เห็นมีเหมือนน้องทั้งสองทง
น่าเสียตายสายสวาทของเรียมเอ๋ย	กระไรเลยหลับสนิทพิศวง
พี่จะล้างเจ้าให้วางชีวิตร้าง	เจ้าโฉมงามหลับนิ่งไม่ดิ้นกาย
เพราะความรักพี่จึงหักมาสังหาร	จะแก้การสงสัยนั้นให้หาย
พระชลนัยไหลหล่ออยู่พรุ่งพราย	ความเสียตายขนิษฐาพยาพาล
จนไก่อ้นกระชั้นอยู่เจื้อยแจ้ว	ดูเหว่าแว่วส่งเสียงสำเนียงหวาน
กลัวโฉมตรูรู้สึกจะเสียการ	นฤบาลรักรักหักพระทัย
พระหัตถ์แกว่งแสงขรรค์จะฟันฟาด	แล้วมีอาจะฟันเจ้าลงได้
เป็นหลายครั้งยังหยุดระยอใจ	จวนจะใกล้รุ่งแสงพระสุริยัน
แข็งอารมณ์ข่มใจไม่ดูพักตร์	พระทัยหักหวดด้วยพระแสงขรรค์
เสียงฉับฉาดเคียวขาดลงด้วยพลัน	พระทรงธรรมล้มชบสลบไป

(จันทโครพ 2505: 172-173)

ฝ่ายพราหมณ์มัจฉาเมื่อรู้สึกตัวจึงใช้คาถาที่ได้รับจากท้าวกาละสูรทำให้คอที่
ขาดกลับคืนดังเดิม ความว่า

เจ้าพราหมณ์แปลงต้องพระแสงอันคมกล้า	ด้วยเดชมนตราไม่ตกชัย
ของท้าวไทอภัยประทานให้	ยังแต่ใจริกรู้สึกกาย
ภาวนาอาคมอันเรืองฤทธิ์	พระเศียรติดต่อได้ดังใจหมาย
เห็นทรงฤทธิ์สลับนิ่งไม่ดิ้นกาย	นางโฉมฉายคิดแครงไม่แจ้งใจ

(จันทโครพ 2505: 173)

พราหมณ์มัจฉารู้สึกเสียใจเป็นอย่างมากที่จันทวงศ์จะฆ่าตนเองจึงตัดพ้อจัน
ทวงศ์ ความว่า

ไอ้พระร่มโพธิ์ทองของน้องเอ๋ย	ไม่รู้เลยว่าพระคุณทรงโทษา
เมื่อนี้แกแปลงรูปเป็นพราหมณ์มา	เพราะเทวอนุกูลให้พ้นภัย
เมื่อปีติรงค์ลงโทษพระผ่านฟ้า	เมียรูว่าทรงศักดิ์ไม่ตกชัย
จึงจากวังตั้งพักตร์มาเดินไพร	เพราะจะได้ตามหาพระสามี
พอพบองค์พระบิดาพระยายักษ์	เธอหลงรักมาบำรุงไว้กรุงศรี
ตัวเป็นสุขใจเป็นทุกข์ถึงสามี	ออกรับหนีจนบิดามาตามตาย

(จันทโครพ 2505: 174-175)

นางมัจฉาหลังจากตัดพ้อจันทวงศ์แล้วจึงบอกวิธีที่จะทำให้นางกลับคือร่างเดิม
ให้กับจันทวงศ์ทราบ ความว่า

นางฟังถามเนื้อความจึงแจ้งเหตุ	ซึ่งเทเวศร์สาปมาแต่ป่าใหญ่
-------------------------------	----------------------------

แม้พอบองค์ทรงธรรมเมื่อวันใด

บรรทมในพระเชณอันเดียวกัน

รูปแปลงก็จะเป็นสตรีพร้อม

แล้วกราบจอมกษัตราณราสร์

พระพิงสารชนิษฐาวิลาวัณย์

พลางรับขวัญแนบน้องประคองเชย

ถนอมชิตพิศวาสเหนืออาสน์อ่อน

ประคองน้องร่วมหมอนแนบเชย

ตามทำนองทำนางเหมือนอย่างเคย

นางทรมเชยเจ้าก็กลับเป็นสตรี”

(จันทโครพ 2505: 175-177)

จากตัวอย่างข้างต้น เหตุการณ์จันทวงศ์ตามหานางมัจฉาแสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องบุญบารมีและความสามารถของตัวละคร บุญบารมีที่แสดงให้เห็นในเหตุการณ์ดังกล่าวคือเมื่อจันทวงศ์และนางมัจฉาอนร่วมหมอนกันทำให้กลับร่างเดิมยอมแสดงให้เห็นบุญบารมีที่ทั้งสองมีร่วมกันจึงทำให้ทั้งสองคนกลับมาเจอกันอีกครั้ง ส่วนความสามารถนั้นแสดงให้เห็นถึงความสามารถของจันทวงศ์ที่สามารถตามหานางมัจฉาจนเจอและสามารถพิสูจน์ถึงตัวตนที่แท้จริงของนางได้

4.3.1.2.3 จันทวงศ์มาท้าวสหัสรังสี

ฝ่ายท้าวสหัสรังสีเมื่อรู้่านางมัจฉาหนีออกจากบ้านเมืองเพื่อไปตามหาจันทวงศ์ก็รู้สึกโกรธจึงให้เร่งรีบจัดทัพเพื่อออกตามหานางมัจฉา ท้าวสหัสรังสีติดตามมาจนถึงเมืองของท้าวกาละสุรที่จันทวงศ์กับนางมัจฉาอาศัยอยู่ จันทวงศ์จึงให้ตั้งขากำออกไปสู้กับทัพของท้าวสหัสรังสี ความว่า

ท้าวสหัสรังสีฟังคำให้เข้าโกรธ

แลพิโรธหมกหม่นอยู่หุนหัน

จึงว่าเหวयोสุราใจอาธรรม์

ให้เสื่อมเสียพงศ์พันธุ์ข้างพวกยักษ์

เอ็งอวดว่าฤทธิ์มีมากหลาย

เอาบุญนายมาสำทับดูอัปลักษณ์

เหมือนตัวเราชาติชายดูอายนัก

ไม่ผ่านพัศตร์พูดได้เหมือนกุ่มก้นท์

กูเป็นจอมอสุราอาณาจักร

ประเสริฐศักดิ์พรหมเมศร์สังสรรค์

เอ็งเป็นข้าวาสนาไม่เคียงกัน

จะอดกลั้นคอยเจ้าเอ็งยกมา

(จันทโครพ 2505: 195)

จันทวงศ์กับนางมัจฉาจึงออกมายังสนามรบพร้อมกับขอขมาท้าวสหัสรังสีแต่ท้าวสหัสรังสีไม่ยอมให้อภัยจึงทำจันทวงศ์สู้รบ ความว่า

เจ้าพระคุณทูลกระหม่อมของลูกแก้ว

ลูกผิดแล้วขอประทานซึ่งโทษา

อันพระจันทวงศ์ทรงศักดิ์ดา

เพราะเทวอัมสมภิมย์กัน

ได้ผิดพลั้งด่าก็กริ้วโกรธ

ให้ลงโทษภัสดาเพียงอาสัญ

อันผู้ร้างนางร้ายลูกอายุครัน

จึงด้นด้นตาหาพระสามี

ประทานโทษโปรดลูกอย่าผูกผิด

พระทรงฤทธิ์โลกพลไปกรุงศรี

แล้วตัวของลูกยากับสามี

จะโปรงฐลีพระบิดร

สหัสรังสีฟังคำข้าพิโรธ

ดังศรศักดิ์ปักโสดสัณแสนสร

ชนะหรืออ้อมัจฉาช่างว่าวอน

จะไครรอญให้ยับลงกับมือ

มีงวอื้นหมื่นแสนไม่แค้นเท่า

เหมือนหนึ่งเอาจันทวงศ์มาออกชื่อ

ภูมิฤทธิ์รู้เรื่องกระต๋องลือ

ไต้ยีนชื้อกระยอทั้งจักรวาล

แต่ผิวมีองอาจประมาทพอ
ไม่ชื่นชมจะประจัญประจัญบาน

กูไม่ขอรักสมครสมาน
แม่นวยปราณแล้วก็ตามแต่เวรา

(จันทโครพ 2505: 199-200)

ท้าวสหสร้างสีต่อสู้กับจันทวงศ์แล้วเสียเปรียบจึงหลบไปกำบังตัวในเมฆและเล็ง
ธนูมายังจันทวงศ์ แต่ตึงขก้ามมองเห็นจึงชี้ตำแหน่งให้แก่จันทวงศ์ จันทวงศ์จึงแผลงศรไปตัดแขน
ของท้าวสหสร้างสีจนท้าวสหสร้างสีตกลงสู่พื้น ความว่า

พระโณมงามถามถึงขก้ามพลัน
อสุรินทร์ยินถามก็แลไป
จับกระบองส่องดูบนเวหา
จึงชี้พลางทางทูลสนองพลัน
มันโง่กลปน้ำสายหมายพิฆาต
ข้าจะวงมือไว้ให้ภูธร
จันทวงศ์ทรงฟังพระยายักษ์
แล้วสั่งศรให้ตัดกรท้าวกุมภกันท์
พระสั่งพลางทางโองพระแสงผลาญ
ดิงขก้ามทำมือวงให้ตรงกาย
ไม่เคลาดแคลงแสงศรเป็นเปลวปลาลาบ
เข้าตัดกรรอนกายแทบวายปราณ

ท้าวกุมภกันท์แฝงตนไปหนไหน
ให้กรังใจด้วยไม่เห็นท้าวกุมภกันท์
เห็นยักษ์แฝงเมฆอยู่บนสวรรค์
ท้าวกุมภกันท์ขึ้นไปแอบบนอัมพร
ฝ่าพระบาทจงเร่งแผลงพระแสงศร
จงวางศรไปให้ตรงองค์กุมภกันท์
จึงจับศรจูลจักรอันเข้มขัน
แต่ตัวนั้นอย่าเพ้อลางให้วางวาย
ฤทธิ์ราญดังสนิคะนองสาย
พระวางสายตามช่องนิ้วมือมาร
ก็วูบพลางตามสังหาร
เจ้ากรุงมารตกลงในพงพี

(จันทโครพ 2505: 202-204)

นางมัจฉาเห็นท้าวสหสร้างสีบิดาของตนบาดเจ็บจึงตรงเข้าไปหาแล้วร้องให้
คร่ำครวญ ท้าวสหสร้างสีสงสารนางมัจฉาจึงหายโกรธแล้วสั่งสอนนางมัจฉาให้รับใช้จันทวงศ์และเป็น
ภรรยาที่ดีสั่งสอนเสร็จท้าวสหสร้างสีก็สิ้นชีวิต ความว่า

บิดาถ้วนหวนจิตคิดพิโรธ
เจ้าทักพอร้องไม่ฟังคำ
จะโทษใครใจพอได้ผิดแล้ว
จงฝากตัวรักผิวเกิดลูกยา
พอจะสอนเนื้อความไว้ตามอย่าง
สงวนงามให้เหมือนจามจุรี
ยามเสวยเคยเฝ้าอย่าขาดเฝ้า
ที่อันชอบอชฌาสถาวร
แม้ผิวเอาความลับสติบแจ้ง
จะนึกแค้นแกล้งใจในเรื่องความ
อันหญิงร้ายชายหนีนีราศสาวท
สงวนศักดิ์รักสัจประหยัดตัว

พิฆาตโทษติดตามแม่มามข้า
ก็เป็นกรรมพ้อแล้วนะแก้วตา
จะตายตามลูกแก้วเสนหา
จงอุปสาปฏิบัติสวัสดิ์
ทำนองนางมิ่งเมืองอันเรื่องศรี
อันสามีก็เหมือนหนึ่งว่าบิตร
เมื่อผิวเศร้าเจ้าอย่าสุขสมสร
ดวงสมรเจ้าอุสาห์พยายาม
อย่าพรายแพร่พุดพร้องถึงสองสาม
แม่โณมงามจงเจียมเสียมตัว
เขารู้ชาติว่าเช่นสตรีชั่ว
อย่าเกลือกกลั้วแกมกาน์นสาธารณ

พอสอนเจ้าเสาวภาคย์จึงจำไว้
ให้กลัดกลุ้มในอุราพระยามาร

แต่หนีไปได้พบทรมาสงสาร
ด้วยอาการมาผลาญชีวิตร

ตั้งอารมณ์ข่มคิดอาลัยรัก
อกุศลผลกรรมที่ทำมา

เจ้ากรุงยักษ์หลับเนตรทั้งซ้ายขวา
อสุรชาติใจบรรลัณญ

(จันทโครพ 2505: 204-205)

จากตัวอย่างข้างต้น เหตุการณ์จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสร้างสีแสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่อง การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร โดยจันทวงศ์สามารถฆ่าท้าวสหสร้างสีซึ่งเป็น ตัวละครปฏิปักษ์ลงได้ แสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของตัวละครธรรมะย่อมชนะอธรรมและ ความสามารถในการต่อสู้ทำศึกสงครามของจันทวงศ์

4.3.2 การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ในสำนวนร้อยแก้ว

4.3.2.1 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทโครพ

4.3.2.1.1 จันทโครพต่อสู้หุ่นยนต์

เล่าเรื่องจันทโครพการผจญภัยของจันทโครพเพื่อตามหานางมูจินทร์ คู่ครองของตนจันทโครพได้ต่อสู้กับหุ่นยนต์ที่เฝ้าปากถ้ำนางมูจินทร์ เนื้อหาการต่อสู้เป็นไปอย่าง สนุกสนานและน่าตื่นเต้นแสดงถึงแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ความ ว่า

“พระจันทโครพแผลงศรเข้าไปอีกครั้งหนึ่ง ถูกยักษ์แหลกเป็นจุณแต่มันก็ยังลุกขึ้นมาต่อสู้ได้อีก พระองค์จนปัญญาที่จะฆ่ายักษ์ให้ตาย แต่ครั้นพอนึกถึงคำของพระอินทร์ขึ้นมาได้ จึงหยิบศร ประนมขึ้นเหนือเศียรแล้วตรัสเยี่ยงศรว่า “ถ้าแม้ว่าตัวเราจะได้นางมูจินทร์มาครองคู่ ขอให้ศรนี้ จงไปทำลายรูปยักษ์พยนต์ด้วยเถิด” เสี่ยงศรแล้วพระจันทโครพก็แผลงศรออกไป เกิดเป็นดวงไฟ ลุกแดงขึ้นเต็มท้องฟ้า เข้าล้อมไล่ไหม้ยักษ์พยนต์จนกลายเป็นเถ้าไปในที่สุด”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 36)

4.3.2.1.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

เล่าเรื่องจันทโครพ มีเนื้อหาการต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ซึ่ง สะท้อนถึงการสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ความว่า

“พระจันทโครพเห็นเช่นนั้นให้ขัดเคืองพระทัยยิ่งนักออกขวางกั้นนางยักษ์ไว้ นางยักษ์ก็ถาโถมเข้า โจมจับหมายจะอุ้มกลับไปในป่า แต่ถูกพระจันทโครพตีด้วยคันศรจนนางยักษ์ชานเซไม่อาจทนสู้ ต่อไปได้ นางยักษ์จึงรำมนต์บังตา เกิดเป็นเมฆหมอกมืดครึ้มไปทั่วบริเวณปราสาทแล้วนางยักษ์ ก็เหาะหนีไป”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 50)

4.3.2.1.3 จันทโครพตามหานางมูจินทร์

เล่าเรื่องจันทโครพการผจญภัยของจันทโครพที่สอดคล้องกับแก่นเรื่อง เพื่อออกตามหานางมุลินทร์ จันทโครพไปเจอจันทวงศ์และเกิดการต่อสู้กันขึ้นเพราะทั้งสองไม่รู้จักกัน เมื่อเกิดการต่อสู้ของทั้งสองคนไม่สามารถที่จะทำอันตรายกันได้ ศึกกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้และขนมหวาน ทำให้จันทโครพและจันทวงศ์แปลกใจเป็นอย่างมาก ความว่า

“พระจันทวงศ์โกรธผลึกพระบิดาให้ออกไปพร้อมร้องว่า “เราจะฆ่าท่านเสียให้ตาย มาอวดดีอย่างไรว่าเป็นสามีของแม่เรา” ว่าพลางยกศรีขึ้นพาดสายเกิดเสียงดังเลื่อนลั่นหวั่นไหว บรรดามหาดเล็กก็กลายร่างเป็นนาคแผ่พังพานล้อมตรงเข้าหาพระจันทโครพ ฝ่ายพระจันทโครพเมื่อเห็นดังนั้น จึงตั้งสัตย์อธิษฐานว่า “ถ้ากูมาเป็นลูกของนางมุลินทร์ ก็ขอให้พระองค์จงคลาดแคล้วต่อสรรพาวุธทั้งหลายด้วยเถิด” พระจันทวงศ์ได้ฟังจันทโครพตรัสเช่นนั้นแทนที่จะรับฟังกลับโกรธขึ้นไปอีก พลังกระโทกเท้าแล้วนำวเพลงศร แต่ศรีนั้นก็กลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้และรูปเทียนลอยมาบูชาพระจันทโครพ ทำให้พระจันทวงศ์ไม่พอใจเพลงศรซ้ำออกไปถึง 3 ครั้งศรีนั้นก็ยังคงเป็นเหมือนเดิม พระจันทโครพเมื่อเห็นสมดังคำอธิษฐาน พระองค์ทรงเพลงศรออกไปบ้างเกิดเสียงดังสนั่นหวั่นไหวแล้วศรก็กลายเป็นขนมมนมเนย”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 68-69)

จันทวงศ์รู้สึกแปลกใจที่ศรีไม่สามารถทำร้ายจันทโครพได้ จันทวงศ์จึงกลับไปเมืองบาดาลเล่าให้ท้าวภุชงค์และนางมุลินทร์ฟัง ทั้งหมดจึงขึ้นไปหาจันทโครพ ความว่า “พอนางมุลินทร์เห็นพระสวามี ก็วิ่งเข้ากอดพระบาท ไม่ทันเล่าความยากที่จากมา ก็เลยแน่นิ่งสลบไป” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 72)

จากตัวอย่างข้างต้น แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทโครพแสดงให้เห็นได้จากเหตุการณ์จันทโครพต่อสู้หุ่นยนต์เพื่อเข้าไปหานางมุลินทร์ คู่ครองที่แท้จริงของตนตามคำแนะนำของพระอินทร์ จันทโครพปราบนางยักษ์และจันทโครพตามหานางมุลินทร์ซึ่งล้วนแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของตัวละครและความสามารถที่ทำให้ฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ มาได้จนสำเร็จ

4.3.2.2 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทวงศ์

เล่าเรื่องจันทโครพเนื้อหากล่าวถึงจันทวงศ์เดินทางกลับบ้านเมืองของจันทโครพ ระหว่างทางจึงหยุดพักที่กลางป่าคั่นหนึ่งมีเทวดาเห็น จันทวงศ์มีรูปร่างจึงคิดที่จะหาคู่ครองที่เหมาะสมให้ เทวดาอุ้มสมจันทวงศ์ไปยังตำหนักของนางมัจฉาธิดาท้าวสหสรั้งเจ้าเมืองโรมันทันความว่า

“กล่าวถึงพระไตรไถยีนเสียงขับขานประโคมดนตรีดังเสนาเพราะจับใจเช่นนั้นจึงออกมาดู เห็นกษัตริย์หนุ่มประทับอยู่บนราชรถเพียงพระองค์เดียว จึงคิดที่จะหาคู่ครองที่เหมาะสมให้โดยเห็นว่า นางมัจฉา ธิดาของยักษ์ชื่อท้าวสหสรั้งสืแห่งเมืองโรมันทันนั้นงามนัก คิดแล้วพระไตรไถก็โอบอ้อมนตราสะกดไฟรพผลนาศให้หลับไหลและขึ้นไปอุ้มพระจันทวงศ์เหาะข้ามแม่น้ำยมมาตรงมายังเมืองโรมันทัน ครั้นถึงก็วางพระจันทวงศ์ให้นอนแอบแนบเคียงนางมัจฉาบนแท่นบรรทม พลังกลายมนต์สะกดแล้วพระไตรไถก็เหาะกลับไปยังวิมานของตน”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 79)

เมื่อจันทวงศ์ตื่นมาพบนางมัจฉาจึงเกิดความรักเกี่ยวพาราสีนางมัจฉาโดยอ้างถึงเรื่องพระไทรอัมมฤตฺฐไปหานางอุสา เหมือนตนเองที่มาเจอนางมัจฉา จันทวงศ์จึงได้นางมัจฉามาเป็นคู่ครอง ความว่า “พระจันทวงศ์ก็ตอบว่า “ตัวน้องนั้นเป็นถึงนางกษัตริย์ไม่เคยไต่ย็นเรื่องพระไทรอัมมฤตฺฐให้ไปสู่มองอยู่กับนางอุสาบ้างเลยหรือ” และแล้วพระจันทวงศ์ก็ประครองนางวางบนแท่นสุวรรณ ส่วนนางมัจฉานั้นก็ป้องกันไปตามประสาหญิง” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 82)

ตัวอย่างข้างต้นเห็นว่าเวทดาอัมสมเป็นจุดเริ่มต้นของเนื้อหาส่วนที่จันทวงศ์เป็นตัวละครเอกแทนจันทโครพ ที่สนับสนุนแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร เรื่องจันทโครพจึงเปลี่ยนตัวละครเอกจากจันทโครพเป็นจันทวงศ์ตัวละครรุ่นลูกเป็นตัวละครเอกในการดำเนินเรื่องต่อจากจันทโครพ เวทดาอัมสมเป็นการสร้างสรรค์ที่ผู้แต่งนำอนุภาคการอัมสมจากวรรณคดีเรื่องอุณรุทมาใช้ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเพื่อเปลี่ยนมุมมองการเล่าเรื่องจากจันทโครพเป็นจันทวงศ์ได้อย่างน่าสนใจและเป็นจุดเริ่มต้นบทบาทของจันทวงศ์เวทดาอัมสมเป็นอนุภาคที่ยืนยันถึง บุญบารมีของตัวละครที่อยากจะหาคู่ครองที่เหมาะสมได้เอง เวทดาอัมสมให้ตัวละครพบกับคู่ครองที่มีบุญบารมีเหมาะสมกัน

4.3.2.2.1 จันทวงศ์หนีออกจากเมืองโรมทัน

เล่าเรื่องจันทโครพหลังจากจันทวงศ์ถูกจับกุมตัวได้ ท้าวสหสังสั่งให้นำจันทวงศ์ไปประหาร จันทวงศ์จึงแทรกแผ่นดินหนีออกมาจากเมืองโรมทัน ความว่า

“มึงจงนำตัวอ้ายจันทวงศ์ไปตัดหัว แล้วเสียบประจานไว้กลางเมืองเดี๋ยวนี้ เพชฌฆาตถวายบังคม แล้วนำตัวพระจันทวงศ์ไปยังแดนประหารที่กลางเมือง พระจันทวงศ์รู้สึกเศร้าโศกเสียใจอาลัยในตัวนางเป็นยิ่งนัก ครั้นพอระลึกถึงมนตราที่พระอัยกาประทานให้ก็คลายความวิตก พอถึงแดนประหาร พระจันทวงศ์ก็สาธยายมนต์ ทันใดนั้นเชือกที่รัดมัดพระองค์ไว้ก็คลายหลุดร่วงลง แผ่นพสุธาแยกออกจากกัน พระจันทวงศ์เห็นดังนั้นจึงกระโดดข้ามแรกแทรกพื้นดินหนีไปได้อย่างง่ายดาย ทั้งให้บรรดาเพชฌฆาตยืนตกตะลึงทำอะไรไม่ถูกอยู่ชั่วครู่”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 92-93)

4.3.2.2.2 จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา

เล่าเรื่องจันทโครพ ปรากฏเนื้อหาการผจญภัยเมื่อจันทวงศ์ตามหานางมัจฉาจนเจอแต่ปรากฏว่านางมัจฉานั้นได้เวทดาช่วยแปลงร่างเป็นพราหมณ์หนุ่ม ทำให้จันทวงศ์เกิดความสงสัยไม่แน่ใจ จึงคิดที่จะพิสูจน์ด้วยการฆ่าเมื่อตายแล้วจะได้กลับคืนร่างเดิม ความว่า

“พระจันทวงศ์รจนพราหมณ์กลับสนิทจึงทรงเงื้อพระขรรค์ขึ้นหมายจะฟันพราหมณ์แต่ทรงเงื้อค้างอยู่อย่างนั้น ครั้นเมื่อคิดกลับไปกลับมาว่าเป็นหนทางเดียวที่จะพิสูจน์ได้ อย่างไรก็ดีขอตายตามกันไป ทรงข่มพระทัยไม่มองหน้าพราหมณ์น้อย ทรงเงื้อพระขรรค์ฟันฉับลงไปทันที หัวของพราหมณ์ก็ขาดกระเด็นและพร้อมกันนั้นพระองค์ก็หมดสติไป”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 119)

หลังจากนั้นพราหมณ์มัจฉารู้สึกตัวจึงใช้มนต์วิเศษที่ท้าวกาละสูรมอบให้รักษาตนเอง พร้อมทั้งบอกวิธีทำให้กลับคืนร่างเดิม ความว่า

“พระจันทร์ทวงศ์ฟื้นคืนสติขึ้น ต่างฝ่ายต่างเฝ้าเข้ากอดกันแน่นด้วยความดีพระทัยที่ยังไม่ตายจากกัน เจ้าพราหมณ์จึงทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้พระสวามีฟัง พร้อมทั้งแนะนำวิธีที่จะทำให้ตนกลายเป็นสตรีตามเดิม พระจันทร์ทวงศ์จึงทรงประคองชายาให้บรรทมร่วมแขนงกับพระองค์ ทันใดนั้น ร่างของพราหมณ์ก็กลับเป็นสตรีเพศเหมือนเดิม”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 120)

การตามนางมัจฉาของจันทร์ทวงศ์นั้นมีการสร้างสรรค์โดยนำอนุภาคการแปลงกายเพื่อตามหาคู่ครองที่พลัดพรากของตน มาใช้ทำให้เกิดความสนุกสนานและน่าติดตาม ทำให้เนื้อเรื่องมีความเข้มข้นช่วยให้แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ตามการแต่งเนื้อเรื่องที่เพิ่มเติมขึ้นจากวรรณกรรมต้นแบบมีความชัดเจนยิ่งขึ้นเนื้อหาตอนดังกล่าวแสดงให้เห็นบุญบารมีของตัวละครทั้งสองที่กลับมาครองคู่กันอีกครั้ง แม้ตัวละครนางมัจฉาจะถูกจันทร์ทวงศ์ตัดศีรษะจนขาดเพราะต้องการพิสูจน์ความจริงแต่ด้วยอำนาจจากเวทมนต์ที่ยกยักกาละสูมอบให้ทำให้นางมัจฉาไม่ตายและคืนร่างกลายเป็นหญิงอีกครั้ง

4.3.2.2.3 จันทร์ทวงศ์ฆ่าท้าวสหัสสร้างสี่

เล่าเรื่องจันทโครพ ฝ่ายท้าวสหัสสร้างสี่เมื่อทราบนางมัจฉาหนีออกจากเมืองเพื่อตามหาจันทร์ทวงศ์จึงรู้สึกโกรธแค้นจึงสั่งให้ยกทัพเพื่อออกตามหานางมัจฉา ท้าวสหัสสร้างสี่ติดตามนางมัจฉามาจนถึงเมืองของท้าวกาละสูร จันทร์ทวงศ์และนางมัจฉาจึงออกมาที่สนามรบซึ่งท้าวสหัสสร้างสี่และดิงชะกัม สุบรรณอยู่ จันทร์ทวงศ์และนางมัจฉาขอขมาท้าวสหัสสร้างสี่แต่ท้าวสหัสสร้างสี่ไม่ยอมให้อภัยจึงเกิดการสู้รบกันขึ้นกับจันทร์ทวงศ์ ความว่า

“นางมัจฉาก็มลงกราบพระบิดาแล้วร้องให้ ท้าวสหัสสร้างสี่พอเห็นพระธิดาก็ไม่ฟังเสียง ร้องทวาดดา ตัดลูกตัดพ่อทันที ส่วนนางมัจฉาก็ทูลขอภัยโทษในความผิดและขอให้พระบิดายกทัพกลับไปเสียเถิด แล้วตนจะพาพระสวามีไปรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท ทำให้ท้าวสหัสสร้างสี่พิโรธหนักขึ้นไสช้างเข้ามาหมายจะฆ่าบุตรเขย”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548 :128)

เมื่อเกิดการสู้รบกันระหว่างท้าวสหัสสร้างสี่และจันทร์ทวงศ์ ท้าวสหัสสร้างสี่เสียเปรียบจันทร์ทวงศ์จึงหลบไปกำบังตัวในเมฆและเล็งธนูมายังจันทร์ทวงศ์ แต่ดิงชะกัมมองเห็นจึงชี้ตำแหน่งให้จันทร์ทวงศ์แผลงศรใส่ท้าวสหัสสร้างสี่ ทำให้ท้าวสหัสสร้างสี่ตกลงสู่พื้น ความว่า

“ท้าวสหัสสร้างสี่เห็นท่าจะสู้ไม่ได้จึงรำมนต์กำบังตนหนีไปหลบซ่อนอยู่บนก้อนเมฆ ฝ่ายพระจันทร์ทวงศ์เห็นท้าวสหัสสร้างสี่หายไป ก็ตรัสถามดิงชะกัมว่าท้าวสหัสสร้างสี่หายไปไหน ดิงชะกัมจึงจับกระบองขึ้นสองดู ก็รู้ได้ทันทีว่าหนีไปแอบอยู่บนก้อนเมฆและกำลังเล็งศรมายังพระองค์ ดิงชะกัมจึงทูลให้พระจันทร์ทวงศ์วางศรลงในช่องนิ้วมือของตน ซึ่งตรงตัวพญายักษ์แล้วแผลงออกไปทันที ศรก็วิ่งไปตัดแขนทั้งสองข้างของท้าวสหัสสร้างสี่ขาด ท้าวสหัสสร้างสี่ตกลงมายังพื้นดิน”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 130-131)

นางมัจฉาเห็นพ่อของตนบาทเจ็บจึงตรงเข้าไปหาแล้วร้องให้คร่ำครวญ ท้าวสหัสสร้างสี่สงสารลูกจึงหายโกรธแล้วสั่งสอนนางมัจฉาก่อนที่จะสิ้นใจ ความว่า “ท้าวสหัสสร้างสี่เห็นลูกมาศกาอาลัยก็หายโกรธ ตรัสว่าพ่อไม่โทษใคร เนื่องจากใจพ่อนั้นหลงผิดไป มันเป็นกรรมของ

พ่อเอง แล้วท้าวสหสร้างสี่ก็สั่งสอนลูกสาว เมื่อสั่งสอนแล้ว ท้าวสหสร้างสี่ก็ล้มลงขาดใจตาย” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 131-132)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทวงศ์ โดยตัวละครจันทวงศ์สามารถหนีออกจากเมืองโรมันได้โดยการแทรกแผ่นดินหนีออกมาซึ่งแสดงถึงความสามารถของตัวละคร ในตอนจันทวงศ์ตามหานางมัจฉาแสดงให้เห็นบุญบารมีของตัวละครที่แม้จะพลัดพลากกันแต่ก็สามารถกลับมาครองคู่กันได้เข้าทำนอง “คู่กันแล้วก็ไม่แคล้วกัน” ในตอนท้ายของเรื่องจันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสร้างสี่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของตัวละครจันทวงศ์ที่สามารถฆ่าท้าวสหสร้างสี่ได้ แสดงให้เห็นฝีมือในการศึกสงคราม ซึ่งตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครได้เป็นอย่างดี

4.3.3 การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครในสำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ

4.3.3.1 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทโครพ

4.3.3.1.1 จันทโครพต่อสู้หุ่นยนต์

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ จันทโครพสู้กับหุ่นยนต์ยักษ์ที่เฝ้าปากถ้ำนางมัจฉา

นางมัจฉา	ความว่า	
ยักษ์ยนต์ศักดิ์ดาราทฤทธิ์		เฝ้าสถิตมัจฉาจันทร์จอมขวัญ
ปกป้องผองภัยให้แจ่มจันทร์		ยึดมั่นบัญชาท้าวนาครี
เมื่อนั้น		พระจันทโครพสพศรี
หมายทำลายรูปยนต์อสูรี		ภูมีเขารอนรานผลาญมายา
เมื่อนั้น		พระจันทโครพงามสง่า
เสร็จลงภาพยนต์มนตรา		พระราชาชื่นชมสมคิด

(บทละครนอกจันทโครพ 2548: 2)

4.3.3.1.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

บทละครนอกเรื่องจันทโครพ มีเนื้อหาการต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ที่แปลงกายเป็นนางมัจฉาที่สะท้อนแก่นเรื่อง ความว่า

บัดนั้น		ยักษ์ขึ้นแค้นขัดสะบัดหน้า
ทะลึ่งโลดโกรธซังถลึงตา		ชี้หน้าเกรี้ยวกราดตวาดไป
เหม่ไถ่โหราพฤตอาจารย์		มาว่าขานดูหมิ่นกันได้
ภูจะกินมึงเล่นก่อนใครใคร		แล้วลูกไล่กลายร่างเป็นนางมาร
เมื่อนั้น		พระจันทโครพกล้าหาญ
จับศรสิทธิ์ฤทธิ์ไกรชัยชาญ		เขารอนรานอสูรีจนหนีไป

(บทละครนอกจันทโครพ 2548: 10)

4.3.3.1.3 จันทโครพตามหานางมัจฉา

ไม่ปรากฏเนื้อเรื่องในสำนวนนี้

4.3.3.2 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทวงศ์ ไม่ปรากฏเนื้อเรื่องในส่วนนี้

จากตัวอย่างข้างต้น ในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ มีการสร้างสรรค์แก่นเรื่อง การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ซึ่งในบทละครนอกเรื่องจันทโครพ ปรากฏใน จันทโครพต่อสู้หุ่นพยนต์และจันทโครพปราบนางยักษ์ โดยแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีและความสามารถของจันทโครพที่เป็นคู่ครองที่เหมาะสมกับนางมัจฉา จันทโครพปราบนางยักษ์ แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางด้านการต่อสู้ของจันทโครพและเนื้อหาในส่วนดังกล่าวก็จบลงเพียงเท่านี้

4.3.4 การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ในสำนวนการ์ตูนและเพลง

4.3.4.1 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทโครพ

4.3.4.1.1 จันทโครพต่อสู้หุ่นพยนต์

จันทโครพ ส่วนนกการ์ตูนสำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง สร้างสรรค์เนื้อหา การต่อสู้ที่แสดงถึงการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของจันทโครพการต่อสู้ของจันทโครพกับ หุ่นพยนต์ยักษ์ที่เฝ้าปากถ้ำนางมัจฉา ความว่า

“จันทโครพเดินทางต่อมาถึงปากทางเข้าถ้ำ เจอกับยักษ์ 2 ตนที่พญามุขงศ์นคราเสกขึ้นมาจาก หญา “นึกแล้วเชียว ถ้านี้ต้องไม่ธรรมดา มีเวรยามรักษาการณ์หนาแน่นขนาดนี้ ข้างในต้องมีของ ดีแน่ๆ” เจ้ายักษ์ทั้งคู่เห็นจันทโครพมุ่งหน้าเดินมาโดยไม่หวั่นเกรงอันตราย จึงเตรียมอาวุธพร้อม ป้องกันถ้ำ จันทโครพเอาชนะยักษ์ได้อย่างง่ายดาย เมื่อจันทโครพร่ายเวทมนตร์แล้วยิงธนูออกไป ธนูเพียงดอกเดียวกระจายเป็นลูกไฟเผาผลาญยักษ์จนหมดฤทธิ์กลายเป็นเพียงเถ้าถ่าน”

(จันทโครพ 2547: 105-106)

จันทโครพ ส่วนนกการ์ตูนสำนักพิมพ์สกายบุ๊ก สร้างสรรค์การต่อสู้ของ จันทโครพกับหุ่นพยนต์ยักษ์ที่เฝ้าปากถ้ำนางมัจฉา แสดงแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและ ความสามารถของตัวละครได้อย่างสนุกสนานน่าตื่นเต้น ความว่า

“จันทโครพก็หาช่องโหว่แผลงศรธนูกลางหลังยักษ์อีกตนล้มลงได้สำเร็จ แต่เพียงชั่วอึดใจอสูรร้าย ทั้งสองได้ฟื้นขึ้น มีหน้าซำยังแยกร่างออกเป็นสี่ตน ทำให้จันทโครพตกอยู่ในวงล้อมของอสูรร้าย ทั้งสี่จันทโครพแปลกใจอย่างมากที่ยักษ์ทั้งสองนี้ฆ่าไม่ตาย ซ้ำยังฟื้นคืนชีพเป็นทวีคูณ จึงเพ่ง พินิจดูจนรู้ว่า อสูรเหล่านี้เป็นเพียงหุ่นพยนต์เสกจากอาคม มีหน้าที่เฝ้าของสำคัญอยู่หน้าปากถ้ำ ไม่มีวิธีฆ่าให้ตาย นอกจากเจ้าของหุ่นจะถอนมนตราออกเท่านั้น ฝ่ายหุ่นพยนต์ในร่างอสูรร้ายทั้ง สี่ไม่รอช้า พุ่งเข้ารุมทำร้ายจันทโครพด้วยอาวุธเสกนานาชนิด ทั้งกระบอง ดาบ ปองบาศ หอก เหล็ก แต่จันทโครพตั้งรับได้ทันทั่วทั้งแล้วยิงธนูวิเศษออกไปถูกเหล่ายักษ์คอขาด ขาขาดและ บาดเจ็บไปตามๆกัน ส่วนที่ตายก็แบ่งร่างทวีคูณขึ้น จนมียักษ์นับได้หลายร้อยตัว เมื่อสู้รบนาน เข้าจันทโครพก็แสนเหนื่อยอ่อน และเห็นว่าคงกำจัดหุ่นพยนต์เหล่านี้ได้ยาก จึงวางอาวุธแล้วตั้ง

จิตอธิษฐานว่า “ตามที่พระอินทร์ชี้หนทางแก่เราจนพบถ้ำแห่งนี้แล้ว หาก ณ ที่นี้เป็นที่อยู่ของหญิงคู่บุพเพสันนิวาสของเราจริง ขอให้ผลบุญที่เคยสร้างสมกันมาช่วยให้รูปหุ่นพยนต์ยักษ์กลับกลายเป็นรูปเดิม แต่หากเรามีโชเนื่อกัน ขอให้เหล่ายักษ์ผลาญชีวิตของเราให้สิ้นในบัดนี้เทอญ” สิ้นคำอธิษฐาน จันทโครพก็แปลงศรไปต้อนยักษ์ใหญ่ตนหนึ่ง ฉับพลันอสุรทั้งหมดก็กลายร่างคืนเป็นหุ่นฟางสิ้นฤทธิ์เดชในทันที”

(จันทโครพ 2551: 104-108)

จันทโครพ วรรณคดีก่อนนอน ผู้แต่งสร้างสรรค์เนื้อหาแสดงแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของจันทโครพที่ต่อสู้กับหุ่นพยนต์เฝ้าปากถ้ำนางมูจลินทร์อย่างสนุกสนานและน่าตื่นเต้น ความว่า

“ทันใดนั้นยักษ์ก็ตายกลับฟื้นขึ้นมาและแยกร่างเพิ่มเป็นสี่ตน จันทโครพแปลกใจมาก คิดว่ายักษ์ทั้งหมดต้องเป็นหุ่นที่ลงอาคมไว้จึงฆ่าไม่ตาย ฝ่ายพวกหุ่นในร่างยักษ์ทั้งสี่เข้ามารุมทำร้ายจันทโครพ ด้วยอาวุธนานชนิด แต่จันทโครพก็สามารถตั้งรับได้ จันทโครพยิงธนูถูกยักษ์เหล่านั้นตายเป็นจำนวนมาก แต่ยักษ์ก็ฟื้นขึ้นมาแล้วแยกร่างเพิ่มเป็นทวีคูณเรื่อยๆ จันทโครพเริ่มอ่อนแรง จึงตั้งจิตอธิษฐานหากที่นี้เป็นที่อยู่ของเนื้อคู่ตนจริง ขอให้ผลบุญที่เคยสร้างกันมา ช่วยให้รูปหุ่นพยนต์ยักษ์กลับกลายรูปเดิม แต่หากมีโชเนื่อกัน ขอให้เหล่ายักษ์ ผลาญชีวิตของเราให้สิ้นในบัดนี้ เมื่อจบคำอธิษฐาน จันทโครพได้แปลงศรไปถูกยักษ์ตนหนึ่ง ยักษ์ทั้งหมดกลายร่างเป็นหุ่นฟางหมดฤทธิ์ทันที”

(วรรณคดีก่อนนอน 2553: 23-25)

4.3.4.1.2 จันทโครพปราบนางยักษ์

จันทโครพ สำนวนการ์ตูนสำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง มีเนื้อหาที่สะท้อนแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ตอนจันทโครพต่อสู้กับนางยักษ์ที่แอบแปลงกายเป็นนางมูจลินทร์เข้าเมืองจนสามารถปราบนางยักษ์และขับไล่นางยักษ์ออกไปจากเมืองได้ ความว่า

“นางมูจลินทร์แปลงโกรธจนตัวสั่นคุมสติไม่อยู่ ร่างของนางจึงค่อยๆ เปลี่ยนเป็นนางยักษ์ อาละวาดทำลายข้าวของ ทุกคนวิ่งหาที่หลบภัยกันจ้าละหวั่น จันทโครพตั้งสติแล้วร้องบอกนางยักษ์ไปว่า “เจ้าอย่าทำร้ายคนบริสุทธิ์อีกเลย จะเป็นบาปติดตัวเจ้าไปในชาติหน้า” นางยักษ์รำพันว่า จันทโครพหมดรักตนแล้ว “ข้าไม่เคยรักเจ้า ข้ารักเมียข้า มูจลินทร์ธิดาแห่งพญานาคราชเพียงผู้เดียว” นางยักษ์ได้ยืนกลับหัวเราะลั่น “ฮา ฮา ฮา โธนางเมียหน้าโง่ของท่านตายไปได้ก็ดี นางยักษ์ผู้ยิ่งใหญ่อย่างข้าสิถึงจะเหมาะสมกับเจ้าผู้ปกครองเมืองที่เก่งกล้าอย่างท่าน” นางยักษ์เอื้อมมือไป หมายจะตึงจันทโครพขึ้นมาถอดด้วยความเสนาหา แต่จันทโครพหยิบธนูขึ้นมาแปลงศรออกไป ปักเข้าที่กลางอกของนางยักษ์ นางยักษ์ก็ร้องด้วยความเจ็บปวดจนสิ้นใจตาย”

(จันทโครพ 2547: 145-147)

จันทโครพ สำนวนการ์ตูนสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ มีเนื้อหาการต่อสู้ระหว่างจันทโครพและนางยักษ์ซึ่งสะท้อนถึงการสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ความว่า

“จันทโครพให้พระเจ้าพรหมทัตและพระมหะสีหลบในที่ปลอดภัย แล้วทำใจดีสู้เสือตะโกนไปว่า “นางยักษ์ เจ้าจะอาละวาดไปทำไม ค่อยพูดค่อยจากันก็ได้ อย่าทำร้ายใครให้เป็นเวรกรรมต่อกันเลย บาปกรรมจะตกอยู่กับเจ้าเอง” แต่นางยักษ์ไม่ฟัง รำพันว่า “ท่านพี่หมดรักในตัวหม่อมฉันแล้วหรือเพคะ ก่อนนั้นยังเคยประคองกอดน่อง เคยพร่ำว่ารักเป็นหนักหนา ทำไมเสด็จไปถึงให้คนพวกนี้มาจับหม่อมฉันล่ะเพคะ” “เจ้าเข้าใจผิดแล้ว ที่เรารบกรักเจ้าเพราะเรานึกว่าเป็นมุจลินทร์เมียรักของเราแต่นี้เจ้ากลับฆ่านาง ปลอมตัวมาแทนที่แล้วยังทำให้ชาวเมืองเดือดร้อนอีก เราขอให้เจ้าจงไปเสียจากบ้านเมืองเรา กลับตัวเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม อย่าฆ่าแกงใครอีกเลย” จันทโครพพยายามเกลี้ยกล่อมนางยักษ์ นางยักษ์สุดที่จะกลั่นความโศกเศร้าได้อีกต่อไป ร่ำไห้ตอกชกหัวเสียงดังสนั่น จากความรักเปลี่ยนเป็นความคับแค้น จึงเอื้อมมือจะมาจับจันทโครพขยี้เสียให้ตายคามือ แต่จันทโครพว่องไวกว่ากระโดดหลบได้ คว่ำธนูพิเศษแผลงศรออกไปถูกกลางหัวใจนางยักษ์พอดี”

(จันทโครพ 2551: 161-163)

จันทโครพ วรรณคดีก่อนนอน มีเนื้อหาการต่อสู้ระหว่างจันทโครพและ นางยักษ์ซึ่งสะท้อนถึงการสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครที่ทำให้เรื่องจันทโครพมีเนื้อหาที่สนุกสนานน่าติดตาม ความว่า

“จันทโครพรู้ความจริงก็โกรธมาก สั่งทหารให้จับนางมุจลินทร์มัดไว้ จันทโครพจะฆ่านางยักษ์เพื่อแก้แค้นในนางมุจลินทร์ แต่นางมุจลินทร์ตัวปลอมได้คืนร่างกลายเป็นนางยักษ์และอาละวาดทำลายข้าวของแตกกระจาย จันทโครพให้พระบิดาและพระมารดาหลบอยู่ในที่ปลอดภัย จันทโครพพยายามหว่านล้อมให้นางยักษ์กลับตัวเป็นคนดี เลิกฆ่าคนแต่นางยักษ์ไม่ฟัง เอื้อมมือจะจับจันทโครพมาขยี้ให้ตาย แต่จันทโครพหลบได้และยิงธนูพิเศษออกไปถูกกลางหัวใจของนางยักษ์ตายทันที”

(วรรณคดีก่อนนอน 2553: 46-47)

4.3.4.1.3 จันทโครพตามหานางมุจลินทร์

จันทโครพ สำนวนการ์ตูนสำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิ่ง สร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร เมื่อจันทโครพตามหานางมุจลินทร์ จันทโครพได้พบกับจันทวงศ์แต่ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ศรของแต่ละฝ่ายไม่สามารถที่จะทำอันตรายอีกฝ่ายได้ ศรกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้และขนมสร้างความประหลาดใจให้จันทโครพและจันทวงศ์เป็นอย่างมาก ความว่า

“จันทโครพเสียดายที่ยังไม่รู้ความจริง จึงรีบเดินเข้าไปหา จันทวงศ์คิดว่าจันทโครพจะเข้ามาทำร้าย จึงยิงธนูไปยังจันทโครพทันที จันทโครพตกใจจึงยิงธนูของตนออกไป หมายถึงป้องกันธนูของจันทวงศ์ที่กำลังพุ่งเข้ามาหาตน ช่างน่าประหลาดใจยิ่งนักที่ลูกธนูของจันทวงศ์กลายเป็นข้าวตอกดอกไม้มากมายลอยอยู่เบื้องหน้าจันทโครพ ส่วนลูกธนูที่จันทโครพยิงออกไปกลายเป็นขนมแสนอร่อยมากมาย จันทโครพเห็นเช่นนั้นก็มั่นใจทันทีว่า เด็กคนนี่คือลูก”

(จันทโครพ. 2547: 171-172)

จันทวงศ์รู้สึกแปลกใจที่ศรไม่สามารถทำร้ายจันทโครพได้จึงหนีกลับมาเล่าเหตุการณ์ให้ท้าวภูษงค์และนางมุจลินทร์ฟัง ท้าวภูษงค์จึงให้นางมุจลินทร์ไปพบจันทโครพ จันทโครพ

เมื่อได้พบนางมุจลินท์ก็รู้สึกดีใจเป็นอย่างยิ่ง ความว่า“จันทโครพและนางมุจลินท์ต่างจ้องมองกันไม่มีคำพูดใดๆมีเพียงน้ำตาแห่งความปิติยินดี ทั้งสองโผเข้ากอดกันด้วยความรักและความคิดถึง “เจ้ารู้ไหมว่าพี่เฝ้าตามหาเจ้ากับลูกมาเป็นเวลา 10 ปีแล้วพี่ก็ได้พบเจ้าจริงๆ” (จันทโครพ 2547: 179)

จันทโครพ **สำนวนการดูนสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์** แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร เมื่อจันทโครพตามหานางมุจลินท์ จันทโครพได้พบกับ จันทวงศ์ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ศรของแต่ละฝ่ายไม่สามารถที่จะทำอันตรายอีกฝ่ายได้ ศรกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้และขนมสร้างความประหลาดใจให้จันทโครพและจันทวงศ์เป็นอย่างมาก ความว่า

“จันทโครพเห็นกุมารน้อยยิ่งพิณจึงละม้ายตนเอง จึงรีบเดินเข้าไปหา จันทวงศ์ตกใจคิดว่าชายแปลกหน้าจะมาทำร้ายจึงคว้าธนูแผลงศรออกไป ลูกธนูพุ่งตรงไปหาจันทโครพแต่กลับหยุดอยู่ตรงหน้าแล้วกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้บูชาผู้นั้นเสียสิ้น สร้างความงุนงงให้แก่จันทวงศ์เป็นอย่างมาก จันทโครพรู้สึกแปลกใจเช่นกันจึงตั้งจิตอธิษฐานว่า “หากกุมารน้อยผู้นี้เป็นลูกของเราขอให้ลูกศรนี้กลายเป็นขนมมณเฑียรและอย่าทำอันตรายกุมารนี้ได้เทอญ” สิ้นคำอธิษฐานจันทโครพจึงแผลงศรออกไป ลูกศรนั้นได้กลายเป็นขนมแสนอร่อยมากมายกองลงตรงหน้ากุมารน้อยจันทวงศ์”

(จันทโครพ 2551: 183-184)

จันทวงศ์รู้สึกแปลกใจที่ศรไม่สามารถทำร้ายจันทโครพได้จึงกลับมาเล่าให้นางมุจลินท์และท้าวภูษงค์ฟัง ทั้งหมดจึงพากันไปหาจันทโครพและได้ทราบความจริง ความว่า

“เมื่อจันทโครพและนางมุจลินท์พบหน้ากันต่างโผเข้ากอดกันด้วยความยินดี น้ำตาแห่งความรักและดีด้นไหลอาบแก้มทั้งสองคน จันทวงศ์มองเหตุการณ์อย่างงุนงง ท้าวภูษงค์จึงอธิบายว่า “ชายผู้นี้คือบิดาที่แท้จริงของหลาน เขาพากเพียรตามหาเจ้าและแม่ของเจ้า แม้เวลาจะผ่านมาก็เกือบสิบปีโดยมิได้ย่อท้อ ในที่สุดครอบครัวของเจ้าก็ได้อยู่พร้อมหน้ากันเสียที เข้าไปหาพ่อเจ้าสิ จันทวงศ์หลานรัก”

(จันทโครพ 2551: 186)

จันทโครพ **วรรณคดีก่อนนอน** แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร เมื่อจันทโครพออกตามหานางมุจลินท์ จันทโครพได้เจอกับจันทวงศ์แต่ต่างฝ่ายไม่รู้จักกันจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ศรของจันทโครพและจันทวงศ์ไม่สามารถทำอันตรายอีกฝ่ายได้ ศรกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้และขนมหวาน ทำให้ทั้งจันทโครพและจันทวงศ์แปลกใจเป็นอย่างมาก ความว่า

“จันทโครพเห็นจันทวงศ์จึงรีบเดินเข้าไปหา แต่จันทวงศ์ตกใจนึกว่าจะมาทำร้ายตน จึงคว้าธนูแผลงศรออกไป แต่ลูกธนูกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้บูชาจันทโครพ จันทวงศ์แปลกใจเป็นอย่างมาก จันทโครพจึงตั้งจิตอธิษฐานว่า หากเด็กน้อย คนนี้เป็นลูกของตน ขอให้ศรกลายเป็นขนมเมื่อสิ้นคำอธิษฐานจันทโครพจึงแผลงศรออกไปลูกศรกลายเป็นขนมกองตรงหน้าจันทวงศ์ทันที”

(วรรณคดีก่อนนอน 2553: 57-58)

จันทวงศ์รู้สึกแปลกใจที่ศรไม่สามารถทำร้ายจันทโครพได้จึงกลับมาเล่าให้นางมุจลินท์และท้าวภูษงค์ฟัง ทั้งหมดจึงพากันไปหาจันทโครพ ความว่า“ในที่สุดจันทโครพก็ได้

พบกับนางมุจลินทร์ ทั้งสองต่างเฝ้ารอเจอกันด้วยความดีใจ ส่วนจันทวงศ์เข้าไปกราบขอโทษ จันทโครพที่ตนได้ล่วงเกินโดยไม่คิดให้ดีกว่านั้น จันทโครพอุ้มลูกชายมากอดด้วยความรักและดีใจที่ได้ อยู่พร้อมหน้ากันสามคนอีกครั้ง” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 59)

4.1.4.2 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครจันทวงศ์

ไม่ปรากฏเนื้อเรื่องในส่วนนี้ เนื่องจากทุกสำนวนจบเรื่องก่อนที่จะถึง เหตุการณ์นี้ทั้งสิ้น

จากตัวอย่างข้างต้น การสร้างสรรค์แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถ ของตัวละครในสำนวนการ์ตูนและเพลงนั้นปรากฏแก่นเรื่องดังกล่าวในส่วนเนื้อหาที่ตัวละคร จันทโครพเป็นตัวละครเอก เนื่องจากในสำนวนการ์ตูนทั้ง 3 สำนวนผู้แต่งต้องการให้เรื่องจบแบบ มีความสุขเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้อ่าน เนื้อหาจึงจบลงตอนจันทโครพตามหานางมุจลินทร์เมื่อ ทั้งหมดได้พบกันจึงเดินทางกลับบ้านเมืองและอยู่อย่างมีความสุขจึงไม่ปรากฏแก่นเรื่องในส่วนของ จันทวงศ์

ตาราง 7 แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถตัวละครของจันทโครพที่ปรากฏในสำนวน ต่าง ๆ

การผจญภัย	จันทโครพ ต่อสู้ หุ่นยนต์	จันทโครพ ปราบ นางยักษ์	จันทโครพ ตามหา นางมุจลินทร์	จันทวงศ์หนี ออกจาก เมืองโรมัน	จันทวงศ์ตาม หานางมัจฉา	จันทวงศ์ฆ่า ท้าวสหัสรังสี
สำนวน						
สำนวนร้อยกรอง						
จันทโครพ	✓					
ประวัติคำกลอน						
สุนทรภู่						
จันทโครพ โรงพิมพ์	✓	✓	✓	✓	✓	-
พานิชศุภผล						
จันทโครพ โรงพิมพ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓
องค์การคำคุณา						
จันทโครพคำฉันท์	✓					
สำนวนร้อยแก้ว						
เล่าเรื่องจันทโครพ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
สำนวนบทละครและการแสดงอื่น ๆ						
บทละครนอก	✓	✓				

เรื่องจันทโครพ

ตาราง 7 (ต่อ)

การผจญภัย	จันทโครพ	จันทโครพ	จันทโครพ	จันทวงศ์หนี	จันทวงศ์ตาม	จันทวงศ์ฆ่า
	ต่อสู้	ปราบ	ตามหา	ออกจาก	หานางมัจฉา	ท้าวสหสร้างสี
สำนวน	หุ่นยนต์	นางยักษ์	นางมัจฉา	เมืองโรมัน		
สำนวนการดูและเพลง						
จันทโครพ	✓	✓	✓			
สำนักพิมพ์เคไอเอ็น						
พับลิชชิง						
จันทโครพ	✓	✓	✓			
สำนักพิมพ์						
สกายบุ๊กส์						
จันทโครพ วรรณคดี	✓	✓	✓			
ก่อนนอน						

แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ในเนื้อหาส่วนจันทโครพนั้น การผจญภัยของจันทโครพที่สนับสนุนแก่นเรื่องนั้นประกอบด้วย 3 เหตุการณ์ที่สำคัญ คือ จันทโครพต่อสู้หุ่นยนต์ จันทโครพปราบนางยักษ์และจันทโครพตามหานางมัจฉา โดยเหตุการณ์ที่พบมากที่สุด คือ จันทโครพต่อสู้หุ่นยนต์ พบทั้งสิ้น 9 สำนวน รองลงมา คือจันทโครพปราบนางยักษ์ พบทั้งสิ้น 7 สำนวน จันทโครพตามหานางมัจฉา พบทั้งสิ้น 6 สำนวน ทั้งนี้เรื่องจันทโครพฉบับวรรณคดีนิทานไทยมีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมจนถึงเนื้อหาของนางมัจฉาแต่ไม่ปรากฏแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร จึงทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมที่มากกว่าจากในพระไตรปิฎกจำนวน 10 สำนวนนั้น ปรากฏแก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครเพียง 9 สำนวน

แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของจันทวงศ์ในเนื้อเรื่องที่จันทวงศ์เป็นตัวละครเอก ปรากฏเป็นเนื้อหาที่ตื่นเต้นและสนุกสนานน่าติดตาม เช่น จันทวงศ์หนีออกจากเมืองโรมันโดยการแทรกแผ่นดินหนี ต่อมาจันทวงศ์ออกตามหานางมัจฉาที่เทวดาช่วยแปลงกายเป็นพราหมณ์หนุ่มและต้องพิสูจน์ความจริงว่าพราหมณ์ที่ตนพบคือนางมัจฉาโดยการฟันคอให้ขาดตายเพื่อคืนร่างเดิมและสุดท้ายจันทวงศ์ต่อสู้กับท้าวสหสร้างสีที่ตามมาหานางมัจฉาและ

มาทำวาทะซึ่งล้นแล้วแต่เป็นเหตุการณ์ที่ทำให้สนุกสนานน่าตื่นเต้น สะท้อนถึงแก่นเรื่อง การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ที่จันทวงศ์และนางมัจฉาฝ่าฟันอุปสรรค นานัปการจนสามารถกลับมาครองคู่กันได้ก็ด้วยบุญบารมีและความสามารถของตัวละครทั้งสองซึ่งมี วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ 2 ส่วนที่มีเนื้อหาในส่วนดังกล่าว คือ จันทโครพ ฉบับองค์การคำครุสภาและเล่าเรื่องจันทโครพ

แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครนั้นสร้างสรรค์ขึ้น ในยุคที่ วรรณกรรมวัดเกาะกำลังได้รับความนิยมทำให้มีการนำนิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมมาพิมพ์เพื่อ จำหน่าย วรรณกรรมเรื่องจันทโครพเป็นเรื่องหนึ่งที่ได้รับการนิยมนำมาพิมพ์เพื่อสร้างสรรค เนื้อหาเพิ่มเติม หมายถึงการสร้างแก่นเรื่องใหม่เพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของเนื้อหา ที่เพิ่มขึ้นตาม ความต้องการของผู้อ่านจากตัวละครรุ่นพ่อไปสู่รุ่นลูก แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและ ความสามารถของตัวละคร ทำให้เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจเนื่องจากการใช้ความสามารถของตัวละคร เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเพื่อการตามหาคู่ครองของตน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของตัวละคร ที่ทำให้ตัวละครครองคู่กัน เช่น การได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา ทั้งการอุ้มสมและการแปลงกาย จากหญิงเป็นชาย เป็นต้น ทั้งนี้การสร้างสรรคแก่นเรื่องดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากความต้องการเสพ วรรณกรรมเรื่องจันทโครพจากผู้อ่าน สื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมซึ่งเป็นกระแสแห่ง ยุคสมัยส่งผลมายังผู้สร้างเพื่อให้บรรลุถึงพันธกิจของวรรณกรรม

4.4 อนุภาค

การสร้างสรรควรรณกรรมเรื่องจันทโครพนั้น อนุภาคที่ปรากฏในเรื่องก็ได้รับอิทธิพลมา จากวรรณคดีเรื่องอื่นในยุคสมัยเดียวกันมาใช้ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ โดย อนุภาคสำคัญที่ปรากฏในเนื้อหาส่วนที่สร้างสรรค์เพิ่มเติม ประกอบด้วยอนุภาค 4 อนุภาค ได้แก่ 1.อนุภาคการพิสูจน์ 2.อนุภาคการอุ้มสม 3.อนุภาคการแปลงกาย และ 4.อนุภาคการติดตาม ซึ่ง ทั้งหมดได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ในยุคสมัยเดียวกัน โดยปรากฏสำนวนที่มีเนื้อหา ปรากฏอนุภาคดังกล่าวเพียง 6 สำนวน ได้แก่ จันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชสุขผล จันทโครพ สำนวนองค์การคำครุสภา เล่าเรื่องจันทโครพ จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชน พับลิชชิ่ง จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ

4.4.1 อนุภาคการพิสูจน์

อนุภาคการพิสูจน์นั้นปรากฏในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยเป็นการพิสูจน์ความสัมพันธ์ ความเป็น พ่อลูกระหว่างพระรามและพระมงกุฎ พระลบ โดยเหตุการณ์เกิดขึ้นหลังจากที่นางสีดาถูกใส่ความว่า มีใจให้ทศกัณฐ์ทำให้พระรามกริ้ว รับสั่งให้พระลักษมณ์ประหารชีวิตนางสีดา แต่พระลักษมณ์ฝาก

นางสีดาไว้กับเทวดา ต่อมาภายหลังพระอินทร์ฝากนางสีดาไว้กับฤๅษีวัชเมฤต ต่อมานางสีดาประสูติพระโอรสชื่อว่าพระมงกุฎส่วนพระลบพระโอรสที่พระฤๅษีชุบให้ ต่อมาพระมงกุฎและพระลบจับม้าอุปการได้เกิดสู้รบกับหนุมานและทัพของพระราม เมื่อเกิดการต่อสู้ของพระรามและพระกุมารไม่สามารถทำอันตรายกันได้พระรามจึงเสี่ยงศรเพื่อพิสูจน์ความจริง หลังจากแผลงศรเสี่ยงทายแล้วศรไม่สังหารกุมารทั้งสองพระรามจึงสอบถามความจริงจึงรู้ว่ากุมารทั้งสองคือโอรสของตนกับนางสีดา

ความว่า

เมื่อนั้น	พระตรีภพโลกทั้งหลาย
เห็นกุมารแผลงศรอันเพริศพราย	กลับกลายเป็นดวงมาลา
เฟื่องพิศแล้วคิดอัศจรรย์	อัศจรรย์พระทัยกังขา
ตัวกูผู้อวดตารมา	ล้าหลังเหล่าสุราทั้งแดนไตร
โลหิตตั้งหนึ่งสายสมุทร	ม้วยมุตสุดที่จะนับได้
แต่เด็กน้อยกระจอยน้ำเหตุใด	ศรชัยไม่ล้าราวี
หรือจะเป็นสุริยวงศ์พงศ์ประยูร	หน่อในไวกุณฐ์เรื่องศรี
จำจะเสี่ยงให้ประจักษ์บัดนี้	ภูมิศักดิ์สัตยา
แม่นกุมารต่างวงศ์ต่างชาติ	พรหมมาสตร์จงไปเขินฆ่า
สังหารผลาญเสียให้มรณา	ด้วยศักดาเดชชัยชาญ
ถ้าเป็นน้ำเนื้อเชื้อวงศ์	อย่าให้ศรทรงสังหาร
จงกลายเป็นโกชนาอันโอฬาร	ให้ประจักษ์เหตุการณ์แน่นอน
ครันตั้งพิษฐานเสร็จแล้ว	พระจักรแก้วก็ทรงพระแสงศร
แผลงไปด้วยกำลังฤทธิ์ธรรมา	ไหวกระฉ่อนทั่วทั้งโลกา
ศรกลายเป็นทิพย์กระยาหาร	เปรี้ยวหวานตกลงตรงหน้า
อีกทั้งฉัตรแก้วแวววาว	ก้นองค์กุมารวิลาวัณย์

(รามเกียรติ์ เล่ม 4. 2540: 381-382)

4.4.1.1 อนุภาคการพิสูจน์ในสำนวนร้อยกรอง

อนุภาคการพิสูจน์นี้ปรากฏในเรื่องจันทโครพสำนวนองค์การคำครุสภา เนื้อหาตอนที่จันทโครพออกตามหานางมุกจินทร์จนมาพบจันทวงศ์ที่ริมหาดทรายจึงเกิดการต่อสู้กันแต่ศรของทั้งสองฝ่ายก็ไม่สามารถทำอันตรายกันได้ จันทโครพจึงแผลงศรเสี่ยงทาย เช่นเดียวกับพระรามในเรื่องรามเกียรติ์

แล้วจึงตั้งสัตย์อธิษฐาน	แม่นกุมารเป็นลูกนางโฉมศรี
สารพัดศาสตราอย่าราวี	อย่าให้ต้องอินทรีย์เท่าโลมา
พระเสี่ยงพลางทางร้องว่าลูกเอ๋ย	กระไรเลยโกรธพ้อเป็นหนักหนา
แม่นแคลงใจว่าไม่ใช่พระบิดา	เจ้าแก้วตาจงไปถามนางเทวี

ให้หนึ่งเยาว์เจ้าขึ้นมาพบพักตร์	จะประจักษ์แจ้งใจพระโณมศรี
จงฟังคำบิดาอย่ารำวี่	แม่นชนนีว่ามีใช้จึงชิงชัย
จันทะวงศ์ทรงฟังให้คังคั่น	กระต๊อบแผ่นพระสุทธาสะเทือนไหว
อย่าพักกว่าเลยจะฆ่าให้บรรลัย	เอาเคียวไปถวายเป็นพระเจ้าตา
แล้วนำวศรวาสายหมายประหาร	ศรบันดาลเป็นข้าวตอกดอกกุปผา
ทั้งรูปเทียนชัชวาลการบูชา	กุมารากวีโรธพิโรธใจ
แล้วซ้ำแผลงแสงศรถึงสามครั้ง	เป็นแต่อย่างนั้นสิ้นสิ่งสงสัย
ทั้งนาครีพลสกลไกร	เห็นศรชัยกลับกลายเป็นมลา
ประหลาดจิตคิดเห็นว่าเป็นแน่	ชวนกันแลดูข้าวตอกดอกกุปผา
.....	แผลงเป็นเครื่องบูชามาเรียงราย
เห็นสมดังคำสัตย์อธิษฐาน	นฤบาลโก่งศรขึ้นพาดสาย
แล้ววางศรปัดฟันเพียงทำลาย	ศรก็กลายเป็นขนมอันนานา

(จันทโครพ 2505: 86-88)

เรื่องจันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผล เนื้อหาการแผลงศรพิสูจน์ความเป็นพ่อลูกส่วนดังกล่าวต้นฉบับจากหอสมุดแห่งชาติชำรุดเสียหายไม่ปรากฏเนื้อความในส่วนดังกล่าว ส่วนสำนวนจันทโครพในประวัติคำกลอนสุนทรภู่และจันทโครพคำฉันท์เนื้อหาจบลงในตอนจันทโครพต่อสู่หุ่นพยนต์เพื่อเข้าถ้ำไปหานางมัจฉลินทร์ อนุภาคการพิสูจน์จึงปรากฏเพียงจันทโครพสำนวนของคณาจารย์คำครุสภาเพียงสำนวนเดียว

4.4.1.2 อนุภาคการพิสูจน์ในสำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงอนุภาคการพิสูจน์ไว้ในตอนจันทโครพพบจันทวงศ์ แต่ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น จันทโครพจึงแผลงศรเสี่ยงทาย ความว่า

“ฝ่ายพระจันทโครพเมื่อเห็นดังนั้น จึงตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ถ้าพระกุมารเป็นลูกของนางมัจฉลินทร์ ก็ขอให้จงคลาดแคล้วต่อสรรพอาวุธทั้งหลายด้วยเถิด พระจันทวงศ์ได้ฟังพระจันทโครพตรัสเช่นนั้นแทนที่จะรับฟังกลับโกรธหนักขึ้นไปอีก พลองกระต๊อบเท้าแล้วนำวศรแผลงออกไป แต่ศรนั้นกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้และรูปเทียนลอยมาบูชาพระจันทโครพ ทำให้พระจันทวงศ์ไม่พอใจ แผลงศรซ้ำออกไปถึง 3 ครั้ง ศรนั้นก็ยังคงเป็นเหมือนเดิม พระจันทโครพเมื่อเห็นสมดังคำอธิษฐาน พระองค์ทรงแผลงศรออกไปบ้าง เกิดเสียงดังสนั่นหวั่นไหวแล้วศรก็กลายเป็นขนมนมเนย”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 68-69)

4.4.1.3 อนุภาคการพิสูจน์ในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

ไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

4.4.1.4 อนุภาคการพิสูจน์ในสำนวนการ์ตูนและบทเพลง

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพัลลขซึ่ง กล่าวถึงอนุภาคการพิสูจน์ไว้ในตอนจันทโครพพบจันทวงศ์แต่ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น จันทโครพจึงแผลงศรเสียงทวย ความว่า “ช่างน่าประหลาดยิ่งนักที่ลูกธนูของจันทวงศ์กลายเป็นข้าวตอกดอกไม้มากมายลอยอยู่เบื้องหน้าจันทโครพ ส่วนลูกธนูที่จันทโครพยิงออกไปกลายเป็นขนมแสนอร่อยมากมาย จันทโครพเห็นเช่นนั้นก็มั่นใจทันทีว่า เด็กคนนี่คือลูกของเขา” (จันทโครพ 2547:172)

จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ กล่าวถึงอนุภาคการพิสูจน์ไว้ในตอนจันทโครพพบจันทวงศ์แต่ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น จันทโครพจึงแผลงศรเสียงทวย ความว่า “จันทโครพรู้สึกแปลกใจเช่นกันจึงตั้งจิตอธิษฐานว่า หากกุมารน้อยผู้นี้เป็นบุตรของเราขอให้ศรนี้กลายเป็นขนมมณเฑียรและอย่าทำอันตรายกุมารนี้ได้เทอญ สิ้นคำอธิษฐาน จันทโครพจึงแผลงศรออกไป ลูกศรนั้นได้กลายเป็นขนมแสนอร่อยมากมายกองตรงหน้ากุมารน้อยจันทวงศ์” (จันทโครพ 2551: 184)

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ กล่าวถึงอนุภาคการพิสูจน์ไว้ในตอนที่จันทโครพพบจันทวงศ์แต่ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น จันทโครพจึงแผลงศรเสียงทวย ความว่า “จันทโครพจึงตั้งจิตอธิษฐานว่า หากเด็กน้อยคนนี้เป็นลูกของตน ขอให้ลูกศรกลายเป็นขนมเมื่อสิ้นคำอธิษฐานจันทโครพจึงแผลงศรออกไป ลูกศรได้กลายเป็นขนมกองตรงหน้าจันทวงศ์ทันที” (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 58)

อนุภาคการพิสูจน์ เป็นการพิสูจน์ว่าตัวละครทั้งสองนั้นมีบุญบารมีและความสัมพันธ์ทางสายเลือดกันหรือไม่หากมีความสัมพันธ์เป็นสายเลือดเดียวกันอาวุธก็จะไม่สามารถทำร้ายกันได้ เพราะหากไม่มีบุญบารมีและความสัมพันธ์ต่อกันอาวุธก็จะสามารถทำร้ายอีกฝ่ายได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอนุภาคดังกล่าวสร้างขึ้นเพื่อป้องกันการเกิดเหตุการณ์ปิตุฆาต ส่วนสำนวนอื่นๆ ไม่ปรากฏอนุภาคดังกล่าวเพราะเนื้อหาจบลงก่อนที่จะเนื้อเรื่องจะดำเนินมาถึงเหตุการณ์จันทโครพพบกับจันทวงศ์และเกิดการแผลงศรเพื่อพิสูจน์ความเป็นพ่อลูกในตอนดังกล่าว

4.4.2 อนุภาคการอุ้มสม

อนุภาคการอุ้มสมเป็นอนุภาคที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องราวการอุ้มสมใน **สมุทรโฆษคำฉันท์** เกิดขึ้นจากพระสมุทรโฆษ พระราชโอรสของท้าวพินทุทัตและนางเทพยธิดา ผู้ครองกรุงพรหมบุรี มีชายาชื่อนางสุรสุตา ได้เสด็จออกไปคล้องช้างในป่าจนเวลาย่ำเย็น ได้แวะพัก ณ ใต้ต้นโพธิ์ริมสระ ก่อนบรรทมได้บังสรวงสังเวศและขอพรเทพารักษ์จนเป็นที่น่าพอใจ เมื่อพระสมุทรโฆษหลับไป เทพารักษ์จึงอุ้มพระสมุทรโฆษพาเหาะไปยังห้องบรรทมของนางพินทุมดีธิดาของท้าวสีหนรคุปต์และนางกนกพดี แห่งเมืองรมยนคร ทำให้ทั้งคู่ได้ “สมสู่” กัน ครั้นตอนเช้าก็อุ้มพระสมุทรโฆษกลับไปยังใต้ต้นโพธิ์ดังเดิม

นางหนึ่งโฉมเฉกอัปสร	พอจกสวยมพร	และท้าวทุกแดนแห่นขวัญ
เปรี้ยวบองค์และพงศาพันธุ์	สองท้าวเสมอกัน	และควรที่กริหารมย์
ตรีแล้วเสร็จพระชื่นชม	เสด็จแทบพระบรรทม	ตระบัดกับังนิทรา
ท้าวหลับทั้งพลโยธา	พรักพิริยเสนา	บด้นบดิงเน่งนอน
โอบอุ้มเอาพระภูธร	เห็จขึ้นเขจร	เพรี้ยวในห้องหาวผยอง
ดุจศรีพรหมรักษะทรง	อนิรุทธเปรียบบอง	ไปสมอุษาเทพี
เสด็จเดี่ยวถึงแดนคีรี	รมย์บุรีศรี	อันเพ็ญพิภพเพียบพล
ข้ามชั้นไชยสินธูจล	ข้ามชั้นทวารยนต์	กลก่าแพงปราการ
ข้ามรมย์บุรีถึงสถาน	มนเทียรทองจาร	ค่านัลจรลาจรวจรัส
ดูสุริยพิมานดุจจันทร์	พิมานพรายพร	ณแก้วกระลอกรัศมี
ดูจนเทียรไทรธนี	มนเทียรเทพี	อันพรายด้วยแก้วแกมแสง
ดูสุริยสำรวจขีดแซรง	ข้อฟ้าตัดแทง	และแสงจรัสโสภา
เฉพาะพระมนเทียรธิดา	พินทุมดีสา-	พิลาสสุขเสวยรมย์
ด้อมสัดเสียงดุริยดั่งคม	ด้อมสัดสาวสนม	อันจาวจำเรียงเสียงฉันท
ด้อมสัดเสียงพลโห่หรรษ์	สัดทวยเทียวจรัส	อันจำระวังพระบุรี
เสด็จจอมปราสาทมณี	คัตวาสคีรี	แลดูก่าจัดคนคลา
เบิกปัทมกระลั่นออกอา-	รักษเอาราช	ก็เข้าปรางค์สุภิมย์

(สมุทรโฆษคำฉันท์ 2503: 74-75)

อนุภาคการอุ้มสม ในบทละครเรื่อง อนุรุท พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระไทได้อุ้มสมพระอนุรุทกับนางอุษาธิดาท้าวกรุงพาณเมืองรัตน ดั่งนี้

จำกู่จะประกอบการุณ	สนองคุรสังเวชขันขาน
อันนางอุษาเยาวมลาย	ธิดากรุงพาณชาญฉกรรจ์
ทรงโฉมประโลมลานสวาท	เพียงอนงค์นางสุวรรณ
ท้าวรักสุดรักร่วมชีวัน	กุมภันท์แสนถนอมตั้งดวงใจ
เห็นควรจะภิรมย์ด้วยภูวเรศ	เสมอเนตรสองสนิทพิศสมัย
จะเชิญพระสุริยวงศ์องค์นี้ไป	ให้สมแก้วกัลยาณี
คิดแล้วเข้าอุ้มโอบบองค์	พระอนุรุทภูษพงศ์เรืองศรี
ผาดผยองล่องฟ้าด้วยฤทธิ์	หมายมุ่งบุรีรัตน

(อนุรุท 2515: 174)

4.4.2.1 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนร้อยกรอง

เรื่องจันทโครพปรากฏอนุภาคการอุ้มสมในเนื้อหาตอน จันทโครพ นางมุจลินทร์ และจันทวงศ์เดินทางกลับบ้านเมืองระหว่างทางที่หยุดพักกลางป่า เทพารักษ์เห็นว่าจันทโครพกับนางมุจลินทร์ นั้นเหมาะสมกันยิ่งเหลือก็แต่จันทวงศ์ที่ยังไม่มีคู่ครอง จึงคิดจะอุ้มสมจันทวงศ์กับนางมัจฉาธิดาท้าวสหสรังสี

แต่จันทวงศ์ทรงสวัสดิ์	สุดจะจัดอัครศให้งามสม
โอ้เสียดายที่จะไร่นารัชม	คู่อารมณ์คิดได้ตั้งใจ
อันโฉมงามมัจฉาธิดายักษ์	นรลักษณ์งามล้วนนวลหง
ถ้าสมสู่คู่เคียงกับจันทวงศ์	จะงามยิ่งหยาดฟ้าทั้งสากล
จำเราจะต้องเอาธรรด้วย	บำรุงช่วยสองกษัตริย์ให้เป็นผล
เทวฤทธิ์คิดการแล้วอ่านมนตร์	สะกดพลวาสุกรีให้นิทรา
ออกจากกรุกขพิมานพระไทรพุ่ม	ประคองอุ้มจันทวงศ์ขึ้นเวหา
ข้ามเข้าเขินเนินพนมยมนา	ถึงพาราโหมทันเข้าทันที่

(จันทโครพ 2505: 105-107)

4.4.2.2 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงอนุภาคการอุ้มสม จันทวงศ์ไปอุ้มสมกับนางมัจฉา
ความว่า

“กล่าวถึงพระไทร ได้ยินเสียงขับขานประโคมดนตรีดังเสนาะเพราะจับใจเช่นนั้นก็ออกมาดู เห็นกษัตริย์หนุ่มประทับอยู่บนราชรถเพียงพระองค์เดียว จึงคิดที่จะหาคู่ครองที่เหมาะสมให้ โดยเห็นว่า นางมัจฉา ธิดาของยักษ์ชื่อท้าวสหสรังสี แห่งเมืองโรมทันนั้นงามนัก คิดแล้วพระไทรก็โอมอ่านมนตราสะกดไพร่พลนาคให้หลับไหลและขึ้นไปอุ้มพระจันทวงศ์เหาะข้ามแม่น้ำยมมาตรงไปยังเมืองโรมทัน”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548:79)

4.4.2.3 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

ไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

4.4.2.4 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนการ์ตูนและเพลง

ไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

อนุภาคการอุ้มสมในวรรณคดีนั้น เป็นการเพิ่มปมปัญหาเพื่อเป็นการขยายเนื้อเรื่องให้ยาวยิ่งขึ้นซึ่งพบได้มากในวรรณกรรมวัดเกาะที่ต้องการขยายเนื้อหาของวรรณกรรม

จึงเข้าทำนองโครงเรื่อง “เรียนวิชา หม้ายักษ์ ลักลูกสาว” ซึ่งเนื้อหาที่เพิ่มเติมของเรื่องจันทโครพในรุ่นลูก คือ จันทวงศ์ ผู้แต่งก็ใช้แนวเรื่องดังกล่าวมาขยายเนื้อหาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพให้ยาวมากยิ่งขึ้น อนุภาคการอุ้มสมนี้ปรากฏเพียง 2 ส่วน คือ จันทโครพสำนวนองค์การค้าคุรุสภา และเล่าเรื่องจันทโครพ ส่วนอื่นๆอีก 7 ส่วนไม่ปรากฏเนื้อหาดังกล่าวเพราะเนื้อหาจบลงก่อนเนื้อเรื่องในส่วนดังกล่าว และสำนวนโรงพิมพ์ภาณุขลุ่ยผล ต้นฉบับในส่วนดังกล่าวชำรุดเสียหาย

4.4.3 อนุภาคการแปลงกาย

อนุภาคการแปลงกายนั้นปรากฏในวรรณคดี ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี 2 เรื่องคือ อิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเรื่องลักษณวงศ์ ของสุนทรภู่โดยอนุภาคการแปลงกายเป็นชายของตัวละครหญิงเรื่องอิเหนานั้น คือนางบุษบา ที่องค์ปะตาระกาหลาทำให้ลมหอบนางบุษบาไปจากอิเหนาและแปลงกายนางให้เป็นชาย ชื่ออุณการณ และจะกลับคืนร่างได้ก็ต่อเมื่อ “ถึงจะพบอิเหนากุเรปัน ให้แคลงกันพันเพือนสงสัย ต่อสี่พี่น้องร่วมเวียงชัย จึงให้รู้จักศักดิ์กัน” ดังบทกลอนต่อไปนี้

เมื่อนั้น	องค์อัญญาเดหาเรื่องศรี
จึงตอบนัดดาไปทันที	ขื่อนี้เจ้าอย่าปรามมกใจ
เราจะแต่งแปลงองค์ให้เป็นชาย	มิให้คนทั้งหลายสงสัย
พรุ่งนี้ก็จะได้เข้าไป	สำนักในนครประมอดัน
นานไปจึงจะได้คืนสถาน	เสวยสุขสำราญเกษมสันต์
จงดับโศกาจาบัลย์	จำเป็นพลัดกันอย่าอาวรณ์

(อิเหนา 2528: 26-27)

อนุภาคการแปลงกายในเรื่องลักษณวงศ์ ปรากฏอนุภาคดังกล่าวในตอนนางทิพเกสรถูกวิยาธรตนหนึ่งลักพาตัวไป ขณะเดียวกันมีวิยาธรอีกตนหนึ่งซึ่งอยากได้นางทิพเกสรเช่นเดียวกันจึงเกิดการต่อสู้วิยาธรทั้งสองเสียทีในการต่อสู้ถึงแก่ชีวิตทั้งสองตนนางทิพเกสรได้รับการช่วยเหลือจากเทวดาในป่าช่วยแปลงกายให้เป็นพราหมณ์ต่อมาพราณปาได้นำพราหมณ์เกสรไปถวายตัวต่อลักษณวงศ์ นางยี่สุนรีษยาและทำอุบายให้ลักษณวงศ์เข้าใจพราหมณ์เกสรผิด ลักษณวงศ์สั่งประหารพราหมณ์เกสร แต่เมื่อเพชรฆาตได้ลงดาบไปแล้วร่างของพราหมณ์เกสรจากชายก็กลายเป็นหญิง และได้ให้กำเนิดทารกชายออกมา ลักษณวงศ์ได้ทราบความจริงก็รู้สึกเศร้าเสียใจมาก

4.4.3.1 อนุภาคการแปลงกายในสำนวนร้อยกรอง

การแปลงกายในเรื่องจันทโครพ คือ ตัวละครนางมัจฉาที่ออกจากเมืองมาตามหาจันทวงศ์ ที่หนีออกมาจากเมืองของท้าวสหสังศรี ระหว่างทางที่เดินทางออกตามหามาในป่า

นางมัจฉาเจอเทพารักษ์ที่แปลงกายเป็นพราหมณ์เฒ่ามาช่วยแปลงกายให้นางเป็นชายเพื่อให้สะดวกในการเดินทางตามหาจันทวงศ์

แม้แปลงกายให้เป็นชายพเนจร	เห็นความร้อนจะมีมีราศีค้าย
นางนบมอบตอบความตาพราหมณ์เฒ่า	อันนี้เล่าสุดจิตจะคิดหมาย
เป็นนารีมีถิ่นสำคัญกาย	จะบิดเบือนเหมือนชายเห็นจนใจ
ตาพราหมณ์เฒ่าเล่าโลมนางโนมศรี	เป็นไรมีพอจะช่วยกันแก้ไข
แล้วตั้งสัตย์อธิษฐานสำราญใจ	เทพไทเป่าลงตรงทรงนาง
ถันเปล่าเต้าต้งดั่งบัวหลวง	ก็ราบทรงสูญสิ้นทั้งสองข้าง
พระแย้มยิ้มอ้มใจปราศรัยพลาง	จะสาปนางมิให้ใครสงสัยเลย

(จันทโครพ 2505: 131-132)

หลังจากเทวดาช่วยแปลงกายให้นางมัจฉาแล้วยังสาปให้ไม่มีใครรู้ความลับ หากนางจะคืนร่างเดิมนางต้องนอนร่วมหมอนเดียวกันกับจันทวงศ์ ต่อมาจันทวงศ์เจอกับนางมัจฉาที่แปลงเป็นพราหมณ์ แต่ไม่สามารถพิสูจน์ได้เลยคิดจะพิสูจน์ด้วยการขำนางเพื่อให้เวทมนต์เสื่อมคืนร่างเดิมแล้วจึงชุบชีวิตขึ้นมาใหม่ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าอนุภาคการแปลงกายจากหญิงเป็นชายเพื่อตามหาคู่ครองนั้นในเรื่องจันทโครพได้ดำเนินตามแบบอย่างอิทธิพลจากเรื่องลักษณะวงศ์อย่างชัดเจน ต่างกันตรงบทสรุปและวิธีการในการรู้ว่าจริง เรื่องลักษณะวงศ์จบลงแบบโศกนาฏกรรมโดยนางทิพย์เกสรถูกเข้าใจผิดและโดนฆ่าตาย ส่วนในเรื่องจันทโครพ พราหมณ์มัจฉาถูกจันทวงศ์พันคอด้วยพระขรรค์จนคอขาดแต่ด้วยอำนาจอาคมวิเศษนางจึงไม่ตายกลับคืนชีวิตมาเหมือนเดิมเรื่องจึงไม่จบลงแบบโศกนาฏกรรมเช่นเดียวกับนางทิพย์เกสรในเรื่องลักษณะวงศ์

แข่งอารมณ์ข่มใจไม่ดูพักตร์	พระทัยหักหวดด้วยพระแสงขรรค์
เสียงฉับฉาดเคียดราดลงด้วยพลัน	พระทรงธรรมล้มซบสลบไป
เจ้าพราหมณ์แปลงต้องพระแสงอันคมกล้า	ด้วยเดชมนตราไม่ตักขัย
ของท้าวไทอภัยประทานให้	ยังแต่ใจริกริกรู้สึกกาย
ภาวนาอาคมอันเรืองฤทธิ์	พระเศียรติดต่อได้ตั้งใจหมาย
เห็นทรงฤทธิ์สลบนิ่งไม่ดิ้นกาย	นางโนมฉายคิดแคลงไม่แจ้งใจ

(จันทโครพ 2505: 173)

จันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผล กล่าวถึงอนุภาคการแปลงกายไว้ว่านางมัจฉาได้พบกับพราหมณ์เฒ่าซึ่งเป็นเทวดาแปลงกายมาช่วยแปลงกายนางมัจฉาจากหญิงเป็นชายโดยการเสกให้น้ำอกของนางมัจฉาหายไป ความว่า

ตาพราหมณ์เฒ่าเล่าโลมนางโนมศรี	เป็นไรมีพอจะช่วยกันแก้ไข
แล้วตั้งสัตย์อธิษฐานสำรวมใจ	เทพไทเป่าลงตรงทรงนาง

ถันเปล่งเต่งตึงดั่งบัวหลวง
พระแย้มยิ้มอ้มใจปราไพสพกลาง

ก็ราบทรงสูงชันทั้งสองข้าง
จะสาปนางมิให้ใครสงสัยเลย

(จันทโครพ 2466 : 233)

4.4.3.2 อนุภาคการแปลงกายในสำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงอนุภาคการแปลงกาย นางมัจฉาได้แปลงกายจากหญิงเป็นชายโดยได้เทวดาที่แปลงกายเป็นพราหมณ์เฒ่าช่วยเหลือเพื่อออกเดินทางตามหาจันทวงศ์ ความว่า “พราหมณ์เฒ่าก็ตั้งจิตอธิฐานสำรวมใจเป่ามนตร์ลงตรงทรงนาง “ถันเปลาเต้าตึงดั่งบัวหลวง ก็ราบทรงสูงชันทั้งสองข้าง” พราหมณ์เฒ่ายิ้มแล้วบอกแก่นางว่า ต่อไปนี้ถ้ามีใครสงสัยว่าเจ้าเป็นหญิงก็จงนิ่งเสีย แม้นเจ้าพบสามีและได้นอนร่วมหมอนกัน หน้าอกของเจ้าก็จะกลับคืนมาเหมือนเดิม” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 102)

4.4.3.3 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

ไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

4.4.3.4 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนการ์ตูนและเพลง

ไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

อนุภาคการแปลงกาย ปรากฏทั้งสิ้น 3 สำนวน โดยมีเนื้อหาที่เหมือนกันคือเพื่อให้ นางมัจฉาสามารถเดินทางตามหาจันทวงศ์ได้อย่างสะดวกในร่างของผู้ชายและจะสามารถคืนร่างเดิมได้ก็เมื่อได้นอนร่วมหมอนกับจันทวงศ์ ซึ่งอนุภาคดังกล่าวเป็นอนุภาคที่สนับสนุนให้แก่นเรื่อง การพิสูจน์บุญบารมีของตัวละครเด่นชัดขึ้น เพราะนางมัจฉาจะไม่สามารถคืนร่างกลับเป็นหญิงได้ หากไม่ได้นอนร่วมหมอนกับจันทวงศ์เป็นการสนับสนุนแก่นเรื่องบุญบารมีคู่ครองที่เหมาะสมกัน เท่านั้นจึงจะครองคู่กันได้และทำให้นางมัจฉาคืนร่างเดิม ส่วนสำนวนอื่นๆอีก 7 สำนวนไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

4.4.4 อนุภาคการติดตาม

อนุภาคดังกล่าวเป็นอนุภาคเหตุการณ์ซึ่งในเรื่องจันทโครพ ท้าวกาละสูรมีความเอ็นดูพราหมณ์มัจฉาจึงนำพราหมณ์มัจฉาไปเลี้ยงดูที่เมืองในฐานะบุตรบุญธรรม วันหนึ่งพราหมณ์มัจฉาหนีออกจากเมืองเพื่อตามหาจันทวงศ์ ท้าวกาละสูรจึงออกตามหาจนมาพบพราหมณ์มัจฉาเมื่อตามมาถึงก็เกลี้ยกล่อมให้พราหมณ์มัจฉากลับไปอยู่กับตน ท้าวกาละสูรเกลี้ยกล่อมโดยจะมอบคาถาและอาวุธวิเศษให้แต่ก็ไม่สำเร็จจึงรู้สึกโศกเศร้าเสียใจเป็นอย่างมากและขาดใจตายในที่สุด ซึ่งตรงกับนางพันธุรัตน์ในเรื่องสังข์ทอง ที่ออกตามหาพระสังข์ที่หนีออกจากเมืองแต่พระสังข์ไม่ยอมกลับ นางพันธุรัตน์จึงเศร้าเสียใจจนนอกแตกตายในที่สุด ความว่า

เมื่อนั้น
พุ่มพ่ายน้ำตาจบบัลย์

พันธุรัตน์พึงว่าเพียงอาสัญ
เจ้าไปแล้วไหนนั้นจะกลับมา

คิดอ่านอุบายจะหน่ายหนี	เอาเหตุชนนั้นนั้นมาว่า
ถึงไปก็ไม่ขัดธรรยา	เชิญลงมาหาแม่แต่สักน้อย
พอแม่ได้ชมโฉมเจ้า	ให้สหายบรรเทาที่เศร้าสร้อย
แต่รำร้องให้หาเลือดตาย้อย	อุตสาห์สูดติดต้อยห้อยตาม
อย่านึกแครงแครงเลยว่าเป็นยักษ์	มาเถิดลูกกรักอย่าเกรงขาม
ถึงจะอยู่จะไปก็ให้งาม	เจ้าผู้ทราชมรักร่วมชีวา
อันรูปเงาไม้เท้าเกือกแก้ว	แม่ประสิทธิให้แล้วดังปรารถนา
ยังมนต์บทหนึ่งของมารดา	ชื่อวามหาจินตามนตร์
ถึงจะเรียกเต่าปลามัจฉาชาติ	ฝูงสัตว์จับบาทในไพรสนธ์
ครุฑาเทวัญชั้นบน	อ่านมนตร์ขึ้นแล้วก็มาพลัน
เจ้าเรียนไว้สำหรับเมื่ออัปจน	จะได้แก้กันตอนที่คับขัน
แม่อีกคงจะตายวายชีวัน	จงลงมาให้ทันท่วงที

(สังข์ทอง 2508: 86)

นางพันธุรัตน์เกลี้ยกล่อมพระสังข์ว่าจะให้ของวิเศษ รูปเงา ไม้เท้า เกือกแก้วและมนตร์วิเศษ มหาจินตามนตร์แต่พระสังข์ก็ไม่ยอมลงไปหานางพันธุรัตน์ทำให้นางพันธุรัตน์เศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก จึงร้องสั่งว่านางคงหมดวาสนาเพียงเท่านี้และให้พระสังข์ทำศพให้นางด้วยนางพันธุรัตน์ร้องให้เสียใจจนอกแตกตาย ความว่า

สิ้นวาสนาแม่นั้นแน่แล้ว	เผอิญให้ลูกแก้วเอาตัวหนี
จะขอลาอาสัณเฑียรวันนี้	เจ้าช่วยเผาผีมารดา
อันพระเวทวิเศษของแม่ไซ้	ก็จะเขียนลงให้ที่แผ่นผา
จงเรียนรำจำไว้เถิดขวัญตา	รู้แล้วอย่าว่าให้ใครฟัง
เขียนพลงทางเรียกลูกน้อย	มาหาแม่สักหน่อยพอหอยสังข์
แต่พอให้ได้ชมเสียสักครั้ง	ขอสังข์สักคำจะอำลา
แม่อ่อนนอนว่าหนักหนาแล้ว	น้อยหรือลูกแก้วไม่มาหา
ทุ่มทอดตัวลงทรงโศกา	สองตาแดงเดือดดังเลือดนก
ทั้งรักทั้งแค้นแน่นจิต	ยิ่งคิดเคืองขุ่นมุ่นหมก
กลิ้งกลับสับสายเพ้อพก	นางรำร้องจนอกแตกตาย"

(สังข์ทอง 2508: 87)

4.4.4.1 อนุภาคการติดตามในสำนวนร้อยกรอง

เรื่องจันทโครพได้นำอนุภาคการติดตามจากวรรณกรรมเรื่องสังข์ทองมาใช้โดยปรากฏเป็นเนื้อหาในเรื่องจันทโครพ ตอนพราหมณ์มัจฉาหนีจากเมืองท้าวกาละสูรเพื่อออกตามหาจันทวงศ์ เมื่อท้าวกาละสูรตามมาจนพบจึงเกลี้ยกล่อมให้พราหมณ์มัจฉากลับแต่พราหมณ์มัจฉาไม่ยอมกลับแม้ท้าวกาละสูรจะให้มนตร์วิเศษและของวิเศษก็ตาม ทำให้ท้าวกาละสูรเศร้าโศกเสียใจจนถึงแก่ความตาย ความว่า

อสุราเห็นหน้าเจ้าพราหมณ์น้อย	ยิ่งละห้อยหวนจิตคิดสงสาร
ไอลูกเอ๋ยสุดใจอาลัยลาญ	เจ้าก็ปานชีวิตของบิดา
แม้คนผู้ใดจิตใจออกจากร่าง	ก็ปลงวางชีพไปดาวดึงษา

พ่อเป็นยักษ์รักเจ้าดังดวงตา	เป็นเวลาถึงวันจะบรรลีย์
เจ้าจงครองไกรกรงบำรุงภพ	ขอฝากศพอย่าให้ไทรมอยู่ป่าใหญ่
ให้ไพร่ฟ้าสามนต์เขาจุดไฟ	เจ้าจะได้แทนคุณของบิดา
ครั้นเสร็จสิ่งหลังหลอพระชลเนตร	ยกพระเวทออกจารึกเป็นอักษร
ทั้งศาสตราอาคมสำหรับกร	พระภูธรวางเคียงไว้ข้างกาย
ชี้พระหัตถ์ตรัสบอกให้ลูกแก้ว	พ่อม้วยแล้วจงเอาไว้มือเหมือนใจหมาย
ทิพยมนต์มีมารักษากาย	สำหรับชายเขี้ยวชาญในการทัพ
พอขาดปากกรากษสก็ขาดจิต	ถอดชีวิตปลิดใจดังไฟดับ
ก็เอนกายฝ่ายพวกโยธาทัพ	วิ่งเข้ารับยกพยุงเจ้ากรุงไกร

(จันทโครพ 2505: 154-156)

จันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชชุมพล เนื้อหาในส่วนอนุภาคดังกล่าวต้นฉบับชำรุดเสียหาย ปรากฏเพียงตอนต้นของเหตุการณ์ในอนุภาค กล่าวคือ โหรได้ทำนายเหตุการณ์ว่า หากท้าวกาลละสูรออกไปตามพราหมณ์มัจฉาพระองค์จะมีเคราะห์ถึงตายและไม่ได้กลับมาบ้านเมือง

ความว่า

โหรรับจับยามตามสังเกต	ประจักษ์เหตุว่ากษัตริย์จะตัดไชย
จะพลัดพรากจากเสวตรฉัตรชัย	โหรร้องให้กราบกำมบังคมทูล
พระเคราะห์ท้าวคราวนี้ร้ายนัก	จะสิ้นศักดิ์เสื่อมพระเดชเพราะเศษสูญ
จะอาสัญชันษาให้อาดูร	เพราะประยูรมิใช่ญาติชาติชาติ
พระโอรสทรงฤทธิ์เธอหนีรอด	จงยังหยุดอย่าได้ตามพระโณมศรี
แม้ตามไปก็ไม่ได้มาธานี	แต่ชีวิของพระองค์ไม่คืนวัง

(จันทโครพ 2466: 263-264)

4.4.4.2 อนุภาคการติดตามในสำนวนร้อยแก้ว

เล่าเรื่องจันทโครพ กล่าวถึงอนุภาคการติดตาม ตอนพราหมณ์มัจฉาหนีจากเมืองท้าวกาลละสูรเพื่อออกตามหาจันทวงศ์ เมื่อท้าวกาลละสูรตามมาจนพบแต่นางมัจฉาไม่ยอมกลับทำให้ท้าวกาลละสูรเศร้าโศกเสียใจจนถึงแก่ความตาย ความว่า

“พ่อรักเจ้าดังดวงตา เมื่อพ่อตายแล้วเจ้าจงครองเมืองแทนพ่อด้วยและขออย่าทิ้งศพไว้ในป่ามนตร์วิเศษที่พ่อเขียนให้เจ้าจงท่องให้ได้ เวลาต่อสู้กับใครถ้าได้รับบาดเจ็บจงร้ายมนตร์แล้วร่างกายจะกลับเป็นปกติ กระบองวิเศษพ่อจะวางไว้คู่กัน หากทำสงครามจะได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ สันรับสั่งท้าวกาลละสูรก็ล้มสิ้นพระชนม์”

(เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 110)

4.4.4.3 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

ไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

4.4.4.4 อนุภาคการอุ้มสมในสำนวนการ์ตูนและเพลง

ไม่ปรากฏเนื้อหาในส่วนดังกล่าว

ตาราง 8 การสร้างสรรค์อนุภาคเรื่องจันทโครพสำนวนต่าง ๆ

อนุภาค	การพิสูจน์	การอุ้มสม	การแปลงกาย	การติดตาม
สำนวน				
สำนวนร้อยกรอง				
จันทโครพ	✓		✓	✓
โรงพิมพ์พานิชสุภผล				
จันทโครพ	✓	✓	✓	✓
โรงพิมพ์องค์การคำครุสภา				
สำนวนร้อยแก้ว				
เล่าเรื่องจันทโครพ	✓	✓	✓	✓
สำนวนการ์ตูนและเพลง				
จันทโครพ สำนักพิมพ์เคไอชน	✓			
พับลีซิ่ง				
จันทโครพ สำนักพิมพ์	✓			
สกายบุ๊กส์				
จันทโครพ วรรณคดีก่อนนอน	✓			

การสร้างสรรค์อนุภาคในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพส่วนเนื้อหาที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้น พบว่าประกอบด้วยอนุภาคที่สำคัญทั้งสิ้น 4 อนุภาค โดยอนุภาคที่สำคัญทั้ง 4 อนุภาคนั้นมาจากรรรณคดีที่สำคัญ 6 เรื่องได้แก่ สมุทโฆษคำฉันท์ของ พระมหाराชครู สมัยกรุงศรีอยุธยา รามเกียรติ์และอุณรุท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อิเหนาและสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และลักษณะวงศ์ของสุนทรภู่ ซึ่งแต่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้วิจัยพบว่า อนุภาคที่นำมาสร้างสรรค์นั้นส่วนใหญ่เป็นวรรณคดีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเรื่องจันทโครพที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมนี้เป็นฉบับแรก คือจันทโครพฉบับโรงพิมพ์พานิชสุภผลในช่วงยุคที่วรรณกรรมวัดเกาะกำลังได้รับความนิยม เรื่องจันทโครพจึงได้รับอิทธิพลในการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมทั้งวรรณคดีในยุคสมัยเดียวกันและการสร้างสรรค์วรรณกรรมในเชิงพาณิชย์เพื่อพิมพ์ออกจำหน่ายในยุควรรณกรรมวัดเกาะ โดยการสร้างสรรค์อนุภาคในเรื่องจันทโครพนั้นช่วยขบขันให้แก่เนื้อเรื่องมีความเด่นชัด

มากยิ่งขึ้น เช่น อนุภาคการพิสูจน์ อนุภาคการอุ้มสม และอนุภาคการแปลงร่างช่วยขับเคลื่อนแก่นเรื่อง การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ทั้งนี้อนุภาคการอุ้มสมยังเป็นอนุภาคที่สร้างปมปัญหาของเรื่องทำให้เรื่องมีประเด็นที่น่าติดตาม ส่วนอนุภาคการติดตามเป็นอนุภาคที่ทำให้เรื่องมีความสนุกสนานน่าติดตามเพิ่มขึ้น

การสร้างสรรคัวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 4 ด้าน คือ โครงเรื่อง ตัวละครแก่นเรื่อง และอนุภาค ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างสรรคัวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ตามความต้องการของผู้เสพที่ต้องการการเสพวรรณกรรมที่มีความสนุกสนาน มีเนื้อหา แก่นเรื่อง เหตุการณ์ โครงเรื่องและอนุภาคที่โดดเด่น ผู้สร้างจึงมีพันธกิจในการสร้างสรรคัวรรณกรรมเพื่อตอบสนองต่อความมุ่งหวังของผู้เสพที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ การสร้างสรรคัทั้ง 4 ด้านดังกล่าวถึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้สร้างใช้สร้างสรรคัวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เพื่อตอบสนองต่อปัจจัยทางด้านผู้เสพ ความนิยมของยุคสมัยและสื่อที่มีผลต่อวรรณกรรม

บทที่ 5

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวนพบว่าเรื่องจันทโครพมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันตามประเภทและจุดมุ่งหมายในการสร้างวรรณกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพเป็นที่จดจำและยังคงอยู่คู่กับสังคมในทุกยุคสมัย โดยมีการสร้างเป็นวรรณกรรมในประเภทต่างๆ ที่ยังคงสืบทอดเรื่องจันทโครพซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพตามประเภทของวรรณกรรมโดยแบ่งวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวน ออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

- 5.1 สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา
- 5.2 สำนวนร้อยกรอง
- 5.3 สำนวนร้อยแก้ว
- 5.4 สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ
- 5.5 สำนวนการ์ตูนและเพลง

5.1 สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่เป็นที่มาของเรื่องจันทโครพ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นถึงโทษและต้นหาของสตรี ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันเป็นแก่นเรื่องในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ โดยทำการศึกษาสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้งสิ้น 2 เรื่อง ได้แก่

1. จุฬนุคคหบัณฑิต
2. จุลลนุคคหชาดก

5.1.1 การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการสั่งสอนพระภิกษุ

เรื่องจันทโครพเป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากเรื่อง จุฬนุคคหบัณฑิตและจุลลนุคคหชาดกในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยมีแก่นเรื่องเพื่อแสดงให้เห็นถึงโทษและต้นหาของสตรีที่มีต่อบุรุษ ซึ่งมีมูลเหตุมาจากภิกษุหนุ่มผู้กระสันจะสึก ดังปรากฏเนื้อหาใน จุลลนุคคหชาดก ในปรารภเรื่อง ดังนี้

“พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ถูกภรรยาเก่าประเล้าประโลม จีตรัสพระธรรมเทศนานี้” พระศาสดาจึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุ หญิงนี้กระทำความพินาศให้แก่เธอ ในบัดนี้เท่านั้นหาได้ แม้ในกาลก่อน เธออาศัยหญิงนี้ถูกตัดศีรษะด้วยดาบ เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงเอาเรื่องในอดีตมาสาธก”

(พระไตรปิฎก 2552: 871)

เนื้อเรื่องใน **จุลลธนุคคหชาดก** ได้แสดงให้เห็นถึงโทษและต้นหาของสตรี ที่สอดแทรกโดยตลอดทั้งเรื่อง โดยมีลักษณะเด่น คือ ใช้สิ่งสอนภิกษุให้มันอยู่ใน “อสุภมาน” ไม่ยึดติดอยู่กับต้นหา อันเป็นหนทางสู่ความเสื่อม หากภิกษุใดตัดต้นหาได้ ก็จะตัดเครื่องผูกแห่งมารได้

ลักษณะเด่นของชาดกทั้ง 2 เรื่องคือ การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในการสั่งสอนพระภิกษุ เพื่อให้หลุดพ้นจากต้นหาซึ่งเป็นหนทางไปสู่ความเสื่อม ทั้งนี้ต้นหาที่นำเสนอในนิทานชาดกทั้ง 2 เรื่องนั้น มีการอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดต้นหา โทษของต้นหาและวิธีการขจัดต้นหา

ต้นหาของสตรีที่ปรากฏในเรื่อง คือ ความอยากที่มากเกินไป ความใคร่ในกาม ซึ่งภรรยาของจุลลธนุคคหบัณฑิตเกิดต้นหาครอบงำอันเนื่องมาจากความรักที่เกิดขึ้นทันทีทันใดในตัวโจรดังเนื้อหาใน **จุลลธนุคคหชาดก** ความว่า

“จุลลธนุคคหบัณฑิตทำให้โจรล้มลงและนั่งทับบนอกของหัวหน้าโจร คิดว่าจะตัดศีรษะของนายโจร จึงขอดาบมาจากมือของภรรยา ฝ่ายภรยานั้นกระทำความรักในหัวหน้าโจรขึ้นในทันใดนั้น จึงวางตัวดาบที่มือโจร วางผักดาบที่มือของสามี นายโจรจับถูกด้ามของตัวดาบจึงชักดาบออกตัดศีรษะของจุลลธนุคคหบัณฑิต”

(พระไตรปิฎก 2552: 873)

จากเนื้อหาข้างต้น ความรักที่ภรรยาของจุลลธนุคคหบัณฑิตเกิดขึ้นในตัวโจรป่า ทำให้เห็นภาพของต้นหาที่เกิดขึ้นจากความรักเป็นเหตุทำให้เกิดต้นหาความใคร่ในกาม ซึ่งภรรยาของจุลลธนุคคหบัณฑิตไม่สามารถหักห้ามตนเองได้ ทำให้นางแสดงพฤติกรรมที่เป็นโทษต่อสามีคือการนอกใจและร่วมมือกับชายอื่นฆ่าสามีของตน

5.1.2 การเสนอแนวคิดเรื่องต้นหา

นอกจากนี้**จุฬนุคคหบัณฑิต** และ**จุลลธนุคคหชาดก** ยังเสนอแนวคิดที่ว่าผู้ที่ถูกต้นหาครอบงำย่อมที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นเดิมอีก ซึ่งเป็นการเน้นย้ำว่าต้นหาเป็นเครื่องผูกแห่งมาร หากไม่สามารถแก้เครื่องผูกนั้นได้ย่อมกระทำพฤติกรรมนั้นอีก โดยเนื้อหาที่นำเสนอความคิดดังกล่าว คือเนื้อหาตอนที่โจรตัดสินใจที่จะทิ้งภรรยาของจุลลธนุคคหบัณฑิตไว้ที่ริมน้ำเพราะกลัวว่าเมื่อนางเห็น ชายอื่นก็จะกระทำกับตนเองแบบที่กระทำกับจุลลธนุคคหบัณฑิต ความว่า

“นายโจรเดินคิดไปว่าเบื้องตัน หญิงนี้ให้ฆ่าสามีที่ตระกูลให้ก่อน ก็ครั้งเห็นคนอื่นอีกคนหนึ่ง เข้าก็จักกระทำอย่างนั้นแหละแม่กะเรา เราควรทิ้งหญิงนี้เสีย ครั้งในระหว่างทางได้เห็นแม่น้ำน้อยสายหนึ่งมีพื้นต้น มีน้ำเต็มมาชั่วคราว จึงกล่าวว่า นางผู้เจริญจะเชยในแม่น้ำนี้ดูร้าย พวกเราจะกระทำอย่างไร นางกล่าวว่า ข้าแต่สามี ท่านจงกระทำเครื่องอาภรณ์ภักดิ์ให้เป็นห่อด้วยผ้าห่มของดิฉัน นำไปฝังโน้นแล้วจงกลับมาพาดิฉันไป นายโจรนั้นรับคำว่าตกลงแล้วถือเอาเครื่องอาภรณ์ภักดิ์ทั้งหมดลงสู่แม่น้ำ ทำที่เป็นว้ายข้ามไปถึงฝั่งโน้นแล้วได้ทิ้งนางไปเสีย”

(พระไตรปิฎก 2552: 874)

เนื้อหาในตอนดังกล่าวนอกจากจะนำเสนอว่าผู้ถูกต้นหาครอบงำย่อมจะแสดงพฤติกรรมเช่นเดิมอีก ยังใช้สัญลักษณ์ในการนำเสนอต้นหาที่ภรรยาของจุลลธนุคคหบัณฑิตไม่สามารถ

หลุดพ้นได้ คือ ใช้แม่น้ำเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อว่าโจรสลัดสามารถหลุดจากต้นหาที่มีต่อภรรยา จุลลธนูคหบดีภักติดได้ จึงสามารถทิ้งนางข้ามแม่น้ำมาและหลุดพ้นจากต้นหาที่เกิดจากตัวนางได้ ฝ่ายภรรยาของจุลลธนูคหบดีภักติดที่ไม่สามารถละทิ้งต้นหาเครื่องผูกแห่งมารของตนได้จึงไม่สามารถข้ามแม่น้ำนั้นได้

ต้นหาที่ครอบงำภรรยาของจุลลธนูคหบดีภักติด ถูกเน้นย้ำอีกครั้งด้วยบททดสอบของ ท้าวสักกะที่ทรงตรวจุโลกอยู่ จึงต้องการข่มให้นางอับอาย ซึ่งการทดสอบของท้าวสักกะ คือ ท้าวสักกะแปลงเป็นสุนัขจิ้งจอกคาบเนื้อไปตรงหน้านางและมีปลาระโดดขึ้นมา สุนัขจิ้งจอกจึงทิ้ง เนื้อที่คาบเพื่อจะเอาปลาแต่ปลาระโดดลงไปในน้ำ นกบินมาโฉบเอาชิ้นเนื้อไปในอากาศ สุนัขจิ้งจอกจึงไม่ได้ทั้งสองอย่าง นางเห็นดังนั้นจึงหัวเราะเยาะสุนัขจิ้งจอก เมื่อนางได้หัวเราะเยาะ สุนัขจิ้งจอกที่ถูกความอยากร คือ ต้นหา ครอบงำทำให้พลาดทั้งจากชิ้นเนื้อและปลา สุนัขจิ้งจอกจึง กล่าวข่มให้นางอับอายว่า “โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เจ้านั้นแหละเสื่อม จากผิวและชายขู ชบเซาแม้ว่าเราเสียอีก” ซึ่งการทดสอบดังกล่าวทำให้เห็นว่า นางไม่ได้ตระหนัก ถึงโทษของต้นหา ความอยากได้เกินไปที่ครอบงำนางและสิ่งที่นางได้กระทำ นางจึงหัวเราะเยาะ สุนัขจิ้งจอกที่พลาดจากชิ้นเนื้อและปลาด้วยต้นหาเข้าครอบงำเช่นเดียวกันกับนาง

เมื่อท้าวสักกะข่มให้นางได้รับความอับอายในความผิดของตนเองแล้ว ยังตรัสสั่งสอน นางว่า “ผู้ใดนำภานะดินไป แม้ภานะสาริด ผู้นั้นก็ต้องนำไป บาปที่เจ้าทำไว้นั้นแหละเจ้าจะทำ อย่างนั้นอีก” จึงเป็นการเน้นย้ำว่าผู้ที่ถูกต้นหาครอบงำ มีความอยากได้เกินไปย่อมจะแสดง พฤติกรรมเช่นนั้นอีกเมื่อมีโอกาส

ประชุมชาดกใน **จุฬารุคคหบดีภักติด** ได้แสดงหลักธรรมคำสอนเรื่องต้นหาแก่ภิกษุผู้ กระสันจะสึกผู้เป็นมูลเหตุให้ตรัสเล่านิทานชาดก ความว่า “ทรงโอวาทภิกษุเหล่านั้นว่า หญิงนั้นปลง บัณฑิตผู้เลิศในชมพูทวีปทั้งสิ้น จากชีวิตเพราะความสืเนหาในชายคนหนึ่งซึ่งตนเห็นครูเดียวกัน อย่างนี้ ภิกษุเธอจงตัดต้นหาของเธอ อันปรารถนาหญิงนั้นขึ้นเสีย” (พระไตรปิฎก 2552: 314-315) และทรงแสดงธรรมให้ยิ่งขึ้นไปเพื่ออธิบายหลักธรรมเรื่อง ต้นหา ว่า “ต้นหาย่อมเจริญยิ่งแก่ชนผู้ถูก วิตกย่ำยี มีราคะจัด เห็นอารมณ์ว่างาม บุคคลนั้นย่อมทำเครื่องผูกให้มัน ส่วนภิกษุใด ยินดีในธรรม เป็นที่เข้าไปประับวิตกเจริญอุสภมานอยู่ มีสติทุกเมื่อภิกษุนั้นแลจักทำต้นหาให้สูญสิ้นได้ ภิกษุนั้น จะตัดเครื่องผูกแห่งมารได้” ซึ่ง “อุสภมาน” ในที่นี้คือ การเพ่งสมาธิพิจารณาซากศพเพื่อตั้งอารมณ์ ให้เห็นว่า ไม่มีอะไรสวยสดงดงาม มีแต่ความสกปรกโสโครก น่าเกลียดน่าสะอิดสะเอียนกรณีฐานใน หมวดอสุภกรรมฐานมีความหมายในรูปนี้ จึงเป็นกรณีฐานที่ระงับดับอารมณ์ที่ใครอยู่ในกามารมณ์ ได้ ทำยที่สุดภิกษุผู้กระสันจะสึกเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาจบก็บรรลุโสดาบัน

ต้นหาของสตรีที่ถูกนำเสนอในนิทานชาดกทั้ง 2 เรื่องนั้นมีการนำเสนอทั้งในปรารภเรื่อง อดีตนิทานและประชุมชาดก ทำให้ทราบว่าต้นหาของสตรีเกิดจากความใคร่ในกามซึ่งเกิดจากความรักและความอยากได้ที่เกินพอดี ทั้งนี้หานยังเสนออีกว่า ผู้ใดเมื่อถูกต้นหาครอบงำย่อมที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นซ้ำอีกเมื่อมีโอกาส ซึ่งในนิทานพฤติกรรมของสตรีที่ถูกต้นหาครอบงำ คือพฤติกรรมการมีชู้นอกใจสามี เป็นการย่ำถึงแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีรวมทั้งหลักธรรมเรื่องต้นหา

การนำเสนอหลักธรรมคำสอนเรื่องต้นหาที่เป็นลักษณะเด่นของนิทานชาดกทั้งสองเรื่องนี้ ได้นำเสนอหลักธรรมเรื่องโทษและต้นหาของสตรีโดยการอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดต้นหา โทษของต้นหาและวิธีการขจัดต้นหา ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจหลักธรรมคำสอนได้อย่างชัดเจน ลักษณะเด่นอีกประการคือการเน้นย้ำซ้ำๆซึ่งปรากฏในเรื่องทำให้เมื่อมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ จึงมีการสืบทอดลักษณะเด่นดังกล่าว เช่น การนำเสนอแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี ผ่านตัวละครโจรและการทดสอบของท้าวสักกะ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเข้าใจหลักธรรมได้ง่าย โดยวิธีการเน้นย้ำซ้ำๆดังที่ใช้นิทานชาดก และยังคงสืบทอดวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของนิทานชาดก คือ สอนให้บุรุษตระหนักถึงโทษและต้นหาของสตรี

5.2 สำนวนร้อยกรอง

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนที่เก่าแก่ที่สุด พบแทรกอยู่ในนิทานเรื่องปาจิตกุมารกลอนอ่าน วรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี และในสมัยรัตนโกสินทร์อีก 5 สำนวนรวมวรรณกรรมเรื่องจันทโครพประเภทร้อยกรองทั้งสิ้น 6 สำนวน ได้แก่

1. จันทโครพ ในนิทานปาจิตกุมารกลอนอ่าน
2. จันทโครพ สำนวนโรงพิมพ์พานิชสุภผล
3. จันทโครพ จากหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่
4. จันทโครพ สำนวนองค์การค้าคุรุสภา
5. จันทโครพคำโคลง
6. จันทโครพคำฉันท์

จากการศึกษาลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพประเภทร้อยกรอง ผู้วิจัยพบว่า มีลักษณะเด่นคือ กลวิธีการนำเสนอเรื่องซึ่งปรากฏด้วยกัน 3 ประการ คือ การขยายความ การแทรกนิทานซ้อนนิทาน และบทพรรณนาธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพประเภทร้อยกรองแตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครพประเภทอื่น

5.2.1 การขยายความ

การขยายความเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพจากนิทานชาดกขนาดสั้นมาเป็นนิทานขนาดยาวแบบนิทานประโลมโลก มีการนำเรื่องราวมาขยายความและให้รายละเอียดที่ซับซ้อนเพิ่มมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ในลักษณะการขยายความ คือขยายเนื้อความเดิมให้ยาวออกไปโดยการให้รายละเอียดซึ่งเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมสำนวนร้อยกรองที่ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการตามเพื่อให้เกิดอารมณ์ในการเสพวรรณกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเป็นเนื้อเรื่องหลักและเนื้อเรื่องเสริมที่แต่งเติมขึ้นมาในภายหลังคือเหตุการณ์หลังจากพระอินทร์สาปนางโมราและชุบชีวิตจันทโครพ การเพิ่มเติมในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการขยายความที่สังเกตได้ชัดเจน นอกจากการขยายความลักษณะนี้แล้ว ยังมีการขยายความในอีกลักษณะหนึ่งคือการให้รายละเอียดในเหตุการณ์ เช่น การบรรยายรายละเอียดของเหตุการณ์อารมณ์ความรู้สึก หรือความคิดเห็นของตัวละครที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริง เข้มข้น สร้างสรรค์จินตนาการเพื่อให้เกิดอารมณ์กับผู้อ่านเสพวรรณกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตาราง 9 เปรียบเทียบแสดงการขยายความ อนุภาคการย่นพระขรรค์

สำนวน	เนื้อหา
จุลลธนูคคหชาดก	ตั้งนี้แล้วจึงให้นาดาบมาจากมือของภรรยา ภรยานั้นกระทำความรักในหัวหน้าโจรขึ้นในทันใดนั้น จึงวางตัวดาบที่มีมือโจร วางฝักดาบที่มีมือของสามีนายโจรจับถูกด้ามของตัวดาบ จึงชักมีดออกตัดศีรษะของธนูคคหบัณฑิต (พระไตรปิฎก 2530: 873)
ปาจิตกุมารกลอนอ่าน	ยังเหลือตายก็แต่นายไฉโจรป่า มนักรธาไล่หลังมากกลางหน แต่รบรับสู้กันประจัญประจัญ พระสุริยนเย็นเยาะจะสนธยา ไฉโจรป่าคว้าจับเอาแขนซ้าย พระโณมฉายจับได้ซึ่งแขนขวา พระขรรค์ช่วยพระให้ไว้กับกลยา พระราชาทรงธรรมจะพันโจร จึงตรัสบอกว่าเจ้าดอมกนทาสุวรรณ ย่นพระขรรค์มาให้พี่แม่สวยสน ขวัญอนงค์หลงรักสมัครโจร มาห้อยโหนท่าสงครามความอารี จนเสียไพร่ตายมอดลงหมดม้วย ถ้าไม่ช่วยก็เห็นชีพจะเป็นผี ผัวก็รักราวกับทรวงดวงชีวี เป็นสองจิตใจอารีเป็นท่ามกลาง ย่นพระขรรค์ผืนด้ามไปให้โจร พระจุมพลถวายคมพระขรรค์ขวาง โจรกระซจากจากพระหัตถ์บาดเป็นทาง มันฟันผางล้มพัวลงกับดิน” (วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 70)

ตาราง 9 (ต่อ)

สำนวน	เนื้อหา
จันทโครพสำนวน องค์การคำครุสภา	อุตลุดุดุดซิงนางโถมยง มาสู่ทำสงครามด้วยความรัก ข้างฝ่ายองค์ภัสตาก็อาลัย พระทรงภุชชุดซิงพระแสงศร พระชักไปโจรไพรกระซอกมา มหาโจรจับสมรข้างกรขวา พระเรียกมิ่งโมราวิลาวัณย์ หึงกาลีไจระกรมกามราศ จะให้ผัวกลัวโจรจะวายว้าง จึ่งยื่นให้เป็นกลางแล้ววางพลัน ข้างปลายคมอยู่หัตถ์กระษัตรา พระแย่งยุดหลุดลุ่ยออกจากหัตถ์ พระเชอองค์ล้มลงกับดินดอน
	ส่วนอนงค์นี้กรักอายโจรไพร จนเสียพรรคพวกพลเป็นไหนไหน เป็นสองใจอยู่ในจิตวนิดา พระหัตถ์หนึ่งกุมกรขนิษฐา ส่วนสุดอายุกลางไม่วางกัน ภัสตาก็กรข้างซ้ายมั้น ยื่นพระขรรค์มาให้พี่ข้างนี้นาง ละโมบมากจะใคร่ครองทั้งสองข้าง จะให้โจรกลัวจะล้างภัสตา ดำพระขรรค์อยู่ข้างมืออายโจรป่า อายโจรคว่ำกระซอกไปจากกร โจรกระหวัดฟันองค์พระทรงศร พระหัตถ์หลุดจากกรนางกัลยา
	(จันทโครพ 2505: 27-28)
โคลงเรื่องจันทโครพ	กัลยาอินชะมกขเม้น คูล้าสันพุงผาย หน้าเนตรก็คมคาย ปากหมวดสองแหยมย้อย นางร่าฟุ้งคิดอัน อยากใคร่จะครอบครอง โดยจิตต์แพศยาทอง ละโมบมากอยากรู้ ใคร่เลือกขรรค์ด้าส่ง เกรงว่าโจรชีวี จึ่งเลือกส่งเป็นที่ ดำพระขรรค์หันย้วย อ้ายทโมนกลับได้ท้วง จันทเครพพล้า โจรแทงเสือกสุดกำ- ต้องพระจันทโครพล้า
	มองนาย โจรเอย ผึ่งพล้ย ขานโถง เขียดโง้งคมฆ่า อกหมอง แผลชู กอบราศ แรงเอย รสอายโจรไพร สามี วอดม้วย ไปทาม กลางนา อยู่ข้างมือโจร ที่ทำ พลาดถ้ำ ลังเหนียว ล้มล้มกลางสนาม
	(จันทโครพคำโคลง 2473: 27-28)

ตาราง 9 (ต่อ)

สำนวน	เนื้อหา
จันทโครพคำฉันท์	พระฟาดด้วยคันศรทรง และท้าว ธ บอกลมรา เจ้าจงเร่งส่งขรรค์มา และพี่จะห้าพันพัน โมรยลโจรณกรรจ์ -ทใครร่วมรสใจรี เขารักเราสู้เสียชี- และควรเราจักเซยชิด หากเราส่งขรรค์สุรฤทธิ์ โอ้เราจะร้างแรมสม คิดแล้วส่งขรรค์ผ้นคม ภรรดาผรุสสู่สมใจ ปางวานโจรยลโผนอน ก็จับผรุสขรรค์ เสือกเสียดเสยสู่ทรวงจัน แกลบกลั่นลัมลง”
	นายโจรลัมลง เร็วเกิดยุพา จินดาแดจันท- วิตแลกรานี้ โจรคงม้วยมิด สู่องค์บรม ส่งตามขรรค์โจร ทโครพถลัน
	(จันทโครพคำฉันท์ 2516: 9-10)

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่าอนุภาคยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ จากจุลลธนูคคหชาดกและจันทโครพสำนวนร้อยกรองมีการขยายความให้รายละเอียดเนื้อหาที่ต่างกัน เพราะรูปแบบการสร้างสรรคัวรรณกรรมที่ต่างกันตามธรรมชาติของรูปแบบวรรณกรรมและวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน ทำให้มีพื้นที่ขอบเขตในการขยายความของเนื้อหาได้ต่างกัน จึงทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนร้อยกรองสามารถให้รายละเอียดของเหตุการณ์อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่เด่นชัดกว่านิทานชาดก ทำให้ผู้อ่านได้รับจินตนาการและความสนุกสนานตามรูปแบบและวัตถุประสงค์ของวรรณกรรมซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสำนวนร้อยกรองซึ่งเกิดจากการขยายความ

ตาราง 10 เปรียบเทียบการขยายความ ความรู้สึกของโจรป่า

สำนวน	เนื้อหา
จุลลนุคคหชาดก	นายโจรเดินคิดไปว่าเบื้องต้นหญิงนี้ให้ฆ่าสามมีที่ตระกูลให้ก่อน ก็ ครั้นเห็นคนอื่นอีกคนหนึ่งเข้า ก็จักกระทำอย่างนั้นนั่นแหละแม้จะเรา เราควร ทิ้งหญิงนี้เสีย
ปาจิตกumarกลอนอ่าน	(พระไตรปิฎก 2530: 874) แต่ผิวรักมันยังฆ่าให้สังขาร ผิวของมันรูปงามอร่ามตา ผิวของมันราวกระลาปักษา อืพาลามันจะล้างให้ว่างวาย จนม้วยมิตตายหมดทั้งเชื้อสาย ไอ้โจรร้ายกัฆาให้รารอ... ก็รินดรจิดให้คิดขาม ไปอยู่ตามหิมวาวพนาคาร หลังน้ำตาแสนเสียดยพลหาญ คืนสถานที่อยู่แต่ก่อนมา (วรรณคดีสมัยธนบุรี เล่ม 2 2533: 71)

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่าจันทโครพสำนวนร้อยกรองมีการขยายความเนื้อหาที่
บรรยายถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร มากกว่าสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถา อย่างชัดเจน
ส่งผลให้ผู้เสพได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้รับอรรถรสจากการเสพและจินตนาการ รวมทั้ง
ได้รับรู้อารมณ์และความรู้สึกของตัวละครซึ่งส่งผลถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เสพวรรณกรรมอีกด้วย

ในวรรณกรรมสำนวนพระไตรปิฎกและอรรถกถา การเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของ
ตัวละคร อรรถรสที่ได้รับจากการเสพและจินตนาการนั้นไม่ใช่จุดมุ่งหมายสำคัญที่วรรณกรรมชาดก
ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาต้องการให้ผู้อ่านรับทราบ จึงทำให้เมื่อมีการสร้างสรรค์วรรณกรรม
เรื่องจันทโครพ ในสำนวนร้อยกรองต่อมาในภายหลัง ผู้แต่งจึงใช้วิธีการขยายความ เพื่อสร้างสรรค์
ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ขยายขอบเขตสัมผัสทางด้านเนื้อหา อารมณ์ความรู้สึกและความสมจริง
ของเนื้อหาให้กับผู้เสพ โดยอาศัยธรรมชาติของรูปแบบวรรณกรรมที่นำมาสร้างสรรค์วรรณกรรม
เรื่องจันทโครพ

5.2.2 การแทรกนิทานซ้อนนิทาน

การแทรกนิทานซ้อนนิทานที่พบในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพนั้น เป็นการ
แทรกนิทานในลักษณะของนิทานอธิบายเหตุ ที่ใช้อธิบายพฤติกรรมหรือลักษณะตามธรรมชาติของ
สัตว์ต่อเนื่องจากบทพรรณนาธรรมชาติซึ่งตัวละครจะถามคำถามถึงพฤติกรรมหรือลักษณะ

ตามธรรมชาติของสัตว์ โดยตัวละครอีกตัวหนึ่งจะเล่านิทานประกอบเพื่ออธิบายและตอบคำถามของตัวละคร ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรองพบการแทรกนิทานซ้อนนิทานจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องนกยูงกับกาและเรื่องกากับนกออก

นิทานเรื่องนกยูงกับกาเป็นนิทานที่มีเนื้อหาอธิบายถึงลักษณะขนที่สวยงามของนกยูงว่ามีที่มาอย่างไรและทำไมกาถึงมีขนสีดำไม่สวยงามเหมือนนกยูง ความว่า

พะวงนอนถามซึ่งนามนก	ไยวิหคจึงรู้ลำแพนหาง
พระแยมเยื้อนเบือนนลยุบลนาง	แต่ก่อนปางนั้นเจ้าเขาเล่ากัน
ว่ายังมียุรากับการ้าย	จึงผลัดกันเขียนลายให้เจิดจัน
กาประดิษฐ์คิดเขียนนกยูงพลัน	ให้ขนนั้นเขียวเหลืองดูเรื่องพราย
ถึงที่กามยุราจงลงรัก	แล้วจะปักทองใส่ให้เจิดฉาย
สกุณกาลามกไม่มีอาย	ไปกินกายสุนัขในสาชล
มยุราเห็นกาก็เกลียดนัก	จึงทิ้งรักไว้ให้แห้งไม่เขียนขน
เห็นกามารำร่าออกอวดตน	เท็จจริงอยู่แก่คนเขาเล่ามา

(จันทโครพ 2505: 18-19)

นิทานเรื่องที่สอง นิทานเรื่องกากับนกออกเป็นนิทานที่มีเนื้อหาอธิบายถึงพฤติกรรมตามธรรมชาติของกากับนกออกที่ไม่ชอบกัน เมื่อนกออกเห็นกาก็จะคอยหลบซ่อนไม่เข้าใกล้กา ความว่า

เอนกออกนั้นยังไรโฉนเล่า	กาจึงเฝ้าตอมตามอยู่อิงมี
พระจุนนางทางบอกยุบลมี	เมื่อเดิมทีสกุณาไปหาภักษ
เข้าจกฉวยเฉียวปลาเอามาได้	เขาก็ก๊โงยงถูกทวารหนัก
ลูกกระสุนคาทวารรำคาญนัก	แทบจะขาดชีวังลงหลายครา
กานั้นเป็นเพื่อนไปเยือนถาม	นกออกบอกความละห้อยหา
แม้เนเกลอช่วยมิให้ม้วยมรณา	จะเป็นข้าของสหายจนวายปราน
กานกรรมจมนั้หมายอุบายบอก	ให้นกออกลงแซ่กระแสน
ลูกกระสุนจึงละลายไม่วายปราน	คิดรำคาญกลัวต้องเป็นข้ากา
เที่ยวตัดต้นสัญจรไปซ่อนกาย	การู้ว่าไม่วายก็ตามหา
นี่แลน้องจึงต้องเป็นข้ากา	ใครเชื่อว่าพี่ก็ว่าไปตามกัน

(จันทโครพ 2505: 19)

ผู้วิจัยพบว่าการแทรกนิทานซ้อนนิทานทั้ง 2 เรื่องผู้แต่งใช้เพื่อเสริมบทพรรณนาธรรมชาติให้มีความน่าสนใจ อธิบายถึงพฤติกรรมและลักษณะตามธรรมชาติของสัตว์ให้ความรู้ทางธรรมชาติอีกทั้งยังเป็นการแสดงภูมิความรู้ของผู้แต่งอีกด้วย การแทรกนิทานซ้อนนิทานจึงเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรอง พบได้ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

สำนวนที่แต่งเป็นนิทานคำกลอน ซึ่งได้แก่ สำนวนโรงพิมพ์พานิชสุขุมผล สำนวนในหนังสือ ประวัติคำกลอนสุนทรภู่และสำนวนองค์การคำครุสภา

5.2.3 บทพรรณนาธรรมชาติ

บทพรรณนาธรรมชาติเป็นลักษณะเด่นของสำนวนร้อยกรองในวรรณกรรมเรื่อง จันทโครพเป็นเนื้อหาที่ใช้พรรณนาความงามของธรรมชาติตามขนบของวรรณกรรมร้อยกรองโดย บทพรรณนาธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพนั้นมีลักษณะเด่นด้านความหลากหลายของพืช และสัตว์ ที่ใช้ในการพรรณนาและสอดคล้องกับลักษณะเด่นการแทรกนิทานซ้อนนิทานซึ่งปรากฏ ต่อเนื่องในบทพรรณนาธรรมชาติ ที่พบได้ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพรูปแบบร้อยกรองทั้งสิ้น 5 สำนวน โดยสำนวนที่ไม่มีบทชมธรรมชาติคือสำนวนที่เป็นนิทานซ้อนนิทานอยู่ในปาจิตกumar กลอนอ่าน เนื่องจากจันทโครพสำนวนนี้เป็นเรื่องเล่าอยู่ในนิทานเรื่องอื่น จึงทำให้การเล่าเรื่อง เป็นไปอย่างกระชับ รวดเร็ว จึงไม่ปรากฏบทชมธรรมชาติในสำนวนนี้

ตาราง 11 การเปรียบเทียบบทชมธรรมชาติ

สำนวน	เนื้อหา
จันทโครพ สำนวนองค์การคำครุสภา	พยัคฆ์มาตรหมอบมุ้งเขม้นหมาย กระโจนกัดพัดกว้างให้วางวาย เสื่อตะกายกอดกัดเป็นเหยื่อกิน จิ้งจอกน้อยคอยด้อมล้อมพยัคฆ์ เข้านอนปลักคอยตะครุบอยู่ริมหิน เห็นเสื่อพัดกัดกว้างหว่างคิรินทร์ จิ้งจอกกินกว้างเหลือที่เสื่อล้ม สิงหราชตอดเดินตะดุ่มเตาะ เมียงละเมาะหมายคู่จะสูสม นรสิงห์ลึงค่างกลางพนม (จันทโครพ 2505: 19-20)
จันทโครพคำฉันท์	ภูหมอบมองเมียงเสื่อสาว บุตรน้อยแล่นกราว กระเริ่บกระกรอบยอบยล ชะมดฉม้นหมึกคน ตุ่นต่ายจงจรล หมูเถื่อนกระทิงโทองเทง สิงคาลลานเหลียวแลเลง หุเห่าเห่าหวาง ก็แล่นสะกิดกันทาง (จันทโครพคำฉันท์ 2516: 6)

เรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรองที่มีบทพรรณนาธรรมชาติที่โดดเด่นที่สุด คือ **จันทโครพคำโคลง** ซึ่งมีบทพรรณนาธรรมชาติที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติทางน้ำชมพืชน้ำ ชมปลา ธรรมชาติทางบกชมผลไม้ ชมดอกไม้และชมนก

บทพรรณนาธรรมชาติชมพืชน้ำใน **จันทโครพคำโคลง** เนื้อหาบทพรรณนาธรรมชาติต่อเนื่องจากบทลงสรพรรณนาถึงพืชน้ำชนิดต่างๆและดอกบัว นอกจากกล่าวถึงความงามของดอกบัวแล้วผู้แต่งยังใช้ดอกบัวซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนหน้าอกของผู้หญิงเชื่อมโยงสู่บทนารีปราโมทย์ได้อย่างโดดเด่น ความว่า

สององค์ลงเล่นน้ำ	ในวง สระเอย
น้ำสะอาดใสสร	โสรจน้ำ
ชมโกมุทบุษบงค์	บัวเผื่อน ผันแฮ
ดอกเต่งตูมบานล้ำ	ตลบฟุ้งเสาวคนธ์
ชื่นกระมลสาโรชเกื้อ	กำจร
สองรืนสโมสร	สุดปลื้ม
พระเชยปิโยทร	นุชเทียบ บัวฤา
ขอโทษเกิดเรียมยืม	หยิบน้อยอย่าหวง
ของปวงในสระโน้น	อเนกอนันต์ พระเอย
สัตตบุษย์สัตตบรรณ	ระบัดพร้อม
ทั้งกระจับสุหร่ายสน-	ตวาจอกแหenna
ใยไม่ชมมาต่อม	ดอดต้องบัวฉนั้น

(จันทโครพคำโคลง 2473: 14)

จากบทโคลงข้างต้นผู้แต่งบทพรรณนาธรรมชาติได้กล่าวถึงพืชน้ำและบัวหลายชนิด ได้แก่ กระจับ สาหร่าย ผักตบชวา จอก แหน บัวแดง บัวเผื่อน บัวผัน บัวหลวงและบัวสาย ได้อย่างเป็นธรรมชาติและประสานเข้ากับบทนารีปราโมทย์ได้อย่างกลมกลืน

บทพรรณนาธรรมชาติ บทชมปลา ผู้แต่งได้แต่งบทชมปลาต่อเนื่องจากบทชมพืชน้ำ กล่าวถึงปลาชนิดต่างๆหลากหลายสายพันธุ์โดยแต่งในลักษณะการนำชื่อปลามาร้อยเรียงกัน ความว่า

ฉิวๆ ใจชื่นน้ำ	ชมปลา
ดูมากมั่งมัยสา	ใหญ่น้อย
ดำผุดพ่นชล	ลอยฟ่อง ฟ่องแฮ
ว่ายแฉลบเกล็ดพริ้ว	พลิกท่องฉวัดเฉวียน

ตะพงตะเพียนกะไห้	เหวสวาย
กะทะกะทิงกริมกราย	กรับก้าง
สลิตสลาดหลดลาย	เสื่อสูบ
กะดีกะโดงหูช้าง	ช้อนเค้าโคกแขยง
กทงแขงเนื้ออ่อน	อูยอูก
หมอมหมักชะโดตุก	บู้บ้ำ
กตกัตกะแหตุก	แกกระบอก
สีเสียดกระสงชีวส้า	สากเส้าหลากหลาย

(จันทโครพคำโคลง 2473: 15)

บทชมปลาข้างต้นผู้แต่งกล่าวถึงพันธุ์ปลาหลากหลายสายพันธุ์ ได้แก่ ตะพง(กะพง) ตะเพียน กะไห้ เหว สวาย กะทิง กริม กราย กรับ ก้าง สลิต สลาด หลด เสื่อ สูบ กะดี กะโดง หูช้าง ช้อน เค้า โคก แขวง กทง(กะโทง) แขวง เนื้ออ่อน อูย หมอ หมัก ชะโด ตุก บู้ บ้ำ กต กัต กะแห ตุกแก (ตุ๊กแก) กระบอก สีเสียด กระสง ชิว ส้า สาก เส้า รวมพันธุ์ปลาทั้งสิ้น 43 ชนิด

บทพรรณนาธรรมชาติ ชมผลไม้ ผู้แต่งได้แต่งบทชมผลไม้ หลังจากจันทโครพและนางโมราสรงน้ำเสร็จแล้วชวนกันออกเดินทางกลับบ้านเมืองต่อ ระหว่างทางที่เดินในป่าทั้งสองได้ชมธรรมชาติระหว่างทางจนถึงแนวป่า จึงกล่าวถึงบทชมผลไม้ขณะทั้งสองหยุดแวะพักผ่อนและกินผลไม้ ความเป็น

พระจึ่งสุนทรถ้อย	ถามขนิษฐ
หยากสิ่งใดจะปลิด	ปอกป้อน
ปริงปรางประยงชิต	ชมพู่แสรกฤา
ล้นจีพลับผลสะท้อน	ห่อแท้ปุยหวาน
ยามกันดานหล่อนลัม	ลองรสดูเทอญ
พอผ่อนหิวระทด	ถ่วงท้อง
ผลสุกสุกสดสด	สอยเก็บมาแฮ
พระพี่แลนางน้อง	นั่งป้อนกันเสวย

(จันทโครพคำโคลง 2473: 17)

บทชมผลไม้ข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงผลไม้ นานาชนิด ได้แก่ ปริง (มะปริง) ปราง (มะปราง) ประยงชิต (มะยงชิต) ชมพู่ แสรก ลิ่นจี พลับ สะท่อน (กระท้อน) รวมผลไม้ทั้งสิ้น 8 ชนิดซึ่งล้วนแล้วเป็นผลไม้ที่คนไทยรู้จักกันเป็นอย่างดี ทั้งผลไม้ที่มีลักษณะของผลไม้ป่าและผลไม้ที่ปลูกเป็นพืชสวนที่มีการคัดสรรสายพันธุ์เลือกคุณลักษณะที่พิเศษโดยเฉพาะ เช่น กระท้อนหอ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของบทพรรณนาธรรมชาติดังกล่าวทั้งยังแสดงถึงความรอบรู้เกี่ยวกับผลไม้และการเกษตรของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี

บทพรรณนาธรรมชาติ ชมดอกไม้ ผู้แต่งได้กล่าวชมความงามของดอกไม้และกลิ่นอันหอมหวานซึ่งผู้แต่งใช้วิธีการรวบรวมชนิดของดอกไม้มาร้อยเรียงกันเป็นโคลง เช่นเดียวกันกับบทชมปลา ชมผลไม้ ความว่า

แสนสอยเลยลาศเต้า	ตามผลู
ชื่นจิตต์พลางเพลินดู	ดอกไม้
แย้มบานแบ่งเรณู	นวลกลิ่น
ทั้งนำหลังเหนือใต้	ดลบฟุ้งหวานหอม
พยุพยอมจันท์กะพ้อ	พิกุลนมสวรรค์เอย
กระทุ้มกระถิ่นสุกรม	เกดแก้ว
กาหลงประยงค์ยม-	โดยประดู่
บุณนากนมแมวแก้ว	จิงจ้อจวงจันท์

(จันทโครพคำโคลง 2473: 17)

บทชมดอกไม้ข้างต้น ผู้แต่งได้กล่าวชมความงามของดอกไม้และกลิ่นหอมหวานของดอกไม้โดยรวบรวม ดอกไม้ชนิดต่างๆไว้ดังนี้ พยุ พะยอม จันท์กะพ้อ พิกุล นมสวรรค์ กระทุ้ม กระถิ่น สุกรม เกด แก้ว กาหลง ประยงค์ ยมโดย ประดู่ บุณนาก นมแมว แก้ว จิง จ้อ จวง จันท์ รวมทั้งสิ้น 21 ชนิด ซึ่งล้วนเป็นดอกไม้ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและมักปรากฏในบทพรรณนาธรรมชาติของวรรณกรรมอีกหลายเรื่อง

บทพรรณนาธรรมชาติ ชมนกชมไม้ ผู้แต่งได้กล่าวชมความงามของนกและต้นไม้ไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้วิธีการเล่นคำและเล่นเสียง ทำให้บทพรรณนาธรรมชาติ ชมนกชมไม้ดังกล่าวมีลักษณะที่โดดเด่น ต่างจากบทพรรณนาธรรมชาติที่ปรากฏในเรื่องจันทโครพสำนวนอื่น ๆ ความว่า

ยลวิหคใหญ่น้อย	นานา
ว่ายว่อนเวหาหา	แห่งยัง
ผองพรรคระกากา	เกาะกิ่ง เฌอแฮ
เสียงเสนาสนนทั้ง	ท่งจันจริงจริง

แก้วกะลิงเกาะแก้ว	กาหลง
ยางเจ้าจับยางยง	ใหญ่ตัน
หงส์พักมหาหง	ยงอยู่พยุงนา
จิบจวบจอนแจจัน	จับไม้เบญจพรรณ
เขวช้นคู่คู่	คอคู
หัวผงกตะกุกกู	กุกู
ปีกปองปองปองกู	ดีท่วงทีนา
สองนกสูสู	ซอซอซอเสียงขรม

(จันทโครพคำโคลง 2473: 18)

บทพรรณนาธรรมชาติ ชมนกชมไม้ข้างต้น นอกจากจะให้ความงามตามธรรมชาติของสัตว์ป่า นกและต้นไม้แล้ว บทพรรณนาธรรมชาติยังกล่าวยังได้แสดงให้เห็นถึงฝีมือการแต่งโคลงของผู้ประพันธ์ได้เป็นอย่างดีเพราะผู้ประพันธ์ใช้วิธีการเล่นคำและเล่นเสียงทำให้บทพรรณนาธรรมชาติดังกล่าวมีความไพเราะและมีลักษณะที่โดดเด่น

ลักษณะเด่นด้านบทพรรณนาธรรมชาตินั้น เป็นหนึ่งในขอบของการแต่งวรรณกรรมสำนวนร้อยกรอง ซึ่งสามารถพบได้ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้งสิ้น 5 สำนวน เมื่อพิจารณาทั้ง 5 สำนวน ผู้วิจัยพบว่า จันทโครพคำโคลงมีบทพรรณนาธรรมชาติที่มีลักษณะเด่นกว่าบทพรรณนาธรรมชาติที่ปรากฏในเรื่องจันทโครพสำนวนอื่น เนื่องจาก บทพรรณนาธรรมชาติดังกล่าวมีความหลากหลายของประเภทที่ผู้ประพันธ์กล่าวพรรณนาชมความงาม ได้แก่ พันธุ์ไม้น้ำ ปลา ผลไม้ ดอกไม้ นก ต้นไม้และสัตว์ป่า ซึ่งผู้ประพันธ์สามารถร้อยเรียงเข้ากับการดำเนินเรื่องขณะเดินทางของตัวละครได้อย่างน่าสนใจ อีกทั้งใช้วิธีการนำชนิดของสิ่งที่ต้องการพรรณนาชมความงามมาเรียบเรียงเป็นเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม ทำให้ทราบว่าผู้ประพันธ์มีความรู้ทางด้านธรรมชาติวิทยาเกี่ยวกับพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นการแสดงฝีมือทางด้านการแต่งคำประพันธ์ เพราะภายในบทพรรณนาธรรมชาติดังกล่าวใช้กลวิธีการแต่ง เช่น การเล่นเสียง การเล่นคำและการใช้คำพ้อง ทำให้บทพรรณนาธรรมชาติอันเป็นลักษณะเด่นในรูปแบบการแต่งคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพคำโคลงมีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรองทั้ง 6 สำนวน ผู้วิจัยพบลักษณะเด่นที่เกิดจากกลวิธีการนำเสนอด้วยกัน 3 ประการ คือ การขยายความ การแทรกนิทานซ้อนนิทาน และบทพรรณนาธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนร้อยกรองแตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนอื่นกล่าวคือ การขยายความเป็น

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนร้อยกรองเนื่องจาก เมื่อมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนร้อยกรองทำให้ผู้แต่งมีพื้นที่ในการขยายความเพื่อสร้างจินตนาการและขยายขอบเขตของเนื้อเรื่องมากกว่าวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่มีขีดจำกัดเพราะรูปแบบของชาดกที่ไม่สามารถเน้นรายละเอียดที่ให้ความสมจริง ให้ความสนุกสนานและจินตนาการได้เท่ากับร้อยกรองที่สามารถขยายความเพื่อขับเน้นความรู้สึกนึกคิดของตัวละครและความสมจริงของเหตุการณ์ได้ นอกจากนี้การแทรกนิทานซ้อนนิทาน และบทพรรณนาธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมในรูปแบบดังกล่าว ซึ่งบางสำนวนมีลักษณะเด่นที่น่าสนใจมากกว่าสำนวนอื่น ทั้งนี้เพราะความรู้ความสามารถของผู้แต่งเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างบทพรรณนาธรรมชาติจากเรื่องจันทโครพคำโคลงที่มีลักษณะเด่นแตกต่างจากบทพรรณนาธรรมชาติจากสำนวนอื่นๆ ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้ทางด้านธรรมชาติวิทยาและความสามารถของผู้ประพันธ์

5.3 สำนวนร้อยแก้ว

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยแก้วเกิดขึ้นหลังวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรอง เนื่องจากปัจจุบันรสนิยมในการเสวยวรรณคดีวรรณกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก ผู้คนส่วนใหญ่นิยมเสพเรื่องราวที่เรียบเรียงเป็นบทร้อยแก้วมากกว่าบทประพันธ์ประเภทร้อยกรองขนาดยาว นอกจากนี้ สื่อสิ่งพิมพ์ในยุคปัจจุบันก็มีการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ในรูปแบบร้อยแก้วเกือบทั้งสิ้น ส่งผลให้มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมสำนวนร้อยแก้วโดยการนำเนื้อหาจากวรรณกรรมสำนวนร้อยกรองโดยใช้กลวิธีการนำเสนอให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจของคนในยุคปัจจุบัน

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพรูปแบบร้อยแก้วที่ผู้วิจัยได้ศึกษา มีจำนวนทั้งสิ้น 2 สำนวน ได้แก่

1. เล่าเรื่องจันทโครพ
2. จันทโครพ ในหนังสือนิทานวรรณคดีไทย

โดยลักษณะเด่นที่ปรากฏในเรื่องจันทโครพประเภทร้อยแก้วทั้งสองสำนวน คือ กลวิธีการนำเสนอเพื่อให้ผู้เสวยวรรณกรรมสามารถเข้าใจเรื่องได้โดยง่าย ซึ่งปรากฏกลวิธีที่เด่นชัดทั้งสิ้น 3 วิธี ได้แก่ 1.การขยายความ 2.การใช้เครื่องหมายคำพูด และ 3.การถอดความและสรุปใจความสำคัญ

5.3.1 การขยายความ

การขยายความโดยการให้รายละเอียดของเนื้อหาที่เพิ่มขึ้นจากสำนวนร้อยกรอง เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงเหตุการณ์ การกระทำของตัวละครในเรื่องได้โดยง่ายและมีเหตุผล โดยเรื่อง จันทโครพในสำนวนร้อยกรองไม่ได้บอกถึงสาเหตุที่พระฤๅษีเสกผอบให้จันทโครพนำกลับบ้านเมือง แต่ในเล่าเรื่องจันทโครพ ได้มีการขยายความถึงสาเหตุที่ทำให้พระฤๅษีมอบผอบให้กับจันทโครพ ดังนี้ “พระฤๅษีพูดแล้วพลางโอบกอดพินิจพิศดูพระจันทโครพ เมื่อเห็นว่ามีรูปร่างดั่งเทพบุตร ยากที่จะหาหญิงใดในพื้นปฐพีที่เหมาะสมมาเคียงคู่ได้ อย่างกระนั้นเลยจำเราจะให้หญิงงามไปครองกัน ว่าแล้วพระฤๅษีก็เนรมิตผอบทองขึ้น” ส่วนจันทโครพสำนวนนิทานวรรณคดีไทย ผู้ประพันธ์เลือกที่จะขยายความ เนื้อหาในส่วนคำสั่งของพระฤๅษีที่สั่งห้ามจันทโครพเปิดผอบระหว่างทาง ดังนี้ “เจ้าจงเก็บไว้กับตัว แต่จงจำไว้ว่าเจ้าจะเปิดผอบได้ก็ต่อเมื่อถึงเมืองของตนแล้วเท่านั้น อย่าเปิดในระหว่างเดินทาง มิฉะนั้นเจ้าจะประสบอันตรายถ้าไม่เชื่อฟัง”

5.3.2 การใช้เครื่องหมายคำพูด

การใช้เครื่องหมายคำพูดหรืออัญประกาศ ในการอธิบายคำพูดหรือการแสดงความคิดของตัวละคร ทำให้ผู้เสพสามารถเข้าใจถึงพฤติกรรม การกระทำและเจตนาของตัวละครได้อย่างชัดเจน ดังเช่น ในเล่าเรื่องจันทโครพ ได้ใช้เครื่องหมายคำพูดเพื่อแสดงถึงการสนทนาระหว่างตัวละครพระฤๅษีและจันทโครพ ดังตัวอย่าง “นี่ของดีที่ตาจะให้หลานนำเอากลับไปบ้านเมือง เดินทางไปกลางป่าเจ้าอย่าเปิดผอบนี้เป็นอันขาด ถึงบ้านเมืองแล้วจึงค่อยเปิด แล้วเจ้าจะโชคดี จำไว้นะหลานนะ” ในจันทโครพสำนวนนิทานวรรณคดีไทย ได้ใช้เครื่องหมายคำพูดเพื่อแสดงถึงการสนทนาระหว่างตัวละครพระฤๅษีและจันทโครพเช่นกัน ดังตัวอย่าง “ในเมื่อเจ้าจะกลับบ้านเมืองของเจ้า ข้าก็มีของสิ่งหนึ่งจะมอบให้แก่เจ้า” ซึ่งการใช้เครื่องหมายคำพูดเป็นกลวิธีการนำเสนออย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้เสพสามารถเข้าใจเนื้อหาได้โดยง่าย ช่วยให้เข้าใจถึงพฤติกรรม ความคิดของตัวละครและแสดงบทเจรจา ทำให้สามารถรับสารได้ง่ายและรวดเร็วกว่าการรับสารในสำนวนร้อยกรองที่จะต้องตีความพฤติกรรม เจตนา ความคิดหรือคำพูดของตัวละครด้วยตนเอง

ตาราง 12 การเปรียบเทียบเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรองและสำนวนร้อยแก้วแสดงการขยายความและการใช้เครื่องหมายคำพูด

จันทโครพสำนวนคुरुสภา	เล่าเรื่องจันทโครพ	จันทโครพสำนวนนิทานวรรณคดีไทย
ตำริแล้วนิมิตผอบแก้ว ดูพรายแพรพรังเพริดดูเจดฉัน เอาชนโมราเตกใส่ผอบพลัน พระทรงธรรมป้องปิดสนิทดี สมาทานอ่านเวทพระคาถา ชนโมรากลายกลับนารีศรี แล้วทรงโฉมประโลมลักษณะ ภคินีกุมารอยู่ในผอบทอง จึงจารึกชื่อใส่ที่ในฝา ชื่อโมราโฉมศรีไม่มีสอง จึงแยมโอรสโปรดยื่นผอบทอง นี่แน่ของตาให้เอาไปเมือง แม่นเดินทางกลางป่าเจ้าอย่าเปิด เอาไปเถิดให้ระบือเขาลือเลื่อง ถึงชนกชนนีบุรีเรือง ได้ครองเมืองเป็นมหาวราชย์ (จันทโครพ 2505:7-8)	พระฤๅษีพูดแล้วพลางโอบกอดพิณิจ พิศดูพระจันทโครพ เมื่อเห็นว่ามี รูปงามดังเทพบุตร ยากที่จะหา หญิงใดในพื้นที่ที่ที่เหมาะสม มาเคียงคู่ได้ อย่างกระนั้นเลยจำเรา จะให้หญิงงามไปครองกัน ว่าแล้ว พระฤๅษีก็เฝ้าหมอบทูลขึ้น นำขนนกยูงใส่ลงไป ปิดฝาผนึกไว้ แล้วโอบอ่านคาถา ขนนกยูงก็ กลายเป็นสตรีรูปงามอยู่ในผอบนั้น ทันที จารึกชื่อไว้ที่ฝาผอบว่า “โมรา” พลางยื่นผอบส่งให้พระจันทโครพ พร้อมพูดว่า “นี่ของดีที่ตาจะให้หลาน นำเอากลับไปบ้านเมือง เดินทางไป กลางป่าเจ้าอย่าเปิดผอบนี้เป็นอัน ขาด ถึงบ้านเมืองแล้วจึงค่อยเปิด แล้วเจ้าจะโชคดี จำไว้นะหลานนะ” (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 12)	พระฤๅษี “ในเมื่อเจ้าจะกลับ บ้านเมืองของเจ้า ข้าก็มีของสิ่ง หนึ่งจะมอบให้แก่เจ้า” ว่าแล้ว พระฤๅษีก็หยิบผอบเล็ก ๆ ส่ง ให้เจ้าชาย พระฤๅษี “เจ้าจงเก็บไว้กับตัว แต่จงจำไว้ว่าเจ้าจะเปิดผอบได้ ก็ต่อเมื่อถึงเมืองของตนแล้ว เท่านั้น อย่าเปิดในระหว่าง เดินทาง มิฉะนั้นเจ้าจะประสบ อันตรายถ้าไม่เชื่อฟัง” (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 109)

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น พบว่า เรื่องจันทโครพทั้ง 3 สำนวน มีใจความสำคัญเป็นเหตุการณ์ในตอนเดียวกัน คือ พระฤๅษีเสกผอบเพื่อมอบให้จันทโครพนำติดตัวเดินทางกลับบ้านเมืองของตน แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหากลับพบว่ามียาละเอียดของเนื้อหาที่แตกต่างกัน ระหว่างสำนวนร้อยกรองและสำนวนร้อยแก้ว โดยผู้ประพันธ์สำนวนร้อยแก้วได้นำเนื้อหาเรื่องจันทโครพสำนวนองค์การคำคुरुสภามาเป็นต้นฉบับในการสร้างสรรค์เป็นสำนวนร้อยแก้ว โดยระบุไว้ในอ้างอิงท้ายเล่ม จันทโครพสำนวนร้อยแก้วทั้ง 2 สำนวน มีกลวิธีการนำเสนอในการถ่ายทอดเรื่องราวจากร้อยกรองเป็นร้อยแก้วทั้งการขยายความและการใช้เครื่องหมายคำพูด ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสำนวนร้อยแก้วดังที่กล่าวมาแล้ว

5.3.3 การถอดความและสรุปใจความสำคัญ

การถอดความและสรุปใจความสำคัญ ช่วยให้ผู้เสพสามารถรับอรรถรสจากวรรณกรรมสำนวนร้อยแก้วได้ดียิ่งขึ้น จะเห็นได้ ว่าสำนวนร้อยแก้วทั้ง 2 สำนวน ได้ถอดความและสรุปใจความสำคัญ เนื้อหาตอนแสดงความรู้สึกนึกคิดของนางโมราก่อนที่ยื่นพระขรรค์ให้โจรป่าในเล่าเรื่องจันทโครพ ผู้ประพันธ์ได้ถอดความและสรุปใจความสำคัญ เหตุการณ์ตอนดังกล่าวทำให้ผู้เสพสามารถเข้าใจเนื้อหาได้โดยง่าย ดังตัวอย่างเช่น “นางโมราหญิงชั่วผู้ละโมบในกามคุณอยากจะได้ทั้งสองชาย จะยื่นพระขรรค์ให้แก่ภัสตาก็กลัวโจรจะถูกฆ่าตาย ครั้นจะยื่นให้แก่ นายโจรก็เกรงว่าภัสตาดาจะถูฆ่าตาย” เมื่อผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีการถอดความและสรุปความทำให้เนื้อหามีความกระชับและสามารถเข้าใจได้โดยง่าย จันทโครพสำนวนนิทานวรรณคดีไทย ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีการนำเสนอดังกล่าว ดังเนื้อหาต่อไปนี้ “โมราจับพระขรรค์ไว้แต่ลงเลที่จะส่งให้สามีตนเพราะไม่ต้องการให้เจ้าชายฆ่าโจรป่าผู้ซึ่งเป็นคนที่นางมีใจให้อยู่ด้วยเหมือนกันในตอนนี้”

ตาราง 13 การเปรียบเทียบเรื่องจันทโครพสำนวนร้อยกรองและสำนวนร้อยแก้วแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการถอดความและสรุปใจความสำคัญ

จันทโครพสำนวนคุรุสภา	เล่าเรื่องจันทโครพ	จันทโครพสำนวนนิทานวรรณคดีไทย
มหาโจรจับสมรข่างกรขวา ภัสตากุมกรข่างซ้ายมัน พระเรียกมิ่งโมราวิลาวัณย์ ยื่นพระขรรค์มาให้พี่ข่างนี้นาง หญิงกาลีใจระกรมกามราด ละโมบมากจะใคร่ครองทั้งสองข้าง จะให้ผัวกลัวโจรจะวายวาท จะให้โจรกลัวจะล้างภัสตา จึงยื่นให้เป็นกลางแล้ววางพลัน ดำพระขรรค์อยู่ข้างมืออ้ายโจรป่า ข้างปลายคมอยู่หัตถ์กระษัตรา อ้ายโจรคว่ำกระซอกไปจากกร พระแย่งยุตหลุดลุ่ยออกจากหัตถ์ โจรกระหวัดฟันองค์พระทรงศร พระเชือกคล้องลงกับดินดอน พระหัตถ์หลุดจากกรนางกัลยา (จันทโครพ 2505: 27-28)	พระจันทโครพร้องบอกนางโมราว่า “น้องโมรารีบส่งพระขรรค์ให้พี่เร็ว” นางโมราหญิงชั่วผู้ละโมบในกามคุณ อยากจะได้ทั้งสองชาย จะยื่น พระขรรค์ให้แก่ภัสตาก็กลัวโจรจะถูก ฆ่าตาย ครั้นจะยื่นให้แก่ นายโจรก็เกรง ว่าภัสตาดาจะถูฆ่าตาย ในที่สุดนางก็ ยื่นพระขรรค์ไว้ระหว่างกลาง พอดี ด้ามพระขรรค์อยู่ด้านนายโจร นายโจร จึงกระซอกพระขรรค์ไว้ได้ก่อน แล้วใช้ พระขรรค์นั้นฟันพระจันทโครพเต็มแรง จนเชือกหลวมลง (เล่าเรื่องจันทโครพ 2548: 26-27)	โมราจับพระขรรค์ไว้แต่ลงเลที่จะส่ง ให้สามีตนเพราะไม่ต้องการให้ เจ้าชายฆ่าโจรป่าผู้ซึ่งเป็นคนที่นาง มีใจให้อยู่ด้วยเหมือนกันในตอนนี้ เมื่อไม่สามารถตัดสินใจได้ในยาม คับขันเช่นนี้ นางก็วางพระขรรค์ไว้ ตรงกลางชายทั้งสอง แต่จะให้ด้าม หันไปทางโจรป่า ในขณะที่ด้ามคม หันไปทางสามีทั้งคู่จึงสู้กันไปแย่ง อาวุธในเวลาพร้อมกัน จันทโครพ ถูกคมมีดบาดจึงปล่อยพระขรรค์ เป็นจังหวะที่โจรป่าได้โอกาสเพราะ กำด้ามพระขรรค์ได้ จึงแทงเจ้าชาย จันทโครพสิ้นพระชนม์อยู่ตรง นั่นเอง (นิทานวรรณคดีไทย 2553: 116)

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น แสดงให้เห็นว่า เรื่องจันทโครพทั้ง 3 สำนวน มีใจความสำคัญเป็นเหตุการณ์ในตอนเดียวกัน คือ นางโมรายื่นพระขรรค์ให้โจรป่า ซึ่งเมื่อพิจารณาพบว่า การถอดความและสรุปใจความสำคัญ เป็นกลวิธีการนำเสนอที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมสำนวนร้อยแก้ว ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านสื่อที่มีผลต่อความนิยมในการเสพวรรณกรรม

จันทโครพสำนวนร้อยแก้ว มีลักษณะเด่นซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของผู้ประพันธ์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสพที่เปลี่ยนแปลงความนิยมการเสพสื่อจากวรรณกรรมร้อยกรองเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว ทำให้เกิดลักษณะเด่นของวรรณกรรมสำนวนร้อยแก้ว คือกลวิธีการนำเสนอที่ทำให้ ผู้เสพสามารถรับอรรถรสของการเสพวรรณกรรมได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าการเสพวรรณกรรมสำนวนร้อยกรอง พบว่าผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีการนำเสนอที่เด่นชัดด้วยกัน 3 วิธี คือ 1.การขยายความ เพื่อให้รายละเอียดของเนื้อหา เหตุการณ์หรือความคิดของตัวละคร โดยผู้ประพันธ์เป็นผู้ตีความและขยายความเนื้อหาในส่วนดังกล่าว ซึ่งแตกต่างจากสำนวนร้อยกรองที่ผู้เสพต้องตีความและขยายความเอง 2. การใช้เครื่องหมายคำพูด ในการอธิบายการกระทำของตัวละคร ในลักษณะการพูดหรือการแสดงความคิดของตัวละคร ทำให้ผู้เสพสามารถเข้าใจถึงพฤติกรรม การกระทำและเจตนาของตัวละครได้อย่างชัดเจน 3.การถอดความและสรุปใจความสำคัญ ที่ช่วยให้ผู้เสพสามารถรับอรรถรสจากวรรณกรรมสำนวนร้อยแก้วได้ดียิ่งขึ้น เพราะเนื้อหามีความกระชับ เนื่องจากผู้ประพันธ์สรุปใจความสำคัญโดยตัดรายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่จำเป็นออก ทำให้สามารถเข้าใจและรับสารได้โดยง่าย

5.4 สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

บทละครและการแสดงอื่นๆ ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษานี้ในส่วนของบทละครเป็นบทละครที่กรมศิลปากรเผยแพร่ให้ผู้สนใจสามารถเข้าไปศึกษาได้เป็นบทละครที่เขียนขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงจริงซึ่งมีการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอเมื่อจะทำการแสดง โดยบทละครที่ผู้วิจัยศึกษามีทั้งสิ้น 6 สำนวน ส่วนการแสดงอื่นๆเป็นเทปบันทึกการแสดงที่เผยแพร่ในสื่อออนไลน์ ทั้งสิ้น 5 สำนวน รวมสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ ทั้งสิ้น 11 สำนวน ได้แก่

1. บทละครกรมศิลปากร บทละครนอกเรื่องจันทโครพ จัดแสดงเมื่อ 4 เม.ย. 2548
2. บทละคร กรมศิลปากร เรื่องจันทโครพ จัดแสดงเมื่อ 26 พ.ค. 2549
3. บทละครกรมศิลปากร ตอนจันทโครพเกี่ยวนางโมรา จัดแสดงเมื่อ 30 พ.ค. 2551
4. บทละครกรมศิลปากร ตอนกำเนิดนางโมรา จัดแสดงเมื่อ 30 ม.ค. 2552
5. บทละครกรมศิลปากร ตอนโมราต้องคำสาป ไม่ปรากฏวันจัดแสดง

6. เพลงทรงเครื่องจันทโครพ
7. เพลงฉ่อยทรงเครื่องจันทโครพ คณะหวังเต๊ะ
8. ลิเกทรงเครื่องจันทโครพ ณ โรงละครแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
9. ละครพื้นบ้านเรื่องจันทโครพ สำนัก อ.เสรี หวังในธรรม
10. ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอนจันทโครพ รายการชิงช้าสวรรค์
11. ละครเรื่องจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก รายการชิงร้อยชิงล้าน

ลักษณะเด่นของสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ มีทั้งสิ้น 4 ประการ คือ 1.การสืบทอดเนื้อหาจากสำนวนร้อยกรอง 2.การเพิ่มดนตรีและทำนองเพลง 3.การเพิ่มบทเจรจา และ 4.การเพิ่มบทบาทตัวละครและการเพิ่มบทบาทผู้แสดง ซึ่งทำให้เรื่องจันทโครพในสำนวน บทละครและการแสดงอื่น ๆ มีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากเรื่องจันทโครพในสำนวนอื่น

5.4.1 การสืบทอดเนื้อหาจากสำนวนร้อยกรอง

บทละครประเภทลิเก ละครนอกและการแสดงอื่นๆนั้นมีลักษณะสำคัญที่เหมือนกันประการหนึ่ง คือ เรื่องราวที่นำมาแสดงมักตัดตอนมาจากวรรณคดี วรรณกรรม ทำให้ในการสร้างสรรค์บทลิเกบทละครและการแสดงนั้น จะนำเนื้อหาจากวรรณคดีในตอนที่ไม่ไพเราะหรือมีลักษณะที่โดดเด่นมาใช้ประกอบในบทร้อง ส่วนบทเจรจานั้นผู้แต่งจะแต่งขึ้นมาใหม่หรือให้อิสระตัวแสดงที่จะเจรจาเองตามความเหมาะสม เพราะทั้งลิเกและละครนอก เป็นการแสดงของสามัญชน จึงเน้นความสนุกสนานและการดำเนินเรื่องที่รวดเร็ว จึงไม่เคร่งครัดในบทเจรจามากนัก

ตาราง 14 เปรียบเทียบการสืบทอดเนื้อหาจากสำนวนร้อยกรอง

จันทโครพสำนวนครุสภา	บทละครนอก ตอนจันทโครพเกี่ยวนางโมรา
ยลองค์ทรงโฉมประโลมจิต ประไพพิศพริ้งเพริศดังไขไข นุชน้องต้องเนตรภูวไนย กายาใหญ่เกินที่ผอบทอง จักรพงศ์พิศวสพระทัยหวัง ประคองนั่งเคียงนางพลาสสนอง นวลหงส์เอือกองค์ล่อออง ช่างอยู่ไยในผอบทองไม่พาที (จันทโครพ 2505 :10-11)	ยลองค์ทรงโฉมประโลมจิต ประไพพิศพริ้งเพริศดังไขไข นุชน้องต้องเนตรภูวไนย ดูโตใหญ่เกินที่ผอบทอง จักรพงศ์พิศวสพระทัยหวัง ประคองนั่งเคียงนางพลาสสนอง ขอเชิญโฉมงามรามงามละออง ร่วมปรองดองเดินทางกลางอรัญ (จันทโครพเกี่ยวนางโมรา 2551: 1)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์สำนวนบทละครเลือกที่จะใช้เนื้อหาจากร้อยกรองในตอนที่มีความไพเราะหรือเนื้อหาที่มีส่วนสำคัญ มาสร้างสรรค์ให้เข้ากับรูปแบบการแสดง ซึ่งในบทละครอาจมีการเปลี่ยนแปลงคำเพื่อให้เข้ากับทำนองที่ประกอบการแสดง เช่น “นวลหงส์เอกองค์ล่อออง” เป็น “ขอเชิญโฉมงามรามวงละออง” ซึ่งคำว่า “ขอเชิญ” ผู้แสดงสามารถแสดงท่าทางประกอบบทร้องดังกล่าวได้ สำหรับสำนวนการแสดงอื่นๆ เนื้อหาที่มีการสืบทอดจากสำนวนร้อยกรองนั้นเป็นเนื้อหาที่สรุปเฉพาะใจความสำคัญของเรื่องมาใช้ในการแสดงเฉพาะฉากหรือตอน และใช้คำพูดในการดำเนินเรื่องที่ทันสมัย จึงไม่ปรากฏการสืบทอดเนื้อหาที่ชัดเจนและเด่นชัดเท่าสำนวนบทละคร ดังตัวอย่างตารางเปรียบเทียบข้างต้น

5.4.2 การเพิ่มดนตรีและทำนองเพลง

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนบทละคร นอกจากองค์ประกอบทางด้านตัวบทแล้ว ดนตรียังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ใช้สำหรับประกอบการแสดงเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงให้เข้ากับเนื้อหา อารมณ์ของตัวละครและฐานะของตัวละคร จึงมีการเพิ่มทำนองเพลงและดนตรีลงในบทละครเพื่อให้เข้ากับการแสดง

ตัวอย่างบทละครและเพลงที่ใช้ประกอบ

- ร้องเพลงไอ้ชาตรี -

เจ้าเอยน้องเจ้าพี่	ผอบนิต เทำนี้ ไม่ทำได้
ถึงผิดคำ ครูห้าม เปรยปรามไว้	แต่อย่าให้ ผิดหวัง ตั้งจำนง
ซึ่งจะพา เนื้อเย็น เป็นเพื่อนกาย	มิเคยหวั่น พรันตาย ไพรระหง
ฟีกกลัวหนาว น้ำค้าง ในกลางดง	จึงจะแนบ แอบองค์ ประจงนอน

- ร้องเพลงนกจาก -

ถึงอุ้นอื่น มิขึ้น เหมือนอุ้นนาฏ	หวังสวาท อิงกาย สายสมร
ในผอบ นะเจ้า จะเร้าร้อน	ขวัญอ่อนจะเมื่อยล้า ระอาองค์
เชิญอยู่สอง ลำพัง ในกลางเถื่อน	เอาโชดเชื่อน มิ่งไม้ ไพรระหง
ต่างปราสาท ราชวัง บัลลังก์ทรง	เอาเสียงนก ต่างอนงค์ นางกำนัล

(บทละครนอก ตอนกำเนิดนางโมรา 2552 :4)

จากตัวอย่างข้างต้นที่ยกมา มีการใช้เพลงไทย 2 เพลงคือเพลง ไอ้ชาตรี และ เพลงนกจาก ซึ่งเพลงแต่ละเพลงมีจังหวะทำนองที่ต่างกันจึงนำมาใช้ประกอบในเนื้อหาบทละครที่มีอารมณ์แตกต่างกันเช่น เพลงไอ้ชาตรีเป็นเพลงละครที่ใช้ขับร้องและบรรเลงในการแสดง โขน ละคร และมหรสพต่างๆ มีทั้งร้องแล้วดนตรีรับ ทั้งร้องคลอดนตรี ขึ้นอยู่กับลักษณะการแสดงนั้น ๆ เพลงพิเศษที่ใช้เฉพาะละครแท้ๆ เช่น เพลงซ้ำปี เพลงไอ้ชาตรี เพลงไอ้โลม เพลงไอ้ร้าย เพลงยานี เพลงชมตลาด เป็นต้น เพลงที่ใช้ร้องประกอบละครหรือมหรสพอื่นๆ จะต้องใช้ให้ถูกต้อง

ตามอารมณ์ของตัวละคร เช่น เพลงพญาโศก เพลงสร้อยเพลง ใช้สำหรับอารมณ์โศก เพลงนาคราช เพลงลิงโลด ใช้สำหรับอารมณ์โกรธ เพลงโอโสม เพลงโอชาตรี ใช้สำหรับอารมณ์รักหรือเวลาเกี่ยวพาราสี เป็นต้น สำหรับสำนวนการแสดงอื่น ๆ การเพิ่มดนตรีและทำนองเพลงนั้น พบในการแสดงที่ทันสมัย เช่น ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอนจันทโครพ และละครเรื่องจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหักที่มีการเพิ่มดนตรีแบบสมัยใหม่ ประเภทกลองชุด กีตาร์ เบส และคีย์บอร์ด ในการเปิดตัวละคร เปลี่ยนฉากหรือรับมุกตลก ซึ่งไม่ได้มีลักษณะการกำหนดเฉพาะดนตรีและทำนองเพลงเหมือนในสำนวนบทละคร เป็นเพียงการเล่นตามจังหวะของผู้แสดงเท่านั้น

5.4.3 การเพิ่มบทเจรจา

บทเจรจาคือ คำที่ตัวละครพูดเป็นร้อยกรองหรือถ้อยคำธรรมดา บทเจรจาแบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ 1.บทเจรจาด้น คือการที่ผู้เจรจาต้องแต่งบทเจรจาด้วยตนเองไม่มีการแต่งบทไว้ก่อน การเจรจาแบบนี้ ผู้เจรจาต้องจดจำเรื่องราวที่จะเจรจาได้อย่างแม่นยำและใช้ปฏิภาณในการแต่งถ้อยคำสัมผัสได้สละสลวยได้เพื่อความ 2.บทเจรจากะทุ คือบทเจรจาที่มีผู้แต่งขึ้นไว้ สำหรับให้ตัวละครเจรจา

ตัวอย่างบทเจรจากจากบทละครนอก ตอนกำเนิดนางโมรา เป็นบทเจรจาของพระฤาษีที่ใช้เจรจากับจันทโครพที่มาขอลากลับบ้านเมือง

-เจรจา-

ฤาษี - จะกลับบ้านกลับเมืองละหรือ พระจันทโครพ ฮือ...ตาก็คิดไว้แล้วว่าวันนี้จะต้องมาถึงหลานมาอยู่กับตาเกือบจะห้าปีแล้ว ก็นับเป็นการสมควร ที่จะต้องกลับไปรับหน้าที่ อันสรรพวิชาสารพัน ตาก็ได้พราสอนให้จนรอบรู้หมดสิ้นแล้ว จะเหลือก็แต่อาวุธคู่กายและสิ่งคู่ใจ เอ้า...ก่อนจะไป ตาจะชุบให้ครบทุกสิ่งนะพระจันทโครพ

(กำเนิดนางโมรา 2552: 2)

บทเจรจาข้างต้นผู้ประพันธ์บทละคร ใช้บทเจรจาทะลุบทเจรจาแบบกระทุ คือแต่งเนื้อหาให้ตัวละครเจรจาตามบทที่แต่งไว้ ซึ่งเนื้อหาของบทเจรจามีลักษณะของการพูดสนทนาในชีวิตประจำวันใช้ระดับภาษาในระดับภาษาพูดในบทเจรจา ซึ่งใช้สลับกับบทร้องในบทละคร การเพิ่มบทเจรจาก็เป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏร่วมกันในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนบทละคร

5.4.4 การเพิ่มบทบาทตัวละครและการเพิ่มบทบาทผู้แสดง

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมสำนวนการแสดงอื่น ๆ นอกเหนือจากบทละครที่มีเหมือนกัน คือ การเพิ่มบทบาทตัวละคร และการเพิ่มบทบาทผู้แสดง การเพิ่มบทบาทตัวละครในที่นี้คือตัวละครพระฤาษี ซึ่งเดิมบทบาทของตัวละครดังกล่าวเป็นบทบาทในฐานะอาจารย์ผู้ให้ความรู้กับจันทโครพ แต่ในรูปแบบการแสดง โดยเฉพาะในละครเรื่องจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก

มีการเพิ่มบทบาทให้พระฤๅษีเป็นผู้ช่วยของจันทโครพที่เดินทางกลับบ้านเมืองและผจญภัยไปพร้อมกับจันทโครพ อีกทั้งยังเป็นผู้ชุบชีวิตจันทโครพแทนที่พระอินทร์ นอกจากนี้ยังรับบทบาทตัวตลกที่คอยสร้างเสียงหัวเราะให้กับการแสดง

การเพิ่มบทบาทให้กับผู้แสดงพบในการแสดงที่เป็นการแสดงร่วมสมัย ซึ่งเป็นการแสดงที่เป็นส่วนหนึ่งของรายการบันเทิงทางโทรทัศน์ ที่มีผู้แสดงประจำและผู้แสดงรับเชิญ การเพิ่มบทบาทให้ผู้แสดงประจำ เช่นละครเรื่องจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหักที่เป็นส่วนหนึ่งในรายการชิงร้อยชิงล้าน ซึ่งมีผู้แสดงประจำ ประกอบด้วย หม่ำ เท่ง โหม่งและตู่ก็ ทำให้ตัวละครที่ผู้แสดงประจำรายการรับบท มีการเพิ่มบทบาทมากขึ้นและบทบาทที่เพิ่มขึ้นนั้นเพิ่มขึ้นเพราะต้องการความสนุกสนานและตลกขบขันเป็นสำคัญ ลักษณะเด่นต่อมาคือการเพิ่มบทบาทให้กับผู้แสดงรับเชิญ ซึ่งจะมาร่วมรายการเป็นคราว ๆ ด้วยวัตถุประสงค์ที่พิเศษ เช่น การมาประชาสัมพันธ์ผลงานทำให้มีการเพิ่มบทบาทให้กับตัวละครที่ผู้แสดงรับเชิญแสดง ยกตัวอย่างเช่น ชิงช้าสวรรค์ ละคร ตอนจันทโครพ มีผู้แสดงรับเชิญ คือ ออฟ สุภณี นักร้องจากการประกวด AF มารับบทจันทโครพและเพิ่มบทบาทให้จันทโครพร้องเพลง ตีมีयरับ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์บทเพลงใหม่ของผู้แสดงรับเชิญคนดังกล่าว

ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนการแสดงอื่น ๆ ทั้งการแสดงพื้นบ้านและการแสดงร่วมสมัยที่มีลักษณะเด่นร่วมกันคือ การเพิ่มบทบาทตัวละคร ในที่นี้คือพระฤๅษี ที่เพิ่มบทบาทจากอาจารย์ผู้สอนวิชา เพิ่มบทบาทเป็นผู้ช่วยตัวละครเอกและบทบาทตัวตลก แต่ในการแสดงร่วมสมัยมีการเพิ่มบทบาทของตัวละครนอกเหนือจากลักษณะที่ปรากฏในตัวละครพระฤๅษี คือ การเพิ่มบทบาทให้ผู้แสดงประจำและการเพิ่มบทบาทให้ผู้แสดงรับเชิญ ซึ่งเป็นการเพิ่มบทบาทตามธรรมชาติของการแสดงร่วมสมัยที่ต้องการดึงดูดผู้ชม การแสดงจึงต้องเน้นความสนุกสนานเพลิดเพลินมากกว่าการคงเนื้อหาสาระ ทำให้ผู้แสดงประจำซึ่งเป็นนักแสดงตลกอาชีพจึงเพิ่มบทบาทตัวละครที่ตนแสดงเพื่อเหตุผลด้านความสนุกสนานและการดึงดูดผู้ชมซึ่งเป็นแฟนรายการ ส่วนการเพิ่มบทบาทของผู้แสดงรับเชิญนั้นเป็นการเพิ่มบทบาทเพราะต้องการประชาสัมพันธ์หรือดึงดูดกลุ่มผู้ชม จึงมีการเชิญนักแสดงหรือนักร้องที่กำลังมีชื่อเสียงและผลงานมาเป็นนักแสดงรับเชิญในรายการเพื่อดึงดูดผู้ชม ซึ่งเป็นไปในลักษณะเพื่อผลประโยชน์ต่างตอบแทน จากลักษณะเด่นการเพิ่มบทบาทให้กับตัวละครข้างต้น จึงเป็นลักษณะเด่นที่พบได้ในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ ทั้ง 4 ประการนั้นเป็นลักษณะเด่นที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของรูปแบบวรรณกรรม ที่มักนำเรื่องราวจาก

วรรณคดีและวรรณกรรมมาแต่งเป็นบทละครและการแสดงจึงมีการสืบทอดเนื้อหาที่มีความไพเราะ เนื้อหาที่สำคัญหรือวรรคทองมาใช้ในบทละครและการแสดงเพราะเนื้อหาดังกล่าวมีความไพเราะกินใจ และเป็นที่จดจำของผู้ที่มาชมการแสดงรับรู้เป็นเบื้องต้นก่อนแล้ว ประการต่อมาคือลักษณะเด่น ด้านการเพิ่มดนตรีและทำนองเพลง เนื่องจากการแสดงละครนอกและลิเกเป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผู้แต่งบทละครจึงเพิ่มดนตรีและทำนองเพลง เพื่อให้การแสดง มีความสนุกสนาน ตื่นเต้นและเร้าใจ ทั้งดนตรีและทำนองเพลงที่เพิ่มเติมขึ้น ผู้แต่งบทละครต้องคำนึงถึงเนื้อหา อารมณ์ความรู้สึกและฐานะของตัวละครจึงทำให้ดนตรีและทำนองเพลงผสมผสานกลมกลืนเข้ากับเนื้อเรื่องที่ใช้แสดง สำหรับสำนวนการแสดงอื่นๆ การเพิ่มดนตรีจะเป็นไปในลักษณะการใช้เพื่อประกอบจังหวะ ในการเปิดเรื่อง เปลี่ยนฉากการแสดงหรือรับ มุกตลก การเพิ่มบทเจรจาเป็นลักษณะเด่นที่พบได้ในสำนวนบทละคร เพราะบทละครใช้ในการแสดงที่ต้องการความกระชับ รวดเร็วทำให้ บทเจรจามีบทบาทสำคัญในการสรุปความทำให้เนื้อเรื่องมีความกระชับ ดำเนินเรื่องได้เร็วขึ้นและผู้ชมสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าบทร้อง ประการสุดท้ายการเพิ่มบทบาทให้กับตัวละครและการเพิ่มบทบาทให้กับผู้แสดง พบได้ในสำนวนการแสดงอื่นๆ ซึ่งเป็นการแสดงร่วมสมัยที่เน้นความสนุกสนานเพลิดเพลินมากกว่าการคงเนื้อหาสาระ ทำให้ผู้แสดงประจำซึ่งเป็นนักแสดงตลกอาชีพเพิ่มบทบาทตัวละครที่ตนแสดงเพื่อเหตุผลด้านความสนุกสนานและการดึงดูดผู้ชมซึ่งเป็นแฟนรายการ ส่วนการเพิ่มบทบาทของผู้แสดงรับเชิญนั้นเป็นการเพิ่มบทบาทเพราะต้องการประชาสัมพันธ์หรือดึงดูดกลุ่มผู้ชม จึงมีการเชิญนักแสดงหรือนักร้องที่กำลังมีชื่อเสียงและผลงานมาเป็นผู้แสดงรับเชิญในรายการเพื่อดึงดูดผู้ชมซึ่งเป็นไปในลักษณะเพื่อผลประโยชน์ต่างตอบแทน

5.5 สำนวนการ์ตูนและเพลง

หนังสือการ์ตูนและเพลงเป็นสื่อในยุคสมัยใหม่ ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองกลุ่มผู้เสพที่มีความเฉพาะเจาะจง ทำให้เกิดลักษณะเด่นที่เฉพาะเจาะจงตามรูปแบบของสื่อ คือ หนังสือการ์ตูนและบทเพลง โดยการ์ตูนเป็นหนังสือที่เด็กให้ความสนใจมากที่สุด โดยทั่วไปหนังสือการ์ตูนจะดำเนินเรื่องราวโดยใช้ภาพบรรยายเรื่อง ทำให้เข้าใจได้ว่าภาพที่เขียนขึ้นนั้นสื่อถึงอะไร นำไปสู่ความคิดไตร่ตรองให้เกิดอารมณ์ ทำให้เข้าใจถึงเรื่องราวของหนังสือการ์ตูนเล่มนั้น ๆ ได้ ลักษณะภาพอาจแสดงในกรอบเดียวหรือหลายกรอบต่อเนื่องกัน เพื่อแสดงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ตามเนื้อหาซึ่งนำมาจากนิทาน และวรรณกรรม สำหรับบทเพลง เป็นสื่อที่อาศัยสำเนียงขับร้องและทำนองดนตรีในการสื่อสารกับผู้ฟัง ลักษณะเด่นของสำนวนบทเพลงจึงเป็นวิธีการสื่อสารที่ใช้สื่อสารกับผู้ฟัง โดยปรากฏลักษณะเด่นดังนี้ 1.คุณค่า คือ การปลูกฝังคุณธรรม

จริยธรรม 2.กลวิธีการนำเสนอ คือ การสื่อสาร การตัดทอนเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม การจบเรื่องแบบมีความสุข และการอ้างถึงเรื่องจันทโครพ รวมสำนวนการ์ตูนและบทเพลง ทั้งสิ้น 7 สำนวนได้แก่

- 1.จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์เคโชนพับลิชชิง
- 2.จันทโครพสำนวนการ์ตูน สำนักพิมพ์สกายบุ๊ก
- 3.วรรณคดีก่อนนอน จันทโครพ สำนักพิมพ์สกายบุ๊ก
- 4.เพลงน้ำตาจำโท สุรพล สมบัติเจริญ
- 5.เพลงจันทโครพ ยอดรัก สลักใจ
- 6.เพลงโมรา วงมาลีฮวนนา
- 7.เพลงจันทโครพ ชัย เบิกฟ้า

5.5.1 คุณค่า

ลักษณะเด่นด้านคุณค่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ผู้ประพันธ์เพิ่มเติมขึ้นซึ่งเป็นลักษณะเด่นเฉพาะในสำนวนการ์ตูน เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดีงามตามความมุ่งหวังของผู้ใหญ่ และสังคมในจันทโครพสำนวนการ์ตูน ได้สอดแทรกหลักธรรมเรื่องทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นหลักการในการปกครองและการดำเนินชีวิต โดยตัวละครพระเจ้าพรหมทัตเป็นผู้สอนจันทโครพ ความว่า

“เจ้าชายน้อยจึงหันมาถามพระบิดาว่า “เสด็จพ่อ เหตุใดผู้คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะต่างมารับเสด็จและอวยพรให้เสด็จพ่ออย่างพร้อมเพรียงและจริงใจเช่นนี้เล่าพระเจ้าข้า” พระราชาแย้มพระสรวลและตรัสว่า “ที่ผู้คนยิ้มแย้มแจ่มใสก็เพราะพ่อใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครอง พิชพันธุัญญาหารจึงบริบูรณ์ ประชาชนต่างพึงพาอาศัยกันด้วยจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่” เจ้าชายจันทโครพสงสัยเป็นอย่างมาก จึงขอให้เสด็จพ่อช่วยอธิบายหลักทศพิธราชธรรม”

(จันทโครพสำนวนการ์ตูน 2551: 11)

ความสำคัญในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็กที่อยู่ในวัยเรียนที่ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้เพื่ออนาคตที่ดีของตนเอง ผู้ประพันธ์จึงได้สอดแทรกไว้ใน ความว่า

“จันทโครพจึงรับคำพ่อว่า “ลูกจะไปเรียน เพื่อนำความรู้มาปกครองบ้านเมือง ถึงแม้จะยากลำบากเพียงใดก็จะพยายามเรียนให้สำเร็จจนได้ พระเจ้าพรหมทัตทอดลูกไว้แล้วพูดว่า “พ่อยินดีและภูมิใจในตัวลูกมาก ที่ลูกมีความคิดเช่นนี้ พ่อเชื่อว่าลูกจะกลับมาเป็นเจ้าเมืองที่ดีสมดังความตั้งใจ”

(จันทโครพ 2547: 33)

การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนได้เพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อเรื่องนั้น เพราะต้องการให้ผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กมีแรงกระตุ้นจากคุณธรรม

จริยธรรมที่ตัวละครได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ซึ่งการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมดังกล่าวเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้อ่านซึ่งเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมในสำนวนการ์ตูน

5.5.2 กลวิธีการนำเสนอ

5.5.2.1 การสื่อสาร

การสื่อสารกับผู้อ่าน คือการสื่อสารโต้ตอบกันระหว่างผู้ประพันธ์กับผู้อ่านวรรณกรรม ทั้งตัวเด็กและผู้ปกครอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการเสาวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องจันทโครพ ซึ่งปรากฏด้วยกัน 4 ลักษณะ คือ การอธิบายคำศัพท์ การใช้เกม การตั้งคำถาม และการให้คำแนะนำวิธีการใช้หนังสือ

5.5.2.1.1 การอธิบายคำศัพท์

ผู้แต่งวรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ ได้ใช้ตัวละครหนุมานมาเป็นผู้สื่อสารกับผู้อ่านเพื่ออธิบายคำศัพท์ยากให้เด็กได้เข้าใจ โดยใช้คำว่า “พินุมานฝากบอก”

ภาพประกอบ 12 ตัวละครหนุมานที่ทำหน้าที่สื่อสารกับผู้อ่านโดยการอธิบายคำศัพท์ยาก

คำศัพท์ยากอื่นๆ ที่ปรากฏ ในวรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ โดยตัวละครหนุมานเป็นผู้สื่อสารในการอธิบายคำศัพท์ซึ่งปรากฏคำศัพท์ในเรื่อง เช่น อาศรม หมายถึง ที่อยู่ของพระฤาษี

ผอบ หมายถึง ภาชนะใส่ของทรงกลมเตี้ยมีฝาครอบปิด พระขรรค์ หมายถึง อาวุธชนิดหนึ่งมีคมทั้งสองด้าน ใช้สำหรับฟันและแทง อุปราช หมายถึง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

5.5.2.1.2 การใช้เกม

จันทโครพ สำนักพิมพ์เคโซนพับลีช ซึ่งเป็นเพียงสำนักเดียวที่มีการใช้เกมในการสื่อสารเพื่อดึงดูดผู้อ่าน โดยเกมจะแยกออกจากเนื้อหาโดยบรรจุอยู่ในส่วนท้ายของเล่ม ซึ่งเกมจะประกอบไปด้วย

เกมฝึกกระบายสี เป็นการฝึกทักษะการใช้กล้ำเนื้อมัดเล็ก กล้ำเนื้อนิ้วมือซึ่งเหมาะกับช่วงวัยของผู้อ่าน ประกอบด้วยเกมฝึกกระบายสี เป็นภาพตามเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏภายในเรื่อง

ภาพประกอบ 13 เกมฝึกกระบายสีภาพจันทโครพนั่งร้องไห้บนโขดหินด้วยความคิดถึงบ้าน

เกมจับผิดภาพ เป็นเกมที่ฝึกทักษะการสังเกตและการใช้สายตาที่เหมาะสมกับช่วงวัยของผู้อ่าน โดยมีเกมจับผิดภาพทั้งหมด 4 ชุดเป็นภาพเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในเรื่อง มีกฎกติกาที่บอกถึงวิธีการเล่นไว้ดังนี้ ภาพ ก. คือภาพหลัก ส่วนภาพ ข-ค-ง นั้นจะมีส่วนแตกต่างจากภาพ ก. ภาพละ 5 แห่งต่างๆ กัน หาส่วนแตกต่างของภาพทั้งสาม

ภาพประกอบ 14 เกมจับผิดภาพ จันทโครพออกเดินทางเพื่อไปศึกษาวิชากับพระฤๅษี

5.5.2.1.3 การตั้งคำถาม

วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ เป็นสำนวนเดียวในสามสำนวนที่มีการตั้งคำถามสอดแทรกภายในเรื่อง โดยคำถามที่ตั้งนั้นเป็นการตั้งคำถาม เพื่อให้ผู้อ่านได้ฝึกทักษะและกระตุ้นความคิด ทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับผู้อ่านที่อยู่ในวัยเด็ก พร้อมทั้งเป็นการดึงให้ผู้อ่านมีสมาธิกับการอ่านหรือฟังเพื่อที่จะตอบคำถามได้ถูกต้อง ตัวอย่างเนื้อเรื่องและการตั้งคำถามที่ปรากฏในเรื่อง

“พระเจ้าพรหมทัตต้องการให้จันทโครพปกครองบ้านเมืองต่อจากตน จึงทดสอบความสามารถของพระโอรสในวิชาการพันดาบ ยิงธนูและการทหาร แต่จันทโครพไม่ผ่านการทดสอบ พระเจ้าพรหมทัตจึงให้จันทโครพเดินทางออกไปหาความรู้เพิ่มเติมกับพระฤๅษีในป่าหิมพานต์”

พินทุมานฝากบอก

จันทโครพต้องทดสอบทักษะด้านต่างๆทั้งหมดกี่ด้าน?

(วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ 2553: 9)

5.5.2.1.4 การให้คำแนะนำวิธีการใช้หนังสือ

การตั้งต้นสำหรับเด็กเล็กในรูปแบบนิทานก่อนนอนนั้นเป็นหนังสือที่มีคำแนะนำถึงวิธีการใช้ เพราะ **จันทโครพสำนวนวรรณคดีก่อนนอน** เป็นหนังสือการ์ตูนที่เหมาะสมกับเด็กเล็กอายุ 2-5 ขวบ ผู้ปกครองจึงเป็นผู้ใช้หนังสือในการเล่าให้เด็กฟังนั้น ผู้ประพันธ์ได้ให้คำแนะนำในการใช้หนังสือเป็นการสื่อสารกับผู้ปกครองเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด “อ่านก่อนเล่า “วรรณคดีก่อนนอน” เทคนิคบูรณาการความรู้แบบคุณหนู”

ตัวอย่างคำแนะนำวิธีการใช้หนังสือบูรณาการความรู้ที่ผู้แต่งแนะนำให้ผู้ปกครองทดลองใช้เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการให้กับเด็ก เช่น 1.ระหว่างการเล่นนิทาน อาจมีการสอนตัวเลข นับจำนวนตัวละคร ตั้งโจทย์บวกลบเลขหน้า ช่วยสอนให้รู้จักพื้นฐานคณิตศาสตร์ 2.การเน้นย้ำข้อคิดสอนใจให้ลูก ๆ ยกตัวอย่าง ความดี ความไม่ดี บอกคุณธรรมของตัวละคร แทรกเกร็ดความรู้ทางวัฒนธรรม สอนให้รู้จักการดำรงชีวิตในสังคม เป็นพื้นฐานวิชาสังคมศึกษา 3.การสอนคำศัพท์ที่ไม่คุ้นเคย คำราชาศัพท์ การสะกดคำ ออกเสียงวรรณยุกต์ คำคล้องจอง ช่วยสอนให้รู้จักพื้นฐานวิชาภาษาไทย

5.5.2.2 การตัดทอนเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพเป็นวรรณกรรมที่สร้างสรรค์สำหรับผู้ใหญ่มาก่อน เมื่อมีการนำมาสร้างสรรค์เป็นการ์ตูนเพื่อผู้อ่านที่เป็นเด็ก ย่อมมีการตัดทอนเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กออก ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวเป็นเนื้อหาที่มีความรุนแรงและอันตรายหากเด็กเกิดการลอกเลียนแบบ เช่น อนุภาคกริดเลือดให้ดื่ม เด็กอาจเกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบทำให้เด็กเกิดอันตรายได้

ตาราง 15 เปรียบเทียบการตัดทอนเนื้อหา

จันทโครพ สำนวนครูสุภา	วรรณคดีนิทานก่อนนอนจันทโครพ
เห็นสมร่อหน้าระทระทวยองค์	ทางที่เดินผ่านนั้นเป็นปารกขัฏ จันทโครพต้อง
พระโฉมยงทรงไศกเพียงอกหัก	คอยถางทางเดินให้นางโมราเดินผ่าน และหาผลไม้
แสนสงสารนฤมลเป็นพันทัก	น้ำดื่มให้นางกิน วันหนึ่งนางโมราเดินไม่ไหว
อารมณ์รักพระมิได้เสียดายกาย	จันทโครพสงสารนางมากจึงอุ้มนางขึ้นขี่หลังและ
ชักพระขรรค์ฟันลงตรงเพลขา	เล่านิทานให้นางฟังเพื่อให้นางลืมความเหนื่อยล้า
พระมิ่งสาหล่อเลือดลงนองสาย	(วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ 2553 : 14)
จึงรอรองโลหิตออกจากกาย	
แล้วให้สายสุดสวาทเสวยพลัน	
(จันทโครพ 2505 : 21-23)	

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่าผู้ประพันธ์เรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนใช้วิธีการตัดทอนเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมออกเพื่อให้เหมาะกับกลุ่มและช่วงวัยผู้อ่าน แต่นอกจากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมแล้วจะเห็นว่า ผู้ประพันธ์ยังตัดทอนเนื้อหาที่เห็นว่าไม่สำคัญออกเนื้อหาอีกส่วนหนึ่งที่ถูกตัดทอนออก คือ บทสนทนาปราชญ์และบทอรรถาธิบาย ซึ่งมีในเรื่องจันทโครพสำนวนสำหรับผู้ใหญ่แต่จันทโครพสำนวนการ์ตูนทั้ง 3 สำนวนได้ตัดเนื้อหาส่วนบทสนทนาปราชญ์และบทอรรถาธิบายออกทั้งหมดเพื่อความเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้อ่าน

ตาราง 16 การเปรียบเทียบการตัดทอนเนื้อหาส่วนบทสนทนาปราชญ์

จันทโครพ สำนวนครุสภา	วรรณคดีก่อนนอนจันทโครพ
จะเสกเจ้าสาวภาคกับตัวพี่ ให้เป็นมิ่งมเหสีประสมสอง เอาพิงผาศีลาแก้วเป็นกองทอง นวลละอองเจ้าอย่าเขินสะเทิ้นที่ เป็นกุศลเราทั้งสองได้ครองสร้าง พระดาบสจึงให้นางมารศรี เป็นเพื่อนไร่ในป่าพนาลี จงปราณีเถิดนะน้องอย่าโกรธา (จันทโครพ 2505: 12)	ทันใดนั้นเองปรากฏร่างหญิงสาวงามคนหนึ่งชื่อ นางโมรา จันทโครพหลงรักนางทันทีและขอให้ นางมาเป็นชายาของตน (วรรณคดีก่อนนอน 2553: 13)

5.5.2.3 การจบเรื่องแบบมีความสุข

การจบเรื่องแบบมีความสุขเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญของนิทานสำหรับเด็ก เนื่องจากวรรณกรรมสำหรับเด็กส่วนใหญ่จะนำเสนอสิ่งที่ดี ให้อคติ และสร้างจินตนาการให้แก่ผู้อ่านที่อยู่ในวัยเด็ก การจบเรื่องแบบโศกนาฏกรรมจึงเหมือนเป็นการสร้างประสบการณ์ที่โหดร้ายให้แก่เด็ก เรื่องจันทโครพสำนวนการ์ตูนทั้งสามสำนวนล้วนมีตอนจบแบบมีความสุขทั้งสิ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ครั้นเมื่อจันทวงศ์จำเริญวัยขึ้น จันทโครพได้แต่งตั้งให้เป็นอุปราชแห่งเมืองพาราณสีเพื่อสืบราชสมบัติต่อจากตนต่อไป หลังจากนั้นพระเจ้าจันทโครพ พระนางมุลลินทร์ และเจ้าชายจันทวงศ์ได้ทรงช่วยกันทำนุบำรุงบ้านเมืองด้วยหลักธรรมและความดีงาม จึงมีแต่ผู้คนสรรเสริญพระเจ้าจันทโครพที่ทรงปกครองบ้านเมืองอย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา”

(จันทโครพ สำนวนการ์ตูน 2551: 196)

“พระเจ้าจันทโครพทรงปกครองบ้านเมืองด้วยหลักธรรมและความดีงาม ทำให้ชาวเมืองพาราณสีอยู่อย่างสงบสุขเรื่อยมา เมื่อจันทวงศ์เติบโตขึ้น จันทโครพแต่งตั้งให้เป็นอุปราชเมืองพาราณสีเพื่อสืบราชสมบัติต่อจากตนต่อไป”

(วรรณคดีก่อนนอ 2553: 63)

“จันทโครพพานางมัจฉลินทร์และเจ้าชายจันทวงศ์ออกไปเยี่ยมชมเมือง ดูชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเมืองพาราณสีพร้อมบอกว่า พี่จะทำให้เจ้าและลูกมีความสุขที่สุด จะเป็นผู้ครองเมืองที่ดี ประชาชนก็จะมีความสุขเช่นกัน ขอให้เราทั้งสามอยู่เคียงข้าง เป็นกำลังใจให้กันตลอดไป”

(จันทโครพ 2547: 189)

การจบเรื่องแบบมีความสุขเป็นการจบเรื่องที่เหมาะสมกับประเภทของวรรณกรรมและผู้เสพที่ผู้เสพจะได้รับความสุขจากการเสพวรรณกรรมที่จบแบบมีความสุข ทำให้ไม่เกิดคำถามหลังจากการเสพวรรณกรรมที่จะเป็นข้อสงสัยหรือทำให้ผู้อ่านผิดหวัง เพราะในวัยของผู้เสพความผิดหวังคือความทุกข์ที่ผู้เสพไม่สามารถที่จะจัดการกับความรู้สึกหรือการหาเหตุผลมาอธิบายได้ดีเท่ากับผู้เสพในวัยผู้ใหญ่

ลักษณะเด่นของสำนวนบทเพลงที่สร้างสรรค์ขึ้นเฉพาะเจาะจงตามรูปแบบของสื่อและกลุ่มผู้เสพ คือ วิธีการสื่อสารที่ใช้สื่อสารกับกลุ่มผู้ฟัง คือ การอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

5.5.2.4 การอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

การสื่อสารโดยการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนบทเพลง เพลงแหล่จันทโครพ ซึ่งเดิมที่การแหล่นั้นเป็นทำนองการเทศน์แบบหนึ่งเพื่อสร้างอารมณ์ในการฟังเทศน์ทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและซาบซึ้งในข้อธรรมได้ดียิ่งขึ้น มีการใช้ลีลำน้าเสียงและสรรหาเนื้อหาที่หลากหลายเพื่อความบันเทิงเพื่อสร้างความสนใจและดึงดูดใจผู้ฟัง เมื่อการแหล่พัฒนาเป็นเพลงแหล่จึงใส่ทำนองดนตรีแบบเพลงไทยลูกทุ่งเข้าไปประกอบด้วย

เมื่อมีการนำทำนองการแหล่มาใช้ในการเล่าเรื่องจากวรรณคดีและวรรณกรรมจึงเป็นการหยิบเอาเนื้อหาร้อยกรองของวรรณคดีวรรณกรรมมาเล่าสื่อสารโดยการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เช่น เพลงแหล่จันทโครพที่หยิบเนื้อเรื่องจันทโครพ โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่ จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา จนถึงจันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย ดังเนื้อเพลงแหล่จันทโครพ โดยศิลปิน ยอดรัก สลักใจ ความว่า

เพลงแหล่จันทโครพ

ศิลปิน : ยอดรัก สลักใจ

จะกล่าวถึงจันทโครพ	เมื่อเปิดผอบพบนางโมรา
ว่าใครก็งามไม่เทียมทัด	แม้งามถนัดหนักหนา
ดูไฉนงามนั้นเหมือนบุญช่วย	ดูซ้ำยิ่งสวยไม่สร้างชา
ถ้าดูกลางวันก็ยิ่งชวน	ดูกลางคืนก็ยิ่งชวนาเวทนา
แล้วได้เสียเป็นเมียผัว	ร่วมทำยมหวั่นเดินทางมา
เดินทางมากลางอรัญ	จิตหมายมั่นถึงพารา
พบโจรไพรเจ้าใจถ่อย	โจรหาร้อยกันขวางหน้า
ฝ่ายโจรไพรสั่งไพรพล	ร้องตะโกนล้อมไว้อายาชา
เสียงทวาดดังลั่น	เฮ้ยเจ้ามานพนั้นเจ้าไปไหนมา
มาเดินผ่านดงแดนเรา	รู้หรือเปล่าเราเป็นเจ้าป่า
ยกนางมาให้เราเสีย	ให้มาเป็นเมียของเราเถิดหนา
พระจันทร์ได้ฟังให้คั่งแค้น (ซ้ำ)	สุดแสนจะโกรธา
แล้วทรงตรัสไม่แซ่เขื่อน	โจรล้มตายเกลื่อนกราดตา
เหลือนายโจรเข้าโรมรัน	จิตกระสันอยากได้โมรา
นางยื่นพระขรรค์ให้โจรไพร	โจรแทงผัวตายไฉ้วายชีวา
จึงขอบอกท่านทั้งหลาย	ว่าอย่าไว้วางใจนอภรรยา
เพราะหลงรักเมียจึงเสียชีวา	ให้เป็นอุทาหรสอนใจชาย

การสื่อสารโดยการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ เป็นตัวอย่างในเปรียบเทียบนี้ พบในบทเพลงจำนวน 3 เพลง คือ เพลงน้ำตาจำโท ศิลปิน สุรพล สมบัติเจริญ เพลง จันทโครพ ศิลปิน ชัย เบิกฟ้า และเพลงโมรา ศิลปิน วงมาลีฮวนนาโดยบทเพลงทั้ง 3 บทเพลงนี้ใช้พฤติกรรมของนางโมรา เช่นการไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี การคบชู้ การยื่นดาบให้กับโจรฆ่าจันทโครพมาเป็นแม่แบบในการเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของสตรีที่ปรากฏเป็นตัวละครหลักในบทเพลงกับพฤติกรรมของนางโมรา ดังตัวอย่างเนื้อเพลงทั้ง 3 เพลงดังนี้

เพลง น้ำตาจำโท

ศิลปิน สุรพล สมบัติเจริญ

สิ้นสุดกันที ไม่ว่าชาตินี้ชาติไหน เท่านั้นที่สาแก่ใจ ชาบซึ่งทรงในอกเรา
 โบราณท่านว่าบรรดาช่างสาร ฐเห่า อีกทั้งข้าเก่าเมียรัก ท่านเปรียบไว้นักอย่าได้วางใจ
 เช่นดังตัวผมต้องตรมดวงใจสุดถอน เมียรักที่เคยกอดนอนต้องมาหนีจรจากไป
 ลืมผัวทิ้งลูก ปลุกฝังคิดคบขี้ใหม่ เมียเอ๋ยช่างเลวเหลือร้าย ผีป่าหรือไรสิงใจแม่นาง
 ลืมน้ำพริกผักจิ้มไต่ปลา เจ้าลืมแม่กลืนปลาร้า เจ้าลืมกระทั้งปลาอย่าง
 เจ้าไม่ถวิล ถึงโอบยบินคิดติดปีกหาง อ้าลาผัวไปไกลห่าง ทั้งลูกร้องครางเสียแทบขาดใจ
 สิ้นสุดกันเกิดหนา แม่นางโมราใจสอง ชาตินี้ไม่ขอไผ่ปอง ให้มามัวหมองต่อไป
 สงสารแต่ลูกต้องมาคร่ำครวญร้องไห้ ลูกเอ๋ยแม่จากเจ้าไป พ่อยังเลี้ยงได้นะลูกยา
 ถึงแม่นพ่อมียศจำโท สองบั้งไม่ใหญ่ไม่โต เจ้าไม่ต้องกลัวน้อยหน้า
 พ่อจะส่งเสียให้เจ้าได้ร่ำการศึกษา ต่อไปแม้กายภาคหน้า เจ้าจะได้มีวิชาติดตัว
 สิ้นชาติขาดกัน ตั้งแต่วันนี้เกิดหนา นางหญิงใจทรมานชั่วช้า เยี่ยงนางโมราฆ่าผัว
 ไม่เคยนึกอ้อม ขอบขิมรสกามเมามัว จึงลืมรักลูก รักผัว น้ำใจแสนชั่วผัวเดียวไม่พอ

ในบทเพลงน้ำตาจำโทนี้ ผู้แต่งได้เปรียบเทียบผู้หญิงที่ทั้งสามีและลูก หนีตามชายอื่นไป ว่าเป็นเหมือนนางโมราที่มีสองใจ คิดฆ่าสามีของตนได้ลงค้อน้ำเสียงและอารมณ์ของบทเพลงนี้ จึงเต็มไปด้วยความตัดพ้อต่อว่าภรรยาที่ทิ้งตนและลูกไป เปรียบเหมือนนางโมราที่น้ำใจแสนชั่วผัวเดียวไม่พอ ในการสื่อสารกับผู้ฟัง ทั้งนี้ผู้ฟังจะสามารถรับรู้เรื่องราวของบทเพลงได้อย่างเต็มที่หรือไม่ นั้น ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความรู้เดิมเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่ผู้แต่งใช้การอ้างถึง

เพลง จันทโครพ

ศิลปิน ชัย เบิกฟ้า คำร้อง/ทำนอง ชาง ชาไก

ปากบอกจะรักจนวันตาย ฟาดินสลายไม่เปลี่ยนใจ กัดก้อนเกลือกินไม่เป็นไร
 ลำบากแค่ไหนก็จะทนเพื่อความฝัน เพื่อรักแท้ ของเราสองคน
 *แต่เหมือนบทกวีที่เขียนผิด ละครชีวิตจึงสับสน มีมือที่สามเข้ามาแทรกหว่างกลางเราสองคน
 นางเอกหนึ่ง พระเอกสองคนจะเลือกใคร
 ** แล้วที่สุดแสดงธาตุแท้เธอออกมา ดุจมีวิญญานนางโมราสิงข้างใน
 *** ด้ามดาบส่งให้เขา ปลายดาบส่งให้ฉัน ยืมมือโจรป่ามาฆ่าจันทโครพจบชีพไป
 เรื่องจันทโครพ กับผอบนางหลายใจ ตำนานเล่าขานผ่านไป แต่นางหลายใจไม่เคยตาย
 ช้า * , ** , ***
 อยู่ต่อไป สืบต่อนางโมรา อยู่ชั่วฟ้าดินสลาย

ในบทเพลงนี้ ผู้แต่งได้สื่อสารโดยใช้การเปรียบเทียบผู้หญิงที่เลือกชายที่เข้ามาใหม่ ว่าเหมือนมีวิญญาณของนางโมราสิงอยู่ข้างใน พร้อมทั้งเล่าเหตุการณ์ในตอนนี้นางโมราส่ง คำตอบให้โจรป่าอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ โดยนำมาเชื่อมโยงกับชีวิตของตนเอง และในตอนท้ายของเพลง ผู้แต่งได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า แม้เวลาจะผ่านไปนานเท่าไร แต่ผู้หญิงที่มี ลักษณะเช่นนางโมราก็ยังคงมีอยู่ในสังคมและยังคงมีอยู่ต่อไป

เพลงโมรา

ศิลปิน : วงมาลีฮวนน่า

* โอ้ว่าความรักความใคร่	มันอยู่กันไม่ได้เลย
ครั้นว่าจะทิ้งเธอไป	ก็กลัวเธอจะน้อยใจ
กลัวเราเองจะเสียใจ	โอ้เวรกรรม โอ้เวรกรรม
** เหมือนนางโมราที่เล่นไฟ	เหมือนนางกากีที่ไปกับครุฑรูปงาม
ไปสู่วิมานนิมพลี	ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นเลย (ซ้ำ)
*** มีดาบสองเล่มให้เธอเลือก	ใจนางโมราเลือกฆ่าตัว
ได้ยินเรื่องราวแล้วเศร้าใจ	ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นเลย
ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นเลย	ไม่ยากให้เป็นเช่นนั้นนางโมรา
ซ้ำ (*, **, ***)	

ในบทเพลงนี้ ผู้แต่งได้กล่าวถึงความรักของชายหนุ่มที่มีความสับสนว่าจะอยู่กับ หญิงสาวคนรัก หรือจะทอดทิ้งเธอไปดีกว่า และสาเหตุที่ทำให้ชายหนุ่มมีความคิดสับสนเช่นนี้น่าจะ มาจากพฤติกรรมของหญิงสาวที่ผู้แต่งเปรียบเหมือน “นางโมราที่เล่นไฟ” และมีการยกเหตุการณ์ที่ นางโมราเลือกฆ่าสามีของตนเองมาเปรียบเทียบกับหญิงคนรักด้วยเช่นกัน แต่เนื่องจากความรักที่มี ต่อหญิงคนรักจึงทำให้ไม่อาจตัดสินใจทิ้งเธอไปได้ จึงได้เพียงแต่ภาวนา ไม่อยากให้หญิงคนรักเป็น เช่นนางโมราจึงเป็นการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสำนวนบทเพลง เมื่อพิจารณาถึง ประเภทของบทเพลงพบว่า เรื่องจันทโครพถูกนำมาสร้างสรรค์เป็นบทเพลงหลากหลายประเภท เช่น เพลงแหล่ เพลงลูกทุ่ง และเพลงเพื่อชีวิต ประเภทของบทเพลงที่หลากหลายประเภทสะท้อน ให้เห็นว่าเรื่องจันทโครพเป็นที่นิยมและเข้าถึงกลุ่มคนทุกชนชั้น เรื่องจันทโครพนอกจากผู้ฟังจะได้ ความเพลิดเพลินแล้ว สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือการทำหน้าที่เป็นสื่อในการถ่ายทอด ค่านิยมและ บรรทัดฐานทางสังคม ที่ใช้การสื่อสารโดยการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเพราะผู้แต่ง

นำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนางโมรา มายกตัวอย่างและชี้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ผู้หญิงในยุคปัจจุบันไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง

นอกจากนี้เพลงแหล่จันทโครพยังนำผู้ฟังย้อนไปถึงจุดมุ่งหมายดั้งเดิมของวรรณกรรม คือ การอบรมสั่งสอนกุลบุตรที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เพราะในสำนวนชาดกกล่าวถึงมูลเหตุในการแสดงชาดกว่าแสดงให้ภิกษุผู้กระสันจะสึกเห็นถึงโทษและต้นหาของสตรี เมื่อมีการนำเนื้อหามาสื่อสารและอ้างถึงในรูปแบบของเพลงแหล่วรรณกรรมเรื่องจันทโครพก็ได้แสดงถึงจุดมุ่งหมายดั้งเดิมในการสั่งสอนกุลบุตรที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เนื่องจากเพลงแหล่นอกจากจะใช้ฟังโดยทั่วไปแล้ว ยังนิยมใช้ในการทำขวัญนาค ผู้จะบวชในพระพุทธศาสนาต่อไป เพลงแหล่จึงทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนนาคนอกเหนือจากบทบาทในการให้ความบันเทิง

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 5 กลุ่ม เป็นลักษณะที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในแต่ละกลุ่มของวรรณกรรมมีความแตกต่างและโดดเด่นในรูปแบบเฉพาะของวรรณกรรมแต่ละกลุ่มตามพันธกิจของวรรณกรรมและพันธกิจของผู้สร้างเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสพและอิทธิพลของสื่อที่เปลี่ยนแปลงไปที่มีผลต่อการสืบทอดและสร้างสรรค์ตลอดจนลักษณะเด่นดังกล่าวเป็นปัจจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความนิยมในการเสพสื่อในแต่ละยุคสมัยที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเรื่องการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดและการสร้างสรรค์ตลอดจนลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

การสืบทอดในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีประเด็นสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง และอนุภาค โดยสืบทอดจากสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเรื่อง **จุฬารณคดีชาดก** และ **จุลลณคดีหัตถิต** ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสั่งสอนภิกษุผู้กระสันจะสึกในหลักธรรมเรื่องตัณหา ซึ่งแก่นเรื่องนั้นชี้ให้เห็นถึงโทษและตัณหาของสตรีที่มีต่อบุรุษ ทั้งนี้ตัณหาของสตรีนั้นมีมูลเหตุมาจากความอยากได้ที่มากเกินไปและความใคร่ในกาม เนื้อหาชาดกอธิบายหลักธรรมเรื่องตัณหาที่ทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นว่าผู้ใดที่ถูกตัณหาอันเป็นเครื่องผูกแห่งมารครอบงำย่อมที่จะแสดงพฤติกรรมแห่งตัณหา นั้นซ้ำอีกเมื่อมีโอกาส วิธีการที่จะหลุดพ้นจากตัณหาเครื่องผูกแห่งมารได้ คือ การเจริญอสุภฌาน เพ่งสมาธิพิจารณาซากศพเพื่อตั้งอารมณ์ให้เห็นว่า ไม่มีอะไรสวยงามสดงดงาม มีแต่ความสกปรกโสโครก น่าเกลียดน่าสะอิดสะเอียน เป็นกรรมฐานที่สามารถระงับดับอารมณ์ใคร่ที่อยู่ในกามารมณ์ได้

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีเนื้อหาที่เข้มข้นชวนติดตามเนื่องจาก โครงเรื่องจันทโครพ มีเหตุการณ์ที่สนับสนุนแก่นเรื่องทำให้เรื่องจันทโครพมีความน่าสนใจ โดยสืบทอด 5 เหตุการณ์ ในโครงเรื่องจันทโครพ ได้แก่ 1.จันทโครพไปเรียนวิชา 2.มอบผอบ 3.จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา 4.จันทโครพพบโจรป่าและถูกฆ่าตาย 5.พระอินทร์สาปนางโมราและชุบชีวิตจันทโครพ การสืบทอดโครงเรื่องจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวน พบว่า เหตุการณ์ที่ปรากฏการสืบทอดเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ 1.เหตุการณ์มอบผอบพบมากที่สุด 21 สำนวน 2.เหตุการณ์จันทโครพถูกโจรป่าฆ่าตาย 20 สำนวน 3.เหตุการณ์จันทโครพเปิดผอบพบนางโมรา 19 สำนวน 4.พระอินทร์สาปนางโมรา และชุบชีวิตจันทโครพ 16 สำนวน 5.จันทโครพไปเรียนวิชา 13 สำนวน สาเหตุที่ทำให้เหตุการณ์มอบผอบพบการสืบทอดมากที่สุดเนื่องจาก สำนวนบทละคร การแสดงและเพลง ส่วนใหญ่ตัดเหตุการณ์จันทโครพไปเรียนวิชาออก ทั้งนี้เพราะต้องการกระชับเนื้อหาเพื่อให้การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างสนุกสนาน รวดเร็วตามธรรมชาติของวรรณกรรมวัตถุประสงค์และพันธกิจของผู้สร้างวรรณกรรม

ตัวละครในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพสืบทอดตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง 5 ตัว ได้แก่ จันทโครพ นางโมรา โจรป่า พระอินทร์และพระฤๅษี โดยตัวละครแต่ละตัวมีรูปลักษณะและลักษณะนิสัยที่มีบทบาทต่อการดำเนินเรื่องทำให้เรื่องจันทโครพมีความสนุกสนานน่าติดตามและลักษณะนิสัยของตัวละครช่วยสะท้อนแก่นเรื่องให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวละครที่ปรากฏสืบทอดในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 28 สำนวนมากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1.จันทโครพ 28 สำนวน 2.นางโมรา 25 สำนวน ลำดับที่ 3 เท่ากันสองตัว คือ โจรป่าและพระฤๅษี 21 สำนวน ตัวละครที่ปรากฏการสืบทอดน้อยที่สุด คือ

พระอินทร์ 16 ส่วนน ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมการแสดงจะปรับเปลี่ยนตัวละครให้พระฤาษีเป็นผู้ชุบชีวิต จันทโครพแทนพระอินทร์ ทำให้การสืบทอดตัวละครพระอินทร์ปรากฏน้อยที่สุด

แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ มีการสืบทอดใน 2 ลักษณะ คือ การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านผู้ประพันธ์ และการสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครชาย แก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรีผู้ประพันธ์จะแสดงไว้อย่างตรงในตอนต้นและตอนท้ายของเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านสามารถทราบ ได้โดยง่าย การสืบทอดแก่นเรื่องผ่านตัวละครชาย ใช้ตัวละครชาย 3 ตัวในเรื่องเป็นผู้เน้นย้ำให้เห็นโทษ และต้นหาของสตรี โดยการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของนางโมราเพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนางโมราซึ่งสนับสนุนแก่นเรื่องโทษและต้นหาของสตรี

อนุภาคที่สืบทอดในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ มี 4 อนุภาคทั้งอนุภาคของวิเศษและอนุภาค เหตุการณ์ อนุภาคของวิเศษ ได้แก่ ผอบ อนุภาคเหตุการณ์ ได้แก่ กรีดเลือดให้ดื่ม ยืนพระขรรค์ให้ ไจรป่า และพระอินทร์สาปนางโมราเป็นชะนี โดยอนุภาคที่มีการสืบทอดและปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง จันทโครพมากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1.อนุภาคผอบ 22 ส่วนน 2.อนุภาคยืนพระขรรค์ให้ไจรป่า 20 ส่วนน 3.อนุภาคพระอินทร์สาปนางโมราให้เป็นชะนี 13 ส่วนน 4.อนุภาคกรีดเลือดให้ดื่ม 11 ส่วนน สาเหตุที่ทำให้อนุภาคกรีดเลือดให้ดื่มสืบทอดน้อยที่สุดเพราะไม่ปรากฏในวรรณกรรม บทละคร การแสดง และเพลง เนื่องจากบทละครและการแสดงนั้นอนุภาคกรีดเลือดให้ดื่มทำให้เกิดความสมจริง ได้ยากจึงถูกตัดทิ้ง ซึ่งต่างจากอนุภาคมอบผอบและยืนพระขรรค์ให้ไจรป่าที่สามารถทำให้เกิด ความสมจริงและสนุกสนานได้ดีกว่าจึงปรากฏการสืบทอดมากกว่า การสืบทอดอนุภาคนั้นมีเหตุผลที่สำคัญคือ ความเหมาะสมของอนุภาคที่จะนำไปใช้ในวรรณกรรมแต่ละประเภทเป็นสำคัญ

การสืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ทั้ง 4 ประการ คือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง และ อนุภาค ส่งผลให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพยังคงสืบทอดเอกลักษณ์สำคัญของเรื่องตั้งแต่อดีตมาจนถึง ปัจจุบันและเป็นที่จดจำของผู้เสพในทุกยุคทุกสมัย โครงเรื่องที่มีความสนุกสนานเร้าใจ นำไปสู่การสร้าง เป็นวรรณกรรมประเภทต่างๆ เช่น ร้อยกรอง ร้อยแก้ว บทละคร การแสดง เพลงและการ์ตูน ตามวัตถุประสงค์และพันธกิจของวรรณกรรมและผู้สร้าง ตัวละครที่มีความโดดเด่นทำให้เป็นที่จดจำ ในฐานะภาพแทน “หญิงเลว” ในวรรณกรรมไทย ทั้งแก่นเรื่องที่ชี้ให้เห็นโทษและต้นหาของสตรี และ อนุภาคของเรื่อง ที่มีความโดดเด่นเป็นที่จดจำทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพสามารถดำรงสืบทอด ต่อมาในสังคมไทย

การสร้างสรรคัวรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีการสร้างสรรค์ใน 4 ประการ คือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง และอนุภาค ซึ่งมีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมจากสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้งสิ้น 10 ส่วนน

โครงเรื่องมีการสร้างสรรค์เหตุการณ์สำคัญที่แสดงบุญบารมีและความสามารถของตัวละครเอก 6 เหตุการณ์ในโครงเรื่อง ได้แก่ 1.จันทโครพพบนางมัจฉินทร์ 2.จันทโครพปราบนางยักษ์ 3.จันทโครพตามหานางมัจฉินทร์ 4.จันทวงศ์หนีออกจากเมืองโรมัน 5.จันทวงศ์ตามหานางมัจฉิน 6.จันทวงศ์ฆ่า ท้าวสหัสรังสี พบว่าเหตุการณ์ในโครงเรื่องที่ปรากฏการสร้างสรรคัตามเนื้อหาที่เพิ่มเติมจากวรรณกรรม

เรื่องจันทโครพทั้ง 10 ส่วนเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้แก่ 1.เหตุการณ์จันทโครพพบนางมุจลินทร์ 10 ส่วน 2.เหตุการณ์จันทโครพปราบนางยักษ์ 8 ส่วน 3.เหตุการณ์จันทโครพตามหานางมุจลินทร์ 7 ส่วน 4.เหตุการณ์จันทวงศ์หนีจากเมืองโรมันและเหตุการณ์จันทวงศ์ตามหานางมัจฉา ปรากฏเท่ากัน 3 ส่วน 5.เหตุการณ์จันทวงศ์ฆ่าท้าวสหสรั้งสี 2 ส่วน

ตัวละครนั้นมีการสร้างสรรค์ตัวละครเพิ่มเติมขึ้น 8 ตัว เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาและโครงเรื่องที่เพิ่มเติมขึ้น ตัวละครที่สร้างสรรค์เพิ่มขึ้นมานั้นมีทั้งตัวละครหลักของเรื่อง ตัวละครฝ่ายสนับสนุนและตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์ จำแนกเป็นตัวละครหลัก ได้แก่ นางมุจลินทร์ จันทวงศ์ และนางมัจฉา ตัวละครฝ่ายสนับสนุน ได้แก่ ท้าวภูษงค์ ดั่งชะกาม์ และยักษ์กาลละสุร สุดท้ายตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์ ได้แก่ นางยักษ์และท้าวสหสรั้งสี การสร้างสรรค์ตัวละครเพิ่มเติมทำให้รายละเอียดของเนื้อหาที่เพิ่มขึ้นน่าติดตาม มีความสนุกสนาน สมจริง และเป็นการเปลี่ยนตัวละครเอกของเรื่องจากรุ่นพ่อไปสู่รุ่นลูกตามเนื้อหาและโครงเรื่องที่เพิ่มเติมขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าการสร้างสรรค์ตัวละครนอกเหนือจากตัวละครเอกผู้ประพันธ์จะไม่ให้รายละเอียดในส่วนรูปลักษณะของตัวละครเนื่องจากรูปลักษณะของตัวละครไม่มีผลกับการดำเนินเรื่องจึงให้รายละเอียดเพียงชาติกำเนิดของตัวละครซึ่งผู้อ่านต้องอาศัยความรู้เดิมในการจินตนาการถึงรูปลักษณะของตัวละคร ต่างจากลักษณะนิสัยที่ผู้ประพันธ์ได้ให้รายละเอียดไว้อย่างชัดเจน เพราะลักษณะนิสัยของตัวละครมีผลต่อการดำเนินเรื่อง ทำให้เรื่องสนุกสนานและผู้อ่านสามารถจดจำลักษณะนิสัยที่เด่นชัดของตัวละครได้ดีกว่ารูปลักษณะ

แก่นเรื่องที่สร้างสรรค์สืบเนื่องจากเนื้อหาที่เพิ่มขึ้นจากรุ่นพ่อไปสู่รุ่นลูก คือ การพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละคร ที่ออกเดินทางติดตามหาคู่ครองที่พลัดพรากของตนทั้งจันทโครพตามหานางมุจลินทร์ และจันทวงศ์ตามหานางมัจฉา โดยตัวละครต้องเดินทางผจญภัยและฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการเพื่อพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตนที่คู่ควรกับคู่ครอง ทั้งการแสดงความสามารถในการต่อสู้เพื่อเอาชนะตัวละครปฏิปักษ์ การอธิษฐานเพื่อพิสูจน์ถึงบุญบารมีในต่อสู้และอนุภาคการพิสูจน์ รวมไปถึงอนุภาคการอุ้มสมที่สะท้อนถึงบุญบารมีที่เหมาะสมกันของตัวละครเทวดาจึงอุ้มสมให้ตัวละครได้ครองคู่กัน

อนุภาคที่สร้างสรรค์เพิ่มขึ้นเป็นอนุภาคเหตุการณ์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีเรื่องอื่นจำนวน 4 อนุภาค คือ 1.อนุภาคการพิสูจน์ 2.อนุภาคการอุ้มสม 3.อนุภาคการแปลงกาย 4.อนุภาคการติดตาม การสร้างสรรค์อนุภาคในวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเพื่อตอบสนองการเพิ่มขึ้นของเนื้อหาตามความต้องการของผู้เสพและอิทธิพลที่ได้รับจากวรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ร่วมยุคสมัยกับวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ อีกทั้งช่วยสนับสนุนให้แก่นเรื่องการพิสูจน์บุญบารมีและความสามารถของตัวละครเด่นชัดยิ่งขึ้นและอนุภาคบางอนุภาคเป็นการเพิ่มปมปัญหาของเรื่องเพื่อช่วยในการขยายเนื้อเรื่องให้มากยิ่งขึ้น เช่น อนุภาคการอุ้มสม เป็นต้น

การสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพทั้ง 4 ประการ คือ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง และอนุภาค ทำให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านเนื้อหาที่เพิ่มเติมจากวรรณกรรมต้นแบบ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสพและความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ซึ่งเรื่องจันทโครพที่มีเนื้อหาเพิ่มเติมมากที่สุด คือ จันทโครพ ฉบับโรงพิมพ์พานิชสุภผล ในยุคที่วรรณกรรมวัดเกาะมีความเจริญรุ่งเรืองทำให้มี

การนำนิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมมาสร้างสรรค์เพื่อจำหน่ายตามกลไกความต้องการของตลาด โดยการสร้างสรรค์ โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง และอนุภาคเพิ่มเติม วรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่มีเนื้อหาโดดเด่นได้รับความนิยมจากผู้เสพจึงทำให้มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมเนื้อเรื่องซึ่งได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมวัดเกาะในยุคสมัยดังกล่าว

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ทั้ง 28 สำนวน ที่ปรากฏตามประเภทของวรรณกรรมทำให้เรื่องจันทโครพมีลักษณะเด่นที่ต่างกันไปตามประเภทและพันธกิจวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพันธกิจของวรรณกรรม มีลักษณะเด่นตามประเภทวรรณกรรมแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้ 1.สำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา คือ การนำเสนอหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการสั่งสอนพระภิกษุ และการเสนอแนวคิดเรื่องตัณหา 2.สำนวนร้อยกรอง ปรากฏลักษณะเด่นด้านกลวิธีการนำเสนอด้วยกัน 3 ประการ คือ การขยายความ การแทรกนิทานซ้อนนิทาน และบทพรรณนาธรรมชาติ 3.สำนวนร้อยแก้ว ปรากฏลักษณะเด่นด้านกลวิธีการนำเสนอด้วยกัน 3 ประการ คือ การขยายความ การใช้เครื่องหมายคำพูด การถอดความและสรุปใจความสำคัญ 4.สำนวนบทละครและการแสดงอื่นๆ ปรากฏลักษณะเด่นด้วยกัน 4 ประการคือ การสืบทอดเนื้อหาจากสำนวนร้อยกรอง การเพิ่มดนตรีและทำนองเพลง การเพิ่มบทเจรจา และการเพิ่มบทบาทตัวละครและการเพิ่มบทบาทผู้แสดง 5.สำนวนการ์ตูนและเพลง ปรากฏลักษณะเด่นด้วยกัน 2 ประการ คือ คุณค่า ได้แก่ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และกลวิธีการนำเสนอ ได้แก่ การสื่อสาร มี 4 ประเด็นย่อยได้แก่ การอธิบายคำศัพท์ การใช้เกม การตั้งคำถาม และการให้คำแนะนำวิธีการใช้หนังสือ เป็นต้น การตัดทอนเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม การจบเรื่องแบบมีความสุข และการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพตลอดจนลักษณะเด่นของเรื่อง ทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาทุกยุคสมัย ทั้งมีพันธกิจในบริบทที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สร้าง ผู้เสพ และสื่ออันส่งอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในสังคมไทย

อภิปรายผล

วรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีความสำคัญในฐานะวรรณกรรมที่ใช้สั่งสอนบุรุษให้ทราบถึงโทษและต้นทางของสตรี โดยสำนวนลายลักษณ์ที่เก่าที่สุด พบปรากฏแทรกเป็นนิทานซ้อนนิทานในวรรณกรรมสมัยธนบุรีเรื่องปาจิตกุมารกลอนอ่านใช้เพื่ออธิบายถึงกำเนิดของชะนี เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยุควรรณกรรมวัดเกาะมีความเจริญรุ่งเรือง กระแสวัฒนธรรมการพิมพ์และการเสพวรรณกรรมทำให้มีการนำนิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมมาพิมพ์เพื่อจำหน่าย วรรณกรรมเรื่องจันทโครพจึงถูกสร้างตามพันธกิจวัตถุประสงค์และพันธกิจทางวรรณกรรม ส่งผลให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพมีการสืบทอดและสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมจากสำนวนชาดกในพระไตรปิฎกและจากที่ปรากฏแทรกเป็นนิทานซ้อนนิทานในเรื่องปาจิตกุมารกลอนอ่าน โดยปรากฏเป็นสำนวนร้อยกรอง ได้แก่ จันทโครพ

สำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผล จันทโครพสำนวนหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่ จันทโครพ
สำนวนองค์การค้าคุรุสภา จันทโครพคำโคลง และจันทโครพคำฉันท์ ผู้วิจัยพบว่า จันทโครพ
สำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผล จันทโครพสำนวนหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่ จันทโครพ
สำนวนองค์การค้าคุรุสภา ทั้ง 3 สำนวน คือสำนวนเดียวกัน โดยมีจันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิช
ศุภผลเป็นต้นฉบับ ทั้งนี้สาเหตุที่วรรณกรรมเรื่องจันทโครพถูกบรรจุไว้ในหนังสือประวัติคำกลอนสุนทร
ภู่เนื่องจาก หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้ ผู้แต่งประวัติคำกลอนสุนทรภู่เชื่อว่า วรรณกรรม
เรื่องจันทโครพ เนื้อหาตอนต้นจนถึงจันทโครพพบนางมุจลินทร์เป็นผลงานการแต่งของสุนทรภู่
เช่นเดียวกันกับพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) ที่เชื่อว่าจันทโครพตอนดังกล่าวเป็นผลงาน
ของสุนทรภู่ ส่วนจันทโครพสำนวนองค์การค้าคุรุสภานั้นเป็นสำนวนที่พิมพ์เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่
แก่ผู้สนใจ

เมื่อเรื่องจันทโครพได้รับการพิมพ์และเผยแพร่ไปในวงกว้างเรื่องจันทโครพจึงถูกสร้างสรรค์
เพื่อตอบสนองต่อผู้เสพที่ต้องการเสพวรรณกรรมรูปแบบใหม่นอกเหนือจากวรรณกรรมสำนวนร้อยกรอง
เรื่องจันทโครพสำนวนบทละครที่ใช้สำหรับการแสดงจึงเกิดขึ้น มีทั้งสิ้น 6 สำนวน ได้แก่
เพลงทรงเครื่องจันทโครพ บทละครนอกเรื่องจันทโครพ บทละครเรื่องจันทโครพ ตอนกำเนิด
นางโมรา บทละครเรื่องจันทโครพ ตอนจันทโครพเกี้ยวนางโมรา บทละครเรื่องจันทโครพ
ตอนโมราต้องคำสาป และบทลิเกเรื่องจันทโครพ ผู้วิจัยพบว่า เพลงทรงเครื่องจันทโครพ เป็น
การสร้างสรรค์วรรณกรรมในยุคที่การพิมพ์วรรณกรรมวัดเกาะมีการปรับเปลี่ยนจากการพิมพ์
วรรณกรรมในลักษณะหนังสือประโลมโลกสู่การพิมพ์วรรณกรรมในรูปแบบเพลงพื้นบ้านเพื่อให้เข้าถึง
กลุ่มผู้อ่านจำนวนมากขึ้น ส่วนสำนวนบทละครอีก 5 สำนวนเป็นสำนวนที่กรมศิลปากรสร้างขึ้นเพื่อใช้
ประกอบการแสดงในปัจจุบัน ทั้งนี้ยังคงปรากฏร่องรอยของการสืบทอดวรรณกรรมบทละครมาจาก
เรื่องจันทโครพสำนวนโรงพิมพ์พานิชศุภผล

การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพในบริบทสมัยปัจจุบัน ทั้งสำนวน
ร้อยแก้ว การ์ตูน เพลงและการแสดง เป็นการสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้เสพวรรณกรรมที่มี
ความหลากหลายทั้งช่วงวัยกลุ่มอายุและความสนใจ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่และพันธกิจของผู้สร้าง
วรรณกรรมที่ต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสพและสื่อที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อวรรณกรรม ดังเช่น
วรรณกรรมสำนวนร้อยกรองที่ผู้เสพในยุคปัจจุบันไม่ให้ความนิยมและยากที่จะเข้าใจ ทำให้เกิดการสร้าง
วรรณกรรมในสำนวนร้อยแก้วที่ง่ายต่อการเสพและเหมาะกับลักษณะของผู้เสพในยุคปัจจุบันที่ต้องการ
ความเร็วมากกว่าการค่อยๆ ซึมซับวรรณกรรมจากการจินตนาการและการตีความ การ์ตูนจึงเป็นอีก
ตัวอย่างหนึ่งในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อวัตถุประสงค์และกลุ่มผู้เสพที่ต่างจากเดิม ที่ผู้สร้างมี
พันธกิจเพื่อสร้างเรื่องจันทโครพให้เหมาะสมสำหรับผู้เสพที่เป็นเด็ก ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ที่คงการ
สืบทอดวรรณกรรมเรื่องจันทโครพเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้เสพตามประเภทของสื่อ เพลง
และการแสดงเป็นประเภทวรรณกรรมที่ผู้สร้างเลือกหยิบเนื้อหาตอนใดตอนหนึ่ง แก่นเรื่อง โครงเรื่อง
ตัวละคร อนุภาคหรือประเด็นที่ต้องการนำเสนอมาถ่ายทอดให้กับผู้เสพตามบริบทของสังคมและสื่อ โดย
เน้นการนำเสนอความสนุกสนานเพลิดเพลินมากกว่าการนำเสนอแก่นเรื่องเพื่อให้คิดสนใจดังเช่นอดีต

การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพตลอดจนลักษณะเด่นของเรื่องทำให้วรรณกรรมเรื่องจันทโครพดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาทุกยุคสมัย ทั้งในบริบทสังคมที่หลากหลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงความต้องการของผู้สร้าง ผู้เสพ และสื่ออันส่งอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของวรรณกรรมเรื่องจันทโครพ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องจันทโครพ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ดังนี้

1. ควรศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพที่แพร่หลายไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน
2. ควรศึกษาวิธีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมของวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมวัดเกาะ
3. ควรศึกษาวิธีการใช้นิทานซ้อนนิทานที่ปรากฏในวรรณกรรม
4. ควรศึกษาวรรณกรรมเรื่องจันทโครพในเชิงประวัติเพื่อค้นหาผู้ประพันธ์เรื่องจันทโครพ

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2517). พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- _____. (2533). 200 ปีสุนทรภู่และตำนานเมืองเพชรบุรี. ม.ป.ท.
- _____. (2533). วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2538). ชีวิตและงานของสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2545). บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ บทละครเรื่องอุณรุทธร้อยเรื่อง กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมแป๊ะสุวรรณรงค์ กลอนเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ และบทละครเรื่องระเด่นลันได. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- กิจจา รัตนการุณย์. (2547). นิทานในเกมคอมพิวเตอร์: การสืบสานและสร้างสรรค์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- จักรสุรักษ์ จันทรวงศ์. (2549). การศึกษาการดัดแปลงเรื่องอิเหนาเป็นบทละครโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- จันทร์เจ้า. (2553). วรรณคดีก่อนนอน เรื่อง จันทโครพ. ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.
- จันทร์โครบ. (2505). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- จิรวรรณ คงจิตต์. (2528). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องกาภินิบัตต่าง ๆ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นัฐภรณ์ ยศสุนทร. (2554). การดัดแปลงในวรรณกรรมการ์ตูนเรื่องพระลอ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ชิงช้าสวรรค์. (2554). ชิงช้าสวรรค์การละคร ตอน จันทโครพ. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2556, จาก <http://www.youtube.com/watch?v=Jlas6loWF7U>

- ชิงร้อยชิงล้าน. (2555). **ละครเรื่องจันทโครพปะทะจอมโจรหน้าหัก**. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2556, จาก <http://www.youtube.com/watch?v=lu2cLr5swXE>
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2548). **อิทธิพลของงานสุนทรภู่ที่มีต่อนิทานวัดเกาะ**. ใน วารสารภาษาและวรรณคดีไทย. หน้า 16-53. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2549). **หนังสือประโลมโลกที่ขึ้นชื่อในสมัยรัชกาลที่ 5**. ใน **วรรณคดี: รวมบทความวิจัยและบทความวิชาการภาษาและวรรณคดีไทย**. หน้า 245-277. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา ชะบางบอน. (2551). **จันทโครพ (ฉบับการ์ตูน)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.
- ณรงศักดิ์ สอนใจ. (2545). **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมดัดแปลงเรื่องขุนช้างขุนแผน**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2530). **วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เดือนใจ สันทะเกิด. (2520). **วรรณคดีชาวบ้านจาก “วัดเกาะ”**. ปรินิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทิพวัน บุญวีระ. (2541). **การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องอิทธิพลกลอนอ่านในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2516). **จันทโครบคำฉันท์**. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- นันทพร พวงแก้ว. (2527). **การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่อง พระรถ-เมรี ฉบับต่าง ๆ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- น้ามน อยู่อินทร์. (2545). **วิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในวรรณกรรมชาวบ้านจาก “วัดเกาะ”**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2514). **หัวเลี้ยววรรณคดี**. ใน **วรรณไวทยาการ**. หน้า 55-156. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- ปณิธา รื่นบรรเทิง. (2547). **จันทโครพ**. กรุงเทพฯ: เคโชนพัблиชชิง.

- เปรม สอนสมุทร. (2547). ผู้เสกกับการดัดแปลงเนื้อหาและตัวละครเรื่องพระอภัยมณีในวัฒนธรรมประชานิยมในช่วงปีพุทธศักราช 2545-2546. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พวงทอง งามอาจ. (2532). วิเคราะห์สาเหตุการเกิดพฤติกรรมทางเพศอันไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยของ นางวันทอง นางโมรา และนางกาก็ ในเชิงจิตวิทยา. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก ภาษาไทย. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. ถ่ายเอกสาร.
- พัชรินทร์ มหิตธิกร. (2551). สิงห์ไกรภพ: การศึกษาการดัดแปลงนิทานคำกลอนเป็นบทละครเวทีสมัยใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- พัชลินิจ จินนุณ. (2556). วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”: การสืบทอดและสร้างสรรค์ด้านเนื้อหาคำสอน. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. 33: 25-50
- พิมพ์ร. (2553). นิทานวรรณคดีไทย เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2510). บทละครเรื่องอิเหนา. กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2514). บทละครเรื่องอุณรุท. กรุงเทพฯ: สามมิตร.
- พ.ณ ประมวลมารค. (2515). นิทานคำกลอนสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- _____. (2553). ประวัติคำกลอนสุนทรภู่ (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ. มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). พระไตรปิฎก. นครปฐม: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย.
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (2534). ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (พ.ศ. 1893-2394). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2544). วรรณคดีศึกษา. กรุงเทพฯ: ธารปัญญา.
- _____. (2545). มิใช่เป็นเพียงนางเอก. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- ลิเกทรงเครื่องเรื่องจันทโครพ. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2556 , จาก

- ศานติ ภัคดีคำ. (2544). **ศาสตราแลบง วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ พัฒนาการและ
ความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเขมร**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศิราพร จิตะฐาน. (2522). **รามเกียรติ์: การศึกษาในแง่การกระจายของนิทาน**. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2503). **สมุทรโฆษคำฉันท์**. กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร.
- สุกัญญา สุจนายา. (2555). **วรรณคดีนิทานไทย**. กรุงเทพฯ: คอมเมอร์เชียล เวิลด์ มีเดีย.
- สุดารัตน์ มาศวรรณ. (2552). **การ์ตูนนิทานไทย: การปรับเปลี่ยนและความสัมพันธ์กับสังคม**.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- สุภัค มหาวรรกร. (2547). **การแปรรูปวรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรพงษ์ จันทรเกษมพงษ์. (2547). **“หนังสือวัดเกาะ”: การสืบทอดและปรับเปลี่ยนทัศนคติ
และค่านิยมในสังคมไทย พ.ศ. 2465-2475**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เสรี หวังในธรรม. (ม.ป.ป.). **ละครพื้นบ้านเรื่องจันทโครพ**. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2556 , จาก
<http://www.youtube.com/watch?v=6X0REMcGk0w>
- หวังเต๊ะ. (ม.ป.ป.). **เพลงฉ่อยเรื่องจันทโครพ**. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2556 , จาก
http://www.youtube.com/watch?v=UrZVrYX_6U4
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2555). **เพลงพื้นบ้านใน “หนังสือวัดเกาะ”: จุดเปลี่ยนมุขปาฐะสู่
ลายลักษณ์ในสมัยรัชกาลที่ 6**. ใน **ประชุมเพลงทรงเครื่อง: สืบสานตำนานเพลง
พื้นบ้านจากโรงพิมพ์วัดเกาะ**. หน้า 45-72. กรุงเทพฯ: ศูนย์สยามทรรศนศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อัศวิทย์ เรืองรอง. (2539). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องแก้วหน้าม้า**. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เอมอร ชิตตะโสภณ. (2521). **โลกแห่งวรรณคดี**. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

ประวัตย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายธนพล เฟ่งแก้ว
วันเดือนปีเกิด	26 ตุลาคม 2528
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 176/1 หมู่ 5 ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา 90180
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	626A สุขเวทย์แมนชั่น ซ.ประชาราษฎร์บำเพ็ญ11 เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10310
หน้าที่ปัจจุบัน	ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนพุทธจักรวิทยา แขวงสีพระยา เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร 10500
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2552	การศึกษาด้านจิต สาขาภาษาไทย (เกียรตินิยมอันดับ 2) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ.2559	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ